

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANABİLİM DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI BİLİM DALI

BURSA MURADIYE KÜLLİYESİ, HANIM SULTAN TÜRBELERİ
KALEMİŞİ TEZYİNATI

ÖZGENUR ŞEKER

2081210009

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:

DOÇ. DR. ALİ FUAT BAYSAL

KONYA-2023

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİ-
TESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	ÖZGENUR ŞEKER		
	Numarası	20812101009		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Geleneksel Türk Sanatları/ Geleneksel Türk Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Bursa Muradiye Külliyesi, Hanım Sultan Türbeleri Kalemîşi Tezyinatı			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Özgenur ŞEKER

İmzası

İÇİNDEKİLER

RESİM LİSTESİ.....	v
ÇİZİMLER LİSTESİ	xiv
TABLO LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
ÖZET	1
ABSTRACT.....	3
ÖNSÖZ	5
BİRİNCİ BÖLÜM	6
GİRİŞ	6
1.Araştırmanın Amacı.....	6
2.Araştırmanın Kapsamı	6
3.Araştırmanın Yöntemi.....	7
4.Kaynak ve Araştırmalar	9
İKİNCİ BÖLÜM.....	15
TÜRBE MİMARİSİ VE KALEMİŞİ SANATI	15
2.1. Türbe Mimarisi.....	15
2.1.1. Osmanlı Türbe Mimarisi	15
2.2. Kalemîşi Sanatı	18
2.2.1. Kalemîşi Uygulama Teknikleri	21
2.2.2. Kalemîşi Sanatında Kullanılan Motifler.....	23
2.2.3. Kalemîşi Sanatında Kullanılan Malzemeler	23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	25
BURSA MURADIYE KÜLLİYESİ VE TÜRBELERİ	25
3.1. Muradiye Külliyesi Konumu ve Tarihçesi	25
3.1.1. Muradiye Camii.....	29
3.1.2. Muradiye Medresesi.....	31
3.1.3. Muradiye İmaretî.....	32
3.1.4. Muradiye Hamamı.....	32
3.2. Külliye’de Bulunan Türbeler	33
3.2.1. Hanım Sultanlar Haricindeki Türbeler	34
3.2.2. Hanım Sultanlara Ait Türbeler	44
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	58
HANIM SULTAN TÜRBELERİ KALEMİŞİ TEZYİNATI.....	58
4.1. KATALOG-I Hüma Hatun (Hatuniye) Türbesi	59

4.1.1. Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı	60
4.1.2. Kubbeye Geçiş Ögesi Kalemîşi Tezyinât.....	71
4.1.3. Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı.....	74
4.1.4. Değerlendirme.....	85
4.2. KATALOG-II Gülşah Hatun Türbesi.....	86
4.2.1. Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı	87
4.2.2. Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı.....	90
4.2.3. Değerlendirme.....	91
4.3. KATALOG-III Şirin (Ayınşah) Hatun Türbesi	92
4.3.1. Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı	94
4.3.2. Kubbeye Geçiş Ögesi Kalemîşi Tezyinâtı.....	117
4.3.3. Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât.....	135
4.3.4. Değerlendirme.....	158
4.4. KATALOG-IV Mükrim Hatun Türbesi	160
4.4.1. Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı	161
4.4.2. Kubbeye Geçiş Ögesi Kalemîşi Tezyinât.....	164
4.4.3. Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı.....	168
4.4.4. Değerlendirme.....	195
4.5. KATALOG-V Gülrûh Hatun Türbesi.....	197
4.5.1. Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı	198
4.5.2. Kubbe Geçiş Ögesi Kalemîşi Tezyinât	214
4.5.3. Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı.....	225
4.5.4. Değerlendirme.....	238
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	239
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	239
5.1. DEĞERLENDİRME.....	239
5.1.1. Tezyinât.....	239
5.1.2. Malzeme ve Teknik.....	240
5.1.3. Tezyinâtlı Alanlar.....	241
5.1.4. Mihrap.....	246
5.1.5. Pencereleler.....	246
5.1.6. Renkler	246
5.1.7. Tasarım.....	247
5.1.8. Motifler	249
5.1.9. Yazı	269
5.2. SONUÇ.....	273
KAYNAKÇA.....	276
EKLER	281
EK-1-Hüma Hatun Türbesi.....	281
EK-2-Gülşah Hatun Türbesi.....	282
EK-3-Şirin Hatun Türbesi.....	282
EK-4-Mükrim Hatun Türbesi.....	283
EK-5-Gülrûh Hatun Türbesi.....	284

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Sultan II. Murad Türbesi, Giriş Saçağı, Ahşap Üzeri Kalemîşi Detayı	22
Resim 2: Muradiye Külliyesi Konumu, Google Maps (Erişim: 19.07.2022).....	26
Resim 3: Muradiye Külliyesi Genel Görünüm	27
Resim 4: Muradiye Camii.....	30
Resim 5: Muradiye Medresesi, Muradiye Kuran ve El Yazmaları Müzesi.....	31
Resim 6:Muradiye İmaretî	32
Resim 7: Muradiye Hamamı.....	33
Resim 8: Sultan II. Murad Türbesi	36
Resim 9: Sultan II. Murad Türbesi, Giriş Saçağı.....	37
Resim 10: Cem Sultan Türbesi, Kubbe Tezyinâtı	38
Resim 11: Cem Sultan Türbesi, İç Mekân	38
Resim 12: Cem Sultan Türbesi, Güney Duvarı	39
Resim 13: Şehzade Mustafa (Mustafa-i Cedid) Türbesi, İç Mekân 1-2	40
Resim 14: Saraylılar (Cariyeler) Türbesi.....	41
Resim 15: Şehzade Mahmut Türbesi, İç Mekânı.....	42
Resim 16: Şehzade Ahmet Türbesi, İç Mekân	43
Resim 17:Şehzade Ahmet Türbesi, Güney Duvarı.....	44
Resim 18:Hüma Hatun Türbesi, Sandukalar	45
Resim 19: Hüma Hatun Türbesi	46
Resim 20: Hüma Hatun Türbesi, İç Mekân	47
Resim 21: Gülşah Hatun Türbesi.....	48
Resim 22: Gülşah Hatun Türbesi Revzen Pencere	49
Resim 23: Şirin Hatun Türbesi, Sandukalar	50
Resim 24: Şirin Hatun Türbesi	50
Resim 25: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân	51
Resim 26: Mükrimme Hatun Türbesi	53
Resim 27: Mükrimme Hatun Türbesi, Taç kapı	53
Resim 28: Mükrimme Hatun Türbesi, Kubbe.....	53
Resim 29: Mükrimme Hatun Türbesi, Güney Duvarı	54
Resim 30: Gülrûh Hatun Türbesi, İç Mekân.....	55

Resim 31: Gülrûh Hatun Türbesi.....	55
Resim 32: Gülrûh Hatun Türbesi, Giriş Kapısı, Sülüs Yazı.....	56
Resim 33:Gülrûh Hatun Türbesi, Güney Duvarı	57
Resim 34: Hüma Hatun Türbesi, Kalemîşi Tezyinâtı.....	60
Resim 35: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Tezyinâtı	61
Resim 36: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Kademeleri	62
Resim 37: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Helezon ve Pafta Tasarımı.....	62
Resim 38: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detay, Pafta-a	63
Resim 39: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detay, 1. Kademe, Pafta a-b-c	64
Resim 40: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detay, 2. Kademe	67
Resim 41: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detay, 3. Kademe	68
Resim 42: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Kalemîşi Tezyinâtı.....	68
Resim 43: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Kalemîşi Tezyinâtı, Detay	69
Resim 44: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Kalemîşi Tezyinâtı, Detay 1	69
Resim 45: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemîşi Tezyinâtı.....	70
Resim 46: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemîşi Tezyinâtı Detay	70
Resim 47: Hüma Hatun Türbesi, Pandantif Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı.....	72
Resim 48: Hüma Hatun Türbesi, Pandantif Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı Detay	72
Resim 49: Hüma Hatun Türbesi, Pandantifleri.....	73
Resim 50: Hüma Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât	75
Resim 51: Hüma Hatun Türbesi, Güney Duvar Yüzeyi Tezyinâtı	76
Resim 52: Hüma Hatun Türbesi, Mermer Taklit Uygulama	77
Resim 53: Hüma Hatun Türbesi, Mermer Taklit Uygulama Detay.....	77
Resim 54: Hüma Hatun Türbesi, Revzen Pencere.....	78
Resim 55:Hüma Hatun Türbesi, Mihrap.....	78
Resim 56: Hüma Hatun Türbesi, Mihrap Alınlığı Yazı İstifi	79
Resim 57: Hüma Hatun Türbesi, Mihrap, Sağ Yazı Kartuşu	79
Resim 58: Hüma Hatun Türbesi, Mihrap, Sol Yazı Kartuşu	80
Resim 59: Hüma Hatun Türbesi, Alt Sıra Yazı İstifi.....	80
Resim 60: Hüma Hatun Türbesi, Güney.....	81
Resim 61: Hüma Hatun Türbesi, Güney.....	81
Resim 62: Hüma Hatun Türbesi, Güneydoğu Duvar Yüzeyi Tezyinâtı.....	82

Resim 63: Hüma Hatun Türbesi, Kuzey Duvar Yüzeyi Tezyinâtı	83
Resim 64: Hüma Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyleri Mermer Taklit Uygulamaları	84
Resim 65: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Tezyinâtı	87
Resim 66: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Göbeği Tezyinâtı	88
Resim 67: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Göbeği Tezyinâtı, Detay.....	88
Resim 68: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Tezyinâtı.....	89
Resim 69: Gülşah Hatun Türbesi, Türk Üçgeni ve Revzen Pencere Detayı	89
Resim 70: Gülşah Hatun Türbesi, Bordür Tezyinâtı	90
Resim 71: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Kalemîşi Tezyinâtı	94
Resim 72: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Kalemîşi Tezyinâtı.....	95
Resim 73: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi	96
Resim 74: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, Kademe 1, Detay 1	97
Resim 75: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, Kademe 2 Tezyinâtı	98
Resim 76: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Helezon Sistemi	98
Resim 77: Şirin Hatun Türbesi, 2. Kademe, Rûmî Motifler	100
Resim 78: Şirin Hatun Türbesi, 2.-3.Kademe, Bulut Motifi Helezon Sistemi	102
Resim 79: Şirin Hatun Türbesi, 2. ve 3. Kademe, Bulut Motifler	103
Resim 80: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, Bitkisel Tezyinât Sistemi	106
Resim 81: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Helezon Sistemi Detayı.....	107
Resim 82: Şirin Hatun Türbesi, 2. ve 3. Kademe Sınırı, Yaprak Çıkıntısı Detayı ..	109
Resim 83: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Tezyinâtı Kademe-3	110
Resim 84: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, 2. ve 3. Kademe Helezon Sistemi	110
Resim 85: Şirin Hatun Türbesi, Bütün Helezon Sistemi	112
Resim 86: Şirin Hatun Türbesi, 3. Kademe, Helezon Sistemi Detayı	112
Resim 87: Şirin Hatun Türbesi, 3. Kademe, Rûmî Motifler	113
Resim 88: Şirin Hatun Türbesi, 4. Kademe, Tığ Motifi	114
Resim 89: Şirin Hatun Türbesi, 4. Kademe, Tığ Detayı.....	115
Resim 90: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Tezyinâtı	116
Resim 91: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Tezyinâtı, Detay.....	116
Resim 92: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemîşi Tezyinâtı	117
Resim 93: Yazı Kartuşu-I	119
Resim 94: Yazı Kartuşu- II.....	120

Resim 95:Yazı Kartuşu- III.....	120
Resim 96: Yazı Kartuşu- IV	121
Resim 97: Yazı Kartuşu- V.....	122
Resim 98: Yazı Kartuşu- VI	122
Resim 99: Yazı Kartuşu- VII.....	123
Resim 100: Yazı Kartuşu- VIII.....	124
Resim 101: Şirin Hatun Türbesi, Pandantif Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât.....	125
Resim 102: Şirin Hatun Türbesi, Pandantif Detayı 1	125
Resim 103: Pandantif 1.....	126
Resim 104: Pandantif 2.....	127
Resim 105: Pandantif 3.....	127
Resim 106: Pandantif 4.....	127
Resim 107: Pandantif 5.....	128
Resim 108: Pandantif 6.....	128
Resim 109: Pandantif 7.....	129
Resim 110: Pandantif 8.....	129
Resim 111: Şirin Hatun Türbesi, Mukarnaslı Tromp Yüzey, Kalemîşi Tezyinât ...	130
Resim 112: Mukarnas Tezyinât Detayı	131
Resim 113: Mukarnas Köşelikleri Tezyinâtı	131
Resim 114: Şirin Hatun Türbesi, Revzen Pencere Kalemîşi Tezyinâtı	133
Resim 115: Şirin Hatun Türbesi, Revzen Pencere.....	133
Resim 116: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı.....	136
Resim 117: Şirin Hatun Türbesi, Güney Duvarı.....	136
Resim 118: Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı	136
Resim 119: Şirin Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı.....	136
Resim 120: Şirin Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı ve Kubbe	137
Resim 121: Şirin Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı Detay	137
Resim 122: Şirin Hatun Türbesi, Yazı Kuşakları	138
Resim 123: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı	142
Resim 124: Düğüm ve Geçme Detayı	143
Resim 125: Köşe, Düğüm ve Geçme Detayı	143
Resim 126: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon	144

Resim 127: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon	144
Resim 128: Şirin Hatun Madalyon Detay	145
Resim 129: Şirin Hatun Türbesi, Kandil Motifi	145
Resim 130: Mükrimme Hatun Türbesi, Kandil Motifi	145
Resim 131: Pencere Alınlığı Tezyinâtı	146
Resim 132: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı.....	146
Resim 133: Şirin Hatun Türbesi, Güney Duvarı.....	146
Resim 134: Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı	146
Resim 135: Şirin Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı.....	146
Resim 136:Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Detay	147
Resim 137: Şirin Hatun Türbesi, Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı	148
Resim 138: Şirin Hatun Türbesi Mihrap Detayı.....	149
Resim 139: Şirin Hatun Türbesi Mihrap.....	150
Resim 140: Şirin Hatun Türbesi, Taş Taklit Tasarımlar.....	150
Resim 141: Şirin Hatun Türbesi, Taş Taklit Tasarımı 1	151
Resim 142: Şirin Hatun Türbesi, Taş Taklit Tasarım 2.....	151
Resim 143:Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı.....	152
Resim 144:Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı	153
Resim 145: Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı Giriş Kapısı	154
Resim 146: Şirin Hatun Türbesi, Taş Taklit Tasarım	154
Resim 147: Şirin Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı	155
Resim 148: Şirin Hatun Türbesi Kuzey Duvarı, Madalyon.....	156
Resim 149: Şirin Hatun Türbesi Kuzey Duvarı, Madalyon Yazı İstifi	157
Resim 150: Şirin Hatun Türbesi, Mermer Taklidi Tasarımlar.....	157
Resim 151:Mermer Taklidi Tasarım 1.....	158
Resim 152: Mermer Taklidi Tasarım 2.....	158
Resim 153: Şirin Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı, Mermer Taklidi, Orta Bölüm	158
Resim 154: Mükrimme Hatun Türbesi, Kubbe Kalemîşi Tezyinâtı	161
Resim 155: Mükrimme Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Tezyinâtı	162
Resim 156: Mükrimme Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Tezyinâtı Detay.....	162
Resim 157: Mükrimme Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Tezyinâtı	163
Resim 158: Mükrimme Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemîşi Tezyinâtı	164

Resim 159: Mükrimme Hatun Türbesi, Pandantif Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât.....	165
Resim 160: Mükrimme Hatun Türbesi, Tromp Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât	166
Resim 161: Mükrimme Hatun Türbesi, Tromp Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı Detay	166
Resim 162: Mükrimme Hatun Türbesi, Revzen Pencere.....	167
Resim 163: Mükrimme Hatun Türbesi, Güney Duvarı	169
Resim 164: Mükrimme Hatun Türbesi, Doğu Duvarı	169
Resim 165: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı.....	169
Resim 166: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı	169
Resim 167: Mükrimme Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyleri, Kesit Şeması	169
Resim 168: Mükrimme Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı ve Kubbe	170
Resim 169: Mükrimme Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı Detay	170
Resim 170: Mükrimme Hatun Türbesi, Yazı Kuşakları	171
Resim 171: Mükrimme Hatun Türbesi, Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı	175
Resim 172: Mükrimme Hatun Türbesi, Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı Detay	175
Resim 173: Mükrimme Hatun Türbesi, Mermer Taklidi.....	176
Resim 174: Mükrimme Hatun Türbesi, Mermer Taklidi 1	176
Resim 175: Mükrimme Hatun Türbesi Duvar Yüzeyleri, Tığ Detayı	177
Resim 176: Mükrimme Hatun Türbesi, Mihrap	177
Resim 177: Mükrimme Hatun Türbesi, Mihrap Alınlığı Tezyinâtı.....	178
Resim 178: Mükrimme Hatun Türbesi, Mihrap Alınlığı	179
Resim 179: Mükrimme Hatun Türbesi, Mihrap Kavsarası ve Alınlığı	180
Resim 180: Mükrimme Hatun Türbesi, Mihrap Tezyinâtı	180
Resim 181: Mükrimme Hatun Türbesi, Mihrap Nişi Tezyinâtı.....	181
Resim 182: Mükrimme Hatun Türbesi, Güney Duvarı, Pencere Alınlığı Tezyinâtı ..	181
Resim 183: Mükrimme Hatun Türbesi, Doğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı.....	183
Resim 184: Mükrimme Hatun Türbesi, Giriş Kapısı Tezyinâtı.....	183
Resim 185: Mükrimme Hatun Türbesi, Doğu Duvarı-Sol Pencere Alınlığı	184
Resim 186: Mükrimme Hatun Türbesi, Doğu Duvarı-Sağ Pencere Alınlığı.....	184
Resim 187: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı	185
Resim 188: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kandil Detayı	185
Resim 189: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Madalyon Detayı.....	186
Resim 190: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Madalyon	186

Resim 191: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Madalyon Detayı.....	187
Resim 192: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kandil Detayı 1	187
Resim 193: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kandil Detayı 2	187
Resim 194: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı, Pencere Alınlığı Tezyinâtı ..	188
Resim 195: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı, Mermer Taklit Tezyinâtı	188
Resim 196: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı, Mermer Taklit Tezyinâtı 1 ..	189
Resim 197: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı Kalemişi Tezyinâtı	190
Resim 198: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Detayı.....	191
Resim 199: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Tezyinâtı, Tasarım ..	192
Resim 200: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Tezyinâtı	193
Resim 201: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Tezyinâtı Detay.....	193
Resim 202: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Sol Pencere Alınlığı Tezyinâtı	194
Resim 203: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Sağ Pencere Alınlığı Tezyinâtı	194
Resim 204: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Mermer Taklit Tezyinâtı	195
Resim 205: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı Tezyinâtı	195
Resim 206: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Kalemişi Tezyinâtı.....	198
Resim 207: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi.....	199
Resim 208: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Dilimi.....	200
Resim 209: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, 1/8 Dilimi.....	202
Resim 210: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Kompozisyon Paftaları	202
Resim 211: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-a.....	202
Resim 212: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-b.....	203
Resim 213: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-c.....	203
Resim 214: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-c.....	204
Resim 215: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-d, Kelime-i Tevhid İstifleri	204
Resim 216: Gülrûh Hatun Türbesi, Pafta-d, Kubbe, Kelime- Tevhid İstifi.....	205
Resim 217: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-e.....	206
Resim 218: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-f	206
Resim 219: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, 2. ve 3. Kademe	207
Resim 220: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Kademe 2-3, Detay	208
Resim 221: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Kalemişi Tezyinâtı	212
Resim 222: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Eteği, Bordür Detay 1	212

Resim 223: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Eteği, BordürDetay 2.....	213
Resim 224: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemîşi Tezyinâtı	214
Resim 225: Gülrûh Hatun Türbesi, I. Yazı Kartuşu	216
Resim 226: Gülrûh Hatun Türbesi, II. Yazı Kartuşu.....	216
Resim 227: Gülrûh Hatun Türbesi, III. Yazı Kartuşu.....	217
Resim 228: Gülrûh Hatun Türbesi, IV. Yazı Kartuşu	217
Resim 229: Gülrûh Hatun Türbesi, V. Yazı Kartuşu.....	218
Resim 230: Gülrûh Hatun Türbesi, VI. Yazı Kartuşu	218
Resim 231: Gülrûh Hatun Türbesi, VII. Yazı Kartuşu	219
Resim 232: Gülrûh Hatun Türbesi, VIII. Yazı Kartuşu.....	219
Resim 233: Gülrûh Hatun Türbesi, Pandantif Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât	220
Resim 234: Gülrûh Hatun Türbesi, Pandantif Detayı.....	221
Resim 235: Gülrûh Hatun Türbesi, Mukarnaslı Tromp Yüzey	222
Resim 236: Gülrûh Hatun Türbesi, Mukarnas Detayı	222
Resim 237: Gülrûh Hatun Türbesi, Saadet Düğümü Detayı	223
Resim 238: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı, Kemer Detayı	223
Resim 239: Gülrûh Hatun Türbesi, Revzen Pencere Kalemîşi Tezyinâtı.....	224
Resim 240: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı	226
Resim 241: Gülrûh Hatun Türbesi, Güney Duvarı	226
Resim 242: Gülrûh Hatun Türbesi, Doğu Duvarı.....	226
Resim 243: Gülrûh Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı	226
Resim 244: Gülrûh Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı Detay	227
Resim 245: Gülrûh Hatun Türbesi, Yazı Kuşakları.....	228
Resim 246: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Ma'kîli Yazı	228
Resim 247: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı	232
Resim 248: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı,	232
Resim 249: Gülrûh Hatun Türbesi, Kandil Motifi.....	233
Resim 250: Gülrûh Hatun Türbesi, Kandil Motifi Detay	233
Resim 251: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Motifi.....	234
Resim 252: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Motifi, Detay	234
Resim 253: Gülrûh Hatun Türbesi, Pencere Alınlığı, Sol Detay	234
Resim 254: Gülrûh Hatun Türbesi, Pencere Alınlığı, Sağ Detay	234

Resim 255: Gülrûh Hatun Türbesi, Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı	235
Resim 256: Gülrûh Hatun Türbesi, Mihrap Bölümü, Niş Detayı.....	236
Resim 257: Gülrûh Hatun Türbesi, Doğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı	236
Resim 258: Gülrûh Hatun Türbesi, Mermer Taklidi ve Bulut Motifi Tasarımı	237
Resim 259: Gülrûh Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı.....	238
Resim 260: Türbeler Hakkında Bilgi.....	241
Resim 261: Türbelerdeki Tezyinâtlı Alanlar ve Uygulanan Teknikler	241
Resim 262: Kubbelerin Simetri Dilim Oranları.....	243
Resim 263: Yapılar ve Kullanılan Motifler	249
Resim 264: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Geometrik Bezeme.....	261
Resim 265: Şirin Hatun Türbesi Kubbe, Geometrik Motif	262
Resim 266: Mevlana Türbesi, Doğu Duvarı	262
Resim 267: Mevlâna Türbesi Pencere Alınlığı Yaprak Çıkıntısı	267
Resim 268: Gülrûh Hatun Türbesi, Giriş Kapısı	268
Resim 269: Hüma Hatun Türbesi, Mermer Taklidi Tasarımlar.....	268
Resim 270: Mükrime Hatun Türbesi, Mermer Taklidi Tasarımlar	269
Resim 271: Yapılarda Bulunan Yazılar	270
Resim 272: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon	271
Resim 273: Mükrime Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon	271

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: Muradiye Külliyesi Vaziyet Planı (Bursa B.B)	34
Çizim 2: Türbelerin Katalog Sistemi	58
Çizim 3: Hüma Hatun Türbesi, Plan Şeması (Bursa B.B).....	59
Çizim 4: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe ve Ögeleri Plan Şeması (Özgenur Şeker)	61
Çizim 5: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detayı	63
Çizim 6: Hüma Hatun Türbesi, 1. Kademe, Dilim	65
Çizim 7: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Detayı Çizim.....	66
Çizim 8: Hüma Hatun Türbesi Kubbe, 2. Kademe Detay	67
Çizim 9: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Çizimi.....	69
Çizim 10: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Detay	70
Çizim 11: Hüma Hatun Türbesi Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi).....	75
Çizim 12: Hüma Hatun Türbesi Kesit, Güney Duvar (Bursa B.B.)	76
Çizim 13: Gülşah Hatun Türbesi, Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	86
Çizim 14: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Göbeği Tezyinâtı Çizim.....	88
Çizim 15: Şirin Hatun Türbesi, Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi).....	93
Çizim 16: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi).....	95
Çizim 17: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Tezyinâtı Leke Etüdü	96
Çizim 18: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi.....	96
Çizim 19: Şirin Hatun Türbesi, 2. Kademe Rûmî Tasarım	99
Çizim 20: Şirin Hatun Türbesi, Rûmî Helezon Sistem Detayı.....	100
Çizim 21: Şirin Hatun Türbesi, 2.-3. Kademe, Rûmî Helezon Sistemi.....	101
Çizim 22: Şirin Hatun Türbesi, Bulut Motifi Sistemi.....	103
Çizim 23: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, Bulut Motifleri.....	105
Çizim 24: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, 3. Kademe Rûmî Sistemi.....	111
Çizim 25:Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, 3. Kademe Rûmî Sistemi.....	113
Çizim 26: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Planı (Bursa B.B.).....	115
Çizim 27: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Yazı Kuşağı (Bursa B.B.)	118
Çizim 28: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Eteği, Yazı Tezyinâtı Şeması	119
Çizim 29: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Pandantif (Bursa Büyükşehir Belediyesi)...	124
Çizim 30: Tavan Planı, Pandantifler ve Esmâ-i Hüsnâ	126

Çizim 31: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Tromp (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	130
Çizim 32: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Revzen (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	132
Çizim 33:Şirin Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyleri (Bursa Büyükşehir Belediyesi)...	136
Çizim 34: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Batı Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	141
Çizim 35: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân, Batı Duvarı Görünüş Çizimi(B.B.B.) ..	142
Çizim 36: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Güney Duvarı (Bursa B. B.)	148
Çizim 37: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân, Güney Duvarı Görünüş	149
Çizim 38: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Doğu Duvarı (Bursa B.B.)	152
Çizim 39: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân, Doğu Duvarı Görünüş	153
Çizim 40: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Kuzey Duvarı (Bursa B.B.)	155
Çizim 41: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân, Kuzey Duvarı Görünüş	156
Çizim 42: Mükrime Hatun Türbesi Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi)...	160
Çizim 43: Mükrime Hatun Türbesi, Kubbe Planı, Merkez.....	163
Çizim 44: Mükrime Hatun Türbesi, Kubbe Tezyinâtı Çizimi	163
Çizim 45: Mükrime Hatun Türbesi, Pandantif ve Tromp Bölümleri	165
Çizim 46: Mükrime Hatun Türbesi, Kasnak Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	167
Çizim 47: Mükrime Hatun Türbesi, Kesit, Güney Duvarı (Bursa B.B.)	174
Çizim 48: Mükrime Hatun Türbesi, Kesit,Doğu Duvarı (Bursa B.B.).....	182
Çizim 49: Mükrime Hatun Türbesi, Kesit, Kuzey Duvarı (Bursa B.B.)	184
Çizim 50: Mükrime Hatun Türbesi, Kesit, Batı Duvarı (Bursa B.B.)	190
Çizim 51: Gülrûh Hatun Türbesi Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	197
Çizim 52: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Bezeme Planı (Bursa B.B.)	199
Çizim 53: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Çizimi.....	201
Çizim 54: Gülrûh Hatun Türbesi, Merkez Detayı	202
Çizim 55: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, 3. Kademe Çizimi	208
Çizim 56: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Detay Çizimi.....	213
Çizim 57: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Kubbe Eteği, Yazı Kuşağı.....	215
Çizim 58: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Pandantif (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	220
Çizim 59: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Mukarnaslı Tromp (Bursa B.B.)	222
Çizim 60: Gülrûh Hatun Türbesi, Kesitler (Bursa Büyükşehir Belediyesi)	226
Çizim 61: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Batı Duvarı	232
Çizim 62: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Güney Duvarı (Bursa B.B.).....	235

Çizim 63: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Doğu Duvarı (Bursa B.B.)	237
Çizim 64: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Kuzey Duvarı(Bursa B.B.).....	238

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Şirin Hatun Türbesi, Kademe 2, Rûmî Motifler.....	101
Tablo 2: Şirin Hatun Türbesi, Kademe 2-3, Bulut Motif Türleri	104
Tablo 3: Şirin Hatun Türbesi, 2.-3. Kademe, Bitkisel Motifler.....	108
Tablo 4: Şirin Hatun Türbesi, 3. Kademe, Rûmî Motifler.....	114
Tablo 5: Kubbe Kasnağı, Tezyinâtlı Tromp Yüzeyleri	132
Tablo 6: Şirin Hatun Türbesi, Revzen Pencereleer	134
Tablo 7: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Motifler.....	210
Tablo 8: Gülrûh Hatun Türbesi Rûmî Motifler	211
Tablo 9: Hanım Sultan Türbelerine Ait Kubbeler	242
Tablo 10: Kubbeye Geçiş Ögeleri Tezyinâtları	244
Tablo 11: Yapıların Duvar Yüzeyleri	245
Tablo 12: Tezyinât Alanları Zemin Renkleri.....	247
Tablo 13: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Rûmî Motifler.....	252
Tablo 14: Gülrûh Hatun Türbesi Pandantif, Rûmî Motifler	252
Tablo 15: Hüma Hatun Türbesi Kubbe, Rûmî Motifler	254
Tablo 16: Mükrime Hatun Türbesi Mihrap ve Pencere Alınlığı,, Rûmî Motifler ...	256
Tablo 17: Şirin Hatun Türbesi Rûmî Motifler	257
Tablo 18: Gülrûh Hatun Türbesi Bitkisel Motifler.....	258
Tablo 19: Hüma Hatun Türbesi, Bitkisel Tezyinât.....	258
Tablo 20: Mükrime Hatun Türbesi, Bitkisel Motifler	259
Tablo 21: Şirin Hatun Türbesi, Bitkisel Motifler	260
Tablo 22: Mükrime Hatun Türbesi, Geometrik Bezemeler	261
Tablo 23: Gülrûh Hatun Türbesi, Düğüm Motifleri	262
Tablo 24: Mükrime Hatun Türbesi, Geçme veDüğüm Motifleri.....	263
Tablo 25: Şirin Hatun Türbesi, Düğüm ve Geçme Motifleri.....	264
Tablo 26: Şirin Hatun Türbesi, Bulut Motifleri.....	265
Tablo 27: Türbeler, Yaprak Çıkıntı Motifleri.....	267
Tablo 28: Şirin Hatun Türbesi, Mermer Taklidi Tasarımlar	269

KISALTMALAR LİSTESİ

Bknz.	Bakınız
C.	Cilt
cm.	Santimetre
çev.	Çeviren
d.	Doğum
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
m.	Metre
mm.	Milimetre
ö.	Ölüm
S.	Sayfa
s.	Sayı
TDVİA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
VGMA.	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
yy.	Yüzyıl

ÖĞRENCİNİN	Adı Soyadı	Özgenur ŞEKER		
	Numarası	2081210009		
	Anabilim Dalı/ Bilim Dalı	Geleneksel Türk Sanatları Ana Bilim Dalı / Geleneksel Türk Sanatları Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL		
Tez Adı	Bursa Muradiye Külliyesi, Hanım Sultan Türbeleri Kalemişi Tezyinâtı			

ÖZET

Bursa, Anadolu toprakları üzerinde yer alan ve tarih boyunca önemli yere sahip kentlerden biridir. 14. yüzyıl başından 15. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Dönemi'ne ait Erken Osmanlı mimari üslubuna göre şekillenmiş ilk başkent olarak bilinmektedir.

Osmanlı mimarisinde külliyeler önemli yer tutar. Sosyal, kültürel, dini ve eğitim gibi farklı fonksiyonların bir araya getirilmesiyle oluşan külliyeler bünyesinde cami, imaret, mektep, hamam, türbe gibi yapıları barındıran yapılar topluluğu olarak tanımlanmaktadır.

Bursa ilinde Osmanlı Devleti'ne ait beş adet Sultan Külliyesi bulunmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin altıncı padişahı Sultan II. Murad tarafından 1425 yılında yaptırılmaya başlanan ve Sultan II. Murad Külliyesi (Muradiye Külliyesi) Bursa'da yaptırılan son Sultan Külliyesidir. 2014 yılında UNESCO Dünya Mirası içerisinde yerini almış olan külliye bünyesinde camii, imarethane, medrese, hamam, çeşme, hazire alanı ve Osmanlı hanedanına mensub şehzadeler, eşler, çocuklar ve valide sultanlara ait olan türbeler topluluğu bulundurmaktadır.

Mimarlık tarihimiz açısından belge niteliği taşıyan ve önemli bir sanat alanı olan kalemişi sanatı, mimari yapılardaki uygulamaları ve tezyini sanatlar ile farklı

boyut ve üslupta göz alıcı nitelikte uygulanmıştır. Muradiye Külliyesi Hanım Sultanlar'a ait türbelerin tezyinâtında dönemin üslubunu yansıtan örneklerle sahiptir.

Osmanlı sultanına ve hanedan mensuplarına ait 12 türbe bulunan Külliye hazinesinde en eski türbe Fatih Sultan Mehmed'in annesi Hüma Hatun için 1449 yılında inşa edilmiş olup en son yaptırılan türbe ise 1574 tarihli Şehzade Mustafa'nın türbesidir. Türbelerden beş tanesi hanedan soyuna mensub hanım sultanlara ait yapılardır. Konumuz Hüma Hatun Türbesi, Gülşah Hatun Türbesi, Şirin Hatun Türbesi, Gülrûh Hatun Türbesi, Mükrim Hatun Türbeleri ile sınırlıdır.

Söz konusu sınırları dahilinde türbe yapıları "Giriş, Türbe Mimarisi ve Kalemî Sanatı, Muradiye Külliyesi ve Türbeleri, Hanım Sultan Türbeleri Kalemî Tezyinâtı ve Değerlendirme-Sonuç" olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Katalog kısmı adı geçen beş türbeden oluşmakta ve yapıların kalemî tezyinâtı, motif, uygulama teknikleri ve yazı istifleri olarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Elde edilen veriler tarafımızdan analiz edilmiş değerlendirme ve sonuç bölümüyle çalışma nihayetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kalemî, Tezyinât, Muradiye Külliyesi, Türbe, Hüma Hatun Türbesi, Gülşah Hatun Türbesi, Şirin Hatun Türbesi, Gülrûh Hatun Türbesi, Mükrim Hatun Türbesi.

AUTHOR' S	Name&Surname	Özgenur ŞEKER		
	Student Number	2081210009		
	Department	Traditional Turkish Art Department / Traditional Turkish Art Discipline		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Prof. Dr. Ali Fuat BAYSAL		
Title of the Thesis/ Dissertation	Bursa Muradiye Complex, Painted Decoration of Hanım Sultan Tombs			

ABSTRACT

Bursa is one of the cities located on Anatolian lands and has an important place throughout history, and it is known as the first capital shaped according to the Early Ottoman architectural style of the Ottoman Period from the beginning of the 14th century to the middle of the 15th century.

Kulliyes have an important place in Ottoman architecture. Kulliyes formed by bringing together different functions such as social, cultural, religious and educational; It is defined as a collection of structures that contain structures such as mosques, almshouse, schools, Turkish baths and tombs.

Although there are five Sultan Complexes belonging to the Ottoman Empire in the province of Bursa, it is the last Sultan Complex to be built in Bursa by the Sultan II. Murad Complex (Muradiye Complex), which was started to be built in 1425 by the sixth Sultan II. Murad of the Ottoman Empire. The complex, which was included in the UNESCO World Heritage Site in 2014, includes a mosque, a almshouse, a madrasah, a Turkish bath, a fountain, a burial ground, and a collection of tombs belonging to Ottoman dynasty princes, spouses, children and valide sultans.

The painted decoration, which is an important art field and documented in terms of our architectural history, has been applied in an painted decorations manner

in different dimensions and styles with its applications in architectural structures and decorative arts. Muradiye Kulliyesi has examples reflecting the style of the period in the decoration of the tombs of the Lady Sultans.

The oldest tomb in the Kulliyesi burial area, where there are 12 tombs belonging to the Ottoman sultan and members of the dynasty, was built in 1449 for Hüma Hatun, the mother of Fatih Sultan Mehmed, and the last tomb built is the tomb of Şehzade Mustafa, dated 1574. Five of the mausoleums are structures belonging to Hanım Sultans who belong to the dynastic lineage. Our subject is limited to Hüma Hatun Tomb, Gülşah Hatun Tomb, Şirin Hatun Tomb, Gülrûh Hatun Tomb, Mükreme Hatun Tomb.

Our study subject consists of five parts: "Introduction, Tomb Architecture and Painted Decoration Art, Muradiye Complex and Tombs, Painted Decorations of Hanım Sultan Tombs, Evaluation-Conclusion". The catalog section consists of the five tombs mentioned, and the structures were evaluated in terms of painted decoration, motif, application techniques and writing. The data obtained were analyzed by us, and our study was concluded with the evaluation and conclusion section.

Key Words: Painted Decoration, Illümination, Muradiye Complex, Tomb, Hüma Hatun Tomb's, Gülşah Hatun Tomb's, Şirin Hatun Tomb's, Gülrûh Hatun Tomb's, Mükreme Hatun Tomb's.

ÖNSÖZ

Güzellik duygusu veya bedî zevk, insan hayatında önemli bir yere sahiptir ve bu duygu sanat eserleri vasıtasıyla somutlaşmaktadır. Sanatlar zâhirî ve bâtinî boyutlarıyla hayatımızın her noktasını ve mekânını belli birtakım ilkeler ile birlikte güzelleştirme amacını taşımaktadır.

Mimarlık, bütün alanları kapsayan âlem, varlık ve dünya görüşünü yansıtan, güzellik ve zevk anlayışını barındıran aynı zamanda insanlığa yararlı olma amacı taşıyan bir sanattır. Mimarının tezyin edilmesinde önemli bir unsuru olan kalemişi tezyinât, medeniyetimiz içinde köklü bir geçmişe sahiptir. Özünde güzellik içeren güzîde tezyini sanatlarımızdan biri olan kalemişi tezyinâtı, farklı boyut ve üslupta göz alıcı nitelikte uygulanmış ancak salt olarak bezeme unsurundan öte mecazi, manevi ve fikri anlamları da taşımaktadır.

Bursa Muradiye Külliyesi geçmişi ile, yalın ama bir o kadar muazzam estetiği ile, türbelerinde medfun olanlara derin saygıyı ifade eden görkemli tezyinâtı ve bu kişilerin hikayelerindeki hüznü hissettirerek madden ve manen varlığını koruyan yapılarıdır. Tanpınar'ın Bursa'da Zaman şiirinde;

“Muradiye sabrın acı meyvesi,

...

Çepçevre kaplasın bu ziya, bu renk,

Havayı dolduran uhrevi ahenk.” dizeler ile Külliye'deki manevi atmosferi bizlere anlatmaktadır.

Çalışmam sırasında bilgilerine başvurduğum Bursa Büyükşehir Belediyesi çalışanlarına, meslek hayatımda her zaman gelişimimi destekleyen ve araştırma konumuzu çalışma süresince yol gösteren, bilgi ve tecrübesini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli Hocam Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL'a, çalışmamız hakkında değerli katkıları için M. Semih İRTEŞ'e, maddi manevi desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan aileme kalbi teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Özgenur Şeker

Konya, 2023

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.Araştırmanın Amacı

Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan ve Osmanlı mimarisine ait önemli ve nadide birçok eseri içinde barındıran Bursa'da, Erken Dönem türbe mimarisinin en güzel örnekleri yer almaktadır.

Bursa Muradiye Külliyesi, Hanım Sultan Türbeleri Kalemîşi Tezyinâtı başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının amacı, Bursa Muradiye Külliyesi'ndeki Hanım Sultanlar'a ait (Hüma Hatun, Gülşah Hatun, Şirin Hatun, Mükrim Hatun ve Gülrüh Hatun,) Türbelerde yer alan dönemin kalemîşi tezyinâtını araştırmak, incelemek ve değerlendirmek ve bilim dünyasına katkıda bulunmaktır. Muradiye Külliyesi bünyesinde yer alan erken Osmanlı türbeleri hakkında yapıların araştırmaların pek çoğunda yapıların mimari yönleri ele alınmıştır. Sultan II. Murad tarafından 1425-1426 yılında Bursa'da yaptırılan ve yaklaşık 600 yıllık mazisi bulunan bu külliye yapılarının tezyinât bağlamında kapsamlı bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Çalışma külliye içerisindeki hanım sultanlara ait olan türbelerin iç mekân yüzeylerindeki kalemîşlerinin tasarım, motif, desen, renk, üslup, tezyinât anlayışı ve dönemin karakteristik özelliklerinin analizi ile sınırlıdır.

2.Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma kapsamı Bursa İli, Osmangazi İlçesi, Prof. Dr. Halil İnalçık Sokak'ta bulunan ve Muradiye Külliyesi içerisinde yer alan Hüma Hatun (d.?- ö.1449), Gülşah Hatun (d. 1433- ö.1487), Şirin Hatun (d. 1450- ö. 1521), Mükrim Hatun'a (d.?-ö. 1517) ve Gülrûh Hatun (d. 1454-ö. 1528), ait türbelerin iç mekân kalemîşi tezyinâtını sınırlanmıştır. Söz konusu türbeler 15. yüzyıl erken Osmanlı dönemi mimarisine ait olmasından dolayı çalışmanın içeriği erken Osmanlı dönemi kalemîşi tezyinât anlayışını kapsamaktadır. Bu minvalde adı geçen türbelerin iç mekânda kubbe merkezinden zemine kadar, kubbe yüzeyi, kubbe kasnağı, duvar yüzeyleri, kemerler ve mihrap gibi mimari bölümlerde yer alan kalemîşleri de tez çalışmasının kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir.

3.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmadaki yöntemde nitel araştırma yöntemleri kullanılmak sùreti ile nitel veri toplama tekniklerinden faydalanılmıştır. Bu amaçla öncelikle kütüphane, arşiv, belgeleri Necmettin Erbakan Üniversitesi Kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi, Konya Yazma Eser Kütüphanesi, Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Kütüphanesi, Bursa Vakıflar Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi ve Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayinevi'nde taramalar yapılmış gerekli bilgi, belgeler temin edilmiştir.

Çalışma konumuz hakkında bugüne kadar yapılan tezler YÖK Ulusal Tez Arşivi'nden taranmış ve arşivlenmiştir. Konu ile alakalı yazılı kaynaklar, akademik yayınlar, görsel kaynaklar, basılı yazılı kitaplar, dijital kitaplar, dergiler, makale ve sempozyum bildirileri incelenmiştir.

Kütüphane ve arşiv araştırmalarının akabinde alan araştırması için Bursa'ya gidilmiş konumuz dahilindeki türbeler yerinde incelenmiştir. Bu kapsamda türbeler ve türbelerin tezyinât bulunan alanları detaylı bir şekilde fotoğraflanmıştır. Fotoğraflama safhasında motif desen analizi yapılacağından dolayı nakışlar detaylı şekilde yakın çekim ölçeğinde ve detaylı şekilde kaydedilmiştir. İmkanlar dahilinde motiflerin eskizi alınmıştır. Bu süreçte türbelerin restorasyonunda çalışan usta ve bilim heyetinde yer alan kişilerle görüşmeler yapılmış, onlardan elde edilen bilgiler tarafımızca arşivlenmiştir.

Tezin hazırlanma safhasında Bursa, Muradiye Külliyesi, kalemişi ve türbelerin dönem hakkında temin edilen güncel ve tarihi kaynaklar, bilgi, belge ve planlar değerlendirilmiş, fotoğraflar alanlarına göre tasnif edilmiştir.

Kompozisyonların daha kolay anlaşılabilmesi ve bir belgeleme yöntemi olarak fotoğraflar üzerinde tezyinâtın iskeleti ve özelliklerini taşıyan motifler çizim yoluyla belirtilmiştir. Tarafımdan gerçekleştirilen çizimlerde AutoCAD programı, renklendirme aşamasında ise Adobe Photoshop ve Adobe İllüstratör programlarından istifade edilmiştir. Çalışmada öncelik, devrin tezyini özelliklerinin analiz edilmesi, motif ve desen sistematığının ortaya çıkartılması olduğu için fotoğraflandırma ve çizimlerde ölçeklendirme yapılmamıştır. Yapılara ait mimari teknik çizimler Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden elde edilmiş ve çizimler düzenlenerek çalışmaya uyarlanmıştır.

Çalışmanın yazım aşamasında beş bölümden teşekkül ettirilmiştir. Birinci bölümde araştırma konumuzun amacı, kapsamı, yöntemi, kaynaklar ve araştırmalar; ikinci bölümde türbe mimarisi ve kalemişi sanatı; üçüncü bölümde Muradiye Külliyesi ve Türbeleri hakkındaki bilgiler teorik yönden değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde kataloglama işlemi yapılmış ve türbeler kronolojik olarak sıralanmıştır. Beşinci bölüm değerlendirme ve sonuç olarak düzenlenmiştir. Kataloglar aşağıdaki çizelge çerçevesinde oluşturulmuştur.

Katalog No	:		TEZYİNATLI ALANA AİT ÇİZİM
Örnek No	:		
Fotoğraf No	:		
Çizim No	:		
Tezyinâtın Bulunduğu Alan	:		
Uygulama Tekniği	:		
Kullanılan Yazı ve Motifler	:		

Yapılar incelenirken ana kubbe tezyinâtı, kubbe geçiş öğelerinin tezyinâtı ve duvar yüzeylerine ait tezyinât olmak üzere 3 kademedeki değerlendirilmiştir.

Kubbe tasarımının değerlendirilmesinde öncelikle kubbe merkezinden başlayarak kubbe eteğine doğru bir yol izlenmiştir. Türbenin kubbe tezyinâtı sırasıyla;

- a) kubbe merkezi,
- b) kubbe eteği olarak iki aşamada,

Kubbeye geçiş ögesi tezyinâtı yine sırasıyla;

- a) kubbe kasnağı (tambur) yazı kuşağı,
- b) pendentif yüzeyi,
- c) mukarnaslı tromp yüzeyi,
- d) revzen pencere ve çevresi olarak dört aşamada değerlendirilecektir.

Duvar yüzeylerinin değerlendirilmesinde ise yine yukarıdan aşağıya doğru bir yol izlenmiştir. Yazı kuşağındaki metinlerin bütünlüğünün bozulmaması açısından saat yönünün tersi istikameti takip edilmiş yazının başladığı duvar referans alınmıştır. Araştırmamızda tezyinatta kullanılan renklerin orijinalliği konusunda şüpheler olduğundan RGB ve CMYK renk kodu sisteminde bir çalışma yapılamamıştır.

Değerlendirme ve sonuç bölümünde çalışmaya konu olan yapılar aralarında kıyaslama yapılarak ele alınmış, mimari ve tezyini yönleri kategorize edilmiştir. Bu bölgedeki kıyaslama durumunu değerlendirebilmek amacıyla yapılar ve özelliklerinin bulunduğu bir tablo oluşturulmuştur. Tablo oluşturulurken Ms Excel programından faydalanılmıştır. Tablonun temsili bir örneği görselde görülmektedir.

BİLGİLER	KMO	MİNİ	PLAN YH	ÖLÇÜ	MALZEME	TEZYİNAT ALANI			TARİH			
						KIBRIS	KIBRIS KIBRIS	BURSA	YUKARI ÜST	TARİHİ	YUKARI ÜST	
BİLGİLER												
MİMARİ PLAN YH												
MİNİ PLAN YH												
MİNİ PLAN YH												
MİNİ PLAN YH												
MİNİ PLAN YH												

4.Kaynak ve Araştırmalar

Bursa Muradiye Külliyesi içerisinde yer alan Hanım Sultanlar'a ait türbeler hakkında bugüne kadar yapılan çalışmalarda dinler tarihi, tarih, sanat tarihi ve mimari gibi alanlarda araştırmaların yapıldığı görülmüştür. Ancak kalemişi tezyinâtı üzerinde henüz kapsamlı bir çalışma bulgusuna rastlanmamıştır.

Tez konumuzun çerçevesinde elde edilen kaynaklar kitap, makale, bildiri ve diğer belgeler olmak üzere aşağıda verilmiştir. Kitaplar;

Akar, Azade- Keskiner, Cahide, Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, İstanbul, 1978.

Tezyinat tarihi ve bu alanda kullanılan motiflerin oluşturulma yöntemleri, kullanılan başlıca üsluplar, tasarım şekillenirken oluşturulan kompozisyon kuralları, tasarımda esnasında kullanılan araç gereçler, motiflerin uygulama teknikleri hakkında bilgiler yer almaktadır.

Ayverdi, E. Hakkı, *Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403- 1451)*, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından kaleme alınan dört ciltlik bu eserde Osmanlı Devri mimarisinin 1230-1481 yılları arası incelemektedir. Gedik Ahmet Paşa Camii, Fatih devrine ait bir yapı olmasından ötürü 3. Cilt olan ve 1451- 1481 yıllarını içeren “Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri” eseridir.

Baysal, Ali Fuat, *Edirne Osmanlı Erken Dönem Camileri Kalem İş Örneklere ve Analizleri*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2013.

Baysal, Ali Fuat, *Türk Tezyinât Sanatında Kalem İşleri*, Konya, 2017.

Türk Tezyinat Sanatında Kalem İşleri adlı eser beş bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde; kalemişi sanatının tanımı ve sanatla alakalı terimler, bu sanatın önemi, tarihteki yeri ve dönem incelemeleri, kalemişi sanatının uygulama teknikleri ve uygulama yöntemlerinin ele alındığı ve bu alandaki uygulamalarda kullanılan malzemeler hakkında bilgi veren bir eserdir.

Baysal, Ali Fuat, *Yazı ve Tezyinâtıyla Edirne Eski Cami*, Edirne, 2014.

Ali Fuat Baysal’a ait olan “Edirne Osmanlı Erken Dönem Camileri Kalem İş Örneklere ve Analizleri” adlı doktora tezinin giriş bölümünde Türk tezyini sanatlarından olan kalemişi sanatı hakkında; tarihçe ve dönemlere ait incelemeler, kalemişi uygulama teknikleri, Türk tezyini sanatında kullanılan motif bilgileri ve görsel örnekleri hakkında bilgi sunulmaktadır. Sanat hakkında verilen bilgilerin ardından Edirne Osmanlı Erken Dönemi’ne ait olan Edirne Eski Camii, Edirne Muradiye Camii, Edirne Üç Şerefeli Camii’nin kalemişi tezyinatını hakkında bilgi vermektedir.

Biol, İnci Ayan, Derman, Fatma Çiçek, *Türk Tezyinî Sanatlarında Motifler*, İstanbul 2004.

Türk Tezyini Sanatında kullanılan motifleri açıklayan, motiflerin tarihçesini ve çizim teknikleri hakkında bilgi veren eserdir. Kitapta pek çok örnek çizime yer verilmiştir.

Birol, İnci Ayan, Klâsik Devir Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri, İstanbul 2011.

Bu eser dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Türk Tezyini Sanatlarına Giriş başlığı altında temel kavramlar, tezyînî sanatlarda eğitim ve sanatta geleneğin yeri hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde; tezyini sanatlar başlığı altında, tezyini sanatların genel tanıtımı, nakışhane ve ehl-i hiref ve yakın tarihimizde tezyini sanatlara bakış konuları açıklanmaktadır. İkinci bölümde; Türk tezyînî sanatlarında desen tasarımı ve çizim tekniği başlığı altında desenler ve motifler hakkında bahsedilmektedir. Üçüncü bölümde; desen çiziminde yardımcı unsurlar olan cetvel, iplik, arasuyu, kenarsuyu, tığlar v.b. konular ele alınmıştır.ve dördüncü bölüm olan son bölümde ise, desen çeşitleri ve örnekleri başlığı altında ulama desenler, pano özelliği taşıyan desenler okuyucuya sunulmaktadır. Ayrıca her bölüm sonunda bölüm konuları ile ilgili çizimler ve eserlerden fotoğraflar bulunmaktadır.

Daş, Ertan, Erken Dönem Osmanlı Türbeleri (1300-1500), Doktora Tezi, 2003.

Erken dönem Osmanlı türbe yapıları hakkında mimari yapılar hakkında bilgiler verilmektedir.

Demiriz, Yıldız, Osmanlı Mimarisinde Süsleme I-Erken Devir (1300-1453), 1979.

Osmanlı mimarisinde yer alan süslemelerin analiz edildiği bir kaynaktır.

Doğanay, Aziz, Osmanlı Tezyinâtı, Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri 1522-1604, Klasik Yayınları.

Türbe mimarisi hakkında ve yapıların tezyinatı konusunda bilgilerin verdiği bir eserdir.

Hasol, Doğan, Ansiklopedik Mimari Terimler Sözlüğü, İstanbul, 2014.

Yapı öğeleri ile alakalı mimari terimlerin açıklanması konusunda kaynaktan istifade edilmiştir.

İRteş, Muammer Semih, “Karahisâri Koltuk Tezhipleri”, İstanbul, 2012.

Motif ve desen analizlerinde örnek olan son dönemde yazılmış bir eserdir.

Kepecioğlu, “Bursa Kütüğü”, Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010.

Bursa ve tarihi bilgilerin elde edildiği bir kaynaktır.

Kuban, Doğan, “Osmanlı Mimarisi”, İstanbul,2016.

Doğan Kuban’a ait bu eserde Osmanlı Dönemi’ne ait mimari eserler detaylı olarak incelenmiştir. Eser yapılara ait fotoğraflar ve mimari teknik çizimler ile bilgileri desteklemektedir.

Önkal, Hakkı, “Anadolu Selçuklu Türbeleri”, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2015.

Önkal, Hakkı, “Osmanlı Hanedan Türbeleri”, Ankara, 1992.

Hakkı Önkal tarafından ortaya çıkan bu eserde Erken Devir, Klasik Devir, Batı Tesiri Altındaki Devir, Son Devir Osmanlı Hanedan Türbeleri hakkında bilgiler verilmektedir. Eserin katalog kısmında ise Bursa ve İstanbul’da yer alan Osmanlı hanedana ait türbeler hakkında kapsamlı bir şekilde bilgi veren bir eserdir. Türbe mimarilerine ait fotoğraflar ve mimari teknik çizimler eserde yer alır.

Önkal, Hakkı, “Osmanlı Hanedan Türbeleri”, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2017.

Bu kaynak Hakkı Önkal’a ait olup “Osmanlı Hanedan Türbeleri” eserinin güncellenmiş halidir.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, “Bursa”6/1992,“Tezyinât”41/2012, “Muradiye Küliyesi” 31/2020, “Türbe” 41/2012, “Cem Sultan Türbesi” 7/1993.

İslami ilimler, tarih, edebiyat, felsefe, sanat tarihi, mimari gibi beşeri ve sosyal bilimleri içeren ve zengin içeriğe sahip olan bu eserde Bursa ili ve Muradiye Külliyesi’nde bulunan Muradiye Camii, Muradiye İmaret, Muradiye Medresesi, Muradiye Hamamı ve 13 türbenin tarihçesi ve mimarisi hakkında bilgi vermektedir.

Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, İlaveli İkinci Baskı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları- Ankara, 1983.

Ünver, Ahmet Süheyl - Pakalın, M. Zeki. Bursada Fatih'in Oğulları Mustafa ve Sultan Cem ve Türbeleri. Bursa: Ant Basımevi, 1996.

Süheyl Ünver ve Zekş Pakalın'a ait bu eserde Cem Sultan ve Şehzade Mustafa'nın hayatları kronolojik olarak anlatılmış ve medfun buldukları türbelerin mimari tezyinatlarını inceleyen kıymetli bir eserdir.

Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi, (Haz. Saffet Yılmaz). Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa, 2016.

Eser, Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından 2012-2015 yıllarında yapılan kapsamlı restorasyon çalışmasına kaynaklık etmesi amacıyla hazırlanmıştır. Eserde restorasyon öncesi ve sonrasına ait fotoğraflar, restorasyon çalışması süresince yapılan müdahale basamakları açıklanmaktadır.

Yenal, Engin, Osmanlı (Baş) Kenti Bursa, Osmanlı Mimarlığı Erken Dönemi'nde Bursa'da Yapıların Oluşumu / Osmanlı (Baş) Kenti Bursa, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Sincan Matbaası, Ankara.

Makale- Sempozyum Bildirileri;

Baysal, Ali Fuat, "Kalem İşi Sanatında Yeni Tasarım ve Teknikler: Ahmet Hamdi Akseki Camii Örneği", 2018.

Baysal, Ali Fuat, "Osmanlı Cami Mimarisinde İç Mekân Kalem İşi Tezyinâtı", TİMAV, 2016.

Baysal, Ali Fuat- Detseli, Naciye, "Fetret Döneminin Osmanlı Tezyinâtına Yansımaları", TİMAV, C.1, 2019.

Bursa'da Zaman, Bursa Büyükşehir Belediyesi Dergisi. S.5, S.6, S.10, S.12, S.14, S.16, S.20, S.22.

Ersoy, Bozkurt, Bursa Muradiye Türbeleri, Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, S.7, Eylül, 1990.

İrteş, Muammer Semih, "Bursa Çelebi Mehmed (Yeşil) Camii Kalemışleri.", Ocak- Haziran, 2021.

İRTEŞ, Muammer Semih, Baysal, Ali Fuat, “Hacı Bektaş Velî Türbesi İç Mekân Duvar Yüzeylerinde Yer Alan Kalemîşi Tezyînâtı Ve Dönemsel Çözümlemeleri.”, Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 105, 2023.

İRTEŞ, Muammer Semih, Baysal, Ali Fuat, “II. Bayezid Dönemi Kalemîşlerinde Bir Üslûp: Yaprak Çıkıntıları”, S. 37, 2021.

İRTEŞ, Muammer Semih. Baysal, Ali Fuat. Ertunç, Çiğdem Önkol. “Kültürel Sürekliliğin Sanatsal Yansımaları: Gedik Ahmet Paşa Camii Kalemîşleri”, Journal of History Culture and Art Research, C.11, S.3, 2022.

İRTEŞ, Muammer Semih. Baysal, Ali Fuat. Sayın, A. Zehra. “15. Yüzyıl Osmanlı Kalemîşi Tezyinâtında Kullanılan Rûmî Motifler Üzerine Bir Değerlendirme”, Art-Sanat, S. 19, 2023.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRBE MİMARİSİ VE KALEMİŞİ SANATI

2.1. Türbe Mimarisi

Türbe, Arapça kökenli bir kelime olup toprak manasına “تراب- turāb” kelime kökeninden türemiş¹, içinde önemli kişilerin medfun bulunduğu² anıtsal yapılardır. İslam coğrafyasında “kümbet, makam, meşhed” gibi isimler verilmektedir³. İslamiyet öncesi Türklerde varlığı bilinen kurgan⁴ geleneğinin farklı bir boyutu olan türbeler hemen her dönemde çeşitli biçimlerde inşa edilmiştir⁵.

2.1.1. Osmanlı Türbe Mimarisi

2.1.1.1. Plan Özellikleri

İlk Devir türbe mimarisinde kubbe kullanımı tercih edilmiş tek cidarlı kubbe sistemi kullanılmıştır. Bu sistem ilerleyen dönemlerde geliştirilerek kullanılmaya

¹ Ferit Devellioğlu, “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat” (Ankara: Aydın Kitabevi, 2017), 1298.

² Celâl Esad Arseven, “Türk Sanatı,” *Sanat Ansiklopedisi 5* (Millî Eğitim Basımevi, 1975), 2089.

³ İsmail Orman, “Türbe,” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1978), 464-466.

⁴ Hayrullah Cengiz, “Türklerde Defin Olgusu ve İstanbul Padişah Türbeleri,” *Din ve Hayat* 14/ (2011), 123.

⁵ Oktay Aslanapa, *Anadolu’da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi* (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2017), 91.; Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri* (Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı, 1992), 1-4-5-19.; Oluş Arık, “Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri,” *Anatolia (Anadolu)* 11 (1969), 65.; Engin Yenal, *Osmanlı (Baş) Kenti Bursa* (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012), 362.; Cengiz, “Türklerde Defin Olgusu ve İstanbul Padişah Türbeleri,” 123.; Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. Kitap* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 384.; Bengi Çorum, “Erken Osmanlı Kalem İşlerinden Bir Örnek: Bursa Ali Paşa Camii,” *Sanat Tarihi Yıllığı* 15 (2002), 28.; Tolga Bozkurt, “Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Mihrapları,” *İSTEM* 11 (2008), 210. ; Mustafa Beyazıt, “Erken Osmanlı Devri’nde Tebrizli Usta Gruplarının İzi Nasıl Sürülmeli?,” *Journal of History Studies* 6/3 (2014), 47.; Rauf Tunçay, *Bir Sanatçının Mirası* (İstanbul: İon Mimarlık Yayınları, 2012), 459.; Bağcı, Serpil. “Erken Osmanlı Kalem İşleri Üzerine Bazı Gözlemler”, In *Memoriam İ. Metin Akyurt ve Bahattin Devam Anı Kitabı: Eski Yakındoğu Kültürleri Üzerine İncelemeler*. Ed. İ. Metin Akyurt - Nezih Başgelen - Bahattin Devam - Armağan Erkanal. 33-40. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1995.; Oktay Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)* (Millî Eğitim Bakanlığı, 1977), 135; Erdem Yücel, “Erken Osmanlı Devrine Ait Bazı Çini Örnekleri,” *ARKİTEKT* 1969-01/333 (1969), 20.; Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2017), 146; Arık, “Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri,” 80; Ali Kılıcı, “Erken Osmanlı (1299-1451) Baldaken Türbeleri,” *Vakıflar Dergisi* 29/ (2005), 257; Halil İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2018), 39.;

devam etmiştir. Osmanlı türbelerini Selçuklu⁶ türbe mimarisinden ayıran en önemli özellik dışa taşmış taç kapı formlu giriş ögesidir. Osmanlı türbe mimarisinde kendine has ölçü, oran ve biçim kullanılmaya çalışılmış, eski yapıların mükerrer olarak kullanılmamasına özen gösterilmiştir. Osmanlı Devleti'nin gelişimi ve bu doğrultudaki etkilerle birlikte tezyinât teknikleri de gelişme göstermiştir. İlk devre ait tezyinât tasarımlarının en önemli özelliği figürsüz olmasıdır⁷.

Klasik döneme ait türbeler kübik gövdeliler, poligonal gövdeliler, açık türbeler ve münferid planlılar olarak dörde ayrılmaktadır. Kübik gövdeden meydana gelen türbe mimarisine Bursa Muradiye Külliyesi'nde yer alan Gülrûh Hatun Türbesi, Gülşah Hatun Türbesi, Şirin Hatun Türbesi, Mükrime Hatun Türbesi örnek verilebilir. Bu dört türbe dıştan ve içten kare planlıdır. Türbelerin giriş kısmında anıtsal bir taç kapı bulunmaktadır.

2.1.1.2. Malzeme ve Teknik

Erken Devir Osmanlı yapılarında çoğunlukla taş ve tuğla birlikte uygulanmıştır. İlk yıllara ait yapılarda tuğla ile kullanılan taşlar işlenmemiş veya kaba yonu taştır. Osmanlı yapılarında kesme taş yerine işlenmemiş silis taşı ve tuğla birlikte kullanılmıştır. Bunun sebebi Bursa ili ve çevresinde taş ocaklarının bulunmaması⁸ ve finansal kaynakların yetersiz olmasıdır. Devletin gücünün artmasıyla kesme taş ve mermer kaplı eserler ortaya çıkmıştır⁹.

Erken Devir Osmanlı hanedan türbelerinde kullanılan mermer yapı malzemesi önemli bir yere sahiptir. Kesme taş ile mermer malzeme işçiliğinin en güzel uygulamaları görülür. Mermer büyük çoğunlukla alt sıra pencere ve kapı sövelerinde, kemer, sütun başlıkları, revak tavanı, revak döşeme ve korkuluklarında, sanduka ve kaidelelerinde, yapıda yer alan kitabelerde ve bazı yapıların ön cephesinde kaplama olarak görülmektedir. Erken Devir Osmanlı hanedan türbelerine ait duvarlar kireç sıvalıdır.

⁶ Aslanapa, *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*, 31.

⁷ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 7-36-52.

⁸ Engin Yenal, *Osmanlı Mimarlığı Erken Döneminde Bursa'da Yapıların Oluşumu* (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012), 127.

⁹ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 12-14.

Erken Devre ait Yeşil Türbe'nin¹⁰ ve Klasik Devre¹¹ ait yapıların duvar yüzeyleri belli bir seviyeye kadar çini kaplıdır.

Duvar örgüsünde taş ile birlikte tuğla kullanılırken tuğlanın hafif bir malzeme olması sebebiyle kubbe ve tonoz uygulamasında tercih edilmiştir. Tuğla malzeme saçaklar, frizler ve kemer bordürlerinde kullanılmıştır.

Yapı öğeleri arasında önemli bir yere sahip olan kubbe Osmanlı mimari tasarımları için önemli bir yere sahiptir. Hatuniye (Hüma Hatun) Türbesi ve Saraylılar Türbesi'nde kubbe veya külah ile beden duvarları arasında yer alan kasnak bulunmamaktadır. Bunun yerine kubbe-külah beden duvarlarına oturur.

Klasik devre ait türbelerde erken dönem geleneklerine ait özellikler geliştirilerek devam etmiştir. Alçı malzemeye Muradiye Külliyesi'nde yer alan Şirin Hatun Türbesi'ndeki kubbeye geçiş ögesi olarak kullanılan mukarnaslı tromplarında rastlanmaktadır¹².

2.1.1.3. Süsleme Özellikleri

Türbe mimarisinde tuğla, sırlı tuğla, kalemişi, çini ve ahşap¹³ gibi süsleme çeşitleri her dönem türbe mimarisinde tercih edilmiştir. Taş süsleme genelde türbelerin taç kapılarında yer alırken, çini süsleme türbelerin beden duvarlarında, kalemişi ve tuğla süsleme beden duvarları ve kubbelerde yer almaktadır. Ahşap süsleme ise pencere ve kapı kanatlarında, sandukalarda bulunmaktadır.

Kalemişi Süsleme:

Muradiye Külliyesi'nde bulunan türbelerde zengin kalemişi örneklerine rastlanmaktadır. Kalemişi süslemeleri türbelerin iç mekândaki duvar yüzeyleri, alınlıklar, kemer yüzeyleri, kubbe kasnağı ve kubbe yüzeyi gibi mimari birimlerde görülmektedir.

Dönemin zengin kalemişi örnekleri zamanla deforme olmak sûretiyle bozulmuş veya deprem onarımı sonrasında sıva ile kapatılmıştır. Sıva ile kapatılma işlemi

¹⁰ Yücel, "Erken Osmanlı Devrine Ait Bazı Çini Örnekleri," 20.

¹¹ Tunçay, *Bir Sanatçının Mirası*, 460.

¹² Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 24–25.

¹³ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 14.

her ne kadar olumsuz gibi görünsede uygulanan sıva tabakası özgün desenlerin günümüze kadar muhafaza edilmesini sağlamıştır. Bugün Şirin Hatun, Hüma Hatun, Mük-rime Hatun ve Gülrûh Hatun Türbelerinin iç mekân yüzeylerinde gördüğümüz zengin kalemişi tezyinât sıva altından çıkartılmıştır.

Beylikler Devri'nden Osmanlı'nın kuruluşuna kadar olan süreçte mimari eserlerde ma'kılî, celî sülüs ve tezyinî kufî yazıların kullanıldığı uygulamalar görülmektedir. 13. yüzyıldan sonra yapılarda ma'kılî yazı ve tezyinî kûfi kullanımı azalmış, celî sülüs yazı kullanımını artmıştır. Yazıların istifi satır halindedir¹⁴.

2.2. Kalemişi Sanatı

Kalemişi sanatı tarih boyunca farklı mimari yapılarda birbirinden farklı uygulama teknikleriyle karşımıza çıkan bir tezyinât sanatıdır. Sivil ve dini mimari yapıların iç mekânlarında ve üst örtü sistemindeki yüzeylere sıva, ahşap, deri gibi zemin malzemesi üzerine ince kıllı fırça yardımıyla renkli boya ve altın varak kullanımıyla sanat, tasarım ve uygulaması yapılan bezemelerdir¹⁵. Bu bezemeleri yapan kişiye “kalemkâr” denirken bezeme tasarımını hazırlayıp yüzeye uygulayan kişi ise “nakkâş” denilmektedir¹⁶. Nakkaş¹⁷ kelimesi aynı zamanda” ressam, musavvir, müzehhib, ve kalemkâr” anlamlarını da içerir¹⁸.

Türk tezyinât sanatının bir paçası olan kalemişi sanatının geçmişi Uygur duvar resimlerine kadar uzanır. Türklerin İslamiyeti kabulü ile duvar resimlerinde görülen tasvirler stilize edilmiş ve bezemeler soyut figürlere dönüştürülmüştür. Karahanlılar ile başlayan bu süreç Gazneliler, Selçuklular¹⁹ ve Osmanlı döneminde de devam etmiştir²⁰.

Kalemişi sanatı uygulanan zemin malzemesine göre tasnif edilmektedir. Bu uygulama tekniklerine göre; sıva üzeri kalemişi, ahşap üzeri kalemişi, taş ve mermer

¹⁴ Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı* (Ankara: Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, 2001), 16.

¹⁵ Ali Fuat Baysal, *Türk Tezyinât Sanatında Kalem İşleri* (Konya: Palet Yayınları, 2017), 16.

¹⁶ Semih İrteş ile Yapılan Görüşme.

¹⁷ A. Süheyl Ünver, *Fatih Devri Saray Nakışhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1958), 6.

¹⁸ Aziz Doğanay, *Klasik Devir Osmanlı Hanedan Türbeleri* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2009), 76.

¹⁹ Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri* (Ankara: Atatürk Kültrür Merkezi Başkanlığı, (2015), 413.

²⁰ Aziz Doğanay, “Tezyinât,” *TDV İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 79.

üzeri kalemişi, deri ve bez üzeri kalemişi tekniklerinin yanı sıra malakâri tekniği de bu tasnife tabi tutulmaktadır.

Sıva, ahşap, taş, deri, bez gibi malzemelerin üzerine fırça ve boyalar yardımıyla uygulama yapılırken malakâri veya diğer adı ile sıvacıkâri olarak bilinen teknikte ise alçı yüzey üzerine bıçak veya kesici alet yardımıyla tasarlanan desenin üç boyutlu olarak uygulanır. Ayrıca kesilerek uygulanan naht tekniği de kalemişi olarak değerlendirilmektedir. Yüzeyle Türk sanatının klasik motifleri olan rûmî, hatâî, hendesi, münhani ve bulut gibi motiflerle tasarlanan desenler tatbik edilir. İslam mimarisine ait yapıların yüzeylerinde kalem işi tekniği ile uygulanmış motiflerin yanısıra hüsn-i hat yazıları da tatbik edilmiştir²¹.

Kalemişi sanatı her dönemde kendi üslubu içerisinde mimari yapılarımızda zevkle kullanılmıştır. Bu çalışmanın içerdiği dönem, Osmanlı erken dönemi olarak da adlandırılan 1299 ve 1500'lü yılları kapsamaktadır. Ancak erken dönem Osmanlı tezyinât anlayışı 1500'lü yılların ilk çeyreğine kadar devam etmiştir. Erken Osmanlı Dönemi'ne ait günümüze ulaşmış nadir müzeyyen yapılar Bursa ve Edirne'de²² bulunmaktadır.

Bu dönem tezyinât üslubunda nebati motifler, düğüm motifleri, hayat ağacı motifleri, celi sülüs ve kûfi yazının birlikte kullanıldığı Timûri üslubun etkili olduğu görülmektedir. Kalemişi tasarımlarındaki Timûri tezyinât ekolünün bir başka özelliği ise yoğun bir tasarımlar içindeki motiflerin çok detaylı ve karmaşık bir yapıya sahip olmasıdır.

Bursa üslubu²³ olarak da tanımlayabileceğimiz bu nakışlar ve yazı istifleri çok özeldir. Dönemin özelliği olarak kalemişi tezyinât oldukça yoğun ve karmaşık bir örgüye sahiptir. Tasarımda kullanılan başlıca motifler rûmî, hatâî, düğüm- geçme motifleri, yapraklar, vazo içerisinde yer alan stilize serviler ve çiçek motifleridir.

²¹ Baysal, *Türk Tezyinât Sanatında Kalem İşleri*, 30.

²² Ali Fuat BAYSAL, *Edirne Osmanlı Erken Dönem Camileri Kalem İşleri Örnekleri ve Analizleri* (Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2013), 43.

²³ M. Semih İrteş - Ali Fuat BAYSAL, "II. Bayezid Dönemi Kalemişlerinde Bir Üslûp: Yaprak Çıkıntıları," *İSTEM* 37 (2021), 128.

Dönem içinde kullanılan desenlerdeki rûmî motifler değerlendirdiğimizde; sade, hurdeli, dilimli, dendanlı türlerinin kullanıldığı, motiflerin iç bünyelerinin münhani motiflerle detaylandırıldığı, kademeli olarak renklendirildiği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte şeritli yapışık rûmî motiflerinde bu dönemin özgün motifi olduğu ve tasarımlarda tercih edildiği bilinmektedir²⁴. Dönemin en çok tercih edilen motiflerinden biri de geçme motifleridir. Zaman zaman düğüm şeklinde tasarlanan bu motifler iri rozet şeklinde de uygulanmıştır. Bu düğüm biçimleri yazı istiflerinde de tercih edilmiştir.

Nebati motiflerin Baba Nakkaş²⁵ üslubu olarak bilinen tarzda uygulandığı, yarı stilize çiçeklerin, saksılı çiçeklerin ve buket tarzında tertip edilen nebati motiflerin kullanıldığı görülmektedir.

Mimari tezyinâtta desen tasarımları dışında hüsn-i hat olarak bilinen yazı tasarımları da önemli bir yere sahiptir. Mimari yapının farklı birimlerinde ayet-i kêrime, ayet'el kürsî, hadis-i şerif, esmâ-ül hüsnâ, kelime-i tevhid, besmele, ciharyâr-ı güzîn, çeşitli dualar ve metinlere yer verilerek mekân zenginleştirilmiştir. Mekâna uygulanacak yazılar seçilirken kısa, anlamlı ve net olmasına özen gösterilmiştir²⁶.

Yapılarda uygulanan tezyinâtlarda taht ayeti Ayet'el-Kürsî²⁷'nin tercih edilme sebebi herkesin fani mutlak hayat sahibinin Allah (c.c) olması, O'nun evvel ve ahirde olan her şeyi bilmesi ve bilinçli eylemlerimizde bizleri sorgulayacak olması, O'nun izni ile şefaatin gerçekleşeceği.

Erken Osmanlı Dönemi kalemişlerinde yer alan yazılarda celi sülüs ve kûfi yazıların birlikte kullanıldığı, yazı kompozisyonlarında metinlerin müsenna, üst üste girift tarzda istiflendiği görülmektedir. Ayrıca yazı zeminleri helezonlar ve motiflerle doldurulmuştur. Benzer örnekler Bursa Muradiye Külliyesi'nde de yer almaktadır.

²⁴ Muammer Semih İrteş vd., "15. Yüzyıl Osmanlı Kalemişi Tezyinâtında Kullanılan Rûmî Motifler Üzerine Bir Değerlendirme," *Art-Sanat* 19/ (2023), 324.

²⁵ Tunçay, *Bir Sanatçının Mirası*, 460.

²⁶ Baysal, *Türk Tezyinât Sanatında Kalem İşleri*, 30.

²⁷ Murat Sülün, *Sanat Eserine Vurulan Kur'an Mührü* (Kaynak Kitaplığı, 2013), 253.

2.2.1. Kalemîşi Uygulama Teknikleri

Kalemîşi uygulama teknikleri uygulanan zemin malzemesine göre ve uygulama şekillerine göre birbirinden ayrılmaktadır. Uygulanan zemin malzemesine göre sıva üzeri kalemîşi, ahşap üzeri kalemîşi, taş ve mermer üzeri kalemîşi, deri ve bez üzeri kalemîşi, malakari ve naht tekniği olarak tanımlanmaktadır. Bu tekniklerden kısaca bahsedecek olursak;

Sıva üzeri kalemîşi tekniği: Geçmişten günümüze en çok uygulanan yapım tekniğidir ve mimari yapıların büyük bir çoğunluğunda bu uygulama yöntemi tercih edilmiştir. Sıva üzeri kalemîşi uygulamasının dayanıklılığı uygulandıkları zemin ve çevreden etkilenme süreciyle paraleldir. Tezyinâtlar deprem, yangın, nem, rutubet gibi dış etkenler sebebiyle zamanla tahrip olabilmektedir²⁸.

Ahşap üzeri kalemîşi tekniği: Ahşap üzeri kalemîşi tekniği sivil mimari ve dini mimaride sıkça rastlanan bir uygulamadır. Ahşap üzerine desen ve renklerle tezyin etmenin dışında künde-kârî ve çitakari gibi farklı teknikler ile oluşturulan örtü sistemleri üzerine de uygulanmaktadır (Resim 1). Ahşap üstü kalemîşi uygulamalarında eski ve orijinal örneklere rastlamak mümkündür. Bunun sebebi ahşap üstüne sırlama lake tekniğinin uygulanması ve dış etkilere kapalı bölümlere uygulanmasıdır²⁹.

Erken Osmanlı Dönemi'ne ait en erken uygulama örneğine Bursa ilinde bulunan II. Murad Türbesi'nin girişinde ön cephede yer alan ahşap saçağında görülür³⁰.

²⁸ Baysal, *Türk Tezyinât Sanatında Kalem İşleri*, 33–35.

²⁹ Ali Fuat Baysal, *Edirne Osmanlı Erken Dönem Camileri Kalem İşleri Örnekleri ve Analizleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013), 66–71.

³⁰ Candan Nemlioğlu, “Göçeli (Gökçeli) Camii,” *I. Uluslararası Selçuklu Kültür Ve Medeniyeti Kongresi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001), 128.

Resim 1: Sultan II. Murad Türbesi, Giriş Saçağı, Ahşap Üzeri Kalemîşi Detayı

Deri ve bez üzeri kalemîşi tekniği: Deri ve bez üzerine uygulanacak kalemîşi tekniği diğer uygulama teknikleri ile benzerlik göstermektedir. Ahşap malzeme üzerine deri veya bez gerilerek tuval yüzeyi elde edilir. Ardından diğer tekniklerde olduğu gibi boyama teknikleri uygulanır.

Bu uygulama tekniğine ait eserleri İstanbul Kılıç Ali Paşa Camii müezzin mahfili tavanında, İstanbul Eminönü Yeni Camii Hünkâr Kasrı başoda kubbesinde ve İstanbul Takkeci İbrahim Ağa Camii'nin kemerlerinde görmekteyiz³¹.

Taş ve mermer üzeri kalemîşi tekniği: Taş ve mermer üzeri kalemîşi tekniği uygulama olarak sıva üzeri kalemîşi teknik uygulaması ile aynıdır. Taşın yüzeyindeki pürüzler giderildikten sonra yüzeye sülyen boya ile özel bir badana uygulanır. Uygulama için su bazlı, tutkallı ve yağlı boyalar tercih edilmektedir. Diğer uygulama türlerine göre daha zor ve vakit alan bir çalışmadır.

Taş üzeri kalemîşi örnekleri İstanbul Yavuz Sultan Selim Türbesi'nde, Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii cümle kapısı çıkma tavanında ve Rüstem Paşa Camii kapı üstü çıkmalarında bulunmaktadır³².

Malakari tekniği: Malakari uygulama tekniği, diğer tezyinât uygulama tekniklerinden farklı bir yöntemdir. Bu teknikte çeşitli malzemeler üzerine alçı ve mala ile

³¹ Baysal, *Türk Tezyinât Sanatında Kalem İşleri*, 41–42.

³² Baysal, *Türk Tezyinât Sanatında Kalem İşleri*, 43.

uygulanan bir tezyinât tekniğidir. Uygulanan bu teknik üç boyutlu olması sebebiyle görsel açıdan daha farklı bir etki yaratmaktadır ve daha kalıcıdır. Alçı sanatı ve malakari tekniğine ait örneklere Sultan Ahmet Camii ve Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nde görülmektedir.

2.2.2. Kalemîşi Sanatında Kullanılan Motifler

Kalemîşi tezyinâtımızda desenler oluşturulurken rûmî motifler, hatâi motifler, geçmeler, hendesi motifler, münhaniler ve bulut gibi klasik tezyinât sanatımızın motifleri kullanılmıştır.

2.2.3. Kalemîşi Sanatında Kullanılan Malzemeler

Kalemîşi sanatında kullanılan malzemeler genel olarak fırça, boya, altın, miksiyon, vernik, eskiz kâğıdı, kömür tozu, çırpı ipi ve sopadır. Bu malzemelere kısaca değinecek olursak;

Fırça: Kalemîşi sanatı fırça ile tatbik edilen sanatlardan biridir. Sanat dallarında yapılacak işin ayrıntısına ve büyüklüğüne göre kullanılan pek çok fırça türü bulunmaktadır. Uygulama yüzeyine uygun olacak şekilde her türde ve ebatta fırça sanatçının tercihine göre belirlenmektedir.

Boya: Klasik kalemîşi tezyinâtında geleneksel bir usûl olan toprak boya kullanılmaktayken günümüzde kimyasal boyalarda tercih edilmektedir.

Altın: Altın tezyinât sanatlarımızın en önemli malzemelerinden biridir. Farklı karatlarda ve renklerde örnekleri mevcuttur. Sıva üzerinden ziyade taş ve ahşap üzeri kalemîşi uygulamalarında altın tercih edilmektedir.

Miksiyon: Altın varâğın yüzeye yapışması için kullanılan sıvı bir malzemedir. Fırça yardımıyla ince bir şekilde sürülür. Su bazlı ve solvent miksiyon olmak üzere ikiye ayrılır.

Vernik: Uygulandığı yüzeyi dış etkilere karşı koruyan ve yüzeye estetik bir görünüm kazandıran saydam bir koruma malzemesidir.

Kömür tozu: Reçinesiz odunlardan elde edilen kömür tozu, desenin ve yazının yüzeye aktarılmasında kullanılır³³.

³³ Baysal, *Türk Tezyinât Sanatında Kalem İşleri*, 51–53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURSA MURADIYE KÜLLİYESİ VE TÜRBELERİ

3.1. Muradiye Külliyesi Konumu ve Tarihçesi

Orhan Gazi tarafından Osmanlı Beyliği'nin merkezi yapılan Bursa, Osmanlı'nın ilk başkenti olarak kabul edilmektedir. Osmanlı erken dönemine ait pek çok tarih mirası bu şehrimizde bulunmaktadır. Osmanlı Sultanları'nın özel önem verdiği bu şehir döneminde imar ve ihya edilmiştir. Ancak savaş, deprem, yangın gibi afetler neticesi bu eserlerin pek çoğu günümüze ulaşamamıştır. Günümüze kadar ulaşabilen bu eserlerden bazıları da devrinin orijinal karakterini kaybetmiştir.

Timûr'un şehri işgal etmesi ve sonrasında şehrin her taraf yağmalanmış ve ateşe verilmiştir. Bu süreçte ilk Osmanlı padişahlarına ait resmî vesikalar ve birçok telif eser yok edilmiştir³⁴. Bununla birlikte şehrin geçmiş dönemlerde pek çok depreme maruz kalması da mimari eserlerin pek çoğunun kaybolmasına neden olmuştur. Bu depremlerin en önemlilerinden biri de 1855³⁵ yılında gerçekleşen depremdir.

Söz konusu deprem sonrası erken Osmanlı döneminden günümüze mimari ve tezyini özelliklerini koruyarak ulaşan özgün yapılar topluluğundan olan Muradiye Külliyesi Osmanlı Dönemi Sultan Külliyelerindedir.

Muradiye Külliyesi, bahçesinde bulunan türbeleri ile Bursa Kalesi'nin kuzey-batı eteklerinde 1425-1426 yıllarında inşa edilmiştir³⁶. Külliye, Osmanlı hanedan mensuplarına ait en büyük türbe topluluğunu bünyesinde barındırmaktadır (Resim 2). Muradiye Külliyesi aynı zamanda Bursa'da yer alan ve sultanlar tarafından yaptırılan külliyelerinin beşincisi ve sonuncusudur.

Osmanlı Devleti'ni yönetmiş otuz altı padişahın ilk altı padişahı, Osman Gazi (ö.1324)³⁷, Orhan Gazi³⁸(ö.1362)⁴⁸, Murad Hüdavendigâr/I. Murad (ö.1389)⁴⁸, Yıldırım Bayezid /I. Bayezid (ö.1403)⁴⁸, Çelebi Mehmet (ö.1421)⁴⁸ ve II. Murad (ö.1451)⁴⁸

³⁴ Halil İnalcık, "Bursa", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: 1992 C.6. 446.

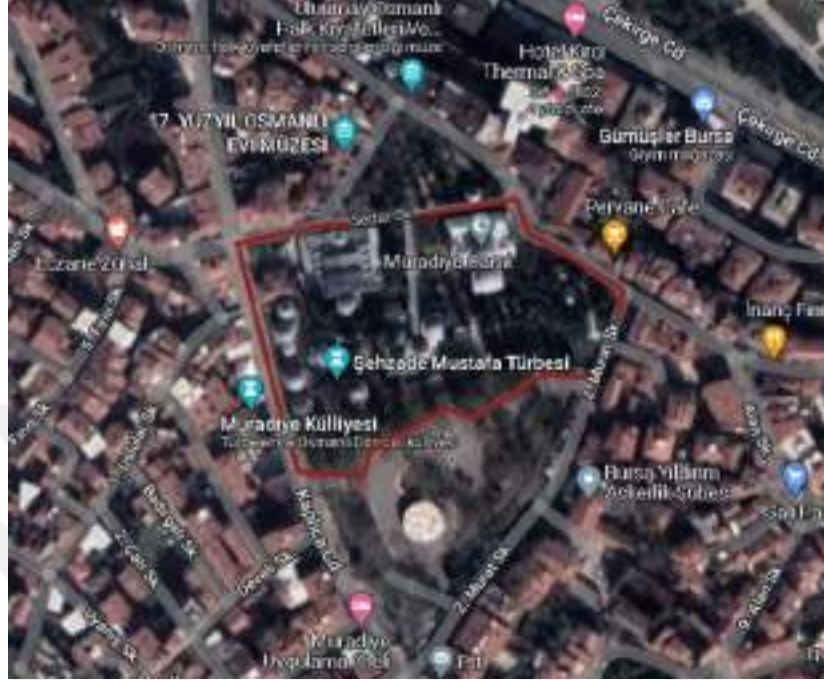
³⁵ Yenal, *Osmanlı (Baş) Kenti Bursa*, 159.

³⁶ Mithat Kırayoğlu, "Sabrın Acı Meyvesi," *Bursa'da Zaman* 5/ (2013), 12.

³⁷ Halil İnalcık, "Osman I"; "Orhan"; "Murad I"; "Bayezid I"; "Mehmed I"; "Murad II", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-ii> (22.05.2023).

³⁸ Dağlı - Kahraman, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. Kitap*, 26.

Bursa’da medfundur. Bunlar içerisinde sadece II. Murad’ın türbesi külliye içinde yer almaktadır.

Resim 2: Muradiye Külliyesi Konumu, Google Maps (Erişim: 19.07.2022)

Muradiye Külliyesi, cami, medrese, hamam, imaret, çeşme ve türbe yapılarından oluşmaktadır. Külliye içerisinde hanedan üyeleri ve saray mensuplarına ait on iki türbenin üç adedi 1453 yılından öncesine, geriye kalan dokuz adedi ise 16. Yüzyılın ilk çeyreğine kadarki sürece tarihlendirilmektedir³⁹. Türbelerden dört adedi şehzadelere, dört adedi sultan eşlerine aittir. Türbelerde bulunan sanduka sayıları iki ile altı arasında değişmekte ve türbelerin içlerinde hanedana mensup 40 kişi medfundur (Resim 3). Ebedi aleme göçtükten sonra yaptırmış olduğu eser ile anılmak istenen Sultan II. Murad kabrini eserinin yanına koydurmak istemiştir⁴⁰. Külliye’nin banisi⁴¹ olan Sultan II. Murad devletin imar faaliyetlerinde aktiftir.

Erken Dönem Osmanlı mimarisinde Selçuklu etkilerinin varlığı bilinmektedir. Ancak erken Osmanlı türbelerinde Selçuklularda var olan dışa taşmış giriş bölümü ve mihrab⁴² gibi birimler kullanılmaya devam ederken, mumyalık kısmı tercih

³⁹ Engin Yenal, “Muradiye Türbeleri,” *Bursa’da Zaman* 5/ (2013), 26.

⁴⁰ Doğanay, *Mimarî Tezyinî Unsurlarıyla Câmî*, 108.

⁴¹ Hurşit Çetin Arslan, “Erken Osmanlı Mimarisinde Bani-Mimar İlişkisi,” *Türk Etnografya Dergisi* 70 (1997), 35.

⁴² Bozkurt, “Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Mihrapları,” 204.

edilmemiştir. Bu itibarla Muradiye Türbeleri ve diğer Osmanlı türbelerinin hiçbirinde mumyalık bölümü bulunmaz⁴³. Bu değişimde Sultan II. Muradın; “...merhum oğlum Ali yanındaki kabrün katına koyalar amma igen yakın komayalar ve zir-i zemin etmeyüp sünnet mucibince yire gömeler... ..üzerüme bir çar divar türbe yapalar üstü açık ola ki üzerüme yağmur yağa⁴⁴ diye beyan edilen vasiyetinin etkili olduğu, bu sûretle mumyalık kısmının inşa edilmediği ve türbesinin üzerine teberrüken geniş bir pencere açıklığı bırakıldığı görülmektedir.

Resim 3: Muradiye Külliyesi Genel Görünüm
(<https://www.dergibursa.com.tr/muradiye-kulliyesi/> Erişim:19.07.2022)

Muradiye Cami haziresine ilk defa külliyenin banisi I. Mehmet’in oğlu 6. Osmanlı padişahı, Sultan II. Murat’ın türbesi inşa edilmiş⁴⁵ ve daha sonraları II. Selim devrine kadar diğer türbelerin eklenmesiyle ile “*Beylik bağçe*”⁴⁶ denilen hanedan kabristanı oluşmuştur⁴⁷.

Külliye’nin ilk türbesi Sultan II. Murad’ın türbesi iken ikinci türbe Sultan II. Murat’ın 1442 yılında vefat eden oğlu Şehzade Alaaddin’e aittir. Şehzade Alaaddin babası Sultan II. Murat’tan önce vefat etmesine rağmen türbesi babası II. Murat’ın türbesinden sonra inşa edilmiştir. Tez konumuz olan türbeler ise kronolojik sıraya göre; Hüma Hatun 1449 yılında, Gülşah Hatun 15. yüzyıl sonlarında, Şirin Hatun 1510

⁴³ Yenal, “Muradiye Türbeleri,” 2.

⁴⁴ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 79.

⁴⁵ Saffet Yılmaz, “Yaşayan Osmanlı Ruhu: Muradiye,” *Bursa’da Zaman* 16/ (2015), 5.

⁴⁶ Yenal, *Osmanlı (Baş) Kenti Bursa*, 108.

⁴⁷ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi* (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2016), 5.

yılında, Mükrim Hatun Türbesi 16. yüzyıl başlarında ve Gülrûh Hatun 1527 yılında inşa edildiği bilinmektedir. Külliye’de bulunan son türbe ise Kanuni Sultan Süleyman’ın oğlu Şehzade Mustafa Türbesi’dir. Bu türbe 1573 yılında Sultan II. Selim tarafından inşa edilmiştir⁴⁸.

Söz konusu türbelerin zaman zaman onarım ve restorasyonlar yapıldığı için günümüze kadar ulaşabildikleri görülmektedir. Bu onarımlar içerisinde en bilineni 1855⁴⁹ yılında gerçekleşen deprem sonrasında⁵⁰ İstanbul’dan gönderilen ustaların ve sanatçıların yardımıyla yapılan onarımdır. Ayrıca 1864 yılında bazı türbelerde restorasyon çalışmalarının devam etmekte olduğu, 1880⁵¹ yıllarda ise açık alanda bulunan mezarlık bölümünün ise bakımsız olduğu belirtilmektedir. Onarım sürecinde yapılar tamamen elden geçirilmiş, yüzeylerdeki kalemşi nakışlar yenilenme vesilesiyle sıva ile kapatılmıştır⁵². Türbe yüzeylerinde 2012 yılına kadar var olan batı etkili barok-rokoko üslubundaki kalemşi tezyinât muhtemelen bu dönemde uygulanmıştır.

Türbelerin 2012-2015 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyon kapsamında yapılan zemin araştırmalarında barok-rokoko tezyinâtlı mevcut sıvanın hareketli olduğu fark edilmiş ve yaklaşık 170 yıllık sıva tabakası kaldırılmıştır. Sıva altından Osmanlı Erken Dönemi’ne ait 550 yıllık özgün tezyinâtın bulunduğu görülmüş ve yapılan çalışmalar sonucunda dönemin özgün tezyinâtı ortaya çıkartılmıştır.

2012-2015 yılları arasında yaptırılan restorasyon çalışması kapsamında onarmak amacıyla türbelerde bazı teknik işlemler başlatılmıştır. Bu süreçte dış cephede yer alan derzler temizlenerek horasan harcıyla yenilenmiş, hava koşullarından oluşacak olumsuz etkileri önlemek için drenaj çalışmaları yapılmıştır.

İç mekân duvar yüzeylerinde raspa çalışmaları yapılmış, araştırmalar sonucunda devrin özgün nakışları ortaya çıkartılmıştır. Hareketli özgün sıvalı yüzeyler

⁴⁸ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 5.

⁴⁹ Neslihan Özaydın, *Arşiv Belgeleri Işığında 1855 Depremi Ve Bursa Yapılarına Etkisi* (Uludağ Üniversitesi, 2017), 132.

⁵⁰ Uğur Derman, “Mehmed Şefik Bey,” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003), 531.

⁵¹ Fahri Yıldırım, *14. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Kadar Yabancı Seyyahların Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler-1* (Bursa: Nilüfer Belediyesi, 2014), 473.

⁵² Yılmaz, “Yaşayan Osmanlı Ruhu: Muradiye,” 6–7.

mikroenjeksiyon işlemiyle sağlamlaştırılmış, kalemî tasarımlarındaki eksik alanlar tamamlanmıştır⁵³.

1425⁵⁴ yılından günümüze sağlam şekilde ulaşan Muradiye Külliyesi, 15-25 Haziran 2014 tarihinde “Üstün Evrensel Değere Sahip Dünya Mirası” unvanı ve ICOS tarafından hazırlanan rapor ile UNESCO Dünya Kültür Mirası listesine 998. sırada⁵⁵ dahil edilmiştir⁵⁶.

3.1.1. Muradiye Camii

Muradiye Külliyesi’nde yer alan Muradiye Camii, külliye ana binasıdır ve tabhaneli cami örneklerindedir. Camii, beş kemerle oluşturulan son cemaat mahalli, tek şerefeli iki adet minare, iki büyük kubbeli harim, her iki yanında birer kubbeli eyvan ve aynı yönde kubbeli birer odaya sahiptir (Resim 4). Minarelerden birisi 20. yüzyıl⁵⁷ başında inşa edilmiştir. Caminin duvar yüzeyleri tuğla⁵⁸ ve kiremitten oluşan almaşık örgü sistemiyle örülüdür. Dış duvar yüzeylerinde ve iç mekânda turkuaz renkli sır tekniğinde, çini mozaik tekniğinde ve sıraltı tekniğinde⁵⁹ çiniler kullanılmıştır.

⁵³ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 37.

⁵⁴ Doğan Yavaş, “Muradiye Külliyesi,” *TDV İslâm Ansiklopedisi* 31/ (2020), 196.

⁵⁵ Mahmut Sabuncuoğlu, “Yeni Yüzüyle Muradiye Türbeleri,” *Bursa’da Zaman* 12/ (2014), 54.

⁵⁶ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 8–9.

⁵⁷ E. Hakkı Ayverdi - Aydın Yüksel, *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi* (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1976), 54.

⁵⁸ Tunçay, *Bir Sanatçının Mirası*, 466.

⁵⁹ Savaş Yıldırım, *Erken Osmanlı (1300-1453) Yapılarında Çini Süsleme* (Ankara Üniversitesi, 2007), 123.

Resim 4: Muradiye Camii

Arapça celi sülüs hatlı kitabede inşaatın II. Murad tarafından inşa edildiği, 1425 yılı Mayıs (828 Recep) ayında başladığı ve 1426 yılı Kasım (830 Muharrem) ayında tamamlandığı yazmaktadır⁶⁰. Kitabe külliyesinin tarihlendirilmesi açısından önemlidir. İç mekandaki kalemişi tezyinât büyük oranda Timûri⁶¹ tarzını yansıtmaktadır.

1855 depremlerinde⁶² büyük zarar görmesinin ardından II. Murad Camii, Osmanlı hükümetinin 1863⁶³ yılında Léon Parvillée görevlendirmesi ile restore edilmiştir. Yapılan restorasyon çalışmaları ile kalemişi tezyinâtı tamamen yenilenmiş, böylece özgünlüğünü kaybetmiştir.

⁶⁰ Doğan Yavaş, “Muradiye Külliyesi,” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006), 196.

⁶¹ Serpil Bağcı, *Osmanlı Uygarlığı 1-2*, ed. Halil İnalcık - Günsel Renda (Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı, 2009), 743.

⁶² Yenal, *Osmanlı (Baş) Kenti Bursa*, 194.

⁶³ Leon Parvillée, *15. Yüzyılda Türk Mimarlığı ve Tezyinatı* (Kırmızı Kedi Yayınevi, 1874), 31.

3.1.2. Muradiye Medresesi

Külliye içinde yer alan son “Selatin” medrese Sultan II. Murad tarafından 1446⁶⁴ yılında inşa ettirilmiştir. Medrese yapıları, külliyeler içinde önemli bir tutar⁶⁵ (Resim 5). On altı hücre, sekizgen şadırvanlı revaklı avlu ve yazlık derslane eyvanı ile erken devir Osmanlı medrese yapıları için bir örnektir. Yapının iç mekânında önceden 2.5 m.⁶⁶ yüksekliğe kadar çini ile kaplı olduğu belirtilmektedir.

Medresenin avlu kısmı eskiden açıkken yapılan restorasyon çalışmasıyla kapalı hale getirilmiştir. 2017 yılında restorasyon çalışması tamamlanan medrese 2019 yılından itibaren Muradiye Kuran ve El Yazmaları Müzesi olarak hizmet vermektedir⁶⁷.

Resim 5: Muradiye Medresesi, Muradiye Kuran ve El Yazmaları Müzesi

⁶⁴ Yenal, *Osmanlı (Baş) Kenti Bursa*, 236.

⁶⁵ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-885 (1403- 1451)* (İstanbul: Baha Matbaası, 1972), 316.

⁶⁶ Ayverdi - Yüksel, *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi*, 88.

⁶⁷ Bursa Müze, “Muradiye Kuran Ve El Yazmaları Müzesi,” (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

<https://www.bursamuze.com/muradiye-medresesi-kuran-ve-el-yazmalari-muzesi-990/>.

3.1.3. Muradiye İmareti

Muradiye İmareti, Sultan II. Murad tarafından yoksullara yemek dağıtmak amacıyla yaptırılmış bir sosyal tesistir (Resim 6). Yapı günümüzde “Muradiye Osmanlı Mutfağı” olarak hizmet vermeye devam etmektedir⁶⁸.

Resim 6: Muradiye İmareti

3.1.4. Muradiye Hamamı

Muradiye Hamamı, külliye'nin en batısında bulunan bir yapıdır ancak bugün bahçe sınırları dışında yer alır (Resim 7). Yapı, 1986 senesine kadar dökümhane olarak kullanılmış ardından gerçekleştirilen onarımlarla aslına uygun hale getirilmiştir⁶⁹. Hamam, günümüzde giyim mağazası olarak kullanılmaktadır.

⁶⁸ Muradiye Osmanlı Mutfağı, “Muradiye Osmanlı Mutfağı,” (Erişim Tarihi: 15.08.2022). <https://muradiyeosmanlimutfagi.com/index.php#contact>.

⁶⁹ Yavaş, “Muradiye Külliyesi,” 2006, 197.

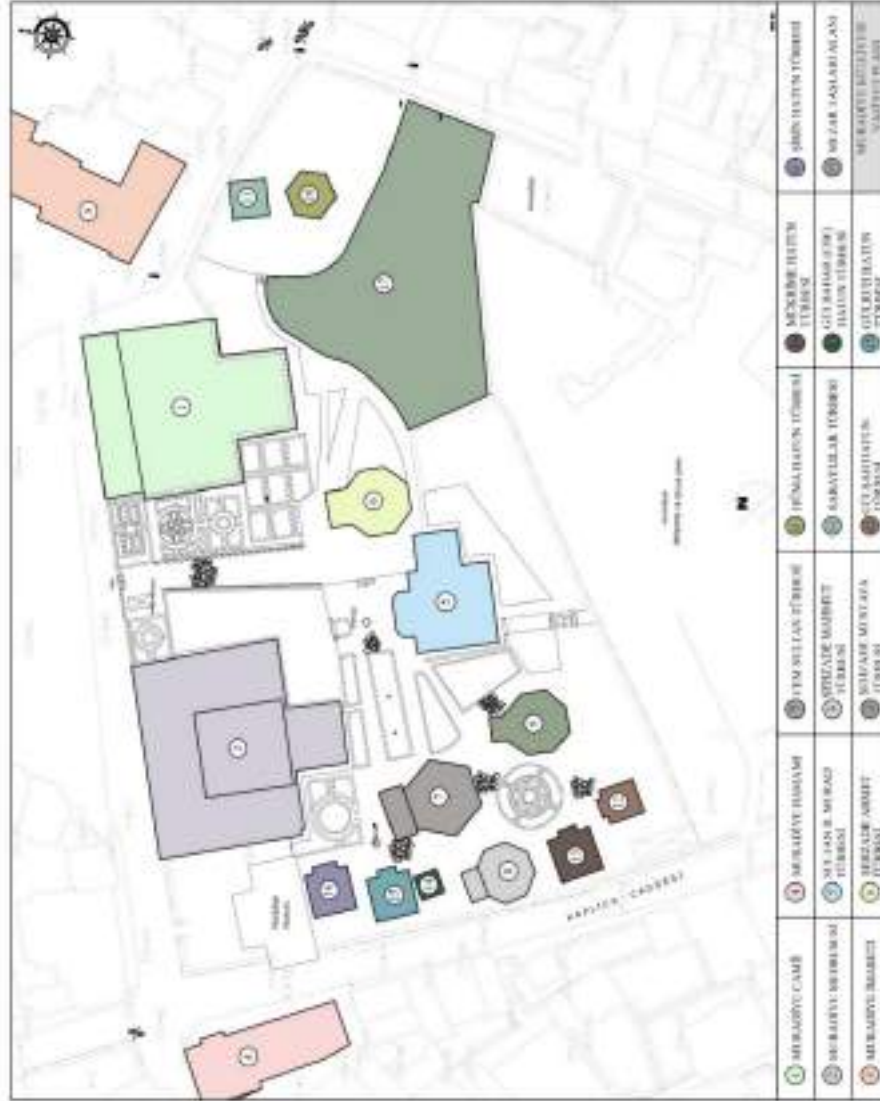

Resim 7: Muradiye Hamamı

3.2. Külliye’de Bulunan Türbeler

Muradiye Külliyesi’nde yer alan 12 adet türbeden beş tanesi şehzadelere ait, bir tanesi cariyelere ait, bir tanesi ise Gülbahar (Ebe) Hatun’a aittir. Geri kalan beş adet türbe hanım sultanlara aittir. Külliyedeki türbelerin sayısı hakkında uyumsuzluklar olduğu ifade edilmektedir⁷⁰.Çalışmada hanım sultanlar haricindeki yedi türbe hakkında kısa bilgiler verilecek, hanım sultanlara ait türbeler detaylı şekilde anlatılacaktır (Çizim 1).

⁷⁰ Yıldırım, 14. *Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Kadar Yabancı Seyyahların Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler-1*, 100.

Çizim 1: Muradiye Külliyesi Vaziyet Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

3.2.1. Hanım Sultanlar Haricindeki Türbeler

Külliye bünyesinde hanım sultanlar haricinde Sultan II. Murad Türbesi, Cem Sultan Türbesi, Şehzade Mustafa Türbesi, Saraylılar (Cariyeler) Türbesi, Şehzade Mahmut Türbesi, Şehzade Ahmet Türbesi, Gülbahar (Ebe) Hatun Türbesi yer almaktadır.

3.2.1.1 Sultan II. Murad (ö.1451) ve Sultan Alaeddin (ö.1443) Türbesi

Sultan II. Murad 1451⁷¹ yılında vefatının ardından kendi adına inşa edilen Muradiye Camii'nin haziresindeki bu türbeye defnedilmiştir. Bursa'daki kare planlı

⁷¹ Kamil Kepcioğlu, "Murad II (Sultan)," *Bursa Kültüğü-III* (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010), 217.

türbelerin en büyüğü olan türbe dıştan 15.5 x 15.4 m.⁷² ye ölçülerine sahip plan şemasından oluşmaktadır. Türbenin inşasında II. Murad'ın vasiyeti⁷³ ve eşi Mara'nın⁷⁴ isteği önemli rol oynamıştır. Sultan vasiyetnamesinde; “... ve dahi vasiyet edüp şöyle buyurdu ki Bursa'da merhum oğlum Ali (Arapçasında Alaeddin'dir) yanındaki kabrünün katına koyalar amma igen yakın komayalar ve zir-i zemin etmeyüp sünnet mucibince yire gömeler. Ve dahi vasiyet edüp buyurdu ki ol malumdan beşbin Filori harcedüp üzerüme bir çar divar türbe yapalar üstü açık ola ki üzerüme yağmur yağa amma çevre yanını örtme edeler altında hafızlar Kur'an okumağıcün. Ve vasiyet edüp buyurdu kim benden sonra evladumdan ve ensabumdan filcümle soyumdan sopumdan her kim ki ölice olursa benim yanumda komıyalar ve katuma getürmeyeler. Ve dahi vasiyet edüp şöyle buyurdu kim eğer Bursa'dan gayri yerde fevt olursam şöyle iledele ki penc-şehben gün kabrümeye koyalar...” buyurmaktadır⁷⁵.

Vasiyetnameden anlaşılacağı üzere, II. Murad'ın türbesinin tasarımı vasiyetnamesinde tarif edilen doğrultuda, naaşının toprağa gömülecek ve üzerine yağmur yağacak şekilde türbenin üzeri açık, hafızların Kur'an-ı Kerim okuyabileceği şekilde galerili biçimde şekillendirilmiştir (Resim 8). Sultan II. Murad'ın türbeye H.855 senesi Muharreminin başında nakledildiği giriş kapısının üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır⁷⁶.

⁷² Yenal, *Osmanlı (Baş) Kenti Bursa*, 365.

⁷³ Tüfekçiöglü, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, 293.

⁷⁴ Fahri Yıldırım, *14. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Kadar Yabancı Seyyahların Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler-1* (Bursa: Nilüfer Belediyesi, 2014), 480.

⁷⁵ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 79–80.

⁷⁶ Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-885 (1403- 1451)*, 326.

Resim 8: Sultan II. Murad Türbesi

Kübik formdaki türbenin beden duvarları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla ile örülüdür. Dikeyde aralarına tuğla⁷⁷ konulmuş ve horasan harcı kullanılarak almaşık duvar örgü sistemi ile örülüdür. Türbenin üst bölümünde sekizgen formda ve belirgin bir kubbe kasnağı bulunmaktadır. Kubbe kasnağında duvar örgü sistemi bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla olarak farklılaşmıştır. Pencereler sivri kemerli alınlıklara sahiptir.

Yapının iç mekân tezyinâtında 19. yüzyıl üslubunu taşıyan kalemişleri bulunur. Öte yandan giriş kapısı üzerinde ahşap üzeri kalemişi tasarımların yer aldığı girişi örten ahşap bir saçak yer almaktadır (Resim 9). Ahşap saçak devrin özelliğini taşıyan güzel bir örnektir ve türbeye göre daha geç bir tarihte⁷⁸ olduğu ifade edilmektedir. 1909⁷⁹ yılında türbeye ziyaret gerçekleştiren seyyahların ifadesine göre her şey tamir edilmiştir.

Türbeye sonradan pencere bozularak⁸⁰ Sultan II. Murad'ın oğlu Şehzade Aladdin (ö.442) için diğer türbe kısmı eklenmiştir.

⁷⁷ Tunçay, *Bir Sanatçının Mirası*, 465.

⁷⁸ Yıldız Demiriz, *Erken Osmanlı Sanatı* (2008), 1.

⁷⁹ Yıldırım, *14. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Kadar Yabancı Seyyahların Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler-1*, 101.

⁸⁰ Ayverdi - Yüksel, *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi*, 165.

Resim 9: Sultan II. Murad Türbesi, Giriş Saçağı

3.2.1.2. Şehzade Mustafa- Cem Sultan Türbesi

Türbe, 1479⁸¹ yılında Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Şehzade Mustafa (d.1449⁸²-ö.1474⁸³) için inşa edilmiştir. Ancak Cem Sultan'ın⁸⁴1499⁸⁵ tarihinde bu türbeye defnedilmesiyle Cem Sultan Türbesi olarak bilinir olmuştur.

Türbede bulunan kalemişi tezyinât 1940⁸⁶ yıllarında yapılan restorasyon çalışmasında doğru analiz edilmeden yenilenmiştir. Ancak Baba Nakkaş⁸⁷ üslubu izleri taşıyan nakışlar türbede mevcuttur. Türbe, kubbesinin kalemişi kompozisyonu içerisindeki kartuşlarda “Sultan Mustafa” ismi ve “Rahimehu'llah” duası bulunmaktadır. Mimar ve nakkaş hakkında kesin bir bilgi yoktur⁸⁸(Resim 10).

⁸¹ S. Bera Kemikli, “Cem Sultan Türbesi,” *Cem Sultan ve Dönemi Sempozyumu*, ed. Bilal Kemikli - Olcay Kocatürk (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2018), 104.

⁸² A. Süheyl Ünver - Mehmet Zeki Pakalın, *Bursa'da Fatih'in Oğulları Mustafa ve Sultan Cem ve Türbeleri* (Bursa: Bursa Halkevi, 1945), 40.

⁸³ Semavi Eyice, “Cem Sultan Türbesi,” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993), 286.

⁸⁴ Kamil Kepecioğlu, “Cem Sultan,” *Bursa Kütüğü-I* (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010), 231.

⁸⁵ Ünver - Pakalın, *Bursa'da Fatih'in Oğulları Mustafa ve Sultan Cem ve Türbeleri*, 34.

⁸⁶ M. Semih İrteş, “Şehzade Mustafa ve Cem Sultan Türbesi Kalem İşleri,” *Cem Sultan ve Dönemi Sempozyumu*, ed. Bilal Kemikli - Olcay Kocatürk (İstanbul: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2018), 133.

⁸⁷ Zeren Tanındı, “Sultan II. Bayezid'in Kitap Hazinesinde Sanatlı Kitaplar,” *Sultan II. Bayezid Dönemi ve Bursa*, ed. Nilüfer Alkan Günay (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017), 50.

⁸⁸ Muammer Semih İrteş - Ali Fuat Baysal, “II. Bayezid Dönemi Kalemişlerinde Bir Üslup: Yaprak Çıkıntıları,” *İstem* 19/37 (2021), 127.

Resim 10: Cem Sultan Türbesi, Kubbe Tezyinâtı

Türbe, altıgen bir plan şemasına, poligonal olarak altıgen kenarlı bir gövdeye ve altıgen bir kubbe kasnağına sahiptir. Yapının girişi mermerdir ve üzerinde Sultan II. Murad'ın türbesine benzer tipte ahşap saçaklıdır. Basık kemerli kapının üzerinde yapı hakkında bilgi taşıyan kitabelik kısmı boştur. Beden duvarlarında taş ve tuğladan oluşan almaşık duvar örgü sisteminde taş sıraları arasına düşey tuğlalar yerleştirilmiştir.

Türbenin iç mekân süslemeleri oldukça zengindir ve özgünlüğünü korumuştur. Altıgen planlı yapının duvar yüzeyleri köşe plaster ve sivri kemerlerle birbirine bağlıdır. Kemerlerin içinde mihrap duvarında dilimli formda, diğer kemerlerin içinde ise Bursa tipinde kemer bulunmaktadır (Resim 11).

Resim 11: Cem Sultan Türbesi, İç Mekân

İç mekân duvar yüzeylerindeki çini panolar göze çarpmaktadır. Bu çiniler zeminden itibaren 2.35 m.⁸⁹ yüksekliğe kadar firuze ve lacivert renkte çiniler ile kaplanmış olup çini çevresi ve merkezi altın yıldızla bezenmiştir. Duvarlardaki çiniler ve pencere çevreleri lacivert zemin üzerine mavi ve beyaz renkte rûmî⁹⁰ tasarımlı bordürlerle çevrelenerek sınırlandırılmıştır. Duvar yüzeylerinde 2.35 m.'lik çini kaplamanın üst kısmında yer alan duvar yüzeyi, kemer karınları ve yüzeyleri, kubbe geçiş öğeleri, kubbe kasnağı ve kubbe sıva üzeri zengin kalemişi tekniği ile tezyin edilmiştir. Kemerli duvar yüzeylerinin ortasında yer alan revzenlerin sağında ve solunda vazodan çıkmış ve stilize edilmiş nebati tasarımı görülür. Bu nebati tasarımlarda malakârî⁹¹ ve bez üzeri (tuval) kalemişi⁹² tekniği görülmektedir⁹³. Türbe iç mekân yüzeylerinde dönemin özgün yazı istifleri görülmektedir (Resim 12).

Resim 12: Cem Sultan Türbesi, Güney Duvarı

3.2.1.3. Şehzade Mustafa (Mustafa-i Cedid) Türbesi

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1553 yılında Konya ili, Ereğli ilçesinde vefat eden Şehzade Mustafa'nın cenaze namazı Ereğli'de kılınmış, naaşı Bursa'ya getirilerek

⁸⁹ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 85.

⁹⁰ M. Semih İrteş, *Muhteşem Karahisari Kur'an-ı Kerim'i Koltuk Tezhipleri* (İstanbul: Nakkaş Tezyini Sanatlar Merkezi Yayınları, 2021), 26.

⁹¹ Tanındı, "Sultan II. Bayezid'in Kitap Hazinesinde Sanatlı Kitaplar," 50.

⁹² Semih İrteş ile Yapılan Görüşme.

⁹³ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 33.

defnedilmiştir. 1573 yılında Hassa mimârı Mehmed Çavuş tarafından inşa edilen⁹⁴ türbe Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Şehzade Mustafa ile karışmaması için "Mustafa-i Cedid" adıyla anılmaktadır. Türbe şehzadenin vefatından yirmi yıl sonra II. Selim tarafından inşa ettirilmiştir (Resim 13).

Türbe, sekizgen bir plan şeması, poligonal olarak sekizgen kenarlı bir gövde ve kurşun kaplı kubbeli bir yapıya sahiptir. Dış duvarlara ait taş ve tuğladan⁹⁵ oluşan almaşık duvar örgü sisteminde bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla ile örülmüştür. Türbede mihrap bulunmamaktadır.

Resim 13: Şehzade Mustafa (Mustafa-i Cedid) Türbesi, İç Mekân 1-2

3.2.1.4. Saraylılar (Cariyeler) Türbesi

Etrafı açık türbe kategorisine giren Saraylılar Türbesi'nin kitabesi olmadığı gibi hakkında da herhangi bir bilgi ve belge yoktur. Ancak E. Yenal'a göre türbenin 1420'li yıllarda inşa edildiğine ifade edilmektedir⁹⁶. Yaklaşık 6.70x 6.70m. ölçülere sahip kare planlı türbe köşelerde L formlu dört taşıyıcı sütun ve kenarlarında⁹⁷ kare formlu dört yardımcı sütun olmak üzere sekiz adet taşıyıcıya sahiptir. Bu iki tipteki taşıyıcı sütunlar birbirine sivri kemerler ile bağlanmıştır. Taşıyıcılar ve kemer üstünde yer alan duvarlar bir sıra taş, üç sıra tuğlanın münavebeli olarak dizilmesiyle

⁹⁴ Yenal, "Muradiye Türbeleri," 29.

⁹⁵ Tunçay, *Bir Sanatçının Mirası*, 465.

⁹⁶ Yenal, "Muradiye Türbeleri," 26.

⁹⁷ Önkâl, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 90.

oluşturmuştur. Yapıda kubbe kaskağı bulunmamaktadır ve üst örtüsü sekiz kenarlı piramidal külahdır (Resim 14).

Resim 14: Saraylılar (Cariyeler) Türbesi

3.2.1.5. Şehzade Mahmut Türbesi

Türbe, II. Bayezid'ın oğlu, Yavuz Sultan Selim'in ve Şehzade Ahmed'in kardeşi Şehzade Mahmud'a aittir (Resim 15). Saruhan Sancak Beyi olan Şehzade Mahmut 4 Kasım 1507 yılında vefat etmiş cenazesi Bursa'ya getirilerek ve defnedilmiştir⁹⁸.

Türbe, sekizgen bir plan şemasına buna bağlı olarak sekizgen gövdeye ve kubbe sahiptir. Gövde yapısında dış ve iç kenar sayısı olarak birbirine eşittir. Beden duvarları bir sıra kesme taş, üç sıra tuğlanın almaşık örgü tekniği kullanılarak örülmesiyle oluşturulmuştur. Türbe mimarı hakkında net bir bilgi olmamasına karşın

⁹⁸ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 104.

kaynaklarda Mimar Yakup Şah bin Sultan Şah ve yardımcısı Ali Ağa'nın isimleri zikredilmektedir⁹⁹.

Türbenin iç mekânı kalemişi ve çiniler ile oldukça zengin şekilde tezyin edilmiştir. İç mekândaki duvarlar 2.94m.¹⁰⁰ yüksekliğe kadar firuze ve lacivert renkli altıgen formlu çini panolarla kaplıdır. Altıgen formdaki çinilerin etrafı ve merkezleri altın yıldızlıdır. Firuze renkli çiniler, lacivert çinilerle çevrelenerek bir örüntü oluşturulmuştur. 1420'li yıllarda Yeşil Cami¹⁰¹ ve Yeşil Türbe'de kullanılan çiniler tasarım özellikleri ile bu türbede kullanılan çiniler aynıdır.

Mihrap ve pencerelerin etrafı lacivert ve beyaz renklerle tasarlanmış İznik çinilerinden oluşmuş bordürler ile çevrelenmiştir. Türbe, külliye içerisinde yer alan diğer türbeler arasında tezyinât bakımından en yoğun süslemeye sahip olan türbe yapılardan biridir.

Resim 15: Şehzade Mahmut Türbesi, İç Mekânı

3.2.1.6. Şehzade Ahmet Türbesi

II. Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmed'in adıyla anılan türbe, Yavuz Sultan Selim'in 18 Mayıs 1513 tarihli Bursa kadısına gönderdiği fermanı ile 18 Aralık 1514

⁹⁹ Yenal, *Osmanlı (Baş) Kenti Bursa*, 370.

¹⁰⁰ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 105.

¹⁰¹ Raşit Gündoğdu vd., *Osmanlı Mimarisi Osmanlı Mimarisi & Usul-i Mi'mari-i Osmani* (Çamlıca Basım Yayın, 2010), 6.

yılında inşa edilmiştir. Türbeden bahseden Seyyah Lubenau¹⁰² mezarlardaki medfun kişilerin doğru olduğunu ifade etmektedir. Türbenin mimarı olarak Hassa mimarlarından¹⁰³ olan Alaaddin, bina emini Bedrettin Mahmut Bey, katipleri ise Ali Çelebi, Yusuf, Muhyiddin ve Mehmet Efendi bilinmektedir¹⁰⁴.

Yapı, sekizgen bir plan şemasına ve buna bağlı olarak sekizgen gövde ve sekizgen kubbe kasmağına sahiptir. Gövde yapısında dış ve iç kenar sayısı birbirine eşittir. Beden duvarları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğlanın almaşık örgü tekniğı kullanılarak örölmesiyle oluşturulmuştur (Resim 16).

Resim 16: Şehzade Ahmet Türbesi, İç Mekân

İç mekânda zeminden 2.50 m. yüksekliğe kadar çini ile kaplıdır. Çiniler; altıgen formlu, lacivert ve firuze renkli olup altıgen formlu çini panoların çevresi ince, mavi- beyaz çini bordürlerle çevrelenmiştir. Bu bordürler Çin etkisini göstermekte ve bu tür çiniler Bursa'da başka hiçbir yapıda bulunmamaktadır¹⁰⁵. Çini kaplamaların üzerinde yapıyı çevreleyen beyaz renkli celi sülüs yazı ve gri renkte kûfi yazı ile kompoze edilen yazı kuşağı bulunmaktadır (Resim 17).

¹⁰² Yıldırım, *14. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Kadar Yabancı Seyyahların Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler-1*, 100.

¹⁰³ Yenal, "Muradiye Türbeleri," 29.

¹⁰⁴ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 117.

¹⁰⁵ Yenal, "Muradiye Türbeleri," 29.

Resim 17:Şehzade Ahmet Türbesi, Güney Duvarı

3.2.1.7. Gülbahar (Ebe) Hatun Türbesi

Kitabesi bulunmayan yapı, Fatih Sultan Mehmed'in ebesine ait olduğu belirtilen türbenin 1420'li yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir¹⁰⁶. Saraylılar Türbesi'ne benzer özellikte ve genellikle türbe yapılarında karşımıza çıkan "baldaken türbe" sınıfına girmektedir. Türbe, 4.45x4.45m.¹⁰⁷ kare plan şemasına sahiptir ve türbenin köşelerinde yer alan 0.78x0.78m. ölçülü¹⁰⁸ sütunlardan oluşmaktadır. Sütunlar sivri kemerlerle birbirine bağlıdır ve türbe kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş ögesi olarak pandantif kullanılmıştır. Kubbeyi taşıyan sütunlar arasında ahşap gergi çubukları bulunur. Türbenin sütunları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla ile, sivri kemerler ise bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla ile örülüdür. Tezyinatsız, sade bir türbedir.

3.2.2. Hanım Sultanlara Ait Türbeler

Küllüye bünyesinde, çalışma konusu olarak seçtiğimiz ve hanım sultanlar olarak değerlendirdiğimiz Gülrûh Hatun Türbesi, Gülşah Hatun Türbesi, Mükrime Hatun Türbesi, Hüma Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi yer almaktadır.

¹⁰⁶ Yenal, "Muradiye Türbeleri," 27.

¹⁰⁷ Yenal, *Osmanlı (Baş) Kenti Bursa*, 364.

¹⁰⁸ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 84.

3.2.2.1. Hüma Hatun (Hatuniye-Frenk Sultan¹⁰⁹) Türbesi

II. Murad'ın eşi, Fatih Sultan Mehmed'in annesi Hüma Hatun'a¹¹⁰ ait olan türbenin kitabesinden de görüldüğü gibi 1449 yılında¹¹¹ tamamlandığı anlaşılmaktadır (Resim 18).

Resim 18:Hüma Hatun Türbesi, Sandukalar

Türbenin beden duvarları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla ve aralarında dikey tuğlanın almaşık örgü tekniği kullanılarak örülmesiyle oluşturulmuştur (Resim 77). Kuzey yönünde duvardan 0.56m.¹¹² dışa taşmış dikdörtgen formda ve üstü kirpi tuğla ile çevrelenmiş portallı bir girişe sahip olan türbe; içte bir kenarı 3.35m. uzunluğunda, dışta 4.25 m.¹¹³ altıgen planlı ve kubbeli bir yapıdır (Resim 19).

¹⁰⁹ Yıldırım, *14. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Kadar Yabancı Seyyahların Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler-1*, 100.

¹¹⁰ Kamil Kepecioğlu, "Gülruh Hatun," *Bursa Kütüğü-II* (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010), 191.

¹¹¹ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 73.

¹¹² Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 75.

¹¹³ Yenal, "Muradiye Türbeleri," 28.

Resim 19: Hüma Hatun Türbesi

Yapının iç mekânında köşe noktalarında bulunan plasterler birbirine süslü sivri kemerler ile bağlanmaktadır. Kubbeye geçiş ögesi olarak pandantifler tercih edilmiştir. Yapı alt sırada düz atkılı, mermer söveli ve dıştan sivri kemerli alınlık tablasına sahip beş pencere ve üst kısımda ise sivri kemerli, alçı beş adet pencere ile aydınlanmaktadır. Güney duvarında 0.39x0.97m. ölçülerinde, kalemişi bezeme ve yazılar yer alan sivri kemerli, dikdörtgen formlu mihrap nişi bulunmaktadır¹¹⁴ (Resim 20).

Türbenin kubbesinde, Osmanlı erken dönemine ait olduğu görülen zengin kalemişi süslemeleri bulunmaktadır.

¹¹⁴ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 75.

Resim 20: Hüma Hatun Türbesi, İç Mekân

2012-2015 yılları arasında yapılan restorasyon çalışması kapsamında, türbedeki duvar ve kubbe yüzeylerindeki Barok-rokoko tarzındaki tezyinât özenli bir şekilde uygulanan raspa kaldırılmıştır. Zeminden erken Osmanlı dönemine ait tezyinât, yapılan temizlik aşamasının ardından ortaya çıkartılmıştır. Kubbedeki söz konusu kalemîşi bezemeler ihya edilmiş ve özgünlüğüne kavuşmuştur¹¹⁵.

Bu süslemeler hakkında detaylı bilgi “**Katalog-I**” adlı katalogta açıklanmıştır.

3.2.2.2. Gülşah Hatun Türbesi

Türbe, Fatih Sultan Mehmed’in hanımlarından, Şehzade Mustafa-ı Atik’in annesi Gülşah Hatun’a¹¹⁶ aittir. Gülşah Hatun’un vefat tarihi konusunda farklı rivayetler vardır. 1487 yılında¹¹⁷ ve 1478-1479 yıllarında¹¹⁸ vefat ettiği kabul edilmektedir. Türbenin kitabesi olmadığı için inşa tarihi hakkında net bilgimiz yoktur. Ancak

¹¹⁵ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 75.

¹¹⁶ Kepecioğlu, “Gülruh Hatun,” 117.

¹¹⁷ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 61.

¹¹⁸ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 92.

kaynaklardaki bilgilerden Gülşah Hatun'un türbeyi sağlığında (15. yüzyıl sonlarında)¹¹⁹ yaptırdığı anlaşılmaktadır¹²⁰.

Türbe, içten yaklaşık 4.76 x 4.77m.¹²¹ ölçülerde, dışta 5.52x5.52m.¹²² kare bir plan şeması, kübik bir gövde, kubbeye geçişte yüksek sekizgen bir kubbe kasnağına ve kasnağa oturan tromplu kubbeye sahiptir. Kubbe çimento harçlı bir yüzeyle kaplanmıştır. Yapının kuzey yönünde dikdörtgen formlu 0.96 x 3.62m.¹²³ ölçülerinde, sivri kemerli dokuz dilimli taç kapılı bir giriş bulunur (Resim 21). Dış duvarları iki sıra tuğla bir sıra taş ile örülmüş ve giriş kısmı tek sıralı, kubbe kasnağı ise iki sıralı kirpi saçakla sonlanmıştır. Girişte sağda ve solda olmak üzere iki adet niş bulunmaktadır. Yapıya mermer malzemedен basık kemerli, ahşap künde-kârî kapı kanatları olan bir girişle ulaşılmaktadır.

Resim 21: Gülşah Hatun Türbesi

Barok tezyinâtın görüldüğü iç mekânda yapının çağdaş orijinal nakışları görülmemektedir. Güney cephesinde dikdörtgen formlu, yuvarlak kemerli, sade bir mihrap bulunur. Beden duvarında düz atkılı, mermer söveli altı adet pencere bulunur ve pencereler sivri kemerle çevrelenmiştir (Resim 22).

¹¹⁹ Önkâl, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 92.

¹²⁰ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 61.

¹²¹ Önkâl, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 92.

¹²² Yenal, "Muradiye Türbeleri," 27.

¹²³ Önkâl, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 92.

Resim 22: Gülşah Hatun Türbesi Revzen Pencere

Kubbe kasnağında ise dört adet sivri kemerli pencere yapının iç mekânı aydınlanmaktadır. Zeminde yer alan tuğla döşeme özelliğini büyük ölçüde yitirmiştir¹²⁴.

2012-2015 yılları arasında yapılan restorasyon çalışması sürecinde yapılan raspa çalışmalarında zeminden herhangi bir yapının devrine ait özgün kalemişi nakışlar bulunamadığı tespit edilmiştir. Sonuç itibarıyla yüzeyde bulunan Barok- Rokoko tarzındaki bezemeler aynen muhafaza edilmiştir¹²⁵.

Yapının iç mekânında yer alan kalemişi tezyinâtı “**Katalog-II**” bölümünde detaylı olarak açıklanacaktır.

3.2.2.3. Şirin Hatun (Ayınşah) Türbesi

II. Bayezid’in eşi, Şehzade Abdullah’ın annesi Şirin Hatun’a¹²⁶ ait olan türbenin 1510 yıllarında inşa edildiği¹²⁷ ifade edilmektedir.

Türbe, Mükrime Hatun Türbesi ve Gülrüh Hatun Türbesi’ne benzer bir tasarıma sahip olması sebebiyle¹²⁸ yapıların tezyinâtında aynı ekibin veya benzer üsluba sahip sanatçıların çalıştığı düşünülmektedir¹²⁹ (Resim 23).

¹²⁴ Yavaş, “Muradiye Külliyesi,” 2006, 197.

¹²⁵ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 61.

¹²⁶ Kamil Kepecioğlu, “Şirin Hatun,” *Bursa Kütüğü-IV* (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010), 159.

¹²⁷ Yenal, “Muradiye Türbeleri,” 28; Bozkurt Ersoy, “Bursa Muradiye Türbeleri,” *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat* 7 (1990), 29.

¹²⁸ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 108.

¹²⁹ Yenal, “Muradiye Türbeleri,” 28.

Resim 23: Şirin Hatun Türbesi, Sandukalar

Türbe, içte yaklaşık 5.93 x 5.97m. ölçülü, dışta 7.20 x 7.20m. ölçülü¹³⁰ kare plan şeması, kübik bir gövde kubbeye geçişte yüksek sekizgen bir kubbe kasnağına ve kasnağa oturan mukarnaslı tromplu kubbeye sahiptir. Kübik gövdeye sahip yapının beden duvarları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla ve taşların arasına dikey olarak tuğlanın yerleştirilmesiyle almaşık örgü tekniği kullanılarak örülmüştür.

Yapının içine doğu cephesinde beden duvarından 0.85m.¹³¹ ölçüde dışa taşmış taç kapı formuyla ulaşılmaktadır. Taç kapı formu girişte kavsara mukarnaslı olup sağda ve solda olmak üzere iki adet nişe sahiptir. Girişte basık ve ahşap kapı bulunurken kemerin üzerinde kabartmadan oluşan tepelik formu tasarım yer almaktadır (Resim 24).

Resim 24: Şirin Hatun Türbesi

¹³⁰ Yenal, "Muradiye Türbeleri," 28.

¹³¹ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 108.

Türbenin iç mekânı beden duvarlarında ikişer ikişer yer alan düz atkılı ve mermer söveli sekiz pencere ile aydınlanırken yüksek kubbe kasnağında sivri kemerli ve alçıdan dört adet pencere ile aydınlanmaktadır (Resim 25). Türbenin kapı ve pencereleri orijinaldir¹³². Güney duvarında yer alan 1.00 x 0.56m. ölçülü¹³³ mihrap altı sıra ve mukarnasa sahiptir. Mihrapta kalemişi süsleme yer almaktadır.

Resim 25: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân

2012-2015 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyon çalışması kapsamında türbenin iç mekândaki tüm yüzeylerde raspa yapılmış, üzerleri beyaz badana ile örtülmüş erken döneme ait olduğu tespit edilen tezyini bulgular elde edilmiştir. Gerçekleştirilen temizlik aşamasının ardından kubbe ve duvar yüzeylerindeki 15. yüzyıla ait bezemeler ortaya çıkartılmıştır¹³⁴.

Türbenin iç mekânında 15. yüzyıla ait zengin kalemişi tezyinât hakkında detaylı bilgi “**Katalog-III**” bölümünde verilmektedir.

¹³² Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 86.

¹³³ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 108.

¹³⁴ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 86.

3.2.2.4. Mükrîme Hatun Türbesi

II. Bayezid'in oğlu Şehinşah'ın hanımı ve Şehzade Mehmed'in annesi Mükrîme Hatun'a¹³⁵ ait olan bu türbenin kitabesi bulunmamaktadır. Türbenin inşasının 15. yüzyıl sonu olduğu ifade edilmekle birlikte¹³⁶ Mükrîme Hatun'un 1517 yılı haziran ayında vefat ettiği bilgisinden yola çıkarak¹³⁷ 16. yüzyıl başlarında inşa edildiğini söyleyebiliriz. 16. yüzyılın başında yapıldığı kabul edilen Gülrûh Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi ile aynı zamanlarda yapıldığı hatta aynı ustanın yaptığı da iddia edilmektedir¹³⁸.

Türbenin beden duvarları üç sıra tuğla, bir sıra taştan oluşan almaşık duvar örgü sistemiyle örülmüştür.

Türbe, içten yaklaşık 6.28 m. ölçülerinde¹³⁹ kare bir plan şemasına, kübik bir gövdeye, kubbeye geçişte ise yüksek sekizgen bir kubbe kasnağına ve kasnağa oturan bir kubbeye sahiptir. Kübik gövdeye sahip yapının beden duvarları bir sıra kesme taş, üç sıra tuğlanın¹⁴⁰ almaşık örgü tekniği kullanılarak örülmesiyle oluşturulmuştur.

Yapının iç mekânına doğu yönünde bulunan sivri kemerli ve dikdörtgen formda taç kapılı bir girişten ulaşılır. Taç kapı kavsarası, mukarnaslı ve beyaz renkte sıvalıdır. Yapının iç mekânına mermer söveli ve basık kemerli bir girişten ulaşılır. Kapı ahşaptır ve künde-kâri tekniğiyle yapılmıştır. Girişin sağında ve solunda yuvarlak kemerli iki adet niş bulunur. Basık kemerli giriş açıklığının ardından Bursa kemerli bir açıklık bizi karşılamaktadır. Rüzgarlık olarak adlandırılan bu küçük alanın her iki yanında birer adet niş yer alır. Türbenin zemini tuğla döşemedir (Resim 26-27).

¹³⁵ Kamil Kepecioğlu, "Mükrîme Hatun," *Bursa Kütüğü-III* (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010), 256.

¹³⁶ Ersoy, "Bursa Muradiye Türbeleri," 29.

¹³⁷ Önkâl, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 94; Ersoy, "Bursa Muradiye Türbeleri," 29.

¹³⁸ Önkâl, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 95.

¹³⁹ Önkâl, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 94.

¹⁴⁰ Tunçay, *Bir Sanatçının Mirası*, 465.

Resim 26: Mükrim Hatun Türbesi

Resim 27: Mükrim Hatun Türbesi, Taç kapı

Yapının beden duvarları üzerinde çeyrek kubbe formunda tromplar ve aralarında sivri kemer formu duvarlar ile kubbe geçilir (Resim 28). Türbenin iç mekânı beden duvarlarında yer alan düz atkılı, ahşap söveli sekiz pencere ve yüksekçe olan kubbe kasnağındaki sivri kemer formu duvarlarda yer alan dört alçı pencere ile aydınlanır. Alt sıradaki pencerelerin alınlıkları sivri kemerli ve çökertmelidir. Kübik formdaki beden duvarları bir sıra kirpi tuğladan oluşan saçakla nihayetlendirirken kubbe kasnağı iki sıra kubbe kasnağı ile çevrelenmiştir. Yapının kubbesi kurşun ile kaplıdır.

Resim 28: Mükrim Hatun Türbesi, Kubbe

Güney cephe duvarının ortasında alçıdan 0.45x0.95m.¹⁴¹ ölçüye sahip, dikdörtgen formlu ve üç sıra mukarnaslı bir mihraba sahiptir (Resim 29). Mihrap tepeliği ve pencere alınlıkları üstünde süslemeler mevcuttur.

Resim 29: Mükrimme Hatun Türbesi, Güney Duvarı

Türbenin kubbesi sade bir tasarıma sahipken duvarlar tezyinât yönünden oldukça zengindir. Geçmişte deforme olmuş ve üzerleri sıva ile kapatılmış bezemeler, son dönemde yapılan restorasyonlar esnasında özgünlüğüne kavuşmuştur.

2012-2015 yılları arasında yapılan restorasyon çalışması kapsamında¹⁴², türbedeki duvar ve kubbe yüzeylerindeki gelişigüzel şekilde badana edilen ve üzerine basit nitelikte uygulanan tezyinât tasarımı özenli bir şekilde uygulanan badana raspası ile kaldırılmıştır. Erken döneme ait olduğu tespit edilen birimlerde temizlik aşamasının ardından kayıp kısımlar tamamlanıp renklendirilmiştir. Böylece iç duvarlardaki ve kubbedeki kalemişi tezyinât ihya edilmiştir.

Türbeye ait kalemişi hakkında detaylı bilgi sonraki “**Katalog-IV**” adlı katalogta verilmektedir.

¹⁴¹ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 94-95.

¹⁴² Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 81.

3.2.2.5. Gülrûh Hatun Türbesi

II. Bayezid'in eşi Gülrûh Hatun'un¹⁴³ kendi adına 1527 tarihinde inşa ettirdiği¹⁴⁴ belirtilen türbede, Gülrûh Hatun'un kızı Kamer Hatun, Şehzade Alemşah'ın kızı Fatma Hatun ve Kamer Hatun'un oğlu Osman'a ait olmak üzere toplam dört adet üstü açık ve içi toprak dolgulu, mermer sanduka yer almaktadır (Resim 30).

Resim 30: Gülrûh Hatun Türbesi, İç Mekân

Türbe dışta 8x 8m.¹⁴⁵ ölçülere, içte ise 6.16x6.17m.¹⁴⁶ sahip kare bir plan şemasına ve buna paralel olarak kübik bir gövdeye, kubbeye geçişte yüksek sekizgen bir kubbe kasnağına ve kasnağa oturan mukarnaslı tromplu kubbeye sahiptir¹⁴⁷. Kubbe, alçı mukarnaslı tromplar ve pandantifler üzerindeki kubbe kasnağına oturmaktadır (Resim 31).

Resim 31: Gülrûh Hatun Türbesi

¹⁴³ Kepecioğlu, "Gülruh Hatun," 117.

¹⁴⁴ Ersoy, "Bursa Muradiye Türbeleri," 29.

¹⁴⁵ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi* (İstanbul: Yem Yayınları, 2016), 80.

¹⁴⁶ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 19.

¹⁴⁷ Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, 1992, 131.

Kübik gövdeye sahip yapının beden duvarları bir sıra kesme taş, iki sıra tuğla ve dikey bir sıra tuğla ile almaşık örgü tekniği kullanılarak örülmesiyle oluşturulmuştur. Düz atkılı pencerelerin üzeri sivri kemerlidir. Yapının gövdesi bir sıra kirpi saçakla çevrelenirken kubbe kasnağı iki sıra kirpi saçakla çevrelenmiştir. Türbenin kubbesi kurşun malzeme ile kaplanmıştır.

Doğu yönündeki giriş cephesinde duvardan 1.14 m. eninde dışarı taşmış dikdörtgen formlu, sivri kemerli ve mukarnasa sahip bir giriş yer almaktadır. Bu özellikler Bursa'da fetih öncesi yerel geleneğin etkisinin devam ettiğini gösteren özelliktedir ve imar edenlerin yerli ustalar olduğunu düşündürmektedir¹⁴⁸. Yan duvarlarda sağda ve solda olmak üzere birer adet niş bulunmaktadır. Türbenin iç mekânına sıralı halde renkli mermerden oluşan basık kemerli bir kapıdan ulaşılır. Kapı, ahşap künde-kârî tekniğiyle yapılmıştır.

Yapının giriş kapısındaki basık kemerin ortasında beyaz mermer üzerine siyah renkle mermer üzeri kalemişi tekniğiyle ve sülüs yazı ile “Gülrûh Sultan ve sair” yazılmıştır (Resim 32).

Resim 32: Gülrûh Hatun Türbesi, Giriş Kapısı, Sülüs Yazı

Türbenin iç mekânı beden duvarlarında yer alan alt sırada düz atkılı, ahşap kapaklı sekiz pencere, kemer alınlıklarında yer alan sivri kemerli dört pencere ile aydınlanır. Güney duvarı ortasında üst kısmı altı sıra mukarnaslı, beyaz renkli ve süslemesiz olan bölüm alt kısımda ise dikdörtgen formlu ve süslemeli bölüm bulunur (Resim 33). Kuzey ve batı duvarında ahşap kapaklı küçük birer adet dolap bulunmaktadır.

¹⁴⁸ Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, 155.

Resim 33: Gülrûh Hatun Türbesi, Güney Duvarı

1855 yılında yaşanan depremin ardından 15 Safer 1272/ 27 Ekim 1856 yılında yapılan incelemelerde; “...Gülrûh Sultân Hazretlerinin mevcûd türbe-i şerîflerinin pencere kanadlarıyla kapu vesaçığına yağlı boya tılâsı...” cümlesinden tamiratın keşif defterlerine kaydedildiği anlaşılmaktadır¹⁴⁹.

Gülrûh Hatun Türbesi, Şirin Hatun Türbesi ve Mükrimme Hatun Türbesi'nin cephesel ve iç mekân özellikleri birbirine benzemektedir.

2012-2015 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyon kapsamında türbenin iç mekânın tüm yüzeylerinde yapılan raspa çalışmaları sonucunda üzerleri beyaz badana ile kapatılmış erken döneme ait tezyini bulgular tespit edilmiştir. Gerçekleştirilen temizlik aşamasının ardından kubbe ve duvar yüzeylerindeki 15. yüzyıla ait bezemeler ortaya çıkartılmıştır¹⁵⁰.

Yapının iç mekânında yer alan kalemişi tezyinâtı “**Katalog-V**” kısmında detaylı olarak açıklanacaktır.

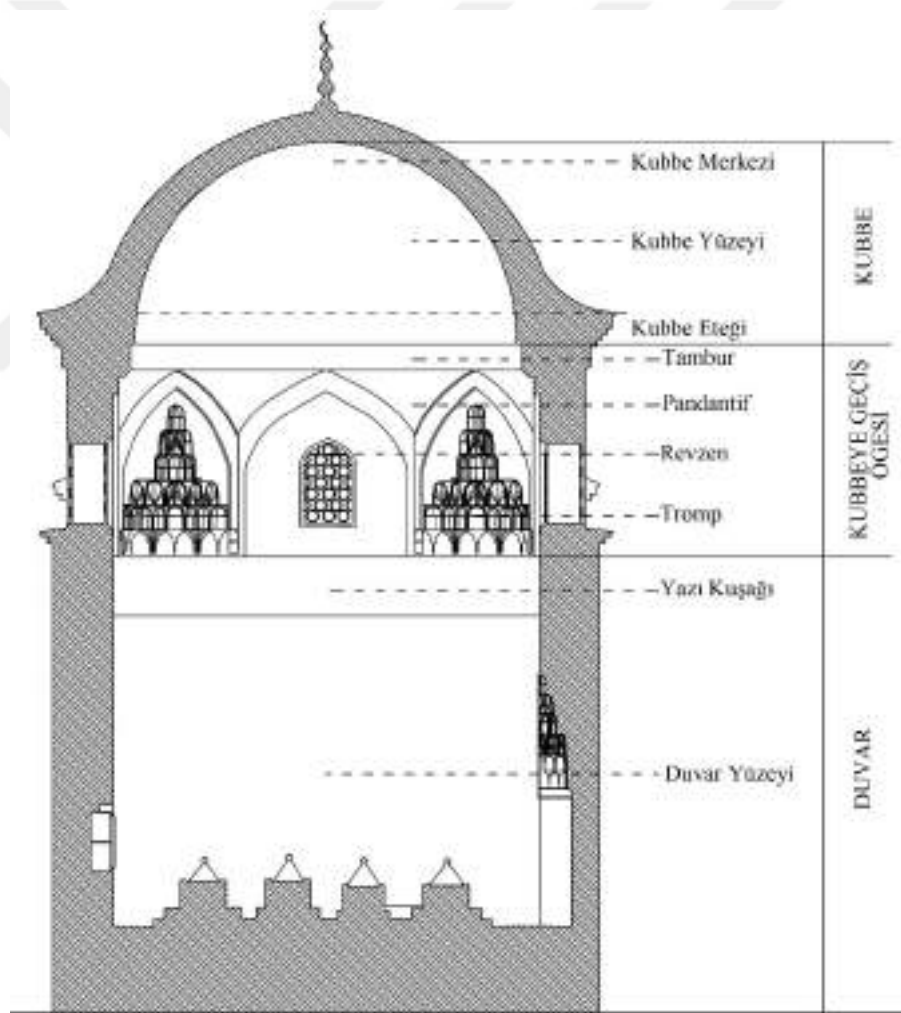
¹⁴⁹ Özeydın, *Arşiv Belgeleri Işığında 1855 Depremi Ve Bursa Yapılarına Etkisi*, 132.

¹⁵⁰ Bursa Büyükşehir Belediyesi, *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*, 69.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HANIM SULTAN TÜRBELERİ KALEMİŞİ TEZYİNATI

Bu bölüm Gülrûh Hatun Türbesi, Gülşah Hatun Türbesi, Hüma Hatun Türbesi, Mükrime Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi iç mekânda yer alan kubbe yüzeyi ve duvar yüzeylerinde bulunan kalemîşi tezyinâtlarını değerlendirme amacıyla oluşturulmuştur. Kataloglar kendi içinde sistematik olarak tasnif edilmiştir. Kubbe tezyinâtı, kubbeye geçiş ögesi tezyinâtı ve duvar yüzeyi tezyinâtı olarak üç kısımdan oluşmaktadır. Kataloglar içerisinde yapıya ait görseller, mimari çizimler ve kalemîşi tezyinâtı hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır (Çizim 2).

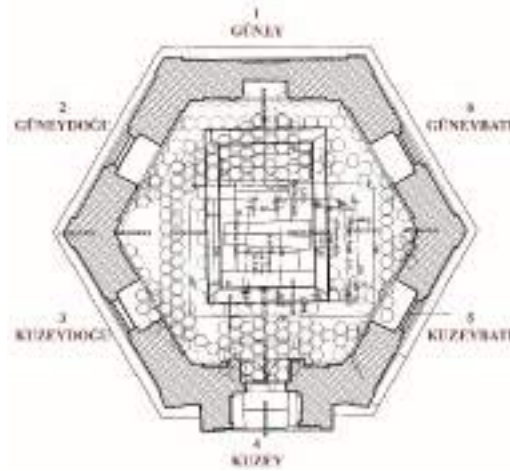
Çizim 2: Türbelerin Katalog Sistemi

4.1. KATALOG-I Hüma Hatun (Hatuniye) Türbesi

Türbenin Adı:	Hüma Hatun Türbesi	
Mevcut Durumu:	Ziyarete Açık	
İnceleme Tarihi:	2022-2023	
İnşa Tarihi:	1449	
Banisi:	Bilinmiyor	
Mimarı:	Bilinmiyor	
Nakkaşı:	Bilinmiyor	
Tezvinât Tekniği:	Sıva Üzeri Kalemîşi	

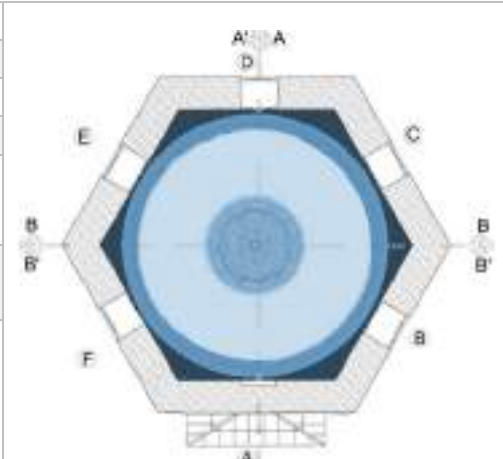
Hüma Hatun Türbesi 1449 yılında inşa edildiği bilinmekle birlikte banisi, mimarı ve nakkaşı hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. 15. yüzyıl türbe mimarisinin özelliklerini taşıyan yapının iç mekânında bulunan kalem işleri devrin özelliklerini taşımaktadır. 2012 yılında yapılan restorasyon sonrası günümüzde ziyarete açık olan türbe, tezvinâtı külliye içerisindeki diğer türbelere göre daha az yoğunluktadır. Dönem eki olarak kubbede bir parçası halen mevcuttur.

Kalemîşleri türbenin kubbe, kubbeye geçiş ögeleri ve duvar yüzeylerinde bulunmaktadır. Yapının kubbe göbeği ve eteği gibi kısımlarında devrin tezvinât anlayışını gösteren rûmî motifli nakışlar yer alırken pandantif ve pencere alınlıkları gibi kısımlarda da barok-rokoko üslubu süslemeleri görülmektedir. Duvar yüzeylerinde ise şaşırtmalı taş taklidi tasarımlar bulunmaktadır (Çizim 3).

Çizim 3: Hüma Hatun Türbesi, Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

4.1.1.Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı

Katalog No:	1	
Örnek No:	1	
Fotoğraf No:	34-46	
Çizim No:	4-10	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Kubbe Merkezi, Kubbe Eteği	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Rûmî, Münhâni, Geometrik,	

1. Kubbe

Türbenin kubbe tezyinâtı sırasıyla;

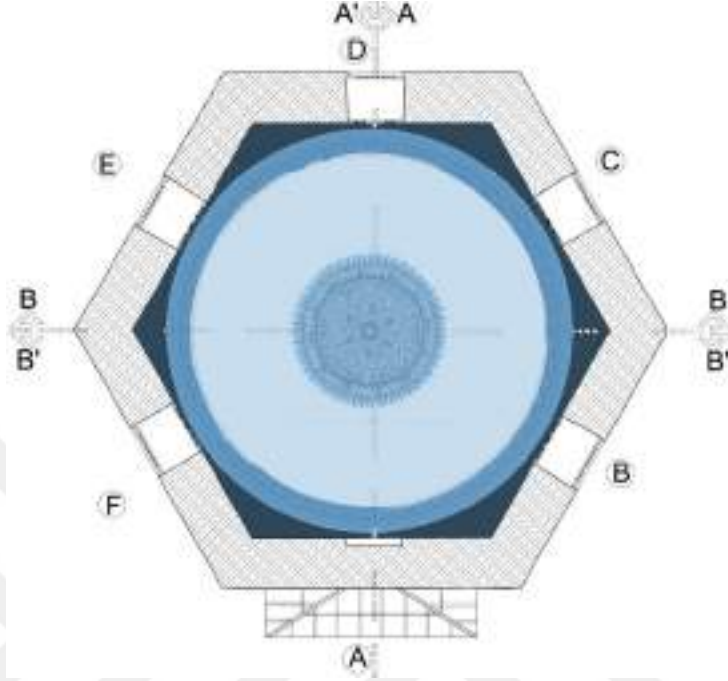
- kubbe merkezi,
- kubbe eteği olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir.

Kubbe yoğun olmayan bir tezyinâta sahiptir. Dönemin özelliklerinin dışında bir kompozisyon oluşturulmuş sadece kubbe göbeğinde dairevi bir tasarım ve kubbe eteğinde bir desen uygulanmıştır. İki desen arasında büyük bir boşluk vardır. (Resim 34).

Resim 34: Hüma Hatun Türbesi, Kalemîşi Tezyinâtı

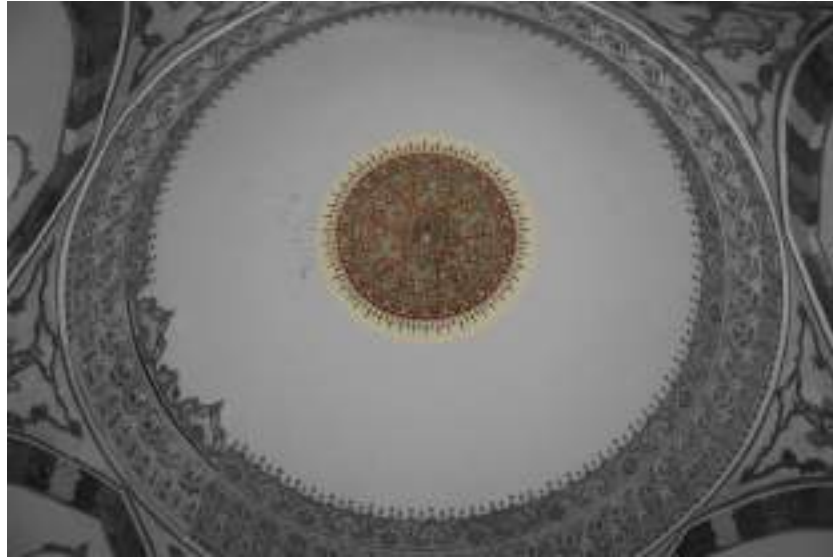
Kubbe merkezi, kubbe yüzeyi, kubbe eteği ve pandantif yüzeylerindeki tezyinâtını detaylı açıklamak için aşağıdaki plan şeması kullanılmıştır (Çizim 4).

Çizim 4: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe ve Ögeleri Plan Şeması (Özgenur Şeker)

a. Kubbe Merkezi

Kubbe merkezi, küçük çaplı dairesel tezyinâtlıdır ve tezyinâtı oluşturan kompozisyon tasarımında yalnız rûmî motiflerin kullanıldığı görülmektedir (Resim 35).

Resim 35: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Tezyinâtı

Kubbe merkezinde yer alan tezyinât üç kademeye ayrılarak değerlendirilmiştir. Tasarımın merkezini oluşturan dairesel formun rûmîlerle oluşturulan kısmı 1.kademeyi, tasarımı çevreleyen bordürü 2. Kademeyi, tığ tasarımı 3. kademeyi oluşturmaktadır (Resim 36).

Resim 36: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Kademeleri

1. kademe “pafta-a, pafta-b ve pafta-c” olarak analiz edilmiştir (Resim 37).

Resim 37: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Helezon ve Pafta Tasarımı

1.Kademe; Kubbe merkezinde yer alan kompozisyon 1/12 (30°) oranında simetriye sahip ve dairesel formdadır. Bu tasarım mercan kırmızı, açık mavi, açık sarı ve beyaz renklerle; rûmî motiflerle oluşturulmuştur. Kubbe merkezinde yer alan bu kompozisyon tasarım açısından en yoğun bölgedir.

Pafta-a: Kubbe merkezinde, altı üstlü geçmelerle tasarımının başlangıcını oluşturan çizgilerle altı köşeli geometrik bir form görülmektedir. Merkezdeki geometrik tasarıma sahip kompozisyon 1/8 simetrisi ile tasarlanmıştır. Dairesel formun dışındaki geçmeler ile kompozisyon tasarımı başlangıcı oluşturulmuştur (Resim 38), (Çizim 5).

Resim 38: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detay, Pafta-a

Çizim 5: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detayı

Pafta-b: Mercan kırmızı zemin renkli ve beyaz renkte dendanlar ile sınırlandırılmış tasarımıdır. Geçmelerle merkezden başlayan rûmî tasarımı sade ve dendanlı rûmîler ve agraf motifi ile zenginleştirilmiştir. Rûmîler; beyaz helezonlar üzerine beyaz, açık sarı ve mercan kırmızı ile renklendirilmiştir. Tasarımda yer alan helezon sistemi çizimle gösterilmiştir (Resim 39), (Çizim 6).

Resim 39: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detay, 1. Kademe, Pafta a-b-c

Çizim 6: Hüma Hatun Türbesi, 1. Kademe, Dilim

Pafta-c: Açık mavi zemin renkli ve beyaz renkli dendanlar ile sınırladılmış alan dendanlı rûmîler, sade rûmîler ve agraftan oluşan bir tasarıma sahiptir. Tasarımda oluşturulan kapalı alanlar mercan kırmızı renklidir.

Dairesel tasarım siyah zemin rengi üzerine kırık beyaz renkli, dairesel formların tekrarlanmasından oluşan bordür ile sınırlandırılmıştır (Çizim 7).

Çizim 7: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Detayı Çizim

2.Kademe; Dairevi tasarımın dışındaki bordürün deseninin zemin rengi mercan kırmızı renklidir. Kompozisyonda kullanılan rûmî ve ortabağ motifleri birbirleriyle bağlantılı şekilde uygulanmıştır. Ortabağlarda oluşturulan kapalı alanlar siyah ve açık mavi renkle doldurulmuştur. Oluşturulan bu tasarımın benzer örneklerine Fatih Dönemi tezyinâtında rastlanmaktadır (Resim 40), (Çizim 8).

Resim 40: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detay, 2. Kademe

Çizim 8: Hüma Hatun Türbesi Kubbe, 2. Kademe Detay

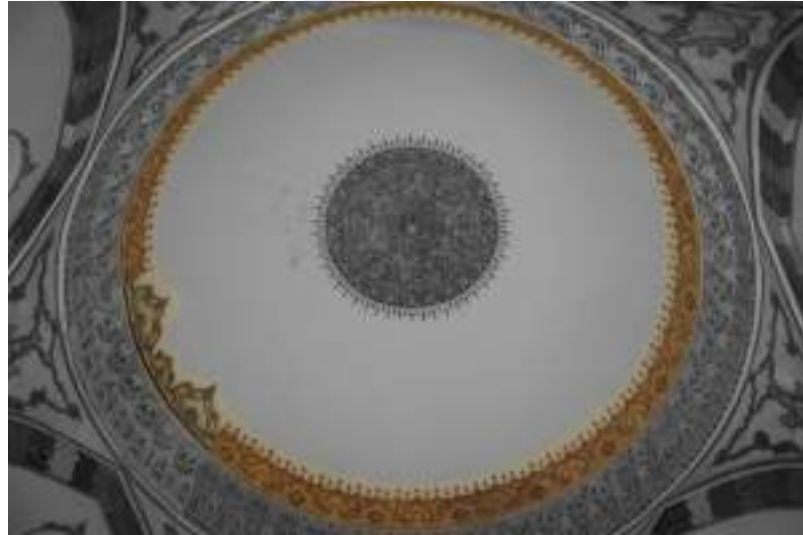
3.Kademe; Kubbe merkezinde yer alan tezyinât negatif üslupta tasarlanmış kısa ve uzun tığ motifinin tekrar edilmesiyle dairevi kompozisyon nihayetlendirilmiştir (Resim 41). Kompozisyonun tığ aralarındaki çintemani motifler dikkat çekmektedir. Bu tasarımda yine Fatih Dönemi etkisini görülmektedir.

Resim 41: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Detay, 3. Kademe

b. Kubbe Eteği

Kubbe eteğinde, kubbeye geçiş ögesi olan pendantsiflerin üst kısmında yer alan kuşakta kubbe eteğini tamamen çevreleyen mukarnaslardan oluşturulan bir tezyinât tercih edilmiştir (Resim 42).

Resim 42: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Kalemişi Tezyinâtı

Bu mukarnaslı alanın üst kısmında yalın rûmîler, münhanili rûmîler ve agraf motiflerinin yanı sıra dendanlı bir çizgiden müteşekkil bir bordür sistemi görülmektedir. Bordürün üst tarafında çıkıntılar ve tığ motifleri kullanılmıştır (Resim 43-44, (Çizim 9-10)).

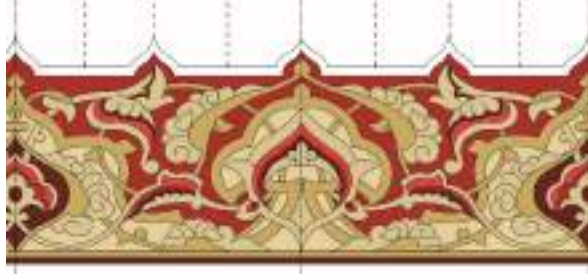
Resim 43: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Kalemîşi Tezyinâtı, Detay

Çizim 9: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Çizimi

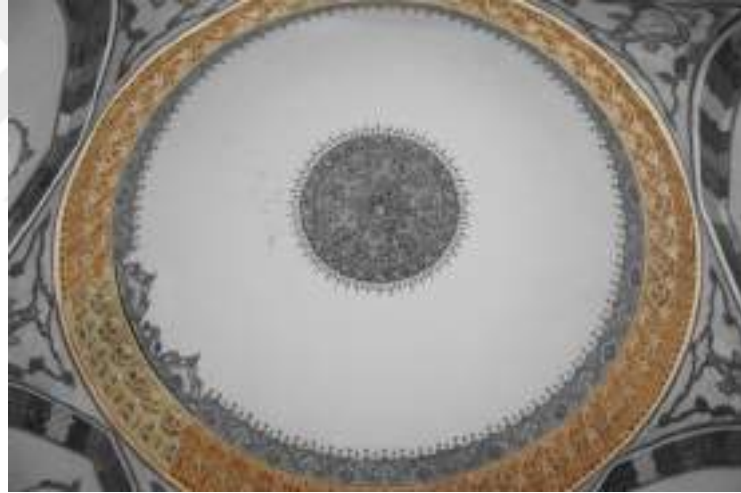

Resim 44: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Kalemîşi Tezyinâtı, Detay 1

Çizim 10: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Detay

Kubbe eteğinin alt kısmındaki alanda iki sıralı mukarnas sistemi uygulanmıştır. Bu alanın, içbükey yüzeylerin zemin rengi beyazdır ve geometrik formlarla tezyin edilmiştir. İçbükey yüzeyler kırmızı renkli çizgilerle birbirinden ayrılmış, geometrik formların içi sarı renkle doldurulmuştur. Mukarnaslı alan barok- rokoko özelliklerini yansıtan kırmızı rengi tonları ile gölgeli ve geometrik bir kenarsuyu tasarımı ile sınırlandırılmıştır (Resim 45-46).

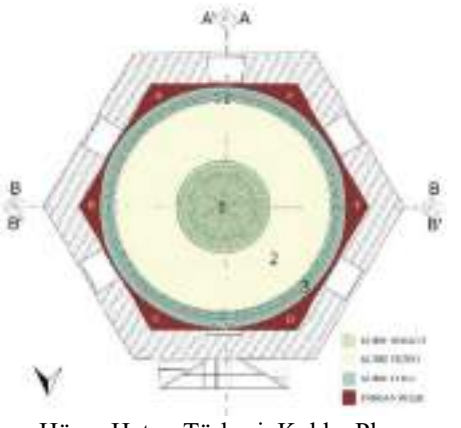

Resim 45: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemişi Tezyinâtı

Resim 46: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemişi Tezyinâtı Detay

4.1.2. Kubbeye Geçiş Ögesi Kalemîşi Tezyinât

Katalog No:	1	
Örnek No:	2	
Fotoğraf No:	47-49	
Çizim No:	-	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Pendantif	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Barok-rokoko	

2. Kubbeye Geçiş Ögesi

Kubbeye geçiş ögesi tezyinâtı;

a) pendantif yüzeyi olarak değerlendirilmiştir.

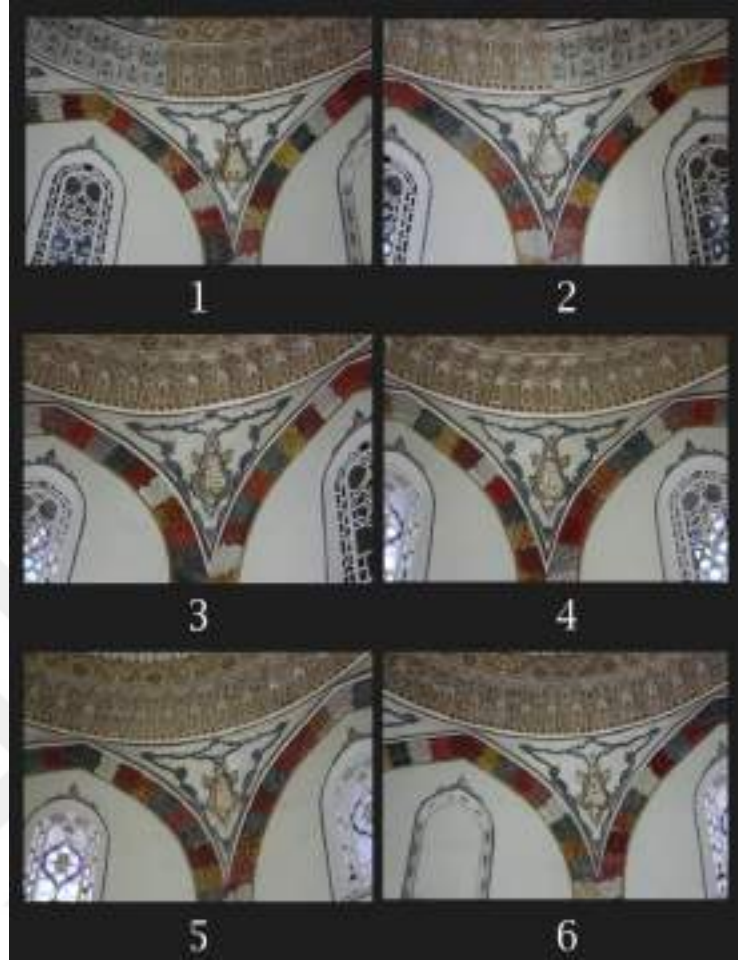
Tek kubbe ve altıgen plan şemasına sahip yapıda altı adet pendantif ve kubbe kasnağı bulunmaktadır. Yüzeylerde sıva üzeri kalemîşi tezyinât uygulanmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde sürece bağlı olarak Avrupa'da 16. yüzyıl ortasından 18. yüzyıl sonuna¹⁵¹ kadar etkili "Barok" tarzın etkisinde kalmış bu etki mimari yapıların ve uygulamaların üzerinde görülmüştür. Yapının sivri kemerli plasterlerinde sıva üzerine mermer taklidi kalemîşi uygulaması; pendantiflerinde ise sıva üzeri barok-rokoko döneme ait kalemîşi süslemeler bulunmaktadır. Pendantif yüzeyindeki tezyinâtını oluşturan kompozisyon tasarımında barok-rokoko tasarımın mükerrer olarak kullanıldığı görülmektedir.

a. Pendantif

Türbe altıgen gövdeye sahiptir ve kubbeye geçiş ögesi olarak altı adet pendantif kullanılmıştır (Resim 47).

¹⁵¹ Münevver Üçer, "Sultan III. Selim Camii Haziresinde Yer Alan Mezar Taşlarındaki Bezemelere Dair," *ULUSLARARASI ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU X* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2019), 353.

Resim 47: Hüma Hatun Türbesi, Pandantif Yüzeyleri Kalemişi Tezyinâtı

Pendantif yüzeylerde beyaz zemin üzerine $\frac{1}{2}$ simetrik barok-rokoko özellikleri taşıyan ve üçgenvari forma uygun şekilde uygulanmış bir tasarım görülmektedir (Resim 48).

Resim 48: Hüma Hatun Türbesi, Pandantif Yüzeyi Kalemişi Tezyinâtı Detay

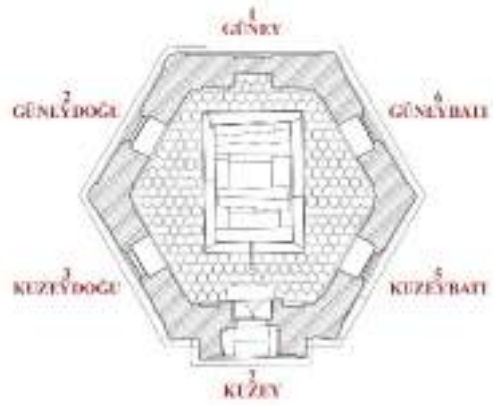
Açık mavi renkli, “S” ve “C” biçiminde kıvrımlı dallar ve yaprak motifleri kullanılarak tezyinâtın ana hattı oluşturulmuştur. Tasarımın merkezinde stilize asma kandil motifini düşündüğümüz bir motifin uygulandığı görülmektedir. Kandil tasviri, tezyini sanatlarda ilahi ışığı ve aydınlığı temsil etmektedir¹⁵². Kandil motifinin merkezindeki kapalı taş taklidi uygulamaya sahiptir. Bu tezyinât diğer pendantif yüzeylerinde tekrar edilerek uygulanmıştır (Resim 49).

Resim 49: Hüma Hatun Türbesi, Pendantifleri

¹⁵² Tanju Cantay, “Asma Kandil,” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991), 498.

4.1.3. Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı

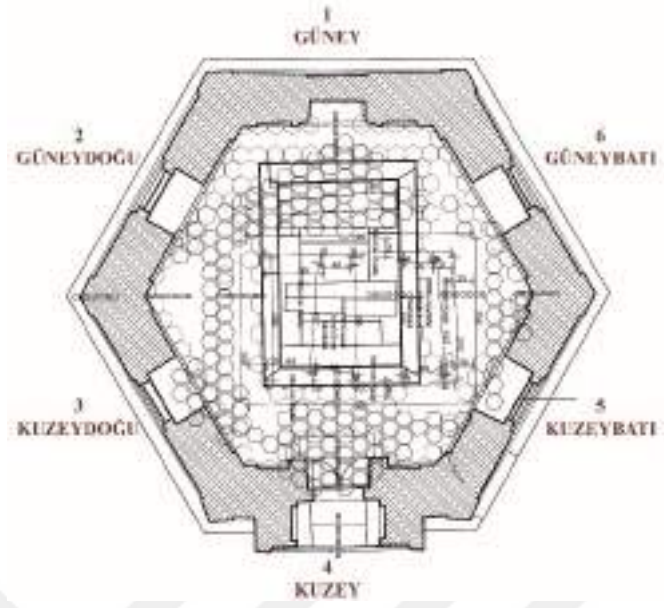
Katalog No:	1	 <p>Hüma Hatun Türbesi Planı</p>
Örnek No:	3	
Fotoğraf No:	50-64	
Çizim No:	11-12	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Güney, Güneydoğu, Kuzeydoğu, Kuzey, Kuzeybatı, Güneybatı Duvar Yüzeyleri	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Barok-rokoko, Taklit Mermer, Kandil	

3. Duvar Yüzeyleri

Hüma Hatun Türbesi altı adet duvardan oluşmaktadır. Çalışmada güney duvarında bulunan mihrap yönü referans alınmış, saat yönünün tersi yönde açıklanmıştır. Yüzeylerdeki plasterlerde dikdörtgen form içerisinde ve birbirinden farklı mermer taklidi uygulama ve pencere alınlıklarında barok-rokoko uygulamalar birbirinin tekrarı niteliğindedir (Resim 50).

Duvar yüzeylerinin tezyinâtı yine sırasıyla;

- a) güney duvar yüzeyi,
- b) güneydoğu duvar yüzeyi,
- c) kuzeydoğu duvar yüzeyi,
- d) kuzey duvar yüzeyi,
- e) kuzeybatı duvar yüzeyi,
- f) güneybatı duvar yüzeyi olmak üzere altı kısımda değerlendirilmiştir (Çizim 11).

Çizim 11: Hüma Hatun Türbesi Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Resim 50: Hüma Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât

a. Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Güney duvarı yüzeyinde yer alan kalemîşi tezyinât programında sivri kemerlerde şaşırtmalı mermer taklidi, pencere altı seviyesinde ise dikdörtgen formlu mermer taklit tasarımlar uygulanmıştır. Duvar yüzeyinde ayrıca revzen pencere ve mihrap bulunmaktadır (Çizim 12), (Resim 51).

Çizim 12: Hüma Hatun Türbesi Kesit, Güney Duvar (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Resim 51: Hüma Hatun Türbesi, Güney Duvar Yüzeyi Tezyinâtı

Duvar yüzeyinde $\frac{1}{2}$ simetrik sivri kemer formundaki plasterlerde mermer taklidi uygulama bulunmaktadır. Sivri kemer formu sarı renkli zencerek motifiyle sınırlandırılmıştır. $\frac{1}{2}$ simetrik sivri kemer formunda uygulanan mermer taklidi tasarım renklendirme yönünden simetrik olmayıp solunda yirmi altı adet sıra, sağında yirmi altı adet parça ve sivri kemerin tepe noktasında bir adet olmak üzere elli üç sıradan oluşmaktadır.

Kemer tezyinatında makaralı kemer olarak tanımlanan kemer tasarımı görülmektedir. Makaralı sistem, taşların birbirine kenetlenme sistemi olarak bilinir. Taklit tasarımlarda; beyaz, sarı, turuncu, pembe, bordo, gri ve tonları kullanılmıştır. Diğer duvar yüzeylerinde bu parçalar aynı teknik ile benzer şekilde uygulanmıştır (Resim 52-53).

Resim 52: Hüma Hatun Türbesi, Mermer Taklit Uygulama

Resim 53: Hüma Hatun Türbesi, Mermer Taklit Uygulama Detay

Mihrabın üzerinde sivri kemer formulu revzen pencere bulunmaktadır. Pencerenin dış formu gri renkli ince bir hat ile sınırlandırılmış tepe noktasında yaprak formu ile zenginleştirilmiştir (Resim 54).

Resim 54: Hüma Hatun Türbesi, Revzen Pencere

Güney duvarında sivri kemerli bir mihrap bulunmaktadır. Mihrap barok-rokoko üslubu ile tezyin edilmiştir. Niş kısmında $\frac{1}{2}$ simetri eksenli barok-rokoko üsluplu yapraklar ve sarkıtılmış kandil tasarımı yer almaktadır.

Mavi ve bordo renkli, “S” ve “C” kıvrımlar kullanılarak tezyinâtın ana hattı oluşturulmuş ve yapraklar ile tasarım tamamlanmıştır. Bordo ve mavi kıvrık yaprak tasarımları beyaz renkle zenginleştirilmiştir (Resim 55).

Kemerin alınlık kısmı da pendentiflerde yer alan tasarıma benzer, Barok-rokoko üsluba ait “S” ve “C” biçimli kıvrımlı dallar ve yaprak tasarımıyla tezyin edilmiştir. Böylece alınlık kısmı sınırları belirgin hale getirilmiştir.

Resim 55: Hüma Hatun Türbesi, Mihrap

Mihrabın alınlığında iki sıra yazı bulunmaktadır. Yazılar mevcut haliyle bozuktur. Okunma güçlüğü çekilmektedir. Üst satırda iki yazı kartuşu bulunmaktadır. Beyaz zemin rengi üzerine siyah renkte sülüs yazı istif nakşedilmiştir. Kırmızı zemin üzerindeki kartuşlar sarı renkli ve dendan motifliyle çevrelenerek birbirine bağlanmıştır (Resim 56).

Resim 56: Hüma Hatun Türbesi, Mihrap Alınlığı Yazı İstifi

Yazı kartuşları (Resim 57- 58);

Resim 57: Hüma Hatun Türbesi, Mihrap, Sağ Yazı Kartuşu

Metni (1);

كلام من كرم الله وجهه

Okunuşu;

“Ali'nin kelamı min Ali Kerremallahu veçhe” (Resim 57),

Meali;

“Allah vechini mükerrem kılsın; yüzünü şerefli kılsın.”

Resim 58: Hüma Hatun Türbesi, Mihrap, Sol Yazı Kartuşu

Metni (2);

لا تكن ممن يرجو الآخرة بغير عمل

Okunuşu;

“La tekün min men yercu al ahiret bi ğayri amel” (Resim 58).

Meali;

“Amel etmeden (işlemeden) ahireti umanlardan olmayın”

Alt sırada bulunan yazıda mercan kırmızı zemin rengi üzerine beyaz renkle ve sülüs yazı ile Âli İmrân Sûresi¹⁵³, 37. ayet istif edilmiştir (Resim 59).

Resim 59: Hüma Hatun Türbesi, Alt Sıra Yazı İstifi

Yazının metni (3);

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا
قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (٣٧)

¹⁵³ Kur'anı Kerim, “Âl-i İmrân” 37-200.

Okunuşu;

“...kullemâ de hale ‘aleyhâ zekeriyyâ-lmihrâbe vecede ‘indehâ rizkâ(an)(s) kâle yâ meryemu ennâ leki hâzâ(s) kâlet huve min ‘indi(A)llâh(i)(s) inna(A)llâhe yerzuku men yeşâu biğayri hisâb(in).”

Meali;

“Bunun üzerine rabbi ona hüsnükabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriyyâ’yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyyâ onun bulunduğu yere, mâbeddeki odaya her girdiğinde yanında (yeni) bir rızık bulur ve “Ey Meryem! Bu sana nereden?” diye sorar, o da “Allah tarafından” cevabını verirdi. Kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir”.

Mihrabın çevresinde iki sıra zencerek tasarımı kenar bordürü bulunmaktadır. Dış çevrede yer alan bordür tasarımı; beyaz-bordo ve beyaz-gri renkli iki iplik kenar-suyu tasarımı ile çevrelenmiştir. Kapalı alanlar dört yapraklı yonca formunda olup turuncu renk ile doldurulmuştur. İç kısımdaki kenar bordür tezyinâtsizdir (Resim 55).

Türbenin güney duvarında son olarak mihrabın sağında ve solunda yer alan dikdörtgen formun iç kısmındaki bölgede mermer taklit tasarım uygulamaları görülmektedir. Dikdörtgen formlu taklit tasarım, açık renkli zemin rengi üzerine kahverengi tonlarında, yaklaşık 45° açılı ve çizgisel fırça darbeleriyle oluşturulmuş böylece tasarım tamamlanmıştır (Resim 60-61- Resim 64).

Resim 60: Hüma Hatun Türbesi, Güney Duvarı-sol, Taklit Tasarım

Resim 61: Hüma Hatun Türbesi, Güney Duvarı-sağ, Taklit Tasarım

b. Güneydoğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Güneydoğu duvarı yüzeyi kalemîşi tezyinâtı güney duvarı kalemîşi tezyinâtı ile aynı özelliklere sahiptir. Güney duvarından farklı olarak bu cephede pencere bulunmaktadır. Pencere alınlığında barok-rokoko tezyinât, pencerenin sağ ve sol kısmında taklit tasarımlar farklılaşmıştır (Resim 62-64).

Resim 62: Hüma Hatun Türbesi, Güneydoğu Duvar Yüzeyi Tezyinâtı

c. Kuzeydoğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Kuzeydoğu duvarı yüzeyi kalemîşi tezyinâtı güney duvarı ve güneydoğu kalemîşi tezyinâtı ile aynı özelliklere sahiptir. Pencerenin sağ ve sol kısmında taklit tasarımlar farklılaşmıştır (Resim 64).

d. Kuzey Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Kuzey duvarı yüzeyi kalemîşi tezyinâtı güney duvarı, güneydoğu duvarı ve kuzeydoğu duvarı kalemîşi tezyinâtı ile aynı özelliklere sahiptir. Diğer duvarlardan farklı olarak bu cephede giriş kapısı ve kapalı bir revzen pencere bulunmaktadır. Bezemeli

kapı, duvar yüzeyinden çıkma ile belirgin hale getirilmiştir. İç mekânda taç kapıyı anımsatmakta olan kapı sıva üzeri barok-rokoko süslemeler ile bezelidir. Kapının saçak kısmında mermer taklit uygulaması ve bu alanı çevreleyen zencerek tasarımı görülmekte alınlık kısmında ise bitkisel tasarım uygulanmıştır (Resim 63-64).

Resim 63: Hüma Hatun Türbesi, Kuzey Duvar Yüzeyi Tezyinâtı

e. Kuzeybatı Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Kuzeybatı duvarı yüzeyi kalemîşi tezyinâtı güney duvarı, güneydoğu duvarı, kuzeydoğu duvarı ve kuzey duvarı kalemîşi tezyinâtı ile aynı özelliklere sahiptir. Pencerenin sağ ve sol kısmında taklit tasarımlar farklılaşmıştır (Resim 64).

f. Güneybatı Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Güneybatı duvarı yüzeyi kalemîşi tezyinâtı güney duvarı, güneydoğu duvarı, kuzeydoğu duvarı, kuzey duvarı ve kuzeybatı duvarı kalemîşi tezyinâtı ile aynı özelliklere sahiptir. Pencerenin sağ ve sol kısmında taklit tasarımlar farklılaşmıştır (Resim 64).

Resim 64: Hüma Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyleri Mermer Taklit Uygulamaları

4.1.4. Değerlendirme

Yapı, altıgen plan tipiyle diğer türbe tiplerinden ayrılmaktadır. Türbenin kubbe merkezinde ve kubbe eteğinde yer alan tezyinât sadece rûmî motiflerden oluşmaktadır. Ayrıca duvar yüzeylerinde Şirin Hatun ve Mükrimme Hatun Türbeleri'nde de gördüğümüz mermer taklidi tasarımlar yer almaktadır. Aynı şekilde yapının iç mekânında kemerleri ve plasterleri süsleyen makaralı kemer sistemi ve mermer taklidi tasarımın benzer örnekleri Şirin Hatun Türbesi, Şehzade Mahmut Türbesi ve Cem Sultan Türbesi'nde görülmektedir.

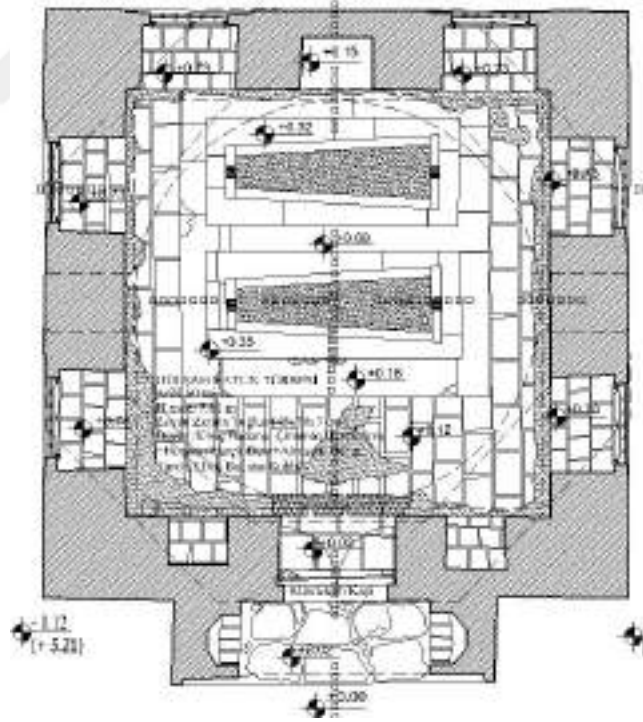
Türbede mihrap alınlığı dışında yazı örneği bulunmamaktadır.

4.2. KATALOG-II Gülşah Hatun Türbesi

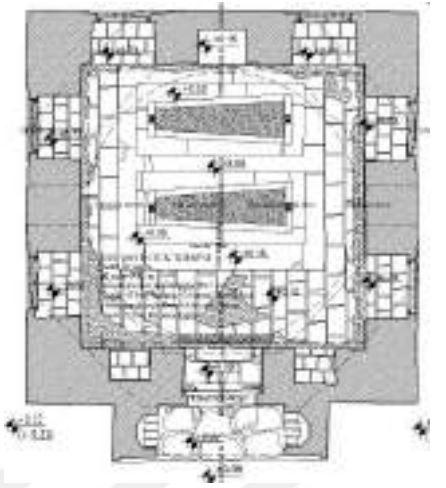
Türbenin Adı:	Gülşah Hatun Türbesi	
Mevcut Durumu:	Ziyarete Açık	
İnceleme Tarihi:	2022-2023	
İnşa Tarihi:	1487	
Banisi:	Gülşah Hatun	
Mimarı:	Bilinmiyor	
Nakkaşı:	Bilinmiyor	
Tezyinât Tekniği:	Sıva Üzeri Kalemîşi	

Gülşah Hatun Türbesi'nin 1487 tarihinde Fatih Sultan Mehmed'in hanımlarından olan Gülşah Hatun tarafından sağlığında inşa ettirdiği bilinmektedir. Türbe küçük ve mütevazı bir tasarıma sahiptir. Genelinde kubbe merkezinde ve duvar yüzeylerinde sıva üzeri kalemîşi Barok tezyinât bulunmaktadır. 2012 yılındaki restorasyon sürecinde tezyinâtlar yenilenmiştir (Çizim 13).

Çizim 13: Gülşah Hatun Türbesi, Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

4.2.1. Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı

Katalog No:	2	
Örnek No:	1	
Fotoğraf No:	65-69	
Çizim No:	14	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Kubbe, Kubbe Eteği, Kubbe Kasnağı	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Barok-rokoko	Gülşah Hatun Türbesi Plan

1. Kubbe:

Kubbe yüzeyinde sıva üzeri kalemîşi tekniği uygulanmıştır. Kubbe tezyinâtı kubbe merkezinde ve kubbe eteğinde görülmektedir. Kubbe merkezinde 19. yüzyıl üslubunda Barok-rokoko Dönemi'ne ait dilimli dairevi forma sahip bir tasarım bulunmaktadır (Resim 65).

Resim 65: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Tezyinâtı

Siyah zeminli dairevi form üzerine 1/30 dilimli tasarımda beyaz, gri ve siyah renkler kullanılarak üç boyut etkisi verilmiştir. Dilimler ardışık olarak tekrar edilmiştir. Desen tasarımı merkezdeki dairesel formla başlamaktadır. Bu formun içinde beyaz zemin üzerinde gri renkli beş yapraklı çiçek motifi bulunur. Kompozisyondaki daire dilimleri incelendiğinde 1/30 dilimlik alan gri renkle renklendirilirken diğer dilim ikiye bölünerek siyah ve beyaz renk ile renklendirilmiştir (Resim 66-67).

Resim 66: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Göbeği Tezyinâtı

Resim 67: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Göbeği Tezyinâtı, Detay

Dairevi formu çevreleyen bitkisel motiften oluşan pervaz yer almaktadır. Kenar suyu basit ve sıralı tekrarlı bir düzene sahiptir (Çizim 14).

Çizim 14: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Göbeği Tezyinâtı Çizim

Kubbe eteğinde beyaz zemin üzerine siyah zeminli ince bir formlu bir tasarım çevrelemektedir. Bu şeritte gri rengin koyu ve açık iki ton kullanımı ile katlanma veya kırılma hissi veren bir tasarım mevcuttur (Resim 68).

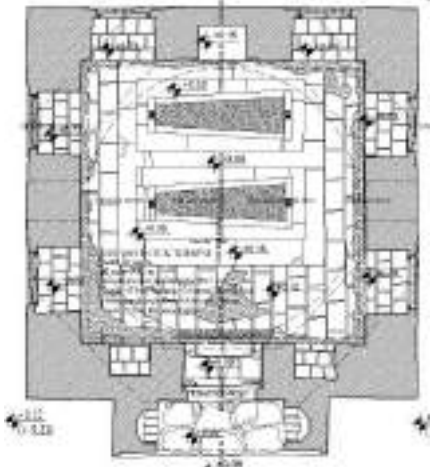
Resim 68: Gülşah Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Tezyinâtı

Kubbeye geçiş ögesi olarak Türk üçgeni kullanılmıştır ve tezyinât bulunmaktadır. Ancak bu bölümde yer alan dört adet revzen pencerenin çevresi iki katlı siyah renkli fileto çizgileridir (Resim 69).

Resim 69: Gülşah Hatun Türbesi, Türk Üçgeni ve Revzen Pencere Detayı

4.2.2. Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı

Katalog No:	2	
Örnek No:	2	
Fotoğraf No:	70	
Çizim No:	-	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Kuzey-Güney-Doğu-Batı Duvar Yüzeyi	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Barok-Rokoko	Gülşah Hatun Türbesi Plan (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

3. Duvar Yüzeyleri

Diğer türbelerin tezyinât tasarımı değerlendirilirken yazı kuşağı veya mihrap duvarı referans alınmıştır. Ancak Gülşah Hatun Türbesi sade bir tasarıma sahiptir ve duvar yüzeyleri aynı tasarımla çevrelenmiştir. Bu sebepten katalogta kuzey, güney, doğu ve batı duvar yüzeyleri birlikte açıklanmıştır.

Türk üçgenli kuşağın altında yapıyı dört yüzeyde çevreleyen bitkisel tasarımlı bir bordür bulunmaktadır. Bordür tasarımı Barok- Rokoko Dönemi'ne ait olup beyaz zemin üzerine siyah ve gri renkte tezyinâtlıdır. Çiçek motifi, alt ve üst yönde S-C kıvrımla ve lale motifi ile detaylandırılmıştır. Desen tasarımı ışık-gölge detayları ile zenginleştirilmiştir. Kenarsuyu siyah renkte, üst yönde tek fileto çizgisi ile alt yönde çift fileto çizgisiyle sınırlandırılmıştır (Resim 94).

Resim 70: Gülşah Hatun Türbesi, Bordür Tezyinâtı

4.2.3. Değerlendirme

Türbenin tezyinât programı diğer türbelere nispeten oldukça sadedir. Mükrim Hatun Türbesi kubbe tezyinâtı ile benzer nitelikteki barok rokoko üsluplu dairevi kubbe tasarımı bulunmaktadır. Tezyinâtın bu şekilde olması, kubbenin muhtemelen 1855 depreminde ciddi şekilde hasar görmesi ve neticesinde kubbe sıvasının tamamen yenilenmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

4.3. KATALOG-III Şirin (Ayînşah) Hatun Türbesi

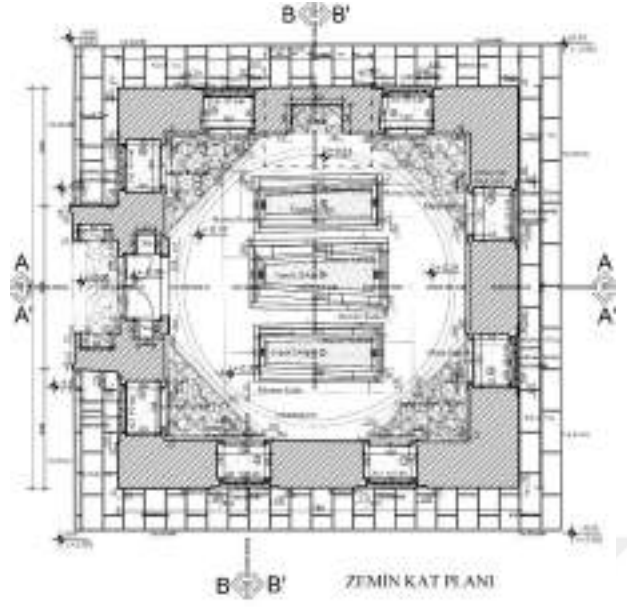
Türbenin Adı:	Şirin Hatun Türbesi	
Mevcut Durumu:	Ziyarete Açık	
İnceleme Tarihi:	2022-2023	
İnşa Tarihi:	1510	
Banisi:	Bilinmiyor	
Mimarı:	Bilinmiyor	
Nakkaşı:	Bilinmiyor	
Tezyinât Tekniği:	Sıva Üzeri Kalemîşi	

Şirin Hatun Türbesi'nin 1510 tarihinde inşa edildiği bilinmektedir. Türbe genelinde kubbede, kubbeye geçiş ögelerinde, duvar yüzeylerinde sıva üzeri kalemîşi tezyinâtı bulunmaktadır. 1855 yılında yaşanan depremin ardından uygulanan barok tezyinât 2012 yılındaki restorasyon sürecinde kaldırılmıştır. Dönem eki olarak kubbede bir parçası halen mevcuttur.

Mevcut kalemîşi tezyinâtı incelediğimiz zaman yapının çağdaşı olduğu devrin tezyinât anlayışını gösteren motiflerden müteşekkil bir tasarıma sahip olduğu görülmektedir.

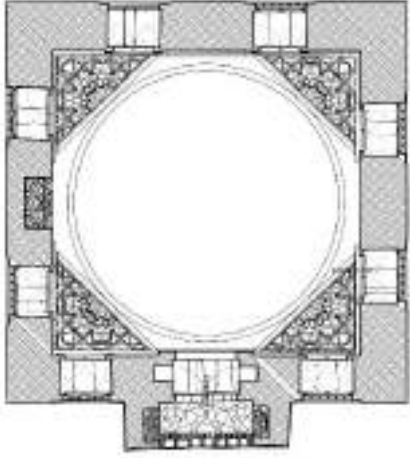
Sıva üzeri kalemîşi tezyinâtı ile uygulanmış olan bu tasarımda kubbe oldukça yoğun bir tezyinâta sahiptir. Kubbe merkezinde mavi ve kırmızı renkler ağırlıkta bitkisel ve rûmîlerle tasarlanmış bir tezyinât yer almaktadır. Türbenin kubbe eteğinde ve pandantiflerde kûfi yazı tezyinâtı görülmektedir. Mukarnaslı tromp ve revzen pencelelerin bulunduğu yüzeyler ise daha sade olup çevresinde mermer taklit uygulamalı plasterler mevcuttur (Çizim 15).

Türbenin duvar yüzeylerinde mermer taklit uygulamalar ve pencere alınlıklarında rûmî motiflerle oluşturulmuş süslemeler bulunmaktadır. Kubbe eteğinde, pandantiflerde ve kubbe kuşağında yer alan kalemîşi tezyinâtta kullanılan yazı üslubu da yine dönemin üslubunu yansıtmaktadır.

Çizim 15: Şirin Hatun Türbesi, Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

4.3.1.Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı

Katalog No:	3	
Örnek No:	1	
Fotoğraf No:	71-91	
Çizim No:	16-26	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Kubbe Merkezi, Kubbe Eteği	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Rûmî, Münhani, Yaprak, Bulut	<p>Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)</p>

1. Kubbe:

Türbenin kubbe tezyinâtı sırasıyla;

- a) kubbe merkezi,
- b) kubbe eteği iki aşamada değerlendirilmiştir (Resim 71).

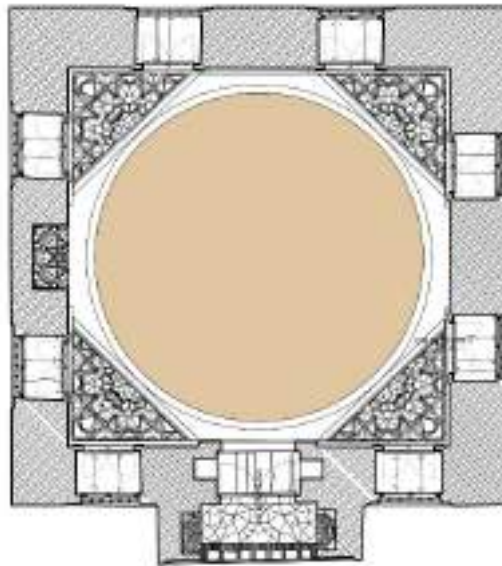
Resim 71: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Kalemîşi Tezyinâtı

a. Kubbe Merkezi

Kubbe yüzeyinde sıva üzeri kalemişi tekniği uygulanmıştır. Kubbe eteği de dahil kubbenin tamamına yakınında yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünde tezyinât bulunmaktadır. Kubbe döneminin özelliği olarak yoğun bir tezyinâta sahiptir (Resim 72) (Çizim 16).

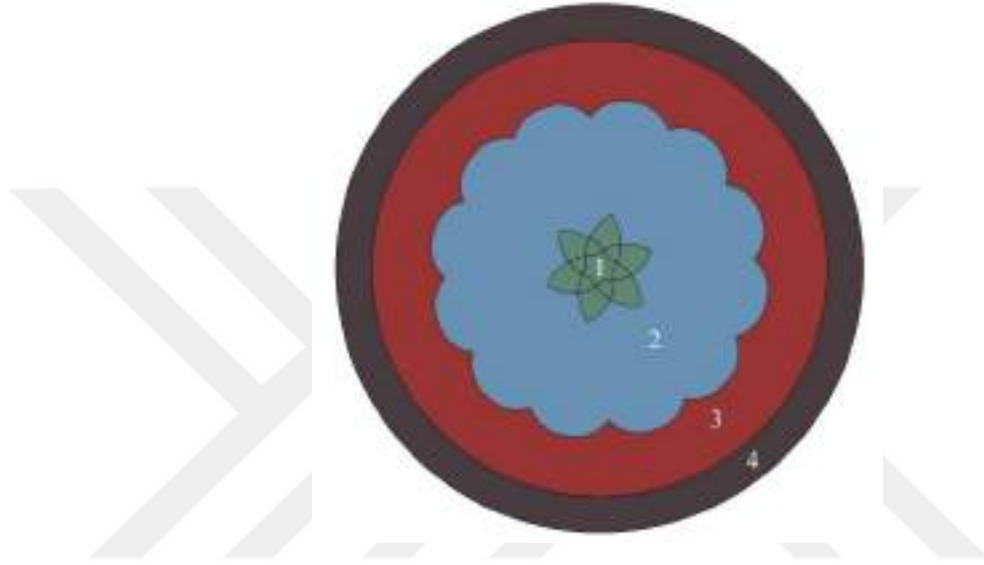

Resim 72: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Kalemişi Tezyinâtı

Çizim 16: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Tasarımı paftası incelendiğinde 4 katmanlı leke etüdü algılanmaktadır. Altı kollu yıldızlarla oluşturulan yeşil renkli merkez, mavi zemin renkli bitkisel, rûmî ve bulut tasarımlı alan ve kırmızı zemin renkli alanda ise mavi zeminli alanın devamı niteliğindedir. Bitkisel tasarımlar, rûmî tasarımlar ve bulut tasarımları ile dairesel tezyinât tamamlanmıştır. Bu dairesel alan düğümlerden oluşturulan tığ tasarımı ile çevrelenerek nihayetlenmiştir (Çizim 17).

Çizim 17: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Tezyinâtı Leke Etüdü

1.Kademe: Tasarımın merkezi oksit sarı renkli alt-üst geçmeli hatlarla oluşturulmuş 6 kollu yıldızdan oluşmaktadır. Bu kollarda yaprak çıkıntısı detayları görülmektedir. Yıldız kollarının oluşturduğu yeşil renkli alan, kırmızı renkle sınırlandırılmıştır. Bu alanda içi kademeli olarak sarı ve turuncu ile renklendirilmiş tepelik motifleri bulunmaktadır (Resim 73), (Çizim 18).

Yeşil zeminli altı kollu yıldızı, kırmızı zeminli altı kollu yıldız takip etmektedir. Kırmızı zeminli kapalı alanda, bulut motifinin bir kısmı ve bitkisel süslemenin bir kısmı yer almaktadır (Resim 74).

Resim 74: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, Kademe 1, Detay 1

Oksit sarı helezon ile kapalı alan oluşturularak kademe tamamlanmış olur ve helezonlar kubbeden aşağı doğru yönde devam ederek tezyinât zenginleştirilmiştir.

Altı kollu yıldızı oluşturan helezonun devam etmesiyle ikinci kademeyi oluşturan kısma geçilmektedir.

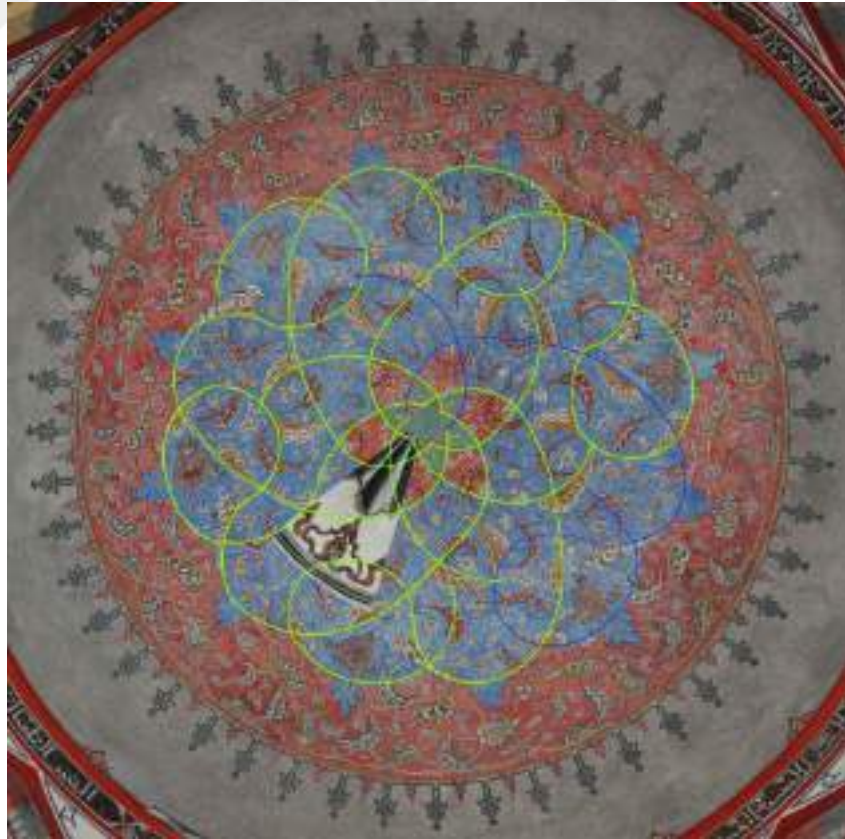
2.Kademe: Bu bölümde üç farklı tezyinât sistemi ele alınmıştır. Bunlar tasarımlar; rûmî motiflerden oluşan tasarımlar, bulut motiflerinden oluşan tasarımlar ve bitkisel motiflerden oluşan tasarımlardır. Bu tasarım sistemleri ilk olarak rûmî helezon, ikinci olarak bulut tasarım ve son olarak bitkisel tasarım olarak sırasıyla açıklanmıştır (Resim 75).

Rûmî tasarım: Alanda altı kollu yıldızın devamı olan iki farklı rûmî tasarım görülmektedir. Oksit sarı her iki helezonda münhanili rûmîler bulunmaktadır.

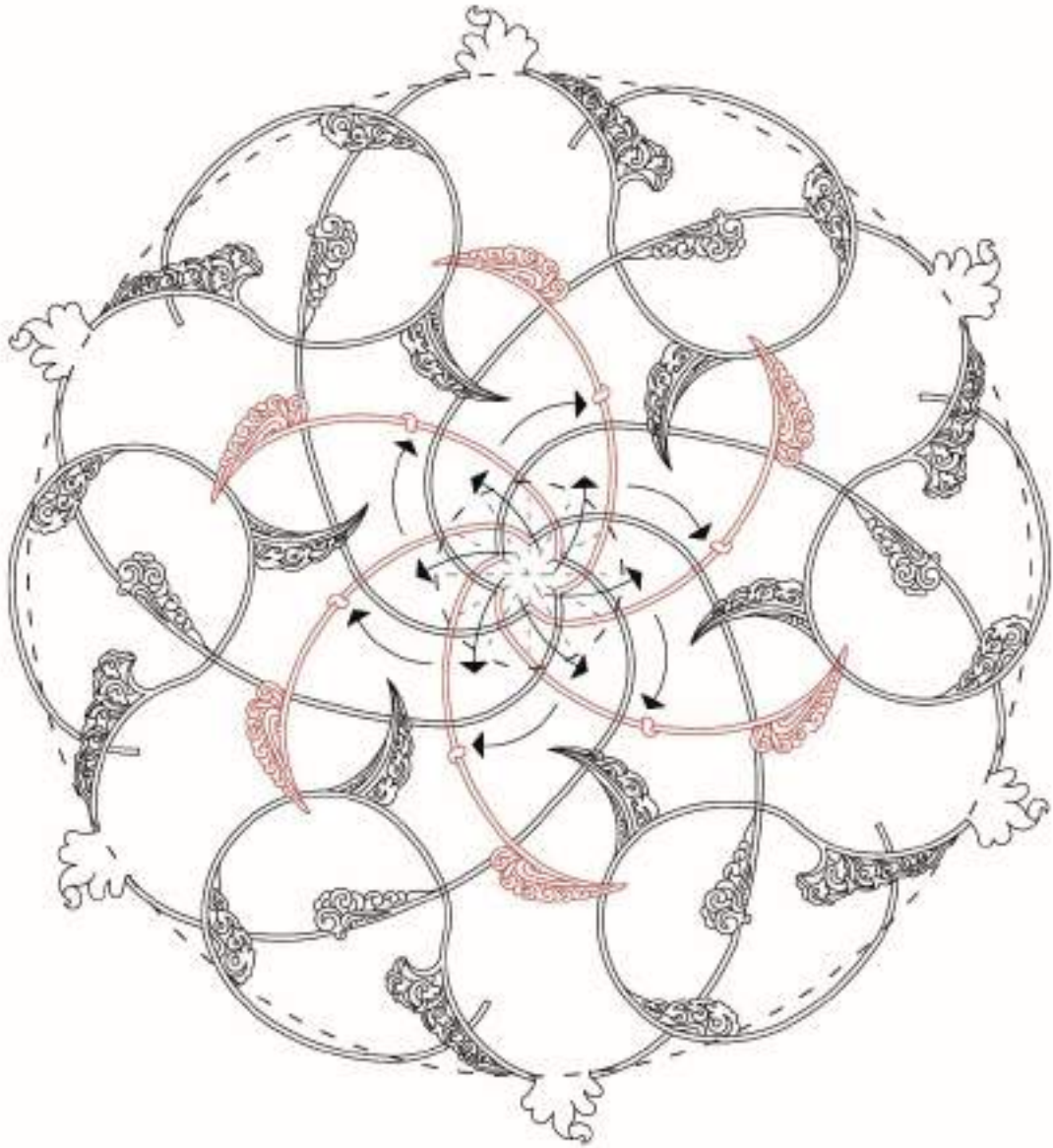

Resim 75: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, Kademe 2 Tezyinâtı

Rûmî helezon sistemi kubbe merkezinden başlamıştır ve mavi zeminli bölge ile devam etmiştir (Resim 76), (Çizim 19).

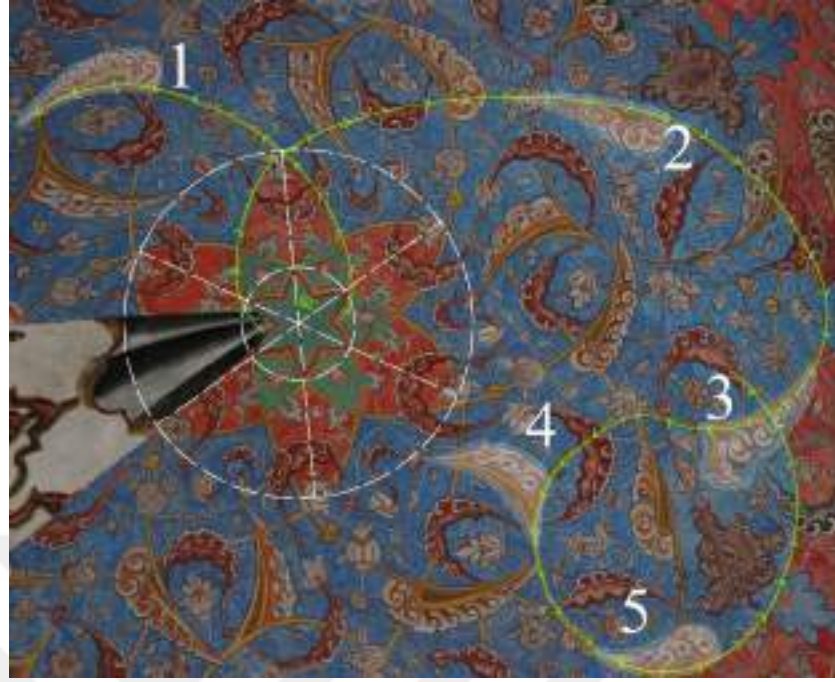

Resim 76: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Helezon Sistemi

Çizim 19: Şirin Hatun Türbesi, 2. Kademe Rûmî Tasarım

Helezonlar sırasıyla saat yönünde ve saat yönünün tersi yönde 60° açı ile döndürülerek tekrar etmiştir. Helezon sistemlerinin üzerinde yer alan rûmî tasarımları incelendiğinde saat yönünün tersi yönde tekrar eden helezonda bir adet rûmî görülürken (1) diğer helezonda dört adet (2,3,4,5) adet rûmî yer almaktadır. Tasarımdaki rûmîler dendanlı veya yaprak dilimli biçimindeki rûmîlerdir (Resim 77), (Çizim 20).

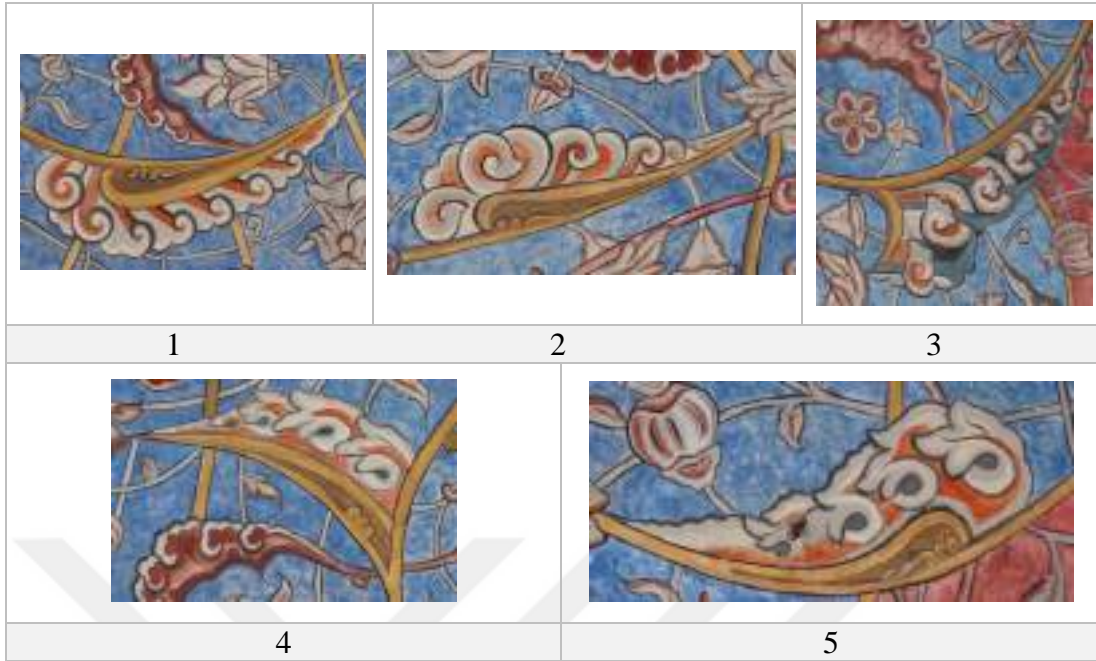

Resim 77: Şirin Hatun Türbesi, 2. Kademe, Rûmî Motifler

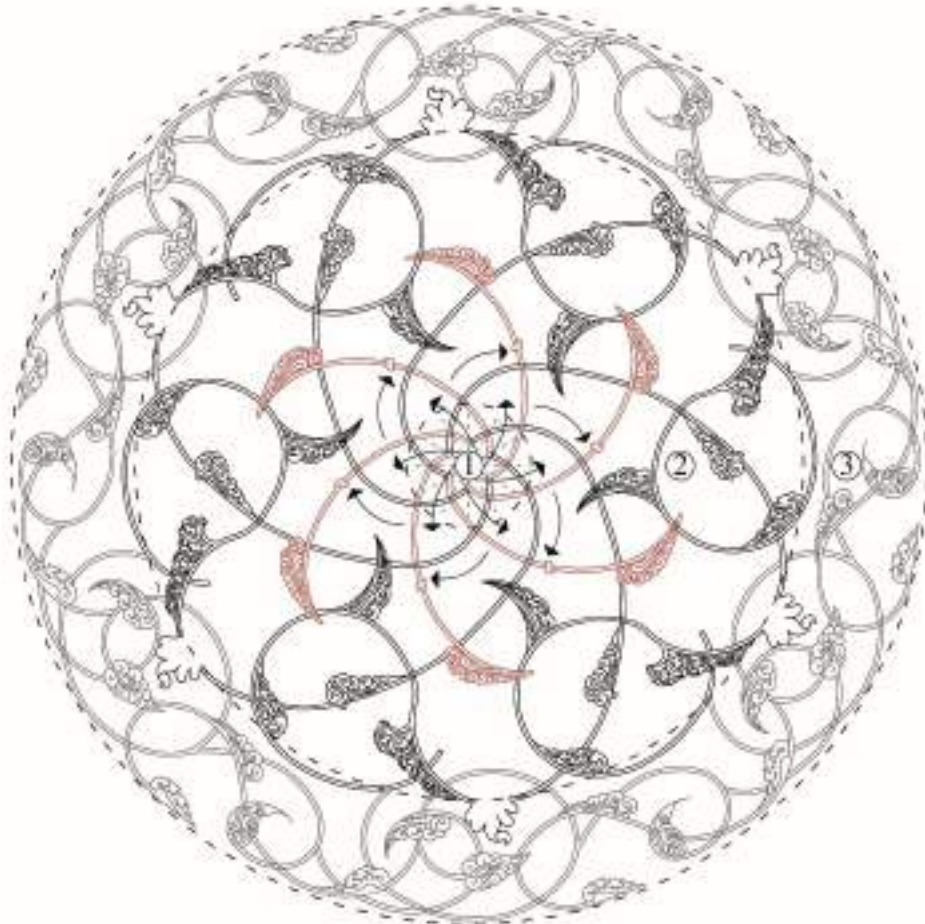

Çizim 20: Şirin Hatun Türbesi, Rûmî Helazon Sistem Detayı

Tasarımı oluşturan rûmîler kademeli olarak beyaz, gri ve mercan kırmızı renk ile renklendirilmiştir. Rûmîlerin iç bünyesinde yer alan rûmî ise oksit sarı ve kahverengi ile kademeli olarak renklendirilmiştir (Tablo 1), (Çizim 21).

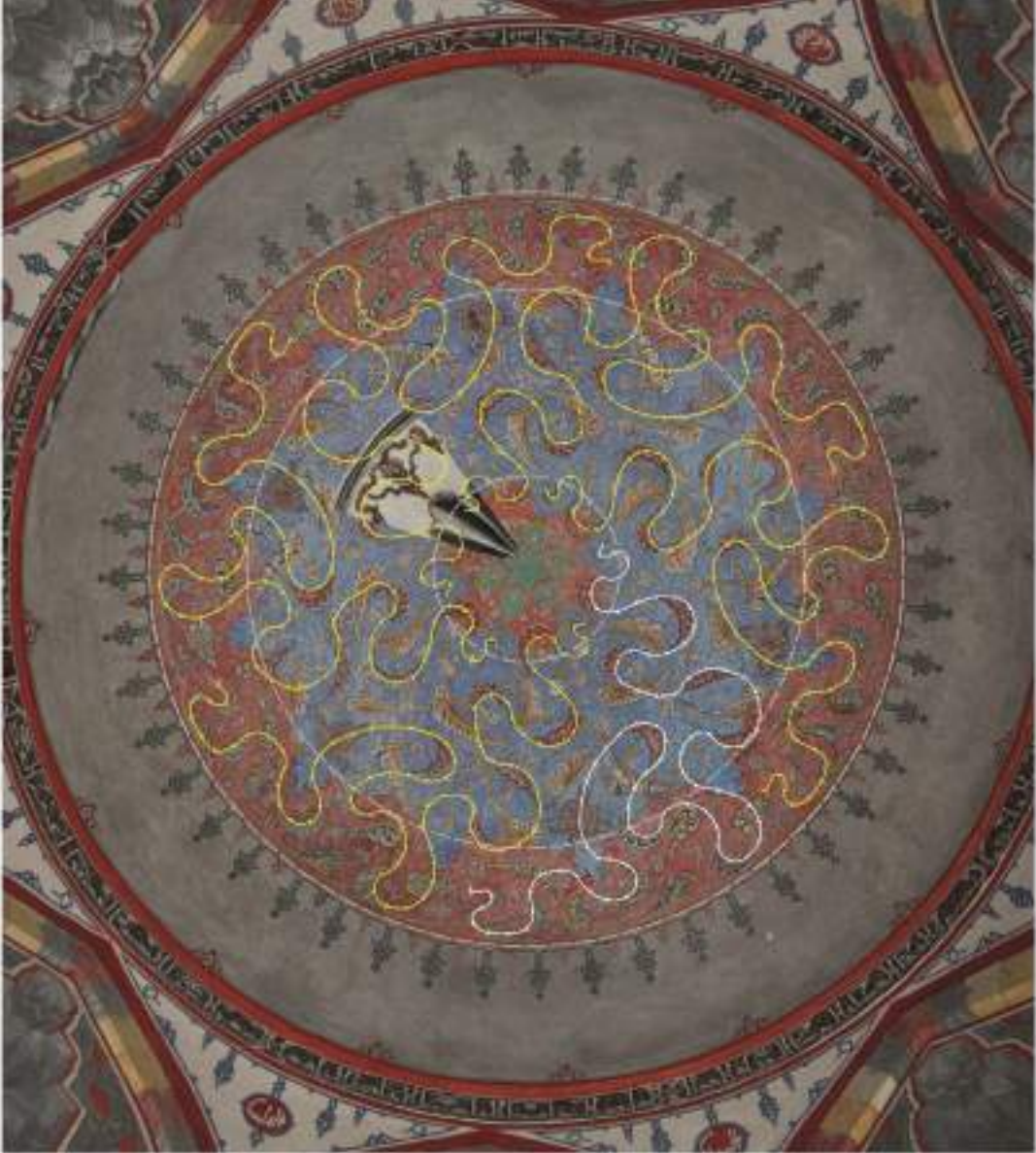

Tablo 1: Şirin Hatun Türbesi, Kademe 2, Rûmî Motifler

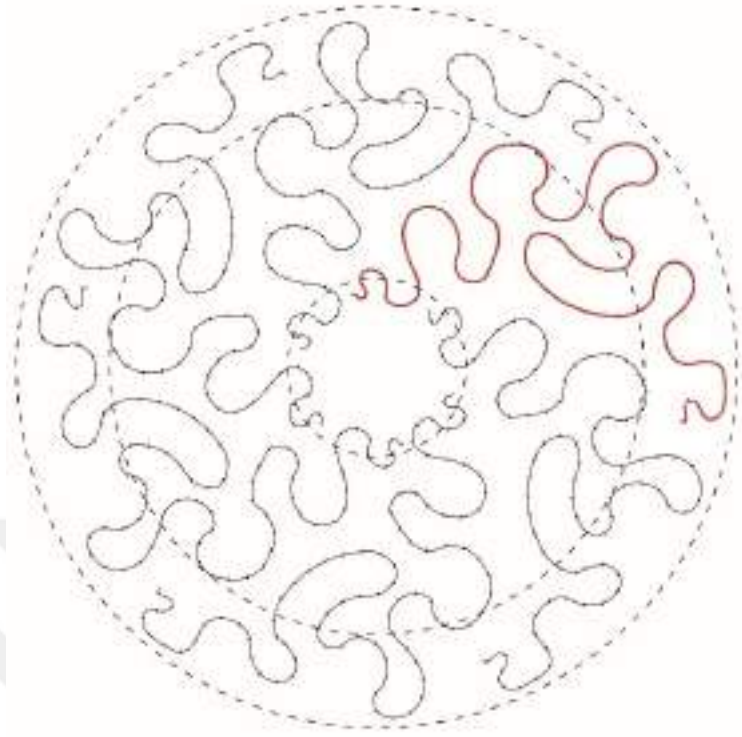

Çizim 21: Şirin Hatun Türbesi, 2.-3. Kademe, Rûmî Helezon Sistemi

Bulut tasarımı: Bu bölgede yer alan bir diğer tasarım ögesi ise bulut motifidir. Bulut motifi tasarımları 60° açı ile tekrar etmiş ve altı kez tekrarlanarak bulut tasarımı kubbe yüzeyinde tamamlanmıştır. Kullanılan tasarım 1.,2. ve 3. kademeye yayılmıştır. Ağırlıklı olarak 2. kademede yer alması sebebiyle bu kısımda değerlendirilmiştir (Resim 78), (Çizim221).

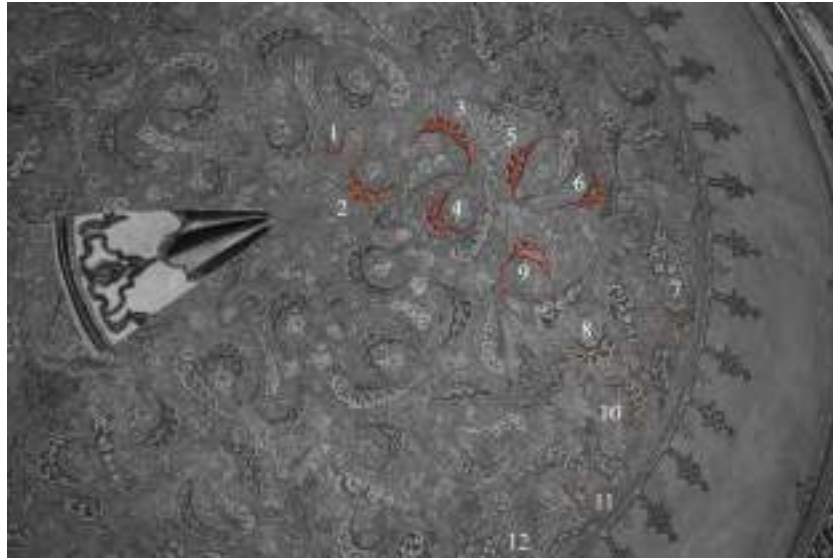

Resim 78: Şirin Hatun Türbesi, 2.-3.Kademe, Bulut Motifi Helezon Sistemi

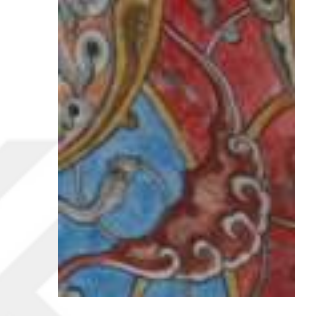
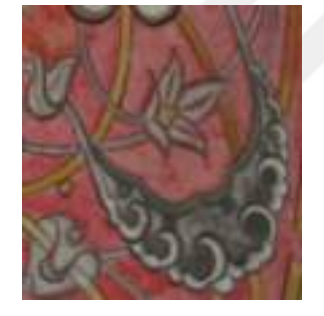
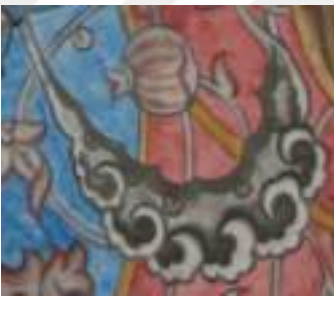

Çizim 22: Şirin Hatun Türbesi, Bulut Motifi Sistemi

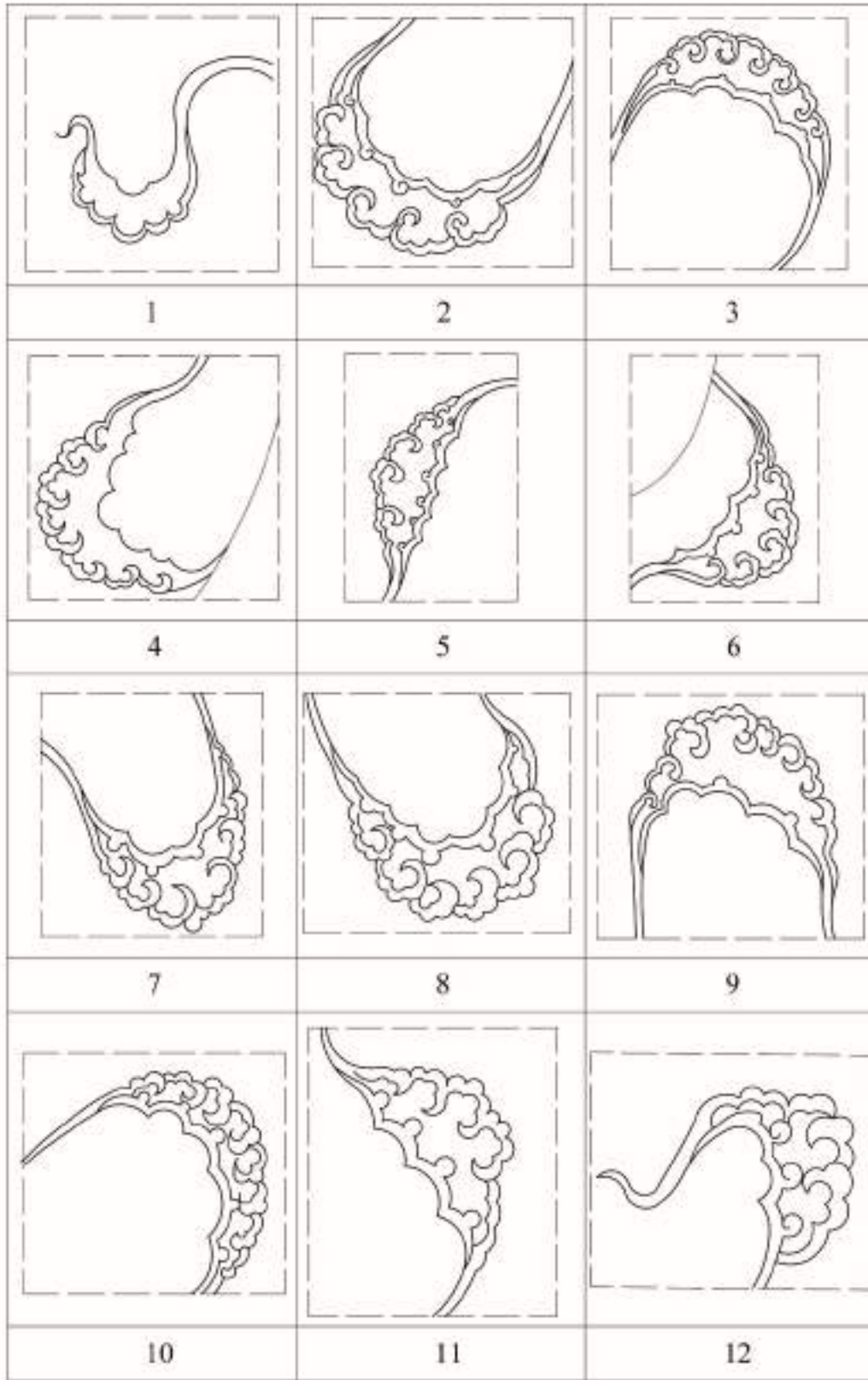
Bulut helezon hattında on iki adet bulut motifi bulunmaktadır. Bu motifler renklendirme, boyut ve anatomik yapı olarak birbirinden farklılıkları vardır. Motifler koyu kahverengi ve bordo renkle, münhanilerin üst kısımları ise beyaz renkle renklendirilmek suretiyle gölgelendirilmiş ve derinlik kazandırılmıştır (Resim 79), (Tablo 2), (Çizim 23).

Resim 79: Şirin Hatun Türbesi, 2. ve 3. Kademe, Bulut Motifler

		
1	2	3
		
4	5	6
		
7	8	9
		
10	11	12

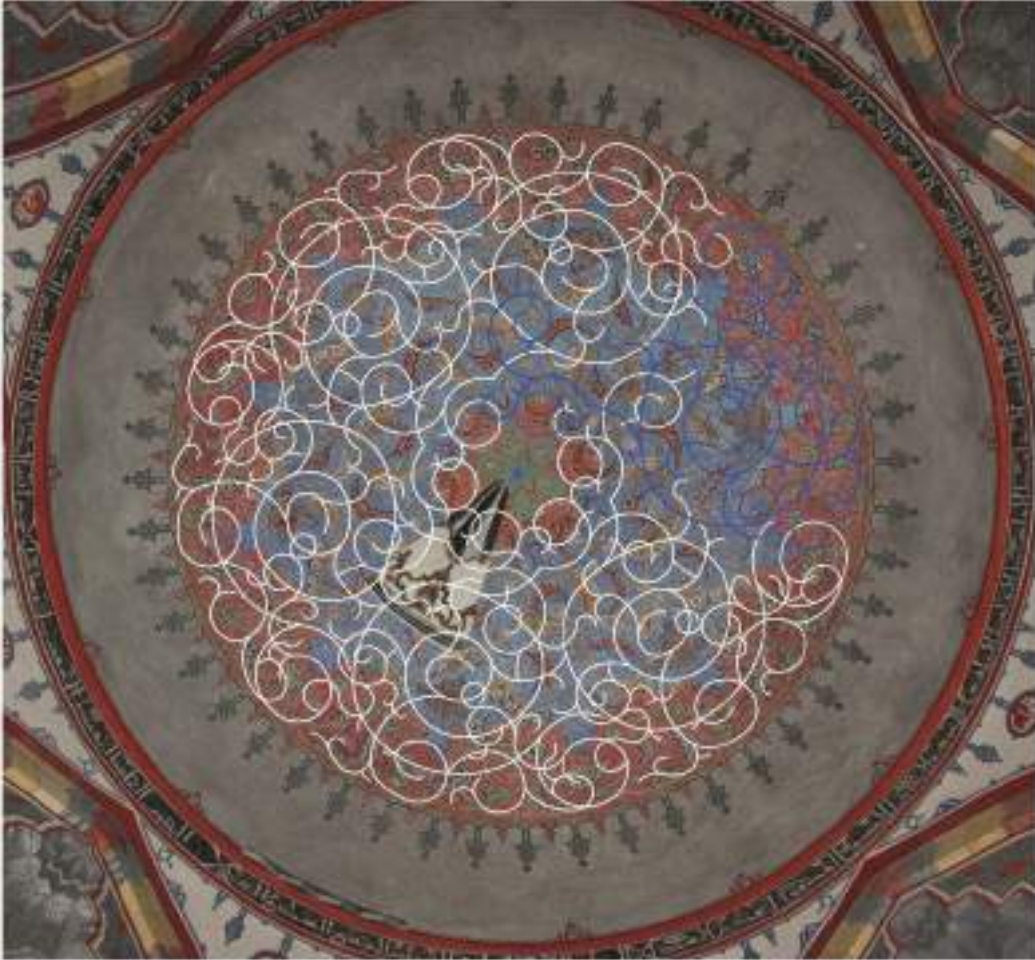
Tablo 2: Şirin Hatun Türbesi, Kademe 2-3, Bulut Motif Türleri

Çizim 23: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, Bulut Motifleri

Bitkisel tasarım: Kubbe tezyinâtının son halkası olan bu helezon sistemi bitkisel motiflerle oluşturulmuştur. Yüzey incelenirken tanımlamanın bölünmemesi amacıyla 2. ve 3. kademe birlikte değerlendirilmiştir. Tasarım oldukça yoğun kıvrımlı dal sistemine sahiptir. 1/6 simetri sistemi (60°) ile tekrar ederek çoğaltılmak suretiyle kubbe yüzeyi tezyin edilmiştir.

Bu helezon sistemi matematiksel ve estetik olarak değerlendirildiğinde doluluk-boşluluk dengesindeki düzen dikkat çekmektedir. 60° açı ile çoğaltılan sistem tamamlandığında bu durum daha net görülmektedir. Resimde birbiriyle ilişkili helezon sistemi mavi hat ile ifade edilmiş ve 1/6 ölçeğindeki birimin çoğaltılmasıyla desenin denge ilişkisi net olarak ortaya konulmuştur (Resim 80-81).

Resim 80: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, Bitkisel Tezyinât Sistemi

Resim 81: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Helezon Sistemi Detayı

Helezon kıvrımları üzerinde yer alan motifleri incelediğimiz zaman kubbe merkezine doğru bir yönelim gösterdiği, aynı büyüklükte olmadıkları ve büyüklü küçük ebatlarda tasarlandıkları görülmektedir. Ayrıca nebati motiflerin rûmî ve bulut motifleri ile kıyas edildiğinde diğer motiflere göre daha küçük ebat ve çeşitlilikte oldukları dikkat çekmektedir.

Bu helezon sistemi üzerinde Baba Nakkaş¹⁵⁴ üslubunda görülen kıvrık yaprak, goncagül, nar motifi¹⁵⁵, helezonların dağıtım noktalarında bulunan konik formlar, merkezsel hatai ve yönlü hatai motifleri kullanılmıştır. Motiflerde beyaz, gri ve pembe renkler ışık- gölge tekniği ile uygulanmıştır. Bu motiflerden bazıları tabloda belirtilmiştir (Tablo 3).

¹⁵⁴ İrteş, *Muhteşem Karahisari Kur'an-ı Kerim'i Koltuk Tezhipleri*, 41.

¹⁵⁵ Gündoğdu vd., *Osmanlı Mimarisi Osmanlı Mimarisi & Usul-i Mi'mari-i Osmani*, 136.

		
Merkezselsel hatai 2. kademe	Yönlü hatai, 2. kademe	Konik form, 2. kademe
		
Yönlü hatai, 2. kademe	Goncagül 2. kademe	Nar, 2. kademe
		
Yönlü hatai, 3. kademe	Kıvrımlı yaprak,3. kademe	Kıvrımlı yaprak,3. kademe
		
Yönlü hatai, 3. kademe	Nar, 3. kademe	Konik form, 3. kademe

Tablo 3: Şirin Hatun Türbesi, 2.-3. Kademe, Bitkisel Motifler

2. kademe ve 3. kademe sınırında dikkat çeken önemli bir detay ise kubbe merkezinde yer alan tezyinâtta rûmî helezon tasarımından dışarı taşan dilimli, yaprak çıkıntı motifleridir. Bu motif on iki kez tekrar edilmiş olup siyah renkle tahrirlidir ve yaprakların uç kısımları kıvrımlıdır (Resim 82).

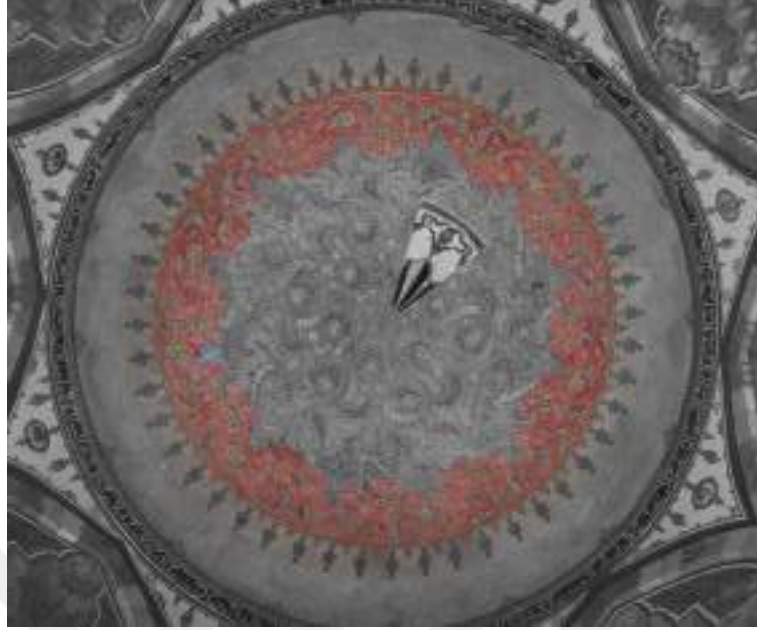
Kubbe tezyinâtı tasarımında, tasarımı sınırlayan dış hatlarda nebati kökenli yapraklara benzer şekiller kullanılmıştır. Yaprak çıkıntıları olarak tanımlanan ve dönem tezyinâtında yoğun biçimde kullanılan bu örnekleri Muradiye Külliyesi'ndeki Cem Sultan Türbesi, Şehzade Mahmut Türbesi veya Konya Mevlâna Türbesi kalemîşi tezyinâtında görebiliriz¹⁵⁶.

Resim 82: Şirin Hatun Türbesi, 2. ve 3. Kademe Sınırı, Yaprak Çıkıntısı Detayı

3.Kademe: Bu bölüm ikinci kademe olan mavili alanı çevreleyen alandır. Kırmızı zeminli alanda rûmî helezon tasarımı, bitkisel tasarım ve bulut motifi tasarımı bulunmaktadır. Alanda yer alan bulut tasarımları ve bitkisel tasarımlar bütünlüğün bozulmaması açısından 2. kademe detaylı olarak açıklanmıştır (Resim 83).

¹⁵⁶ İrteş - Baysal, "II. Bayezid Dönemi Kalemîşlerinde Bir Üslup: Yaprak Çıkıntıları," 135.

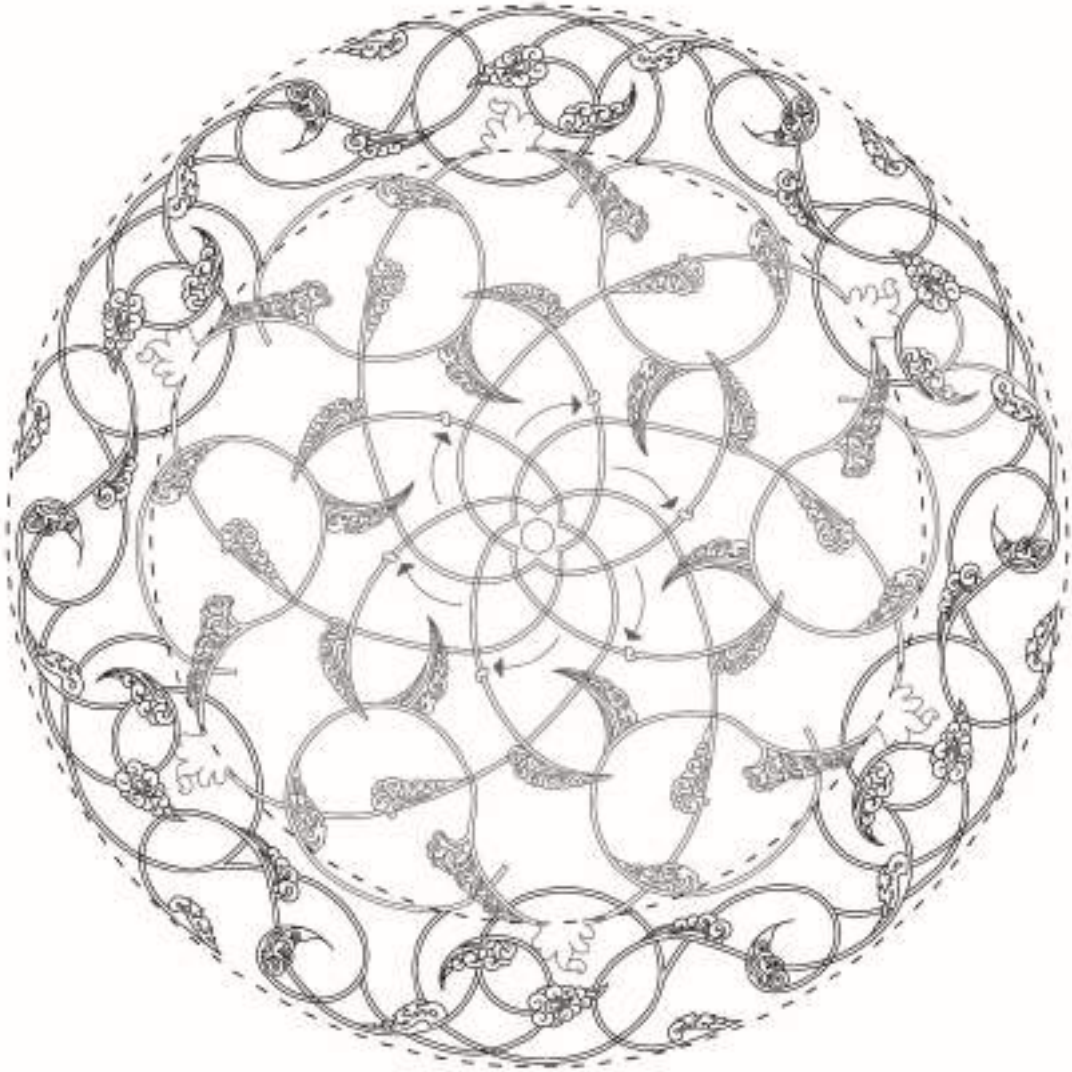

Resim 83: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Tezyinâtı Kademe-3

Bu bölgede yer alan rûmî motifle oluşturulmuş tasarım, 2. kademede yer alan rûmî motiflerle oluşan tasarımdan farklılaşmıştır. Helezon sisteminin devamı bu alanda devam etmektedir (Resim 84), (Çizim 24).

Resim 84: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, 2. ve 3. Kademe Helezon Sistemi

Çizim 24: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, 3. Kademe Rûmî Sistemi

2. Kademedeki rûmî helezon sistemi resimde görüldüğü şekilde mavi renkle belirgin hale getirilmiştir. Bu helezon sistemi çarkıfelek motifini anımsatır şekilde 60° bir açıyla ve sağ yönde bir yönelimle tekrar etmiştir (Resim 85).

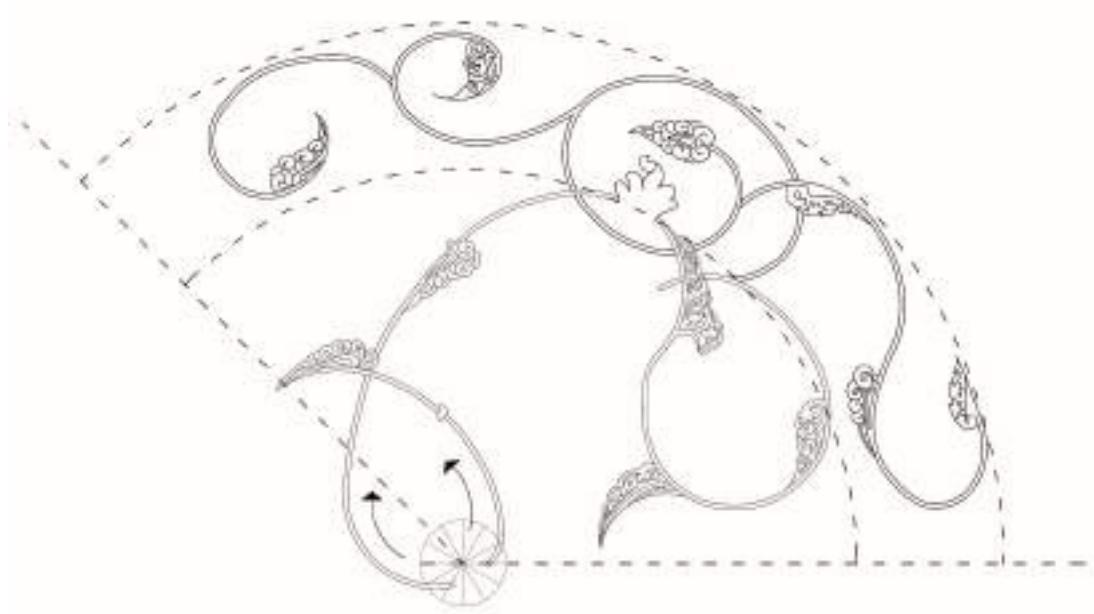
Resim 85: Şirin Hatun Türbesi, Bütün Helezon Sistemi

Tasarımdaki helezon sistemi bir kopma olmadan devam ettirilmiştir. Öte yandan helezon sisteminin yayılışı ve sınırları kompozisyonun zemin rengi ayrımlarında ve tezyinâtın renklendirilmesinde önemli bir faktör olmuştur (Resim 86).

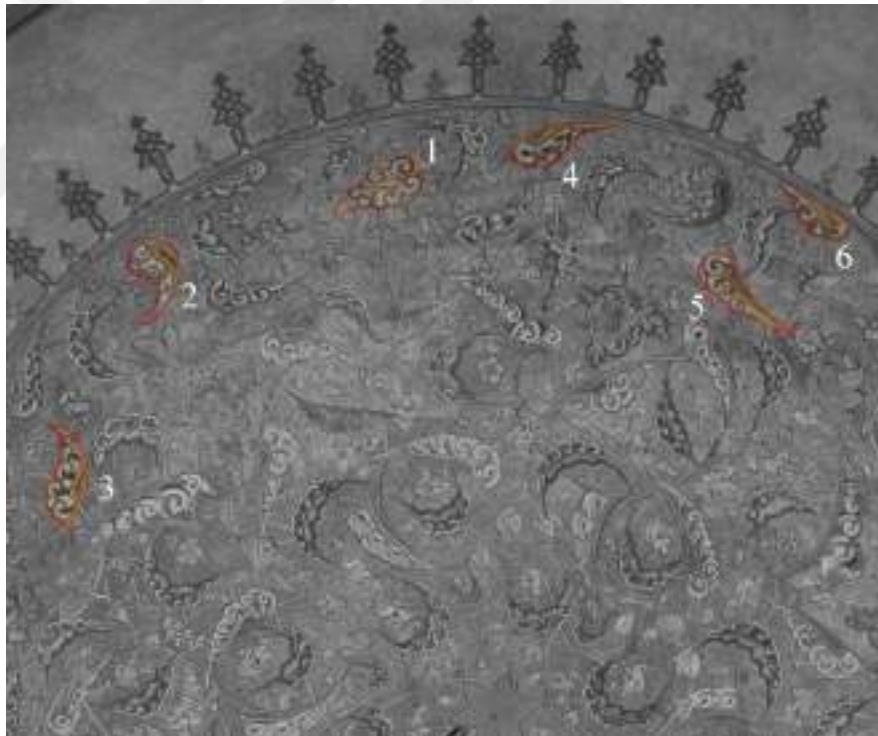

Resim 86: Şirin Hatun Türbesi, 3. Kademe, Helezon Sistemi Detayı

3. Kademede yer alan oksit sarı renkli helezon sistemi kubbe merkezinden kubbe eteğine doğru bir yönelimdedir ve üzerinde 6 adet rûmî tasarımı görülmektedir (Resim 87), (Çizim 25).

Çizim 25: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe, 3. Kademe Rûmî Sistemi

Resim 87: Şirin Hatun Türbesi, 3. Kademe, Rûmî Motifler

Bu kademedeki motifler incelendiğinde rûmî motiflerin yalın, sencide, münhanili, dilim yapraklı gibi farklı biçimlerde uygulandığı görülmektedir.

Motiflerin renklendirilmesinde kademeli boyama tekniği uygulanmıştır. Oksit sarı renkli helezonlarda bulunan rûmîler kahverengi, krem ve gri tonları kullanılarak renklendirilmiştir (Tablo 4).

		
1	2	3
		
4	5	6

Tablo 4: şirin Hatun Türbesi, 3. Kademe, Rûmî Motifler

4.Kademe:

Bu bölge dairesel tezyinâtlı alanı düğüm ve tığ motifleriyle sınırlandıran alandır. Tasarım kubbe merkezinden kubbe eteği cihetinde bir yönelim sağlamaktadır. Tasarım gri renkli zemin üzerine uygulanmıştır (Resim 88).

Resim 88: şirin Hatun Türbesi, 4. Kademe, Tığ Motifi

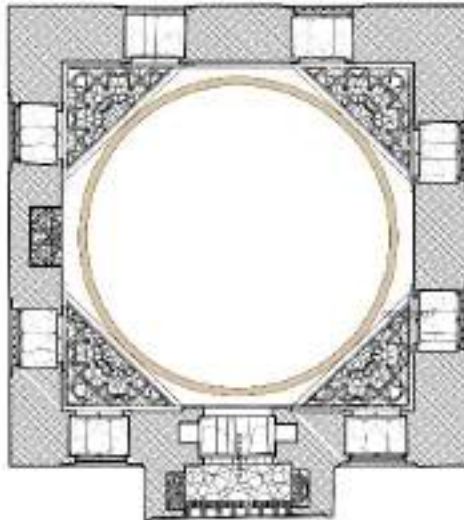
Tasarımda kırmızı ve siyah olmak üzere iki farklı renkte, alt- üst geçme sistemiyle büyük ve küçük uzunluktaki düğüm motifinden oluşturulan tığ motifleri kullanılmıştır. Motifler münavebeli olarak sıralanmış ve ½ simetrik sistemdedir (Resim 89).

Resim 89: Şirin Hatun Türbesi, 4. Kademe, Tığ Detayı

b. Kubbe Eteği

Türbenin kubbe eteğinde yoğun olmayan basit geometrik tezyinât yer almaktadır (Çizim 26).

Çizim 26: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Kubbe eteğinde kubbe merkezine yönelmiş $\frac{1}{2}$ formda ve mercan kırmızı renkli geometrik tasarım bulunmaktadır. Motif mercan kırmızı renkli şerit üzerinde belirli aralıklar ile çevrelenerek tezyin edilmiştir (Resim 90).

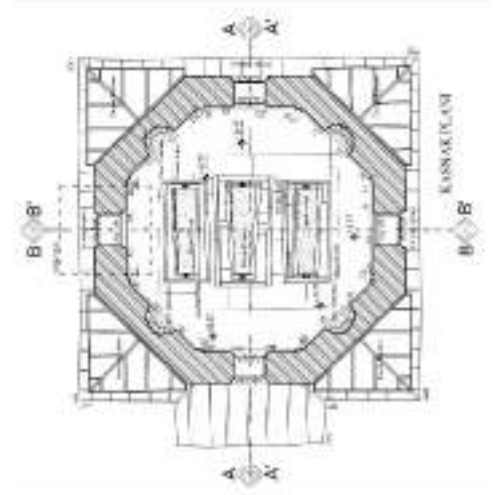
Resim 90: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Tezyinâtı

Geçme motifiyle oluşturulan ve $\frac{1}{8}$ simetri ekseniyle oluşturulmuş, geometrik tasarım başlık biçiminde yarım formda uygulanmıştır. Motifin iç kısmı beyaz renkle renklendirilmiştir (Resim 91).

Resim 91: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Tezyinâtı, Detay

4.3.2. Kubbeye Geçiş Ögesi Kalemîşi Tezyinâtı

Katalog No:	3	
Örnek No:	2	
Fotoğraf No:	92-115	
Çizim No:	27-32	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Kubbe Kasnağı	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Rûmî, Bitkisel Tezyinât, Düğüm-Geçme, Kûfi Yazı, Taş Taklidi,	

2. Kubbeye Geçiş Ögesi

Kubbeye geçiş ögesi tezyinâtı yine sırasıyla;

- kubbe kasnağı (tambur) yazı kuşağı,
- pandantif yüzeyi,
- mukarnaslı tromp yüzey,
- revzen pencere ve çevresi olmak üzere dört kısımda değerlendirilmiştir.

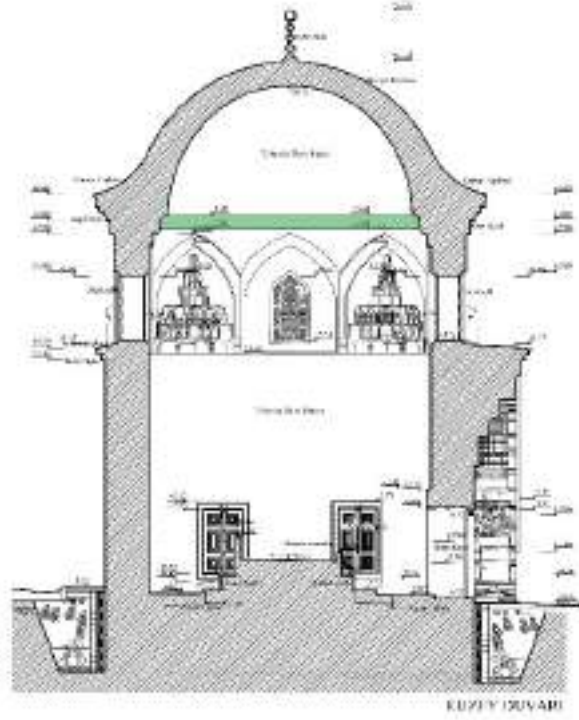
Katalogun bu bölümünde kubbe kasnağını oluşturan yüzeylerin tezyinâtı incelenmiştir. Kubbe kasnağı sekizgen formdadır ve iç mekânda bu etki görülmektedir (Resim 224).

Resim 92: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemîşi Tezyinâtı

a. Kubbe Kasnağı (Tambur) Yazı Kuşağı

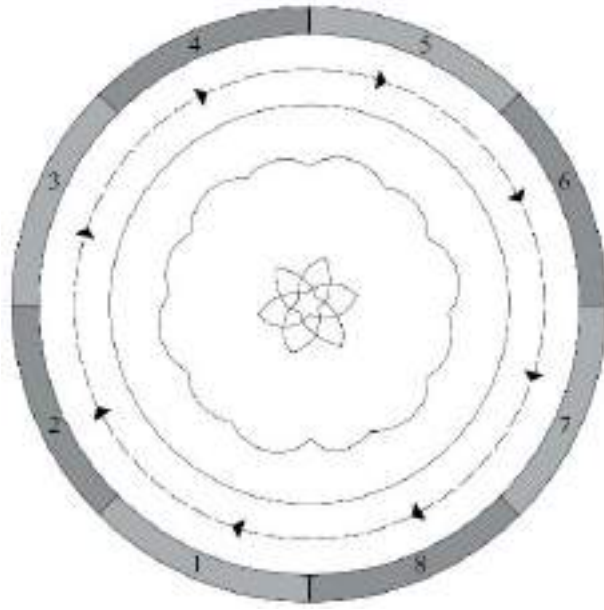
Şirin Hatun Türbesi kubbeye geçiş ögesinde yer alan ve kubbe eteğinin altında bulunan yüzeyde kubbe çapını çevreleyen sıva üzeri kalemişi uygulamaları bulunmaktadır (Çizim 27).

Çizim 27: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Yazı Kuşağı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Kubbe eteğinde yer alan siyah zeminli yazı kartuşları bulunmaktadır. Kartuşlar beyaz renkli fileto çizgisiyle sınırlandırılmış ve birbirine bağlanmıştır. Kartuşların içerisinde zemini bitkisel nakışlı kûfi istifler yer almaktadır.

Kuşaktaki sekiz adet yazı kartuşunun içerisinde Fatımi kûfisi veya müzeyyen kûfi diye tanımlanan esmâ-i hüsnâ metni beyaz renkle uygulanmıştır. Batı duvarından başlayan yazı kuşağını oluşturan istifler devrin özgün hat sanatının örnekleridir. Yazılarda yer yer bozulmalar bulunmaktadır (Çizim 28).

Çizim 28: Şirin Hatun Türbesi, Kubbe Eteği, Yazı Tezyinâtı Şeması

Kubbe kasmağında yer alan esmâ-i hüsnâ¹⁵⁷nin metni, okunuşu ve anlamları şöyledir (Resim 93-94-95-96-97-98-99-100):

I. Yazı Kartuşu

Resim 93: Yazı Kartuşu-I

“Hüvallâhüllezi lâ ilâhe illâ hû...”	-“O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah’tır.”	هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
“er-Raḥmân”	-Pek merhametli, şefkati ve nimeti her şeyi kuşatan”	الرحمن
“er-Rahîm”	-Bağışlayıcı, sevdiklerine ve müminlere (âhirette) merhamet eden”	الرحيم

¹⁵⁷ Hadis-i Şerif, *Tirmizî, Deavât*, 83.

II. Yazı Kartuşu

Resim 94: Yazı Kartuşu- II

“el-Melik”	“Mülkün sâhibi, mülk ve saltanatı devamlı olan”	الملك
“el-Kuddûs”	“Hata, gaflet ve âcizlikten, eksiklikten uzak, mutlak kemâl sâhibi”	القدّوس
“es-Selâm”	“Her türlü eminliğin, salımlığın aslı olan, güvenlik veren”	السلام
“el-Mü’min,”	“Îmân ve güven veren, her türlü şüphe ve tereddütleri kaldıran”	المؤمن
“el-Müheymin”	“Görüp gözeten, herşeye şâhit olan, herşeyi koruması altına alan”	المهيمن

III. Yazı Kartuşu

Resim 95: Yazı Kartuşu- III

“el-‘Azîz”	“İzzet sâhibi, mağlup edilmesi imkânsız olan, her şeye galip olan”	العزیز
------------	--	--------

“el-Cebbâr” “el-Mütekebbir”	“Kudret sâhibi, istediğini mutlak yapan, dilediğine muktedir olan” “Her hususta çok büyük ve azamet sâhibi ulu yaratıcı olan”	الجَبَّار الْمُتَكَبِّر
“el-Hâlik” “el-Bârî”	“Takdirine uygun bir şekilde yaratan” “Yarattıklarını temiz ve sağlam bir nizâm üzere yaratan”	الْخَالِق الْبَارِئ

IV. Yazı Kartuşu

Resim 96: Yazı Kartuşu- IV

“el- Musavvir”	“Yaratmış olduğu varlıkları şekillendiren ve tâkdir eden”	المصوّر
“el-Gaffâr”	“Kullarının günâhlarını affeden ve çok bağışlayan”	الْغَفَّار
“el-Kahhâr”	“Haddi aşanları çok şiddetli kahreden”	الْقَهَّار
“el-Vehhâb”	“Karşılıksız veren”	الْوَهَّاب
“er-Rezzâk”	“Bütün yaratıkların rızıklarını veren”	الرَّزَّاق
“el-Fettâh”	“Kulların her türlü güçlük ve sıkıntılarını açan ve kolaylaştıran”	الْفَتَّاح

V. Yazı Kartuşu

Resim 97: Yazı Kartuşu- V

“el-‘Alîm”	“Bilgisi sonsuz olan, her şeyin farkında ve ince noktasına kadar bilen”	العليم
“el-Kâbız”	“Herşeyi sonsuz kudreti altına alan, bu kudretiyle kuşatıp kavrayan”	القابض
“el-Bâsıt”	“Hayrı, lütuf ve rahmetini kullarına yayan, dilediğine bolluk veren”	الباسط
“el-Hâfız”	“Büyüklenip hak-hukuk tanımaz zorbaları; rezil perişan eden”	الخافض
“er-Râfi”	“Kaldıran, yükselten ve yüksek olan”	الرافع

VI. Yazı Kartuşu

Resim 98: Yazı Kartuşu- VI

“el-Mu‘iz”	“İzzet ve ikrâm edici, şeref sâhibi”	المعز
“el-Müzill”	“Lâyük olanları zillete düşüren, zelîl kılan, onları hor ve hakir eden”	المذل
“es-Semî”	“İşiten, işitme kuvvetine sâhip olan ve işitme gücünü veren”	السميع

“el-Basîr”	“Her şeyi eksiksiz gören, yarattıklarına görme duyusunu veren”	البصير
“el-Hakem”	“Hikmet sahibi olan, yaptığı her işte hikmet gözeten, hükmeden”	الحكم
“el-‘Adl”	“Herkes hakkını veren”	العدل

VII. Yazı Kartuşu

Resim 99: Yazı Kartuşu- VII

“el-Latîf”	“En ince işlerin bile bütün inceliklerini bilen”	اللطيف
“el-Habîr”	“Her şeyden haberdâr olan, her yönüyle bilen”	الخبير
“el-Halîm”	“Cezâ vermeye acele etmeyen, yumuşak davranarak geriye bırakan”	الحليم
“el-‘Azîm”	“Büyüklik ve üstünlüğün tek sâhibi, pek azametli olan”	العظيم
“el-Gafûr”	“Mağfiret eden, suçları bağışlayan, affeden”	الغفور
“eş-Şekûr”	“Çok şükre lâyık olan, kendi rızâsı için şükredilen”	الشكور
“el-‘Ganiyy”	“Kimseye muhtaç olmayan”	الغني

VIII. Yazı Kartuşu

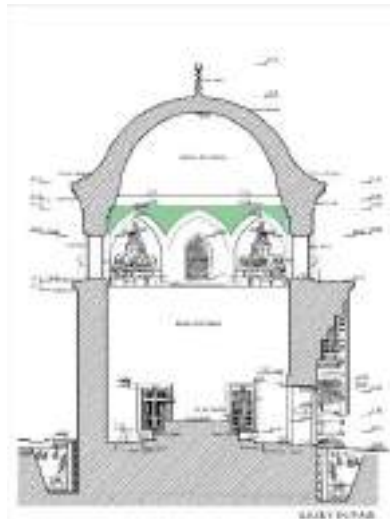

Resim 100: Yazı Kartuşu- VIII

“el-Kebîr”	“Çok büyük”	الكبير
“el-Hâfîz”	“Muhafaza eden, koruyup saklayan”	الحفيظ
“el-Hâfîz”	“Muhafaza eden, koruyup saklayan”	الحفيظ
“el-Mukîr”	“Rızıkları yaratan, bilen, tâyin eden, her yaratılmışın rızkını veren”	المقیت
“el-Hasîb”	“Yapılanları tümüyle hesâba çeken, yaptığığın karşılığını veren”	الحسیب

b. Pandantif

Kubbeye geçişler pandantifler ile sağlanmıştır ve geçişte kubbe kasnağının sekizgen olması sebebiyle sekiz adet pandantif kullanılmıştır (Çizim 29).

Çizim 29: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Pandantif (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Pendantif yüzeylerindeki tasarım paftası; beyaz zemin renkli, ½ simetrikli, mavi renkli geçme ve düğüm motifleri ile sınırlandırılmıştır (Resim 101).

Resim 101: Şirin Hatun Türbesi, Pendantif Yüzeyleri Kalemî Tezyinât

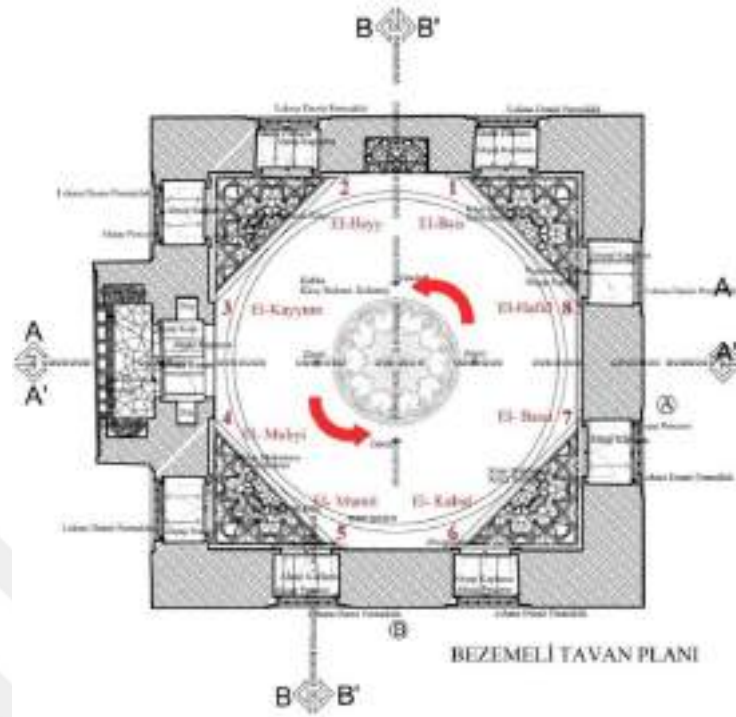
Pendantif yüzeyin sınırları kırmızı renkli fileto çizgisiyle diğer bölümden ayrılmaktadır. Pendantiflerin merkezinde kırmızı zemin rengi üzerine beyaz renkle yazılmış mâ'kılı yazılarda oluşan dairesel madalyonlar bulunmakta ve bu madalyonlarda esmâ-i hüsnânın sekiz tanesi uygulanmıştır (Resim 102).

Resim 102: Şirin Hatun Türbesi, Pendantif Detayı 1

Pendantiflerdeki esmâ-i hüsnâ¹⁵⁸ yazılarının sıralanmasında başlangıç noktası olarak yazı kuşağındaki esmânın başlangıç noktası referans alınmış, saatin tersi yönde incelenmiştir (Çizim 30- Resim 103-104-105-106-107-108-109-110).

¹⁵⁸ Hadîs-i Şerif, *Tirmizî, Deavât*, 83.

Çizim 30: Tavan Planı, Pandantifler ve Esmâ-i Hüsnâ

Pendantif yüzeylerinde bulunan esmâ¹⁵⁹ istifleri kandil formunda tasarlanmıştır. Üçgen alanın iç bölgesi mavi renkli düğümlerle sınırlandırılmıştır.

	الباعث
	El Bâis
	“Ölümden sonra dirilten”

Resim 103: Pandantif 1

¹⁵⁹ Hadîs-i Şerîf, *Tirmizî, Deavât*, 83.

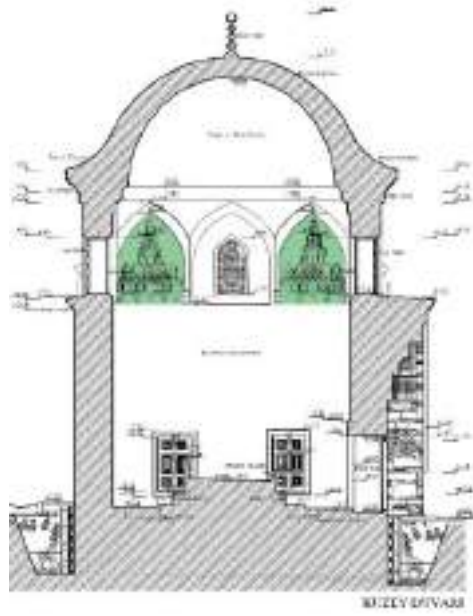
 <p><i>Resim 104: Pandantif 2</i></p>	<p>الحي</p>
	<p>El Hayy</p>
	<p>“Ebedî hayatla diri”</p>
 <p><i>Resim 105: Pandantif 3</i></p>	<p>القيوم</p>
	<p>El Kayyûm</p>
	<p>“Her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kâinatı idare eden”</p>
 <p><i>Resim 106: Pandantif 4</i></p>	<p>المحيي</p>
	<p>El Muhyî</p>
	<p>“Can veren”</p>

 <p>Resim 107: Pandantif 5</p>	<p>المميت</p>
	<p>El Mümît</p>
	<p>“Öldüren”</p>
 <p>Resim 108: Pandantif 6</p>	<p>القابض</p>
	<p>El Kâbız</p>
	<p>“Rızkı tutan, canlıların ruhunu alan”</p>

 <p>Resim 109: Pandantif 7</p>	الباسط
	El Bâsıt
	“Rızkını genişleten, ruhları bedenlerine yayan”
 <p>Resim 110: Pandantif 8</p>	الخافض
	El Hâfız
	“Koruyup gözetken ve dengede tutan”

c. Mukarnaslı Tromp Yüzey

Kare planlı yapının köşelerinde yer alan mukarnaslı trompların; mukarnaslı yüzeylerinde, köşelik kısımlarında, trompları çevreleyen kubbe kasnağını birbirine bağlanan sivri kemerli yüzeylerde sıva üzeri kalem işi tekniği uygulanmıştır (Çizim 31).

Çizim 31: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Tromp (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Mukarnaslar kırmızı ve beyaz renkli fileto çizgileri ile belirgin hale getirilmiştir. Pandantif ile kubbe kasağını ayıran sivri kemerli taşıyıcı üzerinde mermer taklidi tezyinâta sahip sıva üzeri kalemişi tezyinât görülmektedir (Resim 111).

Resim 111: Şirin Hatun Türbesi, Mukarnaslı Tromp Yüzey, Kalemişi Tezyinât

Mukarnaslı kısım altı sıralıdır ve dördüncü sıradaki mukarnasın yere bakan yüzeyinde; sıva üzeri bitkisel motif tezyinâtı ve bitkisel motifleri çevreleyen kırmızı renkli geometrik form uygulanmıştır. Mukarnaslı alanın alt sırasında ise $\frac{1}{2}$ simetrik tasarımlı kırmızı ve beyaz renklerle tasarlanmış rûmî tasarım bulunmaktadır (Resim 112).

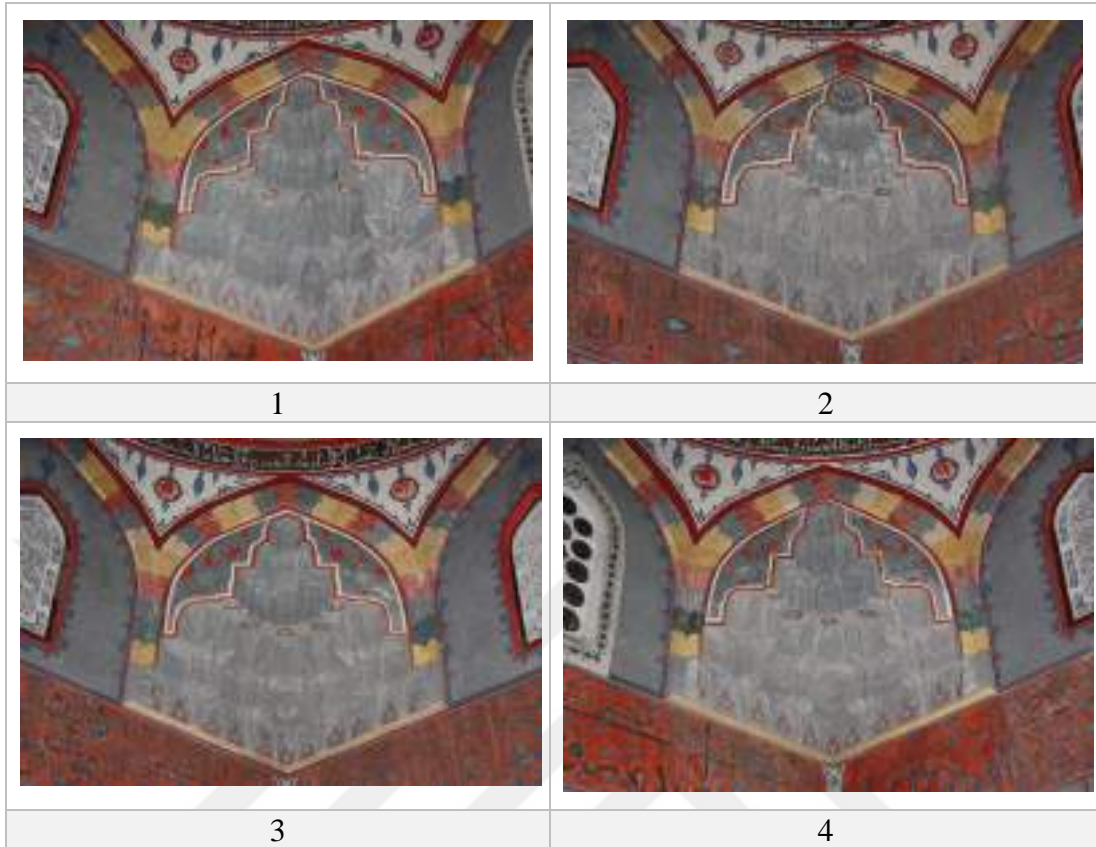
Resim 112: Mukarnas Tezyinât Detayı

Mukarnasların köşelik kısımlarında ise gri zemin rengi üzerine kırmızı renkli rûmî tasarım ve mavi tonlarının kullanıldığı bitkisel tasarım uygulanmıştır. Böylece yüzeyler arası belirgin hale getirilmiştir (Resim 113).

Resim 113: Mukarnas Köşelikleri Tezyinâtı

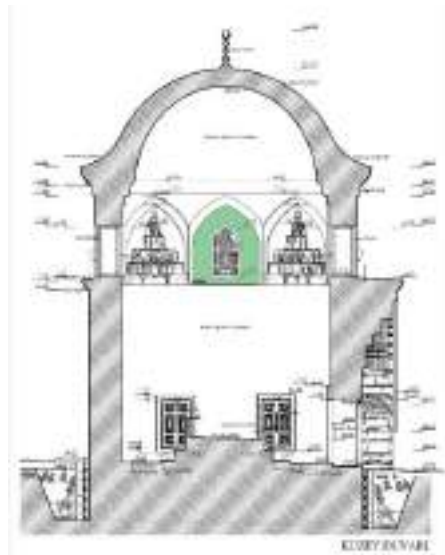
Bahsedilen bu tasarım dört adet mukarnaslı alan üzerinde aynen tekrar edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5: Kubbe Kasmağı, Tezînatlı Tromp Yüzeyleri

d. Revzen Pencere

Kubbe kasmağında dört adet revzen pencere bulunmaktadır. Pencere ve çevresinde sıva üzeri kalemişi tezînat uygulanmıştır (Çizim 32), (Resim 114).

Çizim 32: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Revzen (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Resim 114: Şirin Hatun Türbesi, Revzen Pencere Kalemişi Tezyinâtı

Alan $\frac{1}{2}$ simetrlili tasarıma sahiptir. Yüzey sınırı ve pencere çevreleri; mavi ve kırmızı renkli iki hattın oluşan saadet düğümü ve geçme motifi ile tezyin edilmiştir (Resim 115).

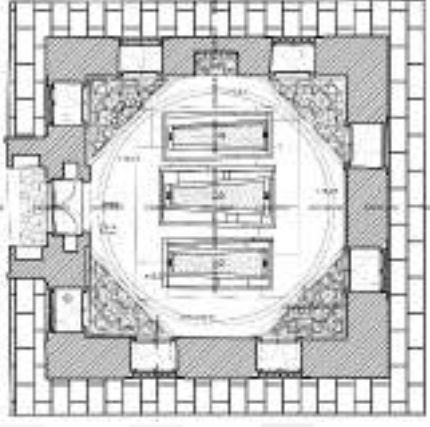
Resim 115: Şirin Hatun Türbesi, Revzen Pencere

Doğu penceresi haricinde özgün tezyinât görülürken doğu penceresinde ise 19. yüzyıl tezyinâtı dönem eki olarak bırakılmıştır (Tablo 6).

	
Batı Duvarı Revzen Pencere	Güney Duvarı Revzen Pencere
	
Doğu Duvarı Revzen Pencere	Kuzey Duvarı Revzen Pencere

Tablo 6: Şirin Hatun Türbesi, Revzen Pencereleer

4.3.3. Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât

Katalog No:	3	 <p>Şirin Hatun Türbesi Plan</p>
Örnek No:	3	
Fotoğraf No:	116-153	
Çizim No:	33-41	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Batı ,Güney, Doğu, Kuzey, Duvarı	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Sülüs Yazı, Kûfi Yazı, Makîlî Yazı, Rûmî, Bulut, Düğüm-Geçme, Geometrik, Taş Taklit	

3. Duvar Yüzeyleri

Türbe duvar yüzeylerinin tezyinâtı, kubbe tezyinâtına nazaran daha sade tasarımlara sahiptir. Duvar tezyinâtını birbirleriyle kıyaslandığımızda bezemelerin dengeli bir şekilde programlandığı görülmektedir. Türbenin duvar yüzeylerindeki en önemli tezyinâtı 15. yüzyıl özelliklerini taşıyan yaklaşık 85 cm. enindeki celi sülüs, kûfi ve ma’kîlî yazı türlerini bulunduran yazı kuşağı, kandil formundaki yazılar ve pencere alınlıklarındaki tasarımlardır.

Şirin Hatun Türbesi’nin duvar yüzeylerindeki tezyinât incelenmiştir. Kare planlı türbede duvar yüzeylerindeki yazı kuşağında yer alan ayetin batı duvarından başlaması sebebiyle değerlendirmeye batı duvar yüzeyinden başlanmıştır (Resim 116117-118-119).

Duvar yüzeyleri tezyinâtı yine sırasıyla;

- a) yazı kuşağı,
- b) batı duvar yüzeyi,
- c) güney duvar yüzeyi,
- d) doğu duvar yüzeyi,
- e) kuzey duvar yüzeyi olmak üzere beş kısımda değerlendirilmiştir.

Resim 116: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı

Resim 117: Şirin Hatun Türbesi, Güney Duvarı

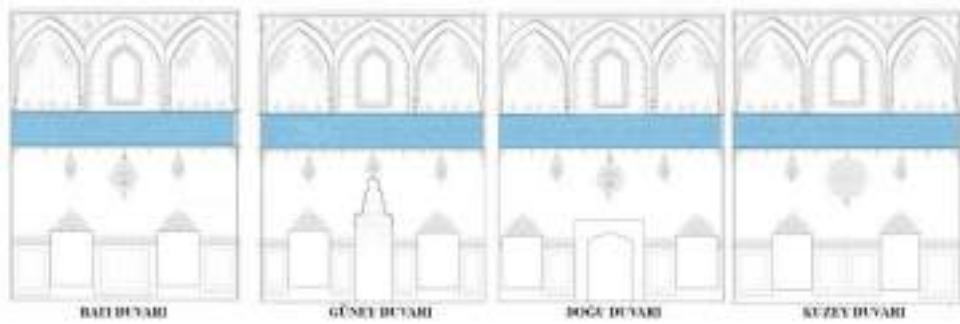
Resim 118: Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı

Resim 119: Şirin Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı

a. Yazı Kuşağı

Yapının kubbe kaskağı altında ve dört duvarı yüzeyinde yer alan birbirinin devamı niteliğinde yazı kuşağı yer almaktadır (Çizim 33).

Çizim 33: Şirin Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyleri (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Bu yazı kuşağı değerlendirilirken yazının bölünmemesi amacıyla birlikte açıklanmıştır. Yapının beden duvarlarında yer alan yazı kuşağı değerlendirildiğinde Gül-rûh Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ve Mükrim Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ile büyük oranda benzerdir (Resim 120).

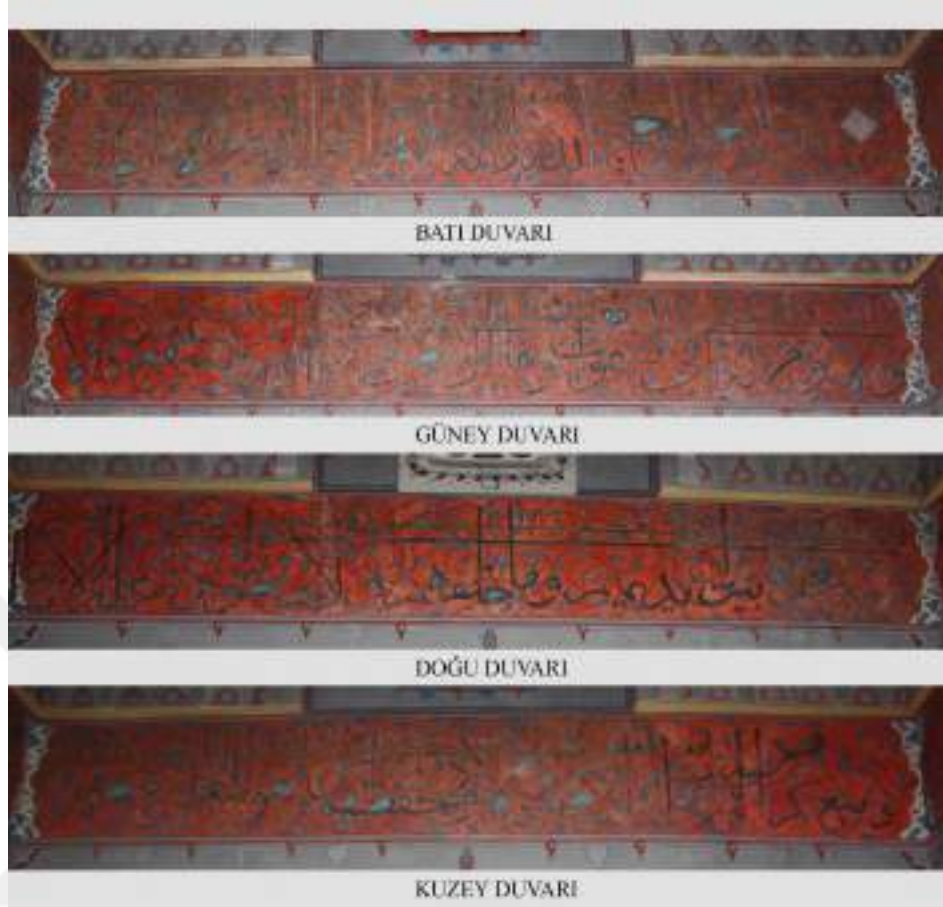
Resim 120: Şirin Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı ve Kubbe

Yazı kuşağını çevreleyen kartuşların uç bölgeleri beyaz zemin rengi üzerine mavi renkle oluşturulan düğüm motifine benzer tasarım ile tezyin edilmiştir (Resim 121).

Resim 121: Şirin Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı Detay

Yazı kuşağı; Arapçadır ve sağdan sola doğru yönde nakşedilmiştir. Kırmızı zemin rengi üzerine siyah renkli Selçuklu sülüsü yazı, yeşil renkli kûfi yazı ve zeminde siyah renkli rûmî helezon sistemi üzerinde mavi renkli yalın rûmîler ile tezyin edilmiştir. İkili satır yazı sistemi Timûr üslubu şeklindedir (Resim 122). Yazı kuşağı:

Resim 122: Şirin Hatun Türbesi, Yazı Kuşakları

Siyah renkli Selçuklu sülüsü yazı ile Bakara Sûresi¹⁶⁰ 255. ayetin tamamı olan Âyetü'l-Kürsî¹⁶¹ nakşedilirken yeşil renkli kûfî yazı ile ise Fatiha Sûresi¹⁶²'nin tamamı nakşedilmiştir. Bu dört cephe duvarındaki yazı kuşağında sırası ile:

1. Batı cephe duvarında;

Kûfî:	الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٢) الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ (٣) مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ (٤) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
Okunuşu: “(2) Elhamdulillâhi rabbil'alemin. (3) Errahmânir'rahim. (4) Mâliki yevmiddin. (5) İyyâke na'budu ve iyyâke neste'in. “	

¹⁶⁰ Kur'anı Kerim, “Bakara Sûresi,” 255.

¹⁶¹ Sülün, *Sanat Eserine Vurulan Kur'an Mührü*, 253.

¹⁶² Kur'anı Kerim, “Fatiha Sûresi.” 1-7.

Sülüs:	وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ (٢٥٥)
Okunuşu: "...vesiâ kûrsiyyûhûs semavati vel ârd /ve lâ yeudûhu hifzuhûma ve hûvel aliyyûl azim. (255)"	

Bu ayetlerin **Türkçe Meali ise;**

Bakara Sûresi¹⁶³, 2/255: "Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O'na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaât edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O'nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür."¹⁶⁴

Fâtiha Sûresi, 1/1-7: "(1) Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla... (2) Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. (3) Rahmân ve rahîm. (4) Ödül ve ceza gününün tek hâkimi. (5) (Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. (6) Bizi dosdoğru yola ilet; (7) Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da, dalâlete sapmışların yoluna da değil! Âmin!", "Azim olan Allah ne güzel, ne doğru söyledi. Resulullah doğru söyledi."¹⁶⁵

Şirin Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ile Mükrimme Hatun Türbesi'nde ve Gülrûh Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ve süslemelerdeki benzerlikleri incelendiğinde bu türbelerin yakın zamanlarda inşa edilmiş olmaları düşünülmekte veya aynı nakkaş veya nakkaşların bu yapılarda çalışmış olabileceğini düşündürmektedir. Ayetler olarak değerlendirildiğinde ise Mükrimme Hatun Türbesi'nde bulunan ayetler ile Şirin Hatun Türbesi'nde yazılı olan ayetler aynıdır.

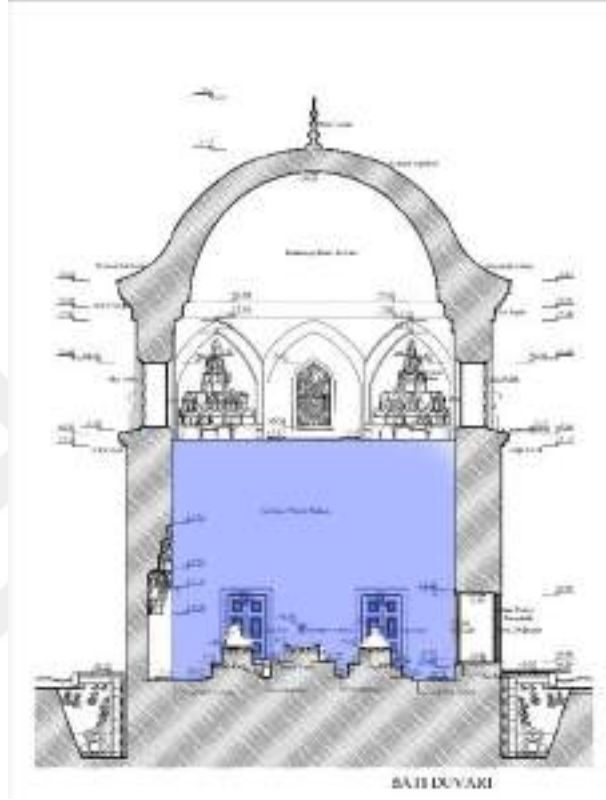
¹⁶³ Sülün, *Sanat Eserine Vurulan Kur'an Mührü*, 253.

¹⁶⁴ Kur'anı Kerim, "Bakara Sûresi"255.

¹⁶⁵ Kur'anı Kerim, "Fatiha Sûresi," 1-7.

b. Batı Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Batı duvar yüzeyinde sıva üzeri kalemîşi tekniği uygulanmıştır. Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı “**a-yazı kuşağı**” kısmında sayfa 135-139'da değerlendirilmiştir (Çizim 34).

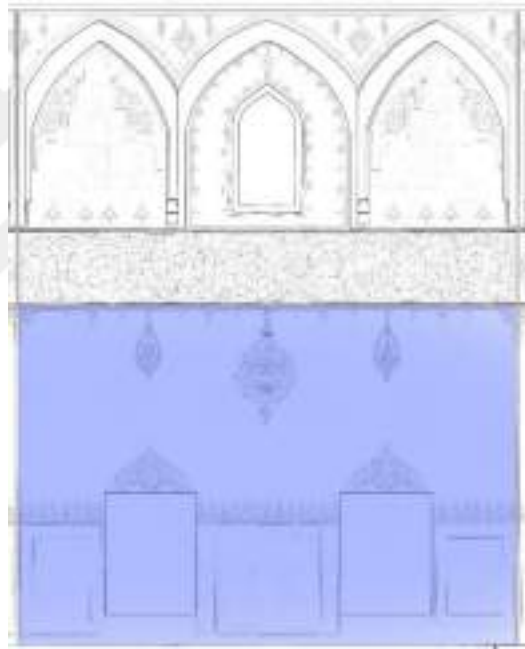

Çizim 34: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Batı Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Bu duvar yüzeyinde tezyinât incelemesi yapılan alanlar yazı kuşağının altından itibaren dir. Madalyon tasarımı, kandil tasarımı, pencere alınlığı ve pencere hizasına kadar tezyinâtlı olan alanlardır (Resim 123- Çizim 35).

Resim 123: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı Kalemîşi Tezvinâtı

Çizim 35: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân, Batı Duvarı Görünüş Çizimi (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Duvar yüzeyindeki tezvinât değerlendirildiğinde yazı kuşağının altında kırmızı ve açık gri renkli iki sıra şerit bulunmaktadır. Yazı kuşağının alt sınırı bu iki şerit ile çevrelenmiş ve kuşak sınırlandırılmıştır. Bu şeritler geçme ve düğüm motifleri ile bir-biri ile bağlantılı hale getirilmiştir. Geçmeler kırmızı hat üzerinde yer alırken düğüm motifleri ise gri hat üzerinde yer almaktadır (Resim 124).

Resim 124: Dügüm ve Geçme Detayı

Bu iki hat kare planlı yapının duvar birleşim noktalarında alt-üst geçmeler oluşturacak şekilde tasarım olarak uygulanmıştır. Dairevi formun $\frac{1}{2}$ 'si uygulanmış, madalyonun uç kısmında sarkıtılmış bir düğüm motifi bulunmaktadır. Bu tasarım dört duvar yüzeyinin köşe kısmında da görülmektedir (Resim 125).

Resim 125: Köşe, Dügüm ve Geçme Detayı

Yazı kuşağının altında bir adet madalyon, bu madalyonun sağında ve solunda zincir motifi ile sarkıtılmış düğümlerden müteşekkil iki adet kandil motifi bulunmaktadır. Bu madalyon detaylı olarak “**Mükrime Hatun Türbesi, e.Batı Duvarı Kalemişi Tezyinâtı**” kataloğunda, sayfa-190’da incelenmiştir.

Batı duvarının ortasında yer alan dilimli madalyon tasarımı ve Mükrime Hatun Türbesi’nde yer alan madalyon tasarımları kıyaslandığında yazı, müsenna form, ölçü olarak benzeridir. Aralarındaki farklılık; madalyonu sınırlayan dendan hattı tek şeritten oluşması ve desenin bitişinde yer alan düğüm motifidir. Zemin rengindeki farklılık restorasyonlarda değişmiş olma ihtimali vardır (Resim 126-127).

Resim 126: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon

Resim 127: Mükrime Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon

Rahmân Sûresi¹⁶⁶, ölüm sonrası hayattan ve cennet nimetlerinden bahsetmesi sebebiyle türbelerde sıklıkla kullanılmıştır.

Dönemin yazı üslubu ile istiflenmiş olan formun ana gövdesinde Rahmân Sûresi¹⁶⁷’nden bir ayet celî sülüs hat ile “Küllü men aleyha fan”, kûfi hat ile “ve yebka vechü Rabbüke”, bağlantı noktasında ma’kılı hat ile “zu’l celâl-i vel ikrâm”, lam harflerinin simetri noktasında kûfi hat ile Allah’ın nimetleri sayılırken aralarda kullanılan “fe bi eyyi ala i Rabbüküma tükezziban” yazılıdır (Resim 128). Yazılı ayetin metni;

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Manası;

“Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?”

¹⁶⁶ Sülün, *Sanat Eserine Vurulan Kur’ân Mührü*, 141.

¹⁶⁷ Kur’anı Kerim, “Rahman Sûresi.” <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Rahm%C3%A2n-Sûresi/4920/19-25-ayet-tefsiri>

Resim 128: Şirin Hatun Madalyon Detay

Duvar yüzeyinde yer alan zincirle sarkıtılmış kandil motifleri de Mükrime Hatun Türbesi'nde yer alan kandil tasarımıyla benzerlik göstermektedir. Ancak renklendirme tekniği olarak farklılaşmıştır. Kandil tasarımı beyaz renkli düğümler ile oluşturulmuş ve iç kısımda yer alan kapalı alanlar açık sarı renklidir (Resim 129-130).

Tezyinât ve yazıdaki benzerlikler değerlendirildiğinde Şirin Hatun Türbesi ve Mükrime Hatun Türbesi kalemişi tezyinât uygulamaları aynı sanatçının veya sanatçıların elinden çıktığı anlaşılmaktadır.

Resim 129: Şirin Hatun Türbesi, Kandil Motifi

Resim 130: Mükrime Hatun Türbesi, Kandil Motifi

Batı duvar yüzeyinde bulunan iki adet pencere alınlıklarında yer alan sıva üzeri kalemişi tezyinâtında gri renkli zemin rengi üzerine $\frac{1}{2}$ simetri eksenli rûmî motifler oluşturulmuş tasarım bulunmaktadır. Rûmî motifler yalın halde negatif üslupta, siyah ve kırmızı renklerden oluşmaktadır. Bu tasarım diğer cephe duvarlarında yer alan pencere alınlıklarında tekrar ederek uygulanmıştır (Resim 131).

Resim 131: Pencere Alınlığı Tezyinâtı

Yapının zeminden pencere hizasına kadar farklı ölçüde kare veya dikdörtgen paftalar içerisine geometrik formlarla elde edilmiş tasarımlar ve mermer taklidi bezemeler görülmektedir (Resim 132-133-134-135).

Resim 132: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı

Resim 133: Şirin Hatun Türbesi, Güney Duvarı

Resim 134: Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı

Resim 135: Şirin Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı

Bu bezemelerden bir tanesinde mermer taklit tasarımın merkezinde pembe dairenel bir form bulunur. Bu formun çevresi gri renklidir ve ışık-gölge boyama tekniklerine dikkat edilerek renklendirilmiştir. Tasarımın çevresinde yap-boz formunda pembe ve sarı renklerin münavebeli olarak sıralanmasıyla elde edilmiş mermer taklit uygulamaya sahiptir. Pafta tasarımlarının arası sarı renkli zencerek ile ayrılmıştır (Resim 132-133-134-135-136).

İki pencerenin ortasında bulunan kare formlu diğer bezemedeki geometrik tasarımda yine mermer taklidi uygulaması bulunmaktadır. Tasarım paftasının merkezi sarı renkli sekizgen forma sahiptir. Bu alanın çevresindeki genişletilmiş sekizgen form pembe ve gri renkle münavebeli olarak renklendirilirken bu formun çevresinde kalan alan ise sarı ve gri renklerle renklendirilmiştir. Kare form gri renkli bir kenar bordürü ile sınırlandırılmıştır. Bu kare formun sağında ve solunda eşkenar dörtgenlerle elde edilmiş dikdörtgen formlu kenar bordürleri yer almaktadır. Bu alanlarda da sarı, pembe ve gri tonları kullanılmış ve yap-boz tekniği uygulanmıştır. Renklendirme tekniklerinde ışık-gölge ve tonlamalara dikkat edilmiştir.

Söz konusu tasarımların üst kısmı tığ motifleriyle tamamlanmıştır. Bu kompozisyon türbenin tüm duvar yüzeylerinde tekrar edilmiştir.

Resim 136:Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Detay

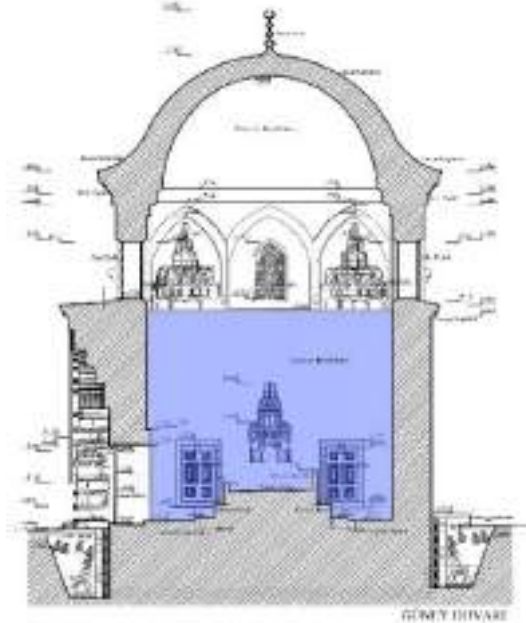
Yapıdaki tüm duvar yüzeylerinin alt bölgelerindeki sıva üzeri kalemîşi tezyinât uygulamalarında nemden kaynaklı tahribatlar mevcuttur.

c. Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Güney duvarında yer alan tasarımlar ağırlıklı olarak batı duvar yüzeyine benzerdir. Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı “**a-yazı kuşağı**” kısmında sayfa 135-139'da değerlendirilmiştir (Çizim 36), (Resim 137).

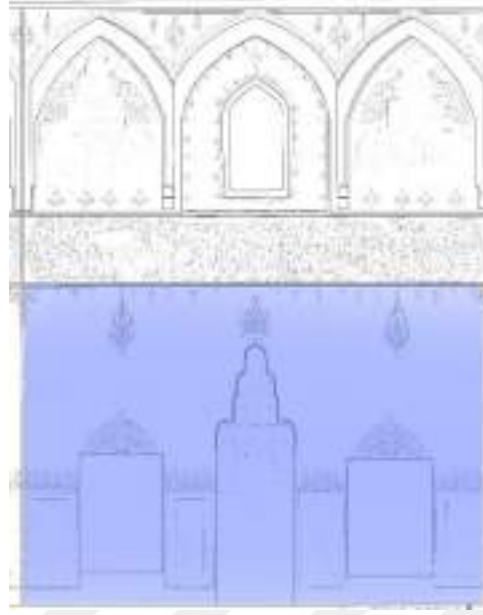

Resim 137: Şirin Hatun Türbesi, Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Çizim 36: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Güney Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Yüzey mihrap tasarımı, kandil tasarımı, pencere alınlığı ve pencere hizasına kadar tezyinâtlı olan alanları içerir (Çizim 37).

*Çizim 37: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân, Güney Duvarı Görünüş
(Bursa Büyükşehir Belediyesi)*

Güney duvar yüzeyinde, batı duvar yüzeyindeki iki adet kandil motifi, pencere alınlıklarında yer alan rûmî motifli tasarımlar ve zemindeki mermer taklitleri aynen uygulanmıştır. Güney duvar yüzeyinde diğer duvar yüzeylerinden farklı olarak mihrap ve tezyinâtı bulunmaktadır.

Duvar yüzeyinin merkezinde bulunan mihrap tasarımı oldukça sade olup tepe kısmında dendanlarla oluşturulmuş ve kırmızı pervaz ile sınırlandırılmış madalyon bulunmaktadır. Zemin rengi mavi olan ve yaprak çıkıntıları ile zenginleştirilen madalyonda sülüs yazı ile “Lâ ilâhe illallah”, kûfi yazı ile ise “Muhammedün Resûlullah” yazmaktadır. Mihrabın kavsara kısmı altı sıra mukarnastan oluşmuştur. Niş kısmında zincir ile sarkıtılmış madalyon motifi bulunmaktadır (Resim 138-139).

Resim 138: Şirin Hatun Türbesi Mihrap Detayı

Resim 139: Şirin Hatun Türbesi Mihrap

Bu duvar yüzeyinde iki farklı tasarımdan oluşan ve duvar yüzeyinin merkezinden simetrik olarak uygulanmış dört adet dikdörtgen formlu mermer taklit uygulama bulunmaktadır (Resim 140).

Resim 140: Şirin Hatun Türbesi, Taş Taklit Tasarımlar

Dikdörtgen formlu taklit tasarımlardan ilki, kırmızı renkli eşkenar dörtgen formlu ve çizgisel fırça darbeleriyle ışık-gölge ve tonlama tekniği kullanılarak oluşturulmuş tasarıma sahiptir. Bu pafta sarı renkli cetvel ile sınırlandırılmış ve diğer yüzeyden ayrılmıştır. Kırmızı renkli paftanın çevresi gri renkli mermer taklit tasarım ile çevrelenmiştir. Dikdörtgen pafta sarı zencerek ile sınırlandırılarak nihayetlenmiştir. Paftada ağırlıklı olarak kırmızı ve gri renkler kullanılmıştır (Resim 141-142).

Diğer tasarım ise mihrabın sağında ve solunda yer alan dikdörtgen formun iç kısmındaki bölgede mermer taklit tasarım uygulamaları görülmektedir. Dikdörtgen formlu taklit tasarım $\frac{1}{2}$ simetri ekseninde ve yaklaşık 45° - 60° açılı çizgisel bir tasarımdır ve ışık gölge ve tonlama teknikleri kullanarak gri renk tonlarıyla tasarım yapılmıştır. Alanın çevresi kırmızı renkli kenar bordürü ile çevrelenmiş ve tasarım sarı renkli zencerek tasarımı ile nihayetlendirilmiştir.

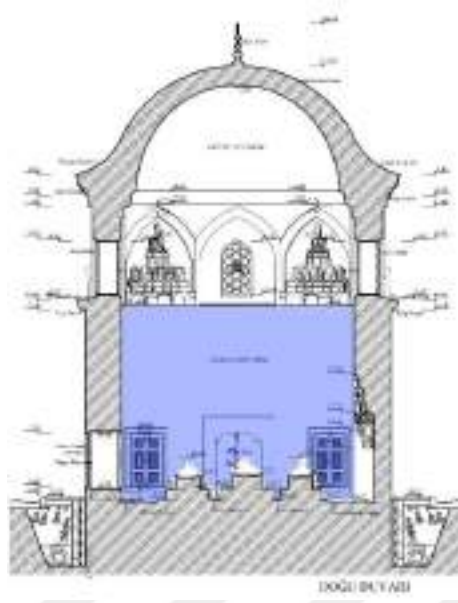
Resim 141: Şirin Hatun Türbesi, Taş Taklit Tasarımı 1

Resim 142: Şirin Hatun Türbesi, Taş Taklit Tasarım 2

d. Doğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Doğu duvarında yer alan tasarımlar batı ve güney yüzeyindeki bezemelerin tekrarı niteliğindedir. Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı “**a-yazı kuşağı**” kısmında sayfa 135-139'da değerlendirilmiştir (Çizim 38), (Resim 143).

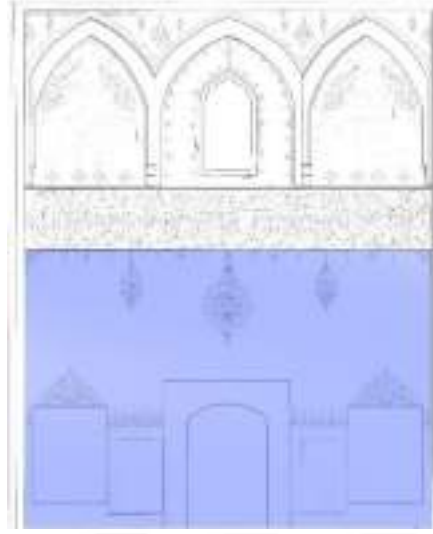

Çizim 38: Şirin Hatun Türbesi, Kesit, Doğu Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Resim 143: Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı Kalemîşi Tezînâtı

Bu duvar yüzeyinde tezînât incelemesi yapılan alanlar yazı kuşağının altından itibaren. Yüzey, giriş kapısı tasarımı, madalyon tasarımı, kandil tasarımı, pencere alınlığı ve pencere hizasına kadar tezînâtlı olan alanlardır (Çizim 39).

*Çizim 39: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân, Doğu Duvarı Görünüşü
(Bursa Büyükşehir Belediyesi)*

Duvar yüzeyinde bulunan damla formundaki madalyon, içerisindeki yazının metni ve istifiyle batı duvar yüzeyi ile, zincirle sarkıtılmış kandil tasarımı ve pencere alınlıklarında yer alan rûmî tasarımlar ise batı ve güney duvar yüzeyi ile benzerlik göstermektedir. Doğu duvar yüzeyinde farklı olarak kapı bulunmaktadır. Pencere, kapı açıklığı ve duvarın bitişik olması sebebiyle mermer taklidi bezemeler diğerlerinden eksiktir (Resim 144). Burada görülen mermer taklidi uygulamada dikdörtgen form içerisinde gri renk tonları kullanılarak zigzaglı çizgisel bir tasarım yapılmıştır. Bu formun dışı pembe tonlarında çevrelenmiştir.

Resim 144:Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı

Bu cephede yer alan giriş kapısı; renkli akrilik boya ile mermer ve taş taklidi kalemişi tekniği uygulanmış basık kemer formu renklendirilmiştir. Kemer formunun

alınlık kısmında dönem motiflerinden olan bulut motifi detayı yer almaktadır. Gri zemin üzerine beyaz renkle tasarlanan desen sağda ve solda olmak üzere iki paftadan oluşmaktadır. Basık kemerli kapının kavisli kısmı yap-boz tasarımlı taş taklidi olarak uygulanmıştır. Kemer ayaklarında pembe renkli mermer taklidi görülmektedir (Resim 145).

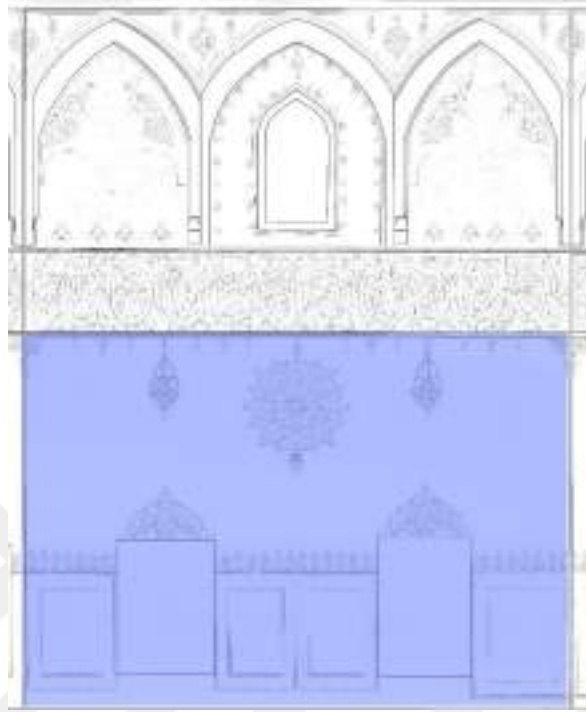
Resim 145: Şirin Hatun Türbesi, Doğu Duvarı Giriş Kapısı

Giriş kapısının sağında ve solunda yer alan dikdörtgen tasarımlar simetrik olarak yerleşmiştir ve aynı uygulamaya sahiptir. (Resim 146).

Resim 146: Şirin Hatun Türbesi, Taş Taklit Tasarım

yer alan madalyon ile form ve ölçü olarak aynıdır. Ancak Şirin Hatun Türbesi'ndeki bu formun istifindeki metin farklıdır (Çizim 41).

Çizim 41: Şirin Hatun Türbesi, İç Mekân, Kuzey Duvarı Görünüş
(Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Resim 148: Şirin Hatun Türbesi Kuzey Duvarı, Madalyon

Merkezinde düğüm motifiyle başlayan tasarımda “ya Tevvab” ismi şerifi sekiz defa açısız olarak döndürülerek aynen tekrar edilmiştir. İstifteki “Ya” edatının elifi

merkeze doğru uzatılmış ve sekizli geçme motifi kompoze edilmiştir. “Be” harfi ise diğer harflerin üzerine konulmak suretiyle içerde dairevi çizgisel bir hareket meydana getirilmiştir. Geçme ve yaprak çıkıntılarının münavebeli olarak yerleştirildiği kırmızı dairesel çizgi ile madalyon sınırlandırılmıştır. (Resim 149).

Resim 149: Şirin Hatun Türbesi Kuzey Duvarı, Madalyon Yazı İstifi

Duvar yüzeyde süslü yazılı dairesel madalyonun sağında ve solunda iki adet zincirle sarkıtılmış kandil tasarımı, batı, güney ve doğu duvar yüzeyinde yer alan kandil motifinin tıpkı benzeridir. Yine pencere alınlıklarında yer alan rûmî tasarımların tıpkı örneği batı, güney ve doğu duvarında mevcuttur. Duvar yüzeyinde dört farklı mermer taklidi uygulamalar bulunmaktadır (Resim 150).

Resim 150: Şirin Hatun Türbesi, Mermer Taklidi Tasarımlar

Mermer taklidi uygulamalarında merkezinde eşkenar dörtgen formlu ve sarı-kırmızı renk tonları ile formun dışında kalan üçgen alan pembe tonları ile, formun dışı gri tonlar ile düzenlenmiştir. Söz konusu tasarımın çevresi sarı renkli zencerek ile çevrelenerek nihaylendirilmiştir (Resim 151-152).

Resim 151: Mermer Taklidi Tasarım 1

Resim 152: Mermer Taklidi Tasarım 2

Diğer mermer taklidinin bulunduğu tasarımın merkezi gri renk tonlarıyla dış çerçevesi pembe ve tonlarıyla, tasarımın çevresi ise sarı renkli zencerek ile nihayetlenilirken, yanındaki tasarımın merkezinde dikdörtgen formlu olup iç kısmında kırmızı tonlarında zig-zag formlu çizgisel tasarım yer almaktadır. Bu formun dışı gri tonlarda mermer taklidi uygulanarak sınırlandırılmıştır (Resim 153).

Resim 153: Şirin Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı, Mermer Taklidi, Orta Bölüm

4.3.4. Değerlendirme

Türbenin kubbe tezyinâtı oldukça yoğundur. Bu özelliğiyle diğer türbelerin kubbe tezyinâtından ayrılmaktadır. Kubbede rûmî, bitkisel motifler ve bulut motifleri kullanılmıştır. Bitkisel motiflerde yaprak çıkıntısı motifine kubbede rastlanmaktadır.

Yaprak çıkıntıları olarak tanımlanan ve dönem tezyinâtında yoğun biçimde kullanılan bu rnekleri Muradiye Kllyesi’ndeki Cem Sultan Türbesi, Şehzade Mahmut Türbesi veya Konya Mevlâna Türbesi kalemişi tezyinâtında grebiliriz¹⁶⁸.

Kubbeye geçişte yap-boz Şeklinde mermer taklidi tasarım uygulamaları görülmektedir. Duvar yüzeylerinde Gülruh Hatun ve Mükrime Hatun Türbeleri’nde yer alan kırmızı yazı kuşağının benzer rneği uygulanmıştır. Pencere aralarında ise Mükrime Hatun Türbesi duvar yüzeylerinde benzerine rastlanan Memluk üsluplu mermer taklidi tasarım uygulama örnekleri mevcuttur.

¹⁶⁸ rteŐ - Baysal, “II. Bayezid Dönemi Kalemişlerinde Bir slup: Yaprak çıkıntıları,” 135.

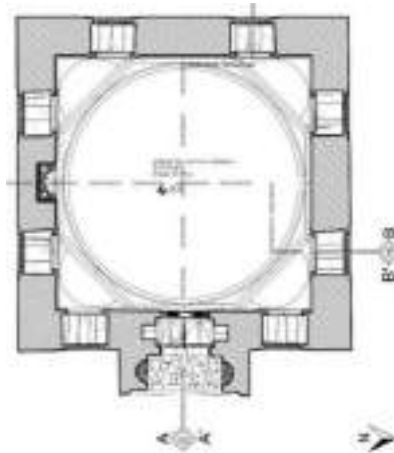
4.4. KATALOG-IV Mükrimme Hatun Türbesi

Türbenin Adı:	Mükrimme Hatun Türbesi	
Mevcut Durumu:	Ziyarete Açık	
İnceleme Tarihi:	2022-2023	
İnşa Tarihi:	16. yüzyıl başları	
Banisi:	Bilinmiyor	
Mimarı:	Bilinmiyor	
Nakkaşı:	Bilinmiyor	
Tezyinât Tekniği:	Sıva Üzeri Kalemîşi	

Mükrimme Hatun Türbesi'nin 16. yüzyıl başlarında inşa edildiği bilinmektedir. Türbe genelinde kubbede ve kubbeye geçiş ögelerinde özgün tasarımlar haricinde sade tasarıma sahip sıva üzeri kalemîşi tezyinâtı bulunurken duvar yüzeylerinde daha yoğun kalemîşi tezyinâtı bulunmaktadır.

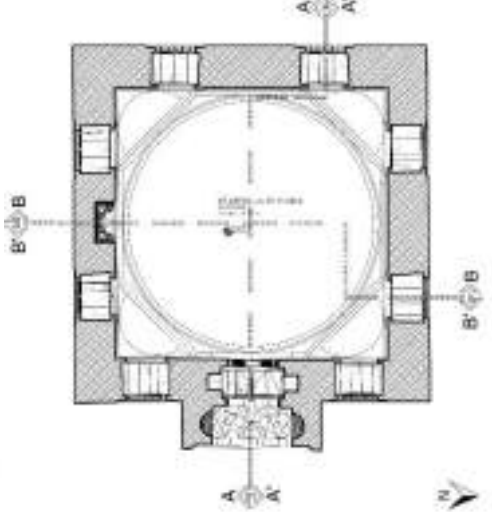
Türbe dahilinde duvar yüzeylerindeki yazı kuşağı, madalyonlar, kandil motifleri, pencere alınlıklarındaki üçgen tasarımlar, mihrap tezyinâtı dönem özelliklerini göstermektedir. Öte yandan kubbe, beden duvarlarının alt kısımlarındaki mermer taklitleri batı etkili dönem özellikleri taşımaktadır. Beden duvarlarının alt kısmındaki geometrik mermer taklitleri Memluk üslubu özelliklerini taşımaktadır (Çizim 42).

Türbenin beden duvarlarının üst kısmında yazı kuşağı vardır. Yazı kuşağının altında sarkıtılmış madalyon tarzında müdevver ve müsenna istifli yazılar yer almaktadır. Yazılar devrin özgün üslubunu yansıtmaktadır.

Çizim 42: Mükrimme Hatun Türbesi Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

4.4.1.Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı

Katalog No:	4	
Örnek No:	1	
Fotoğraf No:	154-157	
Çizim No:	43-44	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Kubbe Merkezi, Kubbe Eteği	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Barok- Rokoko	

1.Kubbe:

Türbenin kubbe tezyinâtı sırasıyla;

- a) kubbe merkezi,
- b) kubbe eteği olmak üzere iki aşamada değerlendirilmiştir.

Yapının gövdesi üzerinde sekizgen kubbe kasağı üzerinde yarım küre formlu kubbe bulunmaktadır. Kubbe yüzeyinde sıva üzeri kalemîşi tekniği uygulanmıştır. Kubbede beyaz zemin rengi tercih edilmiş tezyinâtta siyah renk kullanılmıştır (Resim 144).

Resim 154: Mükrim Hatun Türbesi, Kubbe Kalemîşi Tezyinâtı

a. Kubbe Merkezi

Kubbe, beyaz zemin üzerine uygulanmış sade bir tezyinâta sahiptir. Kubbe merkezinde yer alan dairevi form siyah zemin üzerine barok-rokoko ve saz üslubunda¹⁶⁹ tasarlanmıştır. 1/8 simetrisindeki desen, dilimli yaprak dizisinden oluşmuş, siyah beyaz renkler ile açık koyu derecelendirilme yapılmış, ışık-gölge, üç boyutlu ve derinlik hissi verilmiştir. Pervazda sade ve sıralı tekrarlı bir düzene sahiptir. Kubbe göbeğindeki bu tasarımın çevresinde 90° açılı dört adet yıldız formu bulunmaktadır (Resim 155-156), (Çizim 36).

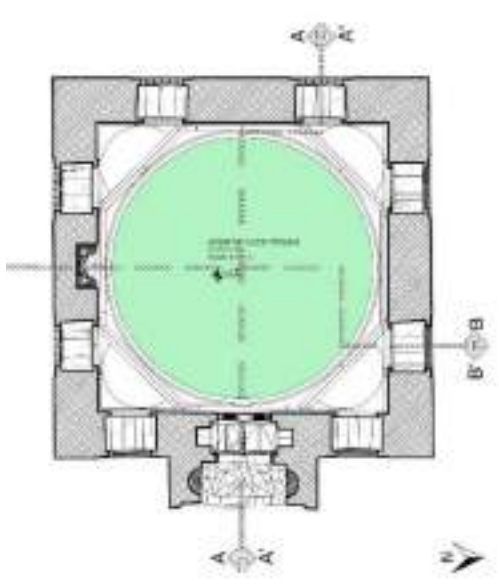
Resim 155: Mükrim Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Tezyinâtı

Resim 156: Mükrim Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi Tezyinâtı Detay

¹⁶⁹ Bağcı, *Osmanlı Uygarlığı 1-2*, 743.

Kubbe merkezinde yer alan dairevi formun çevresindeki dört adet yıldız tasarımı; eşkenar dörtgen formlu dilimlerin bir araya gelmesiyle ve bu dilimlerin ışık-gölge ve renk tonlamasına uygun şekilde siyah ve gri renklerin tercih edilmesiyle tasarım tamamlanmıştır (Çizim 43-44).

Çizim 43: Mükriime Hatun Türbesi, Kubbe Planı, Merkez

Çizim 44: Mükriime Hatun Türbesi, Kubbe Tez-yinâtı Çizimi

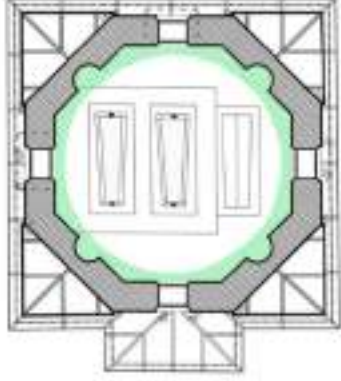
b. Kubbe Eteği

Kubbe eteğinde beyaz zemin üzerine ince bordür tasarım ile çevrelenmektedir (Resim 157). Bu alanda birbiriyle benzer formda kurdeleler tarafından askıya alınmış ve birbirine bağlanmış iki örgü sisteminde oluşan alt- üst geçmeli bir girland (askıçelenk) motifi bulunmaktadır. Bu tez-yinâtta siyah ve gri renklerin kullanımıyla koyu-açık tonlamaya dikkat edilmiştir. Diğer örgü sisteminde ise kurdeleler birbirine dizili boncuğa benzer bir formdaki zincir ile bağlıdır.

Resim 157: Mükriime Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Tez-yinâtı

4.4.2. Kubbeye Geçiş Ögesi Kalemîşi Tezyinâtı

Katalog No:	4	
Örnek No:	2	
Fotoğraf No:	158-162	
Çizim No:	45-46	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Kubbe Kasnağı	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Şerit, Barok-rokoko	Mükrime Hatun Türbesi, Kasnak Planı

2. Kubbeye Geçiş Ögesi

Kubbe kasnağı sekizgen formdadır ve iç mekanda bu etki görülmektedir.

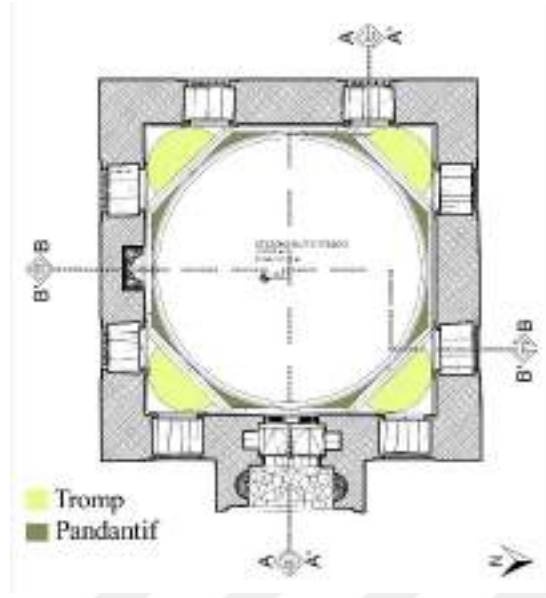
Kubbeye geçiş ögesi tezyinâtı yine sırasıyla;

- pandantif yüzeyi,
- tromp yüzeyi,
- revzen pencere çevresi olarak üç kısımda değerlendirilmiştir.

Bölge tezyinât bağlamında sade bir tasarıma sahiptir. Yüzeylerde sıva üzeri kalemîşi tekniği uygulanmıştır (Resim 158), (Çizim 45).

Resim 158: Mükrime Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemîşi Tezyinâtı

Çizim 45: Mükrime Hatun Türbesi, Pandantif ve Tromp Bölümleri
(Bursa Büyükşehir Belediyesi)

a. Pandantif

Kubbeye geçişteki tromplar arasında sekiz adet pandantif kullanılmıştır. Pandantif yüzeyler tezyinatsız ve oldukça sadedir. Yüzeyi belirgin hale getirmek için siyah renk kontur çizgisi ile çevrelenmiştir (Resim 159).

Resim 159: Mükrime Hatun Türbesi, Pandantif Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât

b. Tromp Yüzey

Kare planlı yapının köşelerinde yer alan ve kubbeye geçiş öğelerinden olan trompların yüzeyi beyaz renktedir. Sıva üzeri kalemîşi tezyinât uygulanmış ve tezyinât olarak oldukça sadedir (Resim 160).

Resim 160: Mükrim Hatun Türbesi, Tromp Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinât

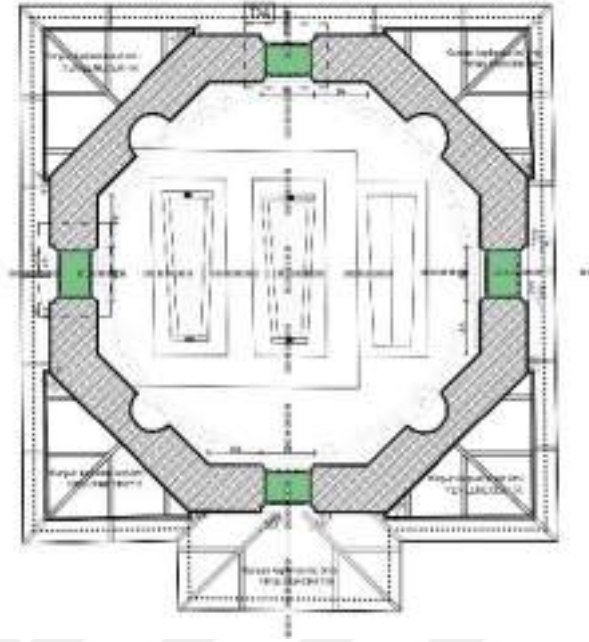
Çeyrek küre formun alınlık kısmı ve iç yüzeyinde yaprak motifinden oluşmuş ince bir kenar suyu bulunmaktadır. Bu uygulama ile yüzey belirgin hale getirilmiştir. Trompların alınlık kısmında sivri kemer formu kalın ve ince olmak üzere iki nispetteki siyah fileto çizgisiyle çevrelenmiştir (Resim 161).

Resim 161: Mükrim Hatun Türbesi, Tromp Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı Detay

c. Revzen Pencere Yüzey

Kubbe kasnağında dört adet revzen pencere bulunmaktadır. Bu alan üzerinde sıva üzeri kalemîşi tezyinât uygulanmıştır (Çizim 46).

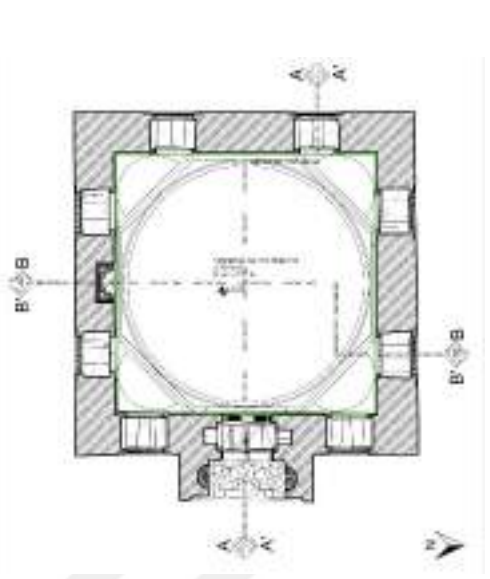
Çizim 46: Mükrim Hatun Türbesi, Kasnak Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Tromp yüzeylerde yer alan ince fileto çizgi bu yüzeyde devam etmektedir. Sivri kemerli revzen pencerenin çevresi tromp çevresinde kullanılan bitkisel tasarım ile tezyin edilmiştir ve alan sade bir tasarıma sahiptir (Resim 162).

Resim 162: Mükrim Hatun Türbesi, Revzen Pencere

4.4.3. Duvar Yüzeyleri Kalemîşi Tezyinâtı

Katalog No:	4	
Örnek No:	3	
Fotoğraf No:	163-205	
Çizim No:	47-50	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Batı, Güney, Doğu, Kuzey, Duvarı	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Sülüs, Kûfi ve Ma'kîlî Yazılar, Rûmî, Hatâî, Bulut, Nar, Geometrik, Dügüm, Geçme, Mermer Taklidi, Kandil, Madalyon, Barok-rokoko Motifler	Mükrim Hatun Türbesi Plan

3. Duvar Yüzeyleri

Mükrim Hatun Türbesi'nin duvar yüzeyleri kubbe tasarımına göre daha müzeyyendir. Duvarların tamamı kıyaslandığında birbiri ile orantılı olarak bezenmiştir. Yapının duvar yüzeylerindeki en önemli tezyinâtı 15. yüzyıl özelliklerini taşıyan yaklaşık 85 cm. enindeki celi sülüs, kûfi ve ma'kîlî yazı türleriyle oluşturulan yazı kuşağıdır (Resim 163-164-165-166).

Kare planlı türbenin duvar yüzeylerinde yer alan yazı kuşağını oluşturan metin güney duvarından başlaması sebebiyle tezyinât değerlendirmesi de bu cepheden başlatılmıştır.

Duvar yüzeylerinde bulunan tezyinât sırasıyla;

- a) yazı kuşağı,
- b) güney duvar yüzeyi,
- c) doğu duvar yüzeyi,
- d) kuzey duvar yüzeyi
- e) batı duvar yüzeyi olmak üzere beş kısımda değerlendirilmiştir.

*Resim 163: Mükrim Hatun Türbesi,
Güney Duvarı*

*Resim 164: Mükrim Hatun Türbesi,
Doğu Duvarı*

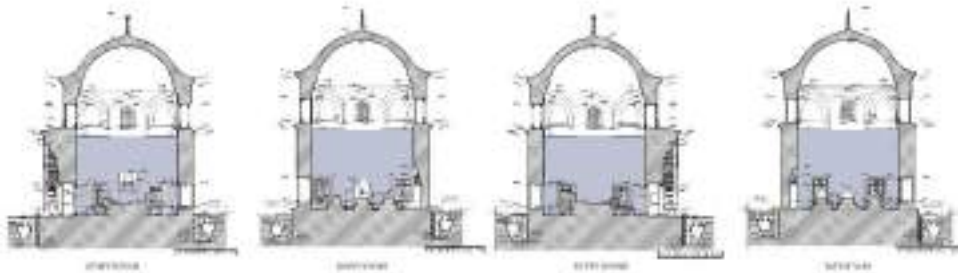
*Resim 165: Mükrim Hatun Türbesi,
Kuzey Duvarı*

*Resim 166: Mükrim Hatun Türbesi,
Batı Duvarı*

a. Yazı Kuşağı

Yapının kubbe kasağı altında ve dört duvarı yüzeyinde yer alan birbirinin devamı niteliğinde yazı kuşağı yer almaktadır. Yazı kuşağı değerlendirilirken yazının bölünmemesi amacıyla tümü ele alınmıştır (Resim 167).

Resim 167: Mükrim Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyleri, Kesit Şeması

(Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Yazı güney duvarı ile başlamış ardından doğu duvarı, kuzey duvarı ve batı duvarı ile çevrelenerek nihayetlendirilmiştir. Yapının beden duvarlarının üst tarafında

yer alan yazı kuşağı değerlendirildiğinde Gülrûh Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ve Şirin Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ile büyük ölçüde aynıdır (Resim 168).

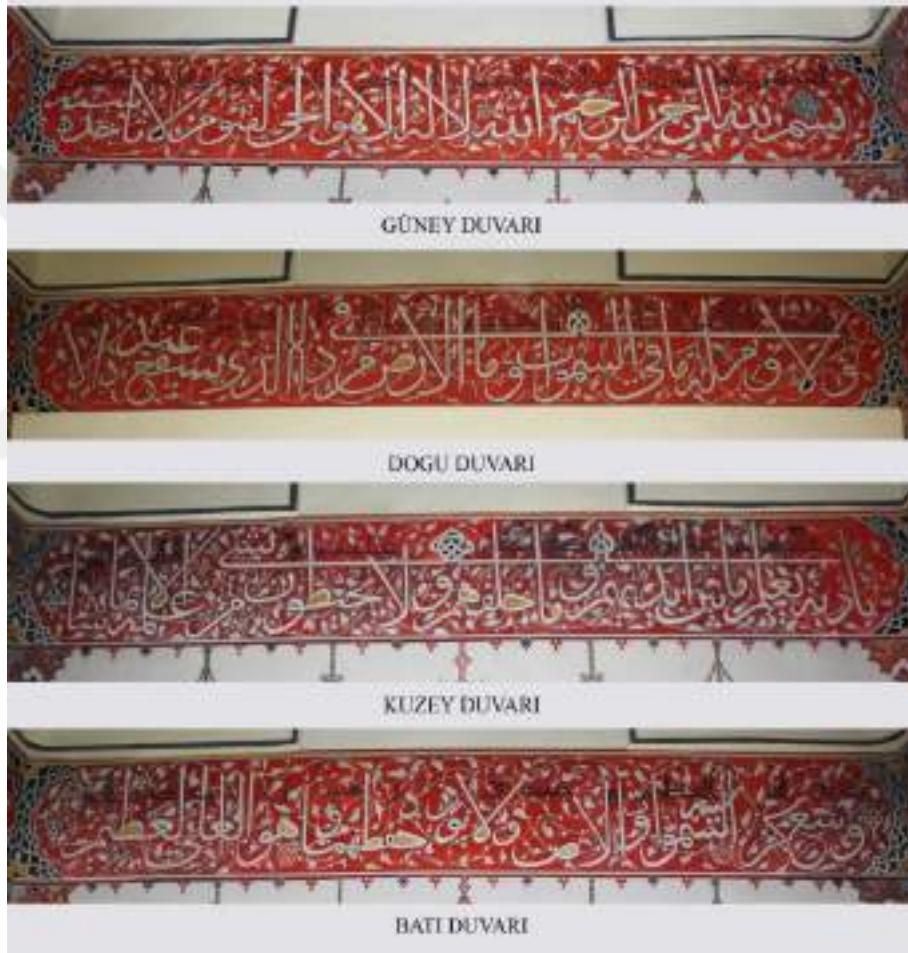
Resim 168: Mükrim Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı ve Kubbe

Yazı kuşağını çevreleyen kartuşların uç bölgeleri siyah zemin rengi üzerine beyaz renkle oluşturulan geçme motifi ile tezyin edilmiştir. Geçme motiflerinin merkezinde oluşturulan kapalı alan oksit sarı renk ile doldurulmuştur. Bu motif ile duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı birbirine bağlanmıştır (Resim 169).

Resim 169: Mükrim Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı Detay

Yazı, Arapçadır ve kartuş içerisinde sağdan sola doğru yönde olacak şekilde duvar yüzeyine uygulanmıştır. Kırmızı zemin rengi üzerine beyaz renkli, siyah tahrirli Selçuklu sülüsü yazı ile Âyetü'l-Kürsî, siyah renkli kûfî yazı ile ise Fâtiha Sûresi nakşedilmiştir. Yazının zemini beyaz renkli rûmî helezon sistemi ile tasarlanarak tezyin edilmiştir. Yazı tasarımı ile elde edilen kapalı alanlar oksit sarı renk ile doldurulmuştur. İki satırlı yazı sistemi Timûr üslubunda görülen bir özelliktir. Duvar yüzeylerinde yer alan yazı kuşağının zemininde yalın rûmî helezonlarla tasarımda düğüm motifleri bulunmaktadır (Resim 170).

Resim 170: Mükrim Hatun Türbesi, Yazı Kuşakları

Beyaz renkli Selçuklu sülüsü yazı ile Bakara Sûresi¹⁷⁰ 255. ayetin tamamı olan Âyetü'l-Kürsî¹⁷¹ nakşedilirken siyah renkli kûfî yazı ile ise Fatiha Sûresi¹⁷²'nin tamamı nakşedilmiştir.

Bu dört cephe duvarındaki yazı kuşağında sırası ile:

Güney cephe duvarında;

Metin	أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ
Kûfî:	الدِّينِ ﴿٤﴾ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾
Okunuşu: "...“(2) Elhamdulillâhi rabbil'alemin. (3) Er rahmânir'rahim. (4) Mâliki yevmiddin. (5) İyyâke na'budu ve iyyâke neste'in.”	
Metin	”بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
Sülüs:	اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ
Okunuşu: “Bismillâhirrahmânirrahîm/ Allahû lâ ilâhe illâ hûvel hayyûl kây-yum/ lâ te'huzûhu sinetûn...”	

Doğu cephe duvarı;

Metin	إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ
Kûfî:	
Okunuşu: “(6) ihdi nessirâtal mustakîm. “(7) Sirâtallezine en'amte...”	
Metin	وَلَا نُؤْمِنُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ
Sülüs:	عِنْدَهُ إِلَّا
Okunuşu: “...velâ nevm, lehu mâ fis semâvati ve mâ fil ârd, men zellezi yeş-feu indehu illâ...”	

Kuzey cephe duvarı;

¹⁷⁰ “Bakara Sûresi,” 255.

¹⁷¹ Sülün, *Sanat Eserine Vurulan Kur'an Mührü*, 253.

¹⁷² “Fatiha Sûresi,” 1-7.

Metin	عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧٠﴾
Kûfî:	
Okunuşu: "...aleyhim, ğayril mağdûbi aleyhim ve leddâllîn."Amin.	
Metin	بِأَذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ
Sülüs:	”بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ“
Okunuşu: "...bi iznih. ya'lemû mâ beyne eydihim ve mâ halfehûm. ve lâ yûhiytune bi şey'im min ilmihî illâ bi mâ şa'..."	

Batı cephe duvarı;

Metin	صدق الله العظيم و صدق رسوله الكريم
Kûfî:	
Okunuşu: "Sadakallahul azim ve sadaka Rasûluh-ül kerîm."	
Metin	وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ
Sülüs:	الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ (٢٥٥)
Okunuşu: "...vesiâ kûrsiyyûhûs semavati vel ârd /ve lâ yeudûhu hifzuhûma ve hûvel aliyyûl azim. (255)"	

Bu ayetlerin Türkçe Meali ise;

Bakara Sûresi¹⁷³, 2/255: "Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O'na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaât edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O'nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür."

Fâtîha Sûresi, 1/1-7: "(1) Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla... (2) Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. (3) Rahmân ve rahîm. (4) Ödül ve ceza

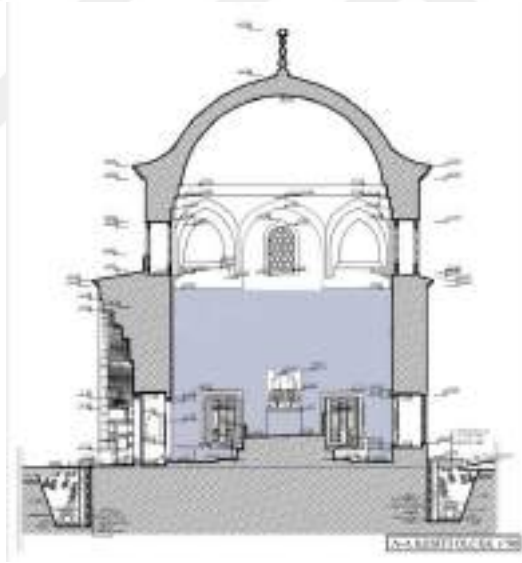
¹⁷³ Sülün, *Sanat Eserine Vurulan Kur'an Mührü*, 253.

gününün tek hâkimi. (5) (Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. (6) Bizi dosdoğru yola ilet; (7) Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da dalâlete sapmışların yoluna da değil! Âmin!”, “Azim olan Allah ne güzel ne doğru söyledi. Resulullah doğru söyledi.” şeklindedir.

Mükrim Hatun Türbesi’nde yer alan yazı kuşağı ile Gülrûh Hatun Türbesi’nde ve Şirin Hatun Türbesi’nde yer alan yazı kuşağı ve zemindeki süslemeler benzerlikleri incelendiğinde bu türbelerin yakın zamanlarda inşa edilmiş olmaları, aynı nakkaş veya nakkaşların bu yapılarda çalışmış olabileceği düşünülmektedir.

b. Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Güney duvar yüzeyinde sıva üzeri kalemîşi tekniği uygulanmıştır. Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı “a-yazı kuşağı” kısmında sayfa 170-174’de değerlendirilmiştir (Çizim 47).

Çizim 47: Mükrim Hatun Türbesi, Kesit, Güney Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Duvar yüzeyindeki tezyinât değerlendirildiğinde yazı kuşağının altında iki adet büyük ve iki adet küçük ebatta düğümler ile oluşturulmuş kandil tasarımları bulunmaktadır (Resim 171-172).

Resim 171: Mükrim Hatun Türbesi, Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Kompozisyonlarda siyah renkli düğüm motifi ve mercan kırmızı renkli geçme motifi kullanılmıştır. Yazı kuşağı bu motif ile çevrelenmiş ve kuşak sınırlandırılmıştır (Resim 172).

Resim 172: Mükrim Hatun Türbesi, Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı Detay

Güney cephe duvarı, batı cephe duvarı ve kuzey cephe duvarı olmak üzere üç duvar yüzeyinde zeminden pencere hizasına kadar farklı kare veya dikdörtgen paftalardan oluşturulmuş tasarımlar mevcuttur. Bu kompozisyonlar içerisinde geometrik formlarla tezyin edilmiş tasarımlar, mermer taklidi tasarımlar ve üst kısmında ise tığ motifleri uygulanmıştır.

Duvar yüzeyinde dikdörtgen formlu iki farklı mermer taklidi uygulama bulunmaktadır. Bu uygulamaların ilkinde; mihrabın sağında ve solunda açık sarı zemin rengi üzerine bordo renkli, bir adet tam daire, iki adet yarım daire ve koyu sarı renkli iki adet kare formlu bir tasarım yer almaktadır. Formun dışında üç sıradan oluşan gri renkli bir

bordür bulunurken en dışta ise sarı renkli bir çerçeve ile pafta tasarımı tamamlanmıştır. Benzer mermer taklidi uygulama pencerelerin alt sırasındaki duvar yüzeyinde devam etmiştir. Ancak tezyinât olarak sadedir.

Diğer uygulamada ise mermer taklidi tasarım açık sarı zemin rengi üzerine bordo renkli eşkenar dörtgen tasarımı bulunmaktadır. Tasarım üç sıra, gri renkli kenar bordür ile çevrelenmiştir ve sarı renkli, siyah tahrirli çerçeve ile tasarım nihayetlenmiştir. Bu taş resmetme Memluk üslubunu taklit etmiştir (Resim 173-174).

Resim 173: Mükrim Hatun Türbesi, Mermer Taklidi

Resim 174: Mükrim Hatun Türbesi, Mermer Taklidi 1

Dikdörtgen formlu tasarımların üzerinde iki sıralı tığ tasarımı modül olarak $\frac{1}{2}$ simetrisindedir. Beyaz renkli zemin üzerine mercan kırmızı renk ağırlıklı olarak kullanılmış bu tasarımda kapalı alanları sarı renkle doldurulmuş tepelik tasarımı uygulanmıştır. Tepeliklerin arasında siyah renkli tığ tasarımı uygulanarak doluluk boşluk dengesi sağlanmıştır (Resim 175).

Resim 175: Mükrim Hatun Türbesi Duvar Yüzeyleri, Tiğ Detayı

Duvarın ortasında kalemîşi tezyinâtlı bir mihrap bulunmaktadır. Mihrabın üst kısmı tepelik formunda kalemîşi tezyinât $\frac{1}{2}$ simetri eksenli ve rûmîlerle elde edilmiş bir tasarımdır. Bu tezyinât paftasının yatay ölçüsü 94 cm.'dir ve diğer duvar yüzeylerindeki pencere alınlıklarındaki tasarıma benzer niteliktedir (Resim 176).

Resim 176: Mükrim Hatun Türbesi, Mihrap

Tasarımın zemin rengi mercan kırmızı renklidir ve pafta siyah renkli düğüm motifleriyle sınırlandırılmıştır. Bu tasarımda düğüm motifi ve “yaprak çıkıntısı¹⁷⁴” motifi sırayla tekrarlanmıştır.

Kompozisyonda zemin, oksit sarı renkli ve rûmî motif formlu bir alan ile desen özelleştirilmiştir. Söz konusu müzeyyen alan, siyah renkli kalın tahrir çizgisiyle kırmızı zeminli bölümden ayrılır.

Tasarımda rûmî ve bitkisel motiflerle oluşturulmuş beyaz renkli ve siyah tahrirli iki desen bulunmaktadır. Yalın rûmî tasarımlarının içinde yer alan kapalı form oksit sarı renkle doldurulmuştur. Bitkisel motiflerden oluşturulmuş tasarımda yönlü hatai, kıvrık yaprak motifleri, nar motifleri ve konik formlu motifler kullanılmıştır (Resim 177). Tasarımın üst kısmında kûfi yazı ile “Hüvâllah lâ ilâhe illallâh” yazmaktadır.

Resim 177: Mükrim Hatun Türbesi, Mihrap Alınlığı Tezînatı

Mihrabın alınlık kısmında Âl-i İmrân Sûresi'nin¹⁷⁵ 18. ayeti iki satır halinde, üstte yeşil renkli kûfi hat ve altta beyaz renkli Selçuklu sülüsü hat ile istiflenmiştir (Resim 178).

¹⁷⁴ İrtiş - Baysal, “II. Bayezid Dönemi Kalemîşlerinde Bir Üslup: Yaprak Çıkıntıları,” 129.

¹⁷⁵ “Âl-i İmrân,” 18-200.

Resim 178: Mükrim Hatun Türbesi, Mihrap Alınlığı

İstifin alt satırında beyaz renkli sülüs yazı ile;

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ

Ayetin devamı üst satırda yeşil kûfi istifle;

وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ

Metnin okunuşu;

“Şehid’allahü ennehu la ilahe illa hüve vel melaiketü ve ulül ‘ilmi kâimen bi’l

kıst.”

Meali; “Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler.”

Mihrabın alınlık kısmındaki kavsaraların sağında ve solunda olmak üzere simetrik tasarım bulunmaktadır. Kırmızı zemin renkli tasarımda bitkisel ve rûmîlerden oluşan iki ayrı tasarım ögesi kullanılmıştır. İlk tasarım helezonunda rûmîler oksit sarı helezon ile yalın rûmî ve sarılma rûmî motifi kullanarak tasarlanmış, rûmîlerin iç kısımları ise açık yeşil ve oksit sarı renklidir. Rûmî motiflerle elde edilen kapalı alanlar ise açık mavi renkle ile doldurulmuştur. İkinci tasarım ise bitkisel motiflerden oluşturulmuş beyaz renkli ve siyah tahrirlidir. Nar motifi, konik biçimler ve dilimli yaprak motifleri kullanılarak tasarım oluşturulmuştur. Rûmîlerde kullanılan açık yeşil renk, kavsara ve alınlık kısmını ayıran fileto çizgisi olarak uygulanmıştır. Tezyinâtlı alan

beyaz renkli ve gri renkli kenar bordürleri ile sınırlandırılmıştır. Gri renkli bordürde kırmızı renk ile mermer taklit uygulaması görülmektedir (Resim 179).

Resim 179: Mükrimme Hatun Türbesi, Mihrap Kavsarası ve Alınlığı

Mihrap alçıdan beş dilimli kavsara ve üç sıra mukarnasa sahiptir. Kavsara kısmının 30 cm. yarıçaplı niş kısmı ise 45 cm. derinliktedir. Kavsara ve kavsaranın altında yer alan bir sıra mukarnas beyaz renklidir. Bu yüzeyler mavi renkli çizgisel hat ile belirgin hale getirilmiştir. Alt sıradaki mukarnaslı kısımda 8 adet tezyinâtli bölüm bulunmaktadır. Rûmî motiflerle oluşturulmuş iki farklı tasarım yer almaktadır. Pafta tasarımları $\frac{1}{2}$ simetri eksenlidir ve zemin rengi beyaz olup mercan kırmızı, oksit sarı ve siyah renkler kullanılmıştır (Resim 180).

Resim 180: Mükrimme Hatun Türbesi, Mihrap Tezyinâtı

Mihrabın niş kısmında mermer taklitli, sivri kemer formu mihrabiye tasarımı ve iki yanında dikey mermer taklit tasarımlı bordür bulunmaktadır. Mukarnas kısmı niş kısmından ayıran ve belirgin hale getiren bordo renkli ve mermer taklitli

bordür mevcuttur. Paftalar oksit sarı renkli ince cetveller ile birbirinden ayrılmaktadır (Resim 181).

Resim 181: Mükrim Hatun Türbesi, Mihrap Nişi Tezînatı

Güney duvar yüzeyinde bulunan iki adet pencere alınlıklarında yer alan sıva üzeri kalemişi tezînatında beyaz renkli zemin rengi üzerine $\frac{1}{2}$ simetri eksenli rûmî motifle oluşturulmuş tasarıma sahiptir. Siyah renkli rûmî motifler iç bünyeye sahiptir ve iç bünyesinde oksit sarı renklendirme mevcuttur (Resim 182).

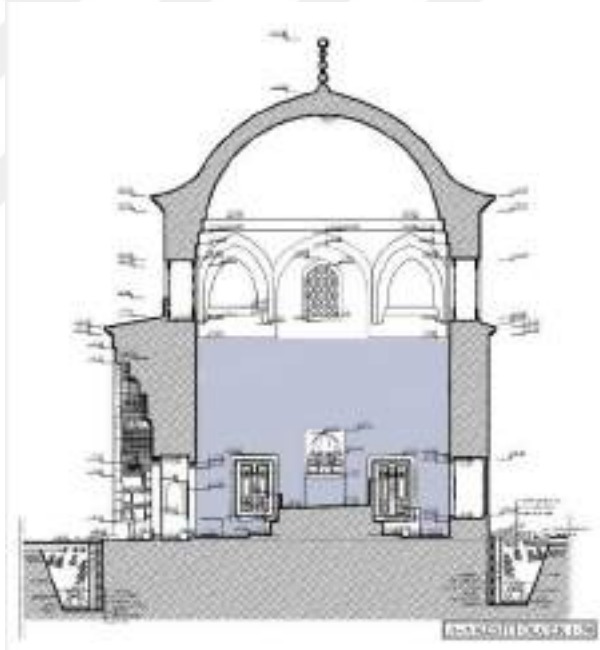

Resim 182: Mükrim Hatun Türbesi, Güney Duvarı, Pencere Alınlığı Tezînatı

Tasarım, kırmızı hatlı ve dendan hareketiyle sınırlandırılarak kapalı form oluşturulmuş ve pafta içinde bölgelere ayırım yapılmıştır. Kompozisyon saadet düğümleri ve yaprak çıkıntısı motifler ile münavebeli olarak sınırlandırılmıştır. Yaprak çıkıntısı olan motiflerin içi yeşil renk ile doldurulmuştur. Paftanın merkezinde kırmızı hat ile tepelik formu oluşturulmuştur. Kapalı alan oksit sarı renk ile doldurulmuş, merkezde siyah renkli ve ½ simetrisinde dolgun bir tepelik motifi bulunmaktadır. Motifin iç bünyesindeki kapalı alan rûmî motiflerde olduğu gibi oksit sarı ile doldurulmuştur. Tasarım paftasında küçük negatif tasarımlara yer verilmiştir. Deseni oluşturan renklerin orjinalliği konusunda yorum yapmak zordur.

c. Doğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Doğu duvarı, giriş bölümünü bulduran cephedir ve duvar yüzeyinde sıva üzeri kalemîşi tekniği uygulanmıştır (Çizim 48).

Çizim 48: Mükrim Hatun Türbesi, Kesit, Doğu Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı “a-yazı kuşağı” bölümünde 170-174’de değerlendirilmiştir (Resim 183).

Resim 183: Mükrim Hatun Türbesi, Doğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Yazı kuşağını çevreleyen ve diğer üç duvar yüzeyinde yer alan düğüm ve geçme motifleriyle oluşturulmuş pervaz tasarımı, sarkıtılmış kandil ve madalyon tasarımları ve pencere alınlıklarında yer alan rûmî pafta tasarımları bu duvar yüzeyinde bulunmamaktadır.

Giriş kapısının alınlık kısmında ve pencere alınlıklarında Barok-rokoko dönemi yansıtan tasarımlar yer almaktadır. Üç tasarım birbirine benzemektedir ancak küçük bir bölgede motifin yönelimiyle farklılık oluşmuştur.

Tasarım paftası beyaz zemin üzerine gri renk ve tonları kullanılarak ışık-gölge unsuru dikkate alınarak uygulanmıştır. Tasarım $\frac{1}{2}$ simetriktir ve merkezinde vazodan sarkan eğrisel hatlı, S-C kıvrımlı dallar ve düğüm motifleri uygulanmıştır. Giriş kapısının çevresi gri renkli fileto çizgisiyle çevrelenmiştir (Resim 184).

Resim 184: Mükrim Hatun Türbesi, Giriş Kapısı Tezyinâtı

Bu cephede yer alan pencere alınlıklarında kapının alınlık kısmında yer alan kalemişi tasarımın benzeri bulunmaktadır. Ancak bu tasarımlar $\frac{1}{2}$ simetrik değildir. S ve C kıvrımları kapı yönlerine doğru uzundur, duvar kenarlarında olan kısımları ise diğer yöne nispetle kısadır (Resim 185-186).

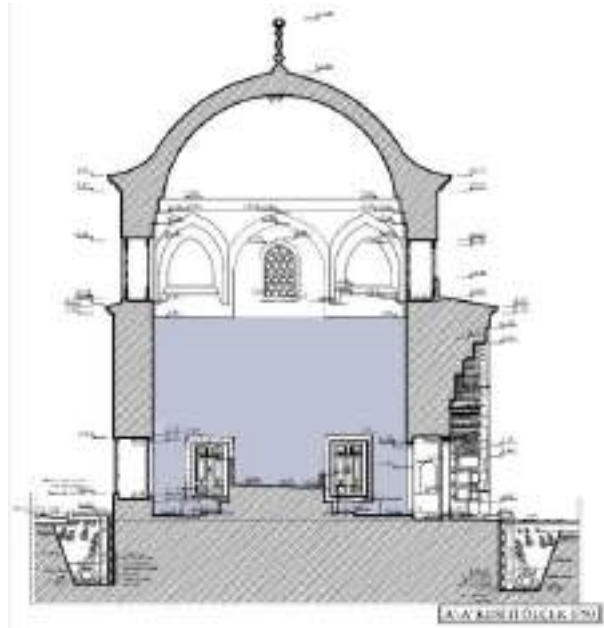
Resim 185: Mükrim Hatun Türbesi, Doğu Duvarı-Sol Pencere Alınlığı

Resim 186: Mükrim Hatun Türbesi, Doğu Duvarı-Sağ Pencere Alınlığı

d. Kuzey Duvarı Kalemişi Tezyinâtı

Kuzey duvar yüzeyi sıva üzeri kalemişi tekniği ile tezyin edilmiştir. Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı “a-yazı kuşağı” kısmında sayfa 170-174’de değerlendirilmiştir (Çizim 49).

Çizim 49: Mükrim Hatun Türbesi, Kesit, Kuzey Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Duvar yüzeyindeki tezyinât değerlendirildiğinde yazı kuşağı doğu duvarın devamını niteliğindedir. Geçme motifi ve “saadet düğümü” motifi ile süslemeler devam etmiştir (Resim 187).

Resim 187: Mükrim Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Yazı kuşağının altında ortada dairevi ve sülüs yazılı büyük bir madalyon, iki adet düğümler ile oluşturulan sarkıtılmış kandil ve iki adet küçük nispette madalyon tasarımları bulunmaktadır (Resim 188).

Resim 188: Mükrim Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kandil Detayı

Kandil ve madalyon tasarımı düğüm motifiyle oluşturulmuş ve sarkıtılmıştır. Kandil ve madalyon tasarımı; siyah renk ana hatlı alt üst geçmeler ile tasarlanmıştır. Kapalı alanlarda oksit sarı ve mercan kırmızı renk kullanılmıştır.

Duvar yüzeyinde orta kısımda yer alan dairevi formlu tasarım merkezinde 12 kollu alt-üst geçmelerle elde edilmiş yıldız tasarımıyla oluşturulan kapalı alan; mercan

kırmızı zemin rengi üzerine yalın rûmîler ile oluşturulmuş tasarım yer almaktadır (Resim 189).

Resim 189: Mükrim Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Madalyon Detayı

Zemin rengi açık mavi renk olan ve beyaz renkli geçmelerle başlayan tasarım geometrik olarak genişletilmiş ve bu tasarım tekniği ile yazı tamamlanmıştır (Resim 190).

Resim 190: Mükrim Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Madalyon

Madalyonda esmâ-i hüsnâda yer alan “Ya Vehhab-Ya Rezzak” isimleri tezyin edilmiştir.

Dairevi form mercan kırmızı rengi fileto çizgileriyle sınırlandırılmıştır. Mavi zemin rengiyle dışarı taşan yaprak çıkıntıları ile zenginleştirilmiştir. Madalyonun güney yönündeki uç kısmında ise iki yönlü birleşen fileto çizgisiyle oluşturulmuş, kırmızı ve siyah renkle tasarlanmış düğüm motifi bulunmaktadır. Yazı kuşağını sınırlayan geçme motifi burada yönlü olarak tekrar edilmiştir (Resim 191).

Resim 191: Mükrim Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Madalyon Detayı

Tasarımda yer alan bu öge duvar yüzeyinde uygulanmış olan diğer iki madalyon motifi ile aynı tasarıma sahiptir (Resim 192-193).

Resim 192: Mükrim Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kandil Detayı 1

Resim 193: Mükrim Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı Kandil Detayı 2

Kuzey duvar yüzeyinde bulunan iki adet pencere alınlıklarında yer alan kalemişleri güney duvarı pencere alınlıklarındaki kompozisyon ile aynı özellikleri göstermektedir (Resim 194).

Resim 194: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı, Pencere Alınlığı Tezyinâtı

Giriş duvarı yani doğu duvar yüzeyi hariç üç duvar yüzeyinin alt kısımlarında farklı geometrik tasarımlarla Memluk üslubu görünümünde oluşturulan kalemişi tezyinât uygulamaları bulunmaktadır (Resim 195).

Resim 195: Mükrimme Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı, Mermer Taklit Tezyinâtı

Söz konusu tasarımlar değerlendirildiğinde; kare ve dikdörtgen paftalar ile oluşmaktadır. Kare paftanın her iki yanında dikdörtgen pafta yer alır. Dikdörtgen pafta sağda ve solda olmak üzere simetriktir ve oksit sarı renkli fileto çizgisi ile sınırlandırılmıştır. İç kısımda ise üç adet eşkenar dikdörtgen formlu tasarım bulunmaktadır. Bordo renk ve açık pembe tonlarında münavebeli olarak renklendirilmiştir ve paftanın zemini gri renkte mermer taklidi tasarımla renklendirilmiştir. Merkezdeki yer alan kare pafta tasarım $\frac{1}{4}$ simetriktir ve merkezde gri renkli, altı kollu yıldız bulunur ve bordo renkli, altıgen form ile çevrelenmiştir. Tasarımda kullanılan altıgen formlar bordo

renkli, eşkenar üçgen formlar oksit sarı renkli mermer taklidi, ikizkenar üçgenler mermer taklidi ile renklendirilmiştir. Kare pafta, oksit sarı zemin renkli ve üzerinde siyah renkli düzensiz şekillerle oluşturulan dikdörtgen formlar ile çevrelenmiştir (Resim 196).

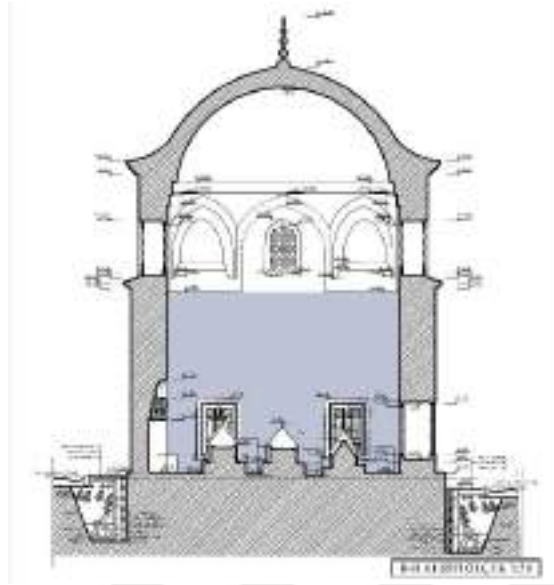
Resim 196: Mükrim Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı, Mermer Taklit Tezyinâtı 1

Duvarların birleşim kısmında yer alan dikdörtgen tasarımlarda ise gri renkli mermer taklidi renklendirme ile sınırlandırılmıştır. Dikdörtgen alanın zemin rengi oksit sarıdır ve yüzey mermer taklidi uygulamalıdır. Alanın merkezinde eşkenardörtgen içinde bordo renkli daire tasarım bulunmaktadır. Pencereilerin altında yer alan dikdörtgen tasarımlar ise gri renkli ve yine mermer taklidi tasarıma sahiptir. Tasarımlar oksit sarı fileto çizgileriyle birbirinden ayrılmıştır.

Güney duvar yüzeyinde yer alan tığ tasarımı kuzey duvarında da devam etmiştir. Beyaz renkli zemin üzerine mercan kırmızı renk ağırlıklı olarak kullanılmış bu tasarımda tepelik tasarımı uygulanmıştır. Tepeliklerin içinde kalan kapalı alanlar sarı renk ile doldurulmuştur. Tasarımın aralarında siyah renkli tığ tasarımı uygulanarak doluluk ve boşluk dengesi sağlanmış böylelikle duvar yüzeyinde yer alan tezyinât tasarımı tamamlanmıştır.

e. Batı Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Batı duvar yüzeyinde sıva üzeri kalemîşi tekniği uygulanmıştır. Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı “**a-yazı kuşağı**” kısmında sayfa 170-174'de değerlendirilmiştir (Çizim 50).

Çizim 50: Mükrim Hatun Türbesi, Kesit, Batı Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Duvar yüzeyindeki tezyinât değerlendirildiğinde yazı kuşağı kuzey duvarın devamı niteliğindedir. Geçme motifi ve “saadet düğümü” motifi ile süslemeler devam etmiştir. Yazı kuşağının altında ortada dendanlı ve sülüs yazılı büyük bir madalyon, iki adet düğümler ile oluşturulan sarkıtılmış kandil ve iki küçük madalyon tasarımı bulunmaktadır. Kandil ve madalyon tasarımı kuzey duvarı ile aynı olup, kuzey duvarında tasarım detaylı olarak değerlendirilmiştir. Ancak merkezde yer alan yazılı madalyon kuzey duvardan farklı bir tasarıma sahiptir (Resim 197).

Resim 197: Mükrim Hatun Türbesi, Batı Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Madalyon tasarımında yazının çevresi kırmızı renkli ikili zencerek ile çevrelenerek sınırlandırılmıştır. Tasarımın çevresi yaprak çıkıntıları ile zenginleştirilmiştir. Tasarımın üst kısmında siyah zemin rengi üzerine beyaz renk ile ve ma’kılı yazı formuyla Arapça; ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ , okunuşu; “zû-l celâli vel-ikrâm” , anlamı ise; “azamet ve kerem sahibi” olan esmâ-i hüsnâdan bir isim nakşedilmiştir. Tasarım büyük yazı tasarımına bağlanmıştır (Resim 198).

Resim 198: Mükrim Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Detayı

Duvar yüzeyinin ortasında yer alan madalyon tasarımı açık mavi zemin rengi üzerine beyaz renk ile ve sülüs yazı ile Rahmân Sûresi¹⁷⁶ 26. ve 27. ayet tezyin edilmiştir (Resim199-200). Müsenna tasarımlı yazının metni;

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

Manası; “Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir.”¹⁷⁷ olan 26. ayet beyaz renk sülüs yazı ile yazılmıştır.

¹⁷⁶ Kur’anı Kerim, “Rahman Sûresi” 26,27.

¹⁷⁷ Kur’anı Kerim, “Rahman Sûresi” 26.

Resim 199: Mükrima Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Tezyinâtı, Tasarım

Ayetin devamı ise turuncu renkle kûfi yazı formunda metni;

وَيَبْقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ

Manası; “Azamet ve kerem sahibi rabbinin zâtı ise bâki kalır.”¹⁷⁸ olan 27. ayetin bir kısmı yazılıdır. Müsenna formun birleşimiyle elde edilen kırmızı zemin renkli kapalı formun içine “azim olan Allah doğru söyledi” manasına gelen “sadakallahul azim” yazılarak tasarım tamamlanmıştır.

¹⁷⁸ “Rahman Sûresi,” 27.

Resim 200: Mükrim Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Tezyinâtı

Yazılı madalyon tasarımının ucunda ise kuzey duvarında yer alan madalyon tasarımındaki geçmelerden oluşan sarkıtılmış küçük bir madalyon tasarımı daha yer almaktadır (Resim 201).

Resim 201: Mükrim Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Tezyinâtı Detay

Mükrim Hatun Türbesi batı duvar yüzeyinde yer alan yazı tasarımının aynı benzerliğe sahip bir örneği de Şirin Hatun Türbesi'nde doğu duvarı ve batı duvarında bulunmaktadır.

Batı duvar yüzeyinde bulunan iki adet pencere alınlıklarında yer alan sıva üzeri kalemişi tezyinâtında $\frac{1}{2}$ simetri eksenli rûmî, hatai ve bulut motifle oluşturulmuş tasarım paftasına sahiptir.

Paftanın dış formunu çevreleyen ve kapalı form oluşturan siyah sınır, dendan formu ve formda yer alan yaprak çıkıntısı motifleriyle birlikte tasarlanmıştır. Yaprak

tasarımı konum itibariyle alt-üst olarak münavebeli şekildedir. Pencere alınlıklarından yer alan bu yaprak tasarımlarından biri yeşil ve beyaz renkleri ile de münavebeli şekilde renklendirilmiş diğeri ise sadece yeşil renk ile renklendirilmiştir. Dendanlı siyah hat düğüm motifi ile uç noktada birleşmektedir (Resim 202-203).

Resim 202: Mükrim Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Sol Pencere Alınlığı Tezyinâtı

Resim 203: Mükrim Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Sağ Pencere Alınlığı Tezyinâtı

Tasarım paftası, rûmî motiflerle ve bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Rûmî tasarım, pafta tasarımının merkezinde yer alan tepelik formu ile başlamaktadır. Tepelik formunun beyaz renklidir ve içi açık mavi renk ile doldurulmuştur. Yalın rûmî motifler iç bünyeye sahiptir ve iç kısmı açık mavi renk ile renklendirilmiştir. Tepelik formunun bulunduğu yer siyah renkli rûmî motifi tasarımıyla oluşturulan kapalı alanın içinde oksit sarı zemin rengi üzerindedir. Siyah renkli rûmîler iç bünyelidir ve helezon sisteminde saadet düğüm motifleri bulunmaktadır.

Kırmızı renkli tezyinât sisteminde ise bitkisel motifler kullanılmıştır. Bu motifler nar, kıvrık yapraklar, konik formlu motif ve yönlü hatâîdir. Tasarım paftasında negatif tasarımlara yer verilmiştir.

Duvar yüzeyinde Memluk üslubu olarak tanımladığımız geometrik tasarım kuzey duvarı ile aynıdır. Duvarların birleşim yerlerinde yer alan dikdörtgen tasarımlar ile birbirinden farklılaşmaktadır. Bu alanda yer alan dikdörtgen tasarımlarda eşkenar dörtgen yerine daire formu tercih edilmiştir (Resim 204-205).

Resim 204: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Mermer Taklit Tezyinâtı

Resim 205: Mükrimme Hatun Türbesi, Batı Duvarı Tezyinâtı

4.4.4. Değerlendirme

Türbe kare planlı olma özelliği ile Gülruh Hatun, Gülşah Hatun ve Şirin Hatun Türbesi'ne benzemektedir. Türbenin kubbe tezyinâtı barok rokoko özellikleri taşımaktadır. Kubbe ve kubbeye geçiş ögesine uygulanan tezyinât oldukça sadedir.

Duvar yüzeylerinde; Gülrüh Hatun ve Şirin Hatun Türbesi ile benzer özelliğe sahip kırmızı renkli yazı kuşağı uygulaması görülmektedir. Pencere alınlıklarında yer alan üçgen formlu tezyinât ve pencere alınlıklarına kadar uygulanmış mermer taklidi tezyinât Şirin Hatun Türbesi'ndeki tezyinât ile benzerdir.

Mükrimme Hatun Türbesi batı duvar yüzeyinde yer alan yazı tasarımının benzerliğe sahip bir örneği de Şirin Hatun Türbesi'nde doğu duvarı ve batı duvarında bulunmaktadır.

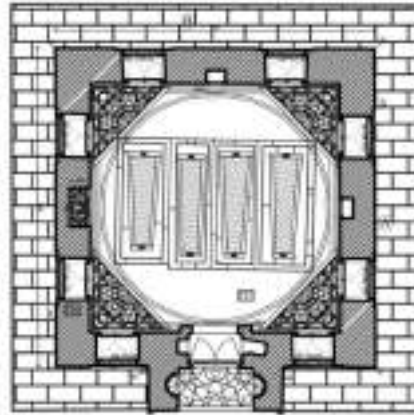

4.5. KATALOG-V Gülrûh Hatun Türbesi

Türbenin Adı :	Gülrûh Hatun Türbesi	
Mevcut Durumu :	Ziyarete Açık	
İnceleme Tarihi :	2021-2022	
İnşa Tarihi:	1527	
Banisi:	Gülrûh Hatun	
Mimarı :	Bilinmiyor	
Nakkaşı :	Bilinmiyor	
Tezyinât Tekniği :	Sıva ve Taş Üzeri Kalemîşi	

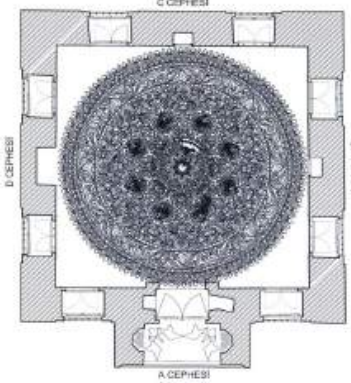
Gülrûh Hatun Türbesi'nin 1527 tarihinde II. Bayezid'in eşi Gülrûh Hatun tarafından kendi adına inşa ettirdiği bilinmektedir. Türbe genelinde kubbede, kubbeye geçiş ögelerinde, duvar yüzeylerinde sıva üzeri kalemîşi tezyinâtı bulunmaktadır. 1855 yılında yaşanan depremin ardından uygulanan Barok tezyinât 2012 yılındaki restorasyon sürecinde kaldırılmıştır. Dönem eki olarak kubbede bir parçası halen mevcuttur. Mevcut kalemîşi tezyinâtı incelediğimiz zaman yapının çağdaşı olduğu devrin tezyinât anlayışını gösteren motiflerden müteşekkil bir tasarıma sahip olduğu görülmektedir.

Sıva üzeri kalemîşi tezyinâtı ile uygulanmış olan bu tasarımda kubbede tamamen rûmî motifler kullanılmış olup oldukça yoğun bir tezyinâta sahiptir (Çizim 51). Pencere alınlıklarında 1855 yılı depremi restorasyonundan kalan Barok-rokoko üslubunda süslemeler mevcuttur. Kalemîşi tezyinâta kullanılan yazı üslubu da yine dönemin üslubunu yansıtmaktadır.

Çizim 51: Gülrûh Hatun Türbesi Plan Şeması (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

4.5.1. Kubbe Yüzeyi Kalemîşi Tezyinâtı

Katalog No:	5	
Örnek No:	1	
Fotoğraf No:	206-223	
Çizim No:	52-56	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Kubbe Merkezi, Kubbe Eteği	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Rûmî, Münhani, Yaprak	Gülrûh Hatun Türbesi Kubbe Planı

1.Kubbe

Türbenin kubbe tezyinâtı sırasıyla;

- a) kubbe merkezi,
- b) kubbe eteği iki aşamada değerlendirilmiştir (Resim 206).

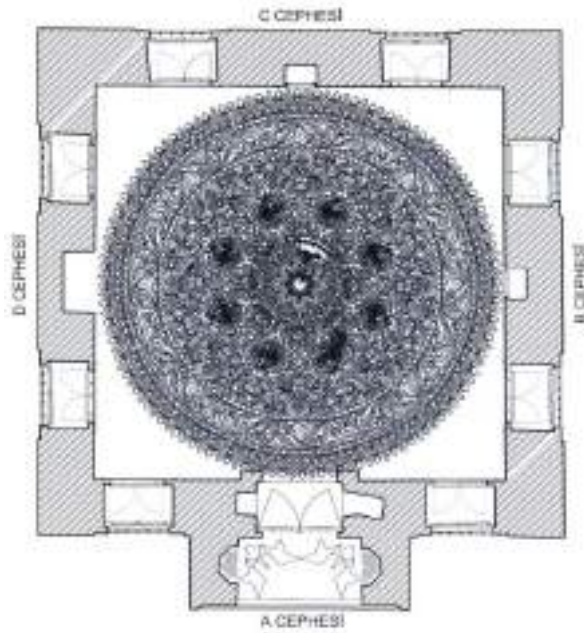
Resim 206: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Kalemîşi Tezyinâtı

a. Kubbe Merkezi;

Kubbe yüzeyinde sıva üzeri kalemişi tekniği uygulanmıştır. Kubbe dönemin bir özelliği olarak kubbe eteği de dahil kubbenin tamamına yakınında yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünde yoğun bir tezvinât bulunmaktadır (Resim 207), (Çizim 52).

Resim 207: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe Merkezi

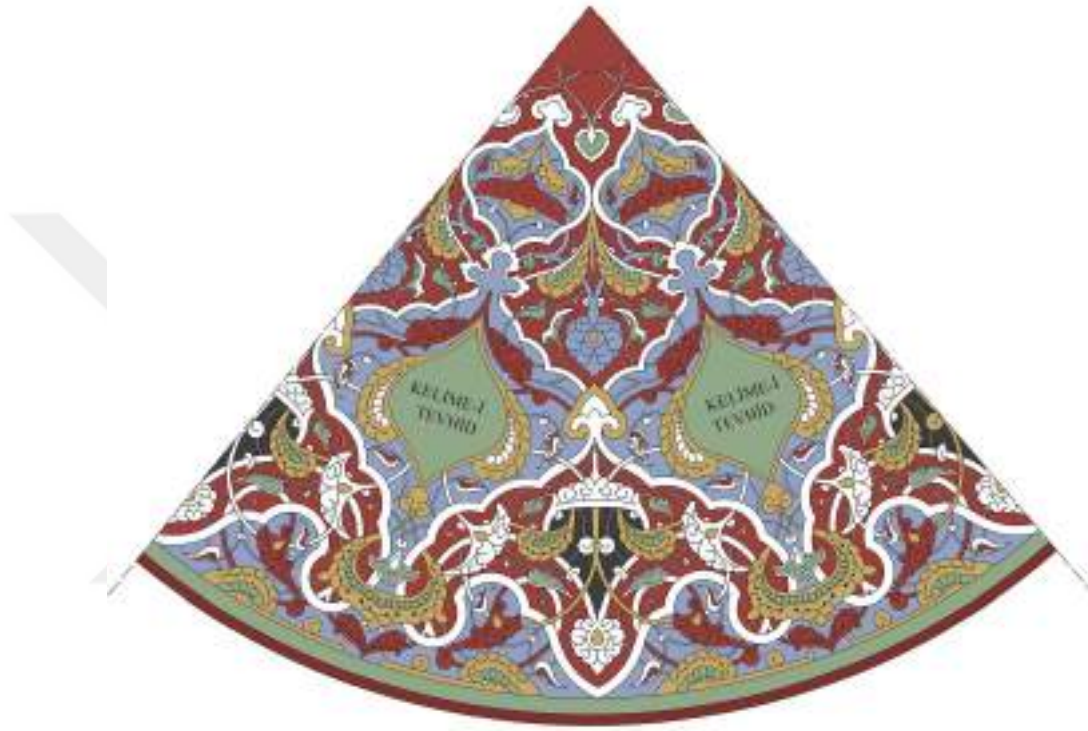
Çizim 52: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe Bezeme Planı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Tasarımı oluşturan helezon sistemi incelendiğinde kubbe merkezinden kubbe eteği cihetine ve kubbe eteğinden kubbe merkezi cihetine iki yönlü tasarım uygulanmıştır. Helezon sisteminin analizi ile tezyinât tasarımı daha net anlaşılmaktadır. Tasarımın üç helezon sistemi ile oluşturulduğu görülmektedir (Resim 208).

Resim 208: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Dilimi

Kubbe tezyinâtında yer alan kapalı formlar beyaz renkli, dandanlı hatlar ile çizgisel olarak oluşturularak tasarım paftaları oluşturulmuştur. Çizgisel pafta tasarımlarında kırılmalar fazladır. Bu sayede kapalı formların zemin renkleri, farklı renklerle renklendirilmiştir ve birbirinden ayrılarak pafta tasarımları görsel olarak belirgin hale gelmiştir (Çizim 53).

Çizim 53: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Çizimi

Dairesel formda tasarlanan ve sıva üzerine tatbik edilen kubbe merkezindeki tezyinât ve zemin rengi ağırlıklı olarak mercan kırmızı renklidir. Pafta tasarımlarında münhani motifinin fazlaca kullanıldığı görülmektedir. Kubbe merkezindeki dairesel tasarım kubbe merkezinden kubbe eteğine doğru üç kademeli şekilde açıklanmıştır. Pafta tasarımlarının daha anlaşılır olması açısından “pafta; a,b,c,d,e,f” şeklinde adlandırılmıştır (Resim 209-210).

Resim 209: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, 1/8 Dilimi

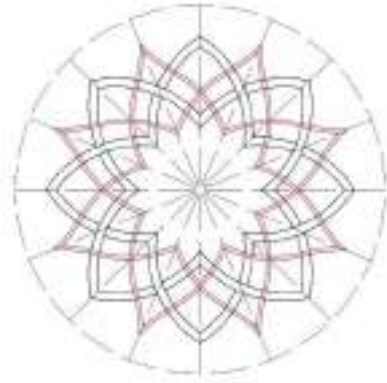
Resim 210: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Kompozisyon Paftaları

1.Kademe: Bu kademedeki bulunan tezyinât diğer iki kademeye göre geniş çaplıdır. Tezyinâtlı sathın zemin rengi mercan kırmızıdır. Kompozisyon 1/16 taksimatlı (22,5°) olarak tasarlanıp uygulanmıştır. Tezyinât tasarımında kullanılan renkler dönem özelliğini yansıtmaktadır.

Pafta-a: Desen tasarımının başlangıç noktası iki farklı geçme tasarımıyla oluşturulmuştur. Kubbe merkezine doğru oksit sarı renkle sekiz kollu, kubbe eteğine doğru beyaz renkle 8 kollu olmak üzere 16 kollu geçme tasarım mevcuttur. Geçmelerle oluşturulan kapalı form siyah renklidir. Merkezdeki geçmelerden çıkan sap çıkmaları tepelik formuyla nihayetlendirir ve kapalı alanın zemini mercan kırmızı renklidir. Tepelik formunun içi kademeli olarak renklendirilmiştir (Resim 211), (Çizim 54).

Resim 211: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-a

Çizim 54: Gülrûh Hatun Türbesi, Merkez Detayı

Pafta-b: Kompozisyon tasarımı münhanilerle detaylandırılmış rûmîler dikkat çekmektedir. Zemin rengi açık mavi renklidir. Oksit sarı renkli ve kırmızı renkli münhanili rûmî ve dendanlı rûmî bulunmaktadır (Resim 212).

Resim 212: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-b

Pafta-c: Zemin rengi mercan kırmızı renklidir. Tasarımda oksit sarı renkli dilimli rûmî motifi; beyaz renkli, iç bünyeli ve kademeli renklendirilmiş yalın rûmî motifi, açık mavi renkli münhanili tepelik motifi yer almaktadır. Bu tasarım dönem özelliğini yansıtmaktadır (Resim 213).

Resim 213: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-c

Pafta-d: Zemin rengi açık mavi renklidir. Pafta tasarımında oksit sarı renkli dendanlı hurde rûmî, kırmızı renkli münhanili rûmî, beyaz renkli yalın rûmî, dilimli rûmî motifi ve yazı kartuşu bulunmaktadır (Resim 214).

Resim 214: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-c

Kubbe tezyinâtı bünyesinde yer alan “Kelime-i Tevhid” yazıları kapalı formlar içerisinde tasarlanmış ve sekiz kez tekrar edilmiştir (Resim 215). Kelime-i Tevhid’in “Lâ ilâhe İllallâh” kısmı beyaz renkli celî sülûs yazı ile, “Muhammedün Resûlullah” (s.a.v.) kısmı ise kırmızı renkli kûfî yazı ile yazılmıştır. Bu tarz istifler dönemin özelliğini yansıtmaktadır.

Resim 215: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-d, Kelime-i Tevhid İstifleri

Oksit sarı renkli, dilimli rûmî formu ile sınırlandırılmış zemin rengi açık yeşil renk olan kapalı formun içerisinde Arapça “Kelime-i Tevhid” iki parça halinde nakşedilmiştir. Kelime-i Tevhid’in “Lâ ilâhe İllallâh” kısmı beyaz renkli celî sülûs yazı ile, “Muhammedur Rasûlullah” (Sav.) kısmı ise kırmızı renkli kûfî yazı ile kırmızı yazılmıştır. Kelime-i Tevhid’in Arapça yazılışı, okunuşu ve anlamı şu şekildedir (Resim 216).

Metin:	لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ الرَّسُولُ اللَّهُ
Okunuşu:	“Lâ ilâhe İllallâh Muhammedur Rasûlullah”
Anlamı:	“Allah’tan başka ilah yoktur. Hazreti Muhammed (S.A.V.) Allah’ın Resulüdür”

Resim 216: Gülrûh Hatun Türbesi, Pafta-d, Kubbe, Kelime- Tevhid İstifi

Pafta-e: Zemin rengi mercan kırmızı renklidir. Pafta tasarımında oksit sarı renkli dendanlı hurde rûmî; beyaz renkli münhanili rûmî; beyaz renk, kademeli renklendirilmiş iç bünyeye sahip yalın rûmîler; beyaz renkli ve münhanili agraf motifi; beyaz renkli münhanili tepelik motifi bulunmaktadır. Söz konusu rûmî motifler dönemin özelliğidir (Resim 217).

Resim 217: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-e

Pafta-f: Alt kısımdaki mavi zeminli alanda ise münhanili rûmîler kırmızı ile kademeli olarak renklendirilmiştir. Dendanlı, münhanili rûmîler oksit sarı ile yalnız rûmîler beyaz ile kademeli şekilde renklendirilmiş ve iç bünyeleri işlenmiştir (Resim 218).

Resim 218: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe, Pafta-f

1. kademedeki tasarım siyah zemin üzerinde limon küfü yeşili, dendanlı bordürle sınırlandırılmıştır.

2.Kademe: Bordürde yer alan tasarımın zemin rengi mercan kırmızıdır. Bu alanda iki iplik rûmî tasarımı yer almaktadır. İnce helezonda yer alan tasarımda açık

yeşil renkle renklendirilmiş dendanlı ayırma rûmî motif bulunurken oksit sarı renkli kalın şeritte iki yönlü yapışık rûmî¹⁷⁹ tasarımı dikkat çekmektedir. Yapışık iç bünyeli hurde rûmîler iç bünyeye sahiptir ve bu rûmîler dönem özelliği olarak kabul edilmektedir. Bu bordür koyu kırmızı renkli ince fileto çizgisi ile sınırlandırılmıştır (Resim 219).

Resim 219: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe, 2. ve 3. Kademe

Yapışık rûmî motifinin farklı örneklerini Edirne Muradiye Camii çini mihrabında ve kemer yüzeylerinde, Konya Mevlâna Türbesi'nde, Bursa Cem Sultan Türbesi'nde, Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii¹⁸⁰'ndeki kalemişi tezyinât tasarımlarında rastlanmaktadır¹⁸¹.

Yapışık şeritli rûmî motifli ana bordür ile tığ desenleri arasında siyah, beyaz, kırmızı renklere müteşekkil 45° açı ile oluşturulmuş geometrik formlu ince bordür kullanılmıştır.

Kubbe tasarımı siyah ve kırmızı renkli negatif tarzda uygulanan tığ motifleri ile tamamlanmıştır (Resim 220), (Çizim 55).

¹⁷⁹ İrteş, S., Baysal A. Fuat, "15. Yüzyıl Osmanlı Kalemişi Tezyinâtında Kullanılan Rûmî Motifler Üzerine Bir Değerlendirme," 324.

¹⁸⁰ Ünver - Pakalın, *Bursa'da Fatih'in Oğulları Mustafa ve Sultan Cem ve Türbeleri*, 51.

¹⁸¹ İrteş, S., Baysal A. Fuat, "15. Yüzyıl Osmanlı Kalemişi Tezyinâtında Kullanılan Rûmî Motifler Üzerine Bir Değerlendirme," 324–328.

Resim 220: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe, Kademe 2-3, Detay

Çizim 55: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe, 3. Kademe Çizimi

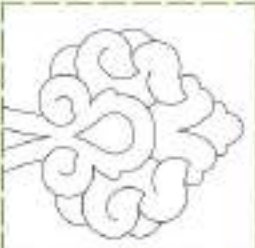

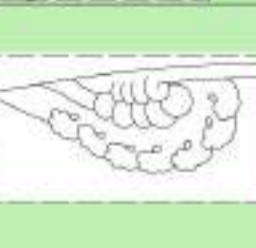
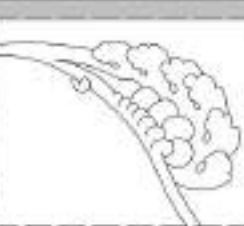
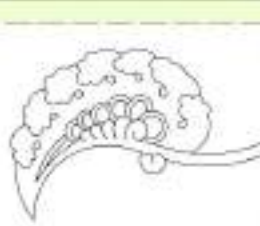
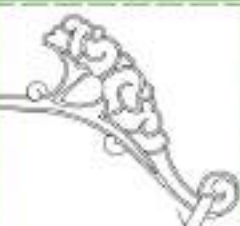
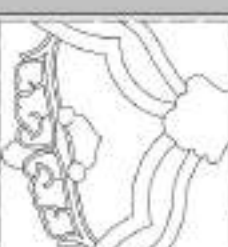

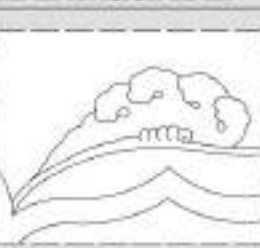
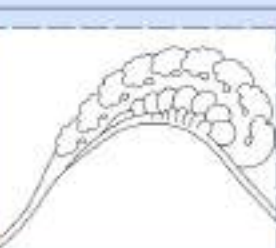
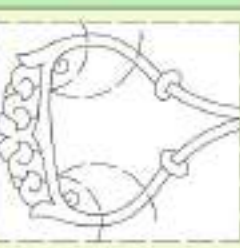
3.Kademe: Kubbenin zemin rengi üzerine siyah renkli rûmî ve kırmızı renkli agraf ve tepeliklerle negatif tarzda tığ deseni oluşturulmuştur. Agrafaların içleri oksit sarı renkle renklendirilmiştir. Kubbe göbek tasarımı söz konusu tığ motifleri ile tamamlanmıştır (Resim 220).

Kubbe tezyinâtında kullanılan rûmi motifler tablolarında gösterilmiştir (Tablo 7-8).

		
1. Kademe, Pafta b, Rûmî	1. Kademe, Pafta b, Tepelik	1. Kademe, Pafta c, Rûmî
		
1. Kademe, Pafta c, Tepelik	1. Kademe, Pafta c, Rûmî	1. Kademe, Pafta d, Rûmî
		
1. Kademe, Pafta d, Rûmî	1. Kademe, Pafta d, Rûmî	1. Kademe, Pafta e, Rûmî
		
1. Kademe, Pafta e, Rûmî	1. Kademe, Pafta e, Rûmî	1. Kademe, Pafta e, Rûmî

		
1. Kademe, Pafta e, Tepelik	1. Kademe, Pafta f, Rûmî	1. Kademe, Pafta f, Rûmî
		
1. Kademe, Pafta f, Rûmî	1. Kademe, Pafta f, Rûmî	1. Kademe, Pafta f, Tepelik
		
1. Kademe, Pafta e-f, Tepelik	2. Kademe, Yapışık Rûmî	

Tablo 7: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe, Motifler

	I. kademe, pafta d		I. kademe, pafta e		I. kademe, pafta f
	I. kademe, pafta c		I. kademe, pafta e		I. kademe, pafta f
	I. kademe, pafta c		I. kademe, pafta e		I. kademe, pafta f
	I. kademe, pafta c		I. kademe, pafta e		I. kademe, pafta f
	I. kademe, pafta b		I. kademe, pafta d		I. kademe, pafta f
	I. kademe, pafta b		I. kademe, pafta d		I. kademe, pafta e

Tablo 8: Gülrûh Hatun Türbesi Rûmî Motifler

b. Kubbe Eteği;

Kubbe eteğinde kubbe merkezi yönünde bordür ve tığ tasarımı bulunmaktadır (Resim 221).

Resim 221: Glrh Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Kalemîşi Tezyinti

Mercan kırmızı renk üzerine uygulanan tasarım rûmî motiflerle oluşturulmuştur. Desen, beyaz renkli münhanili rûmîler, turuncu renkli hurdeli rûmî ve yalın rûmîler ile tasarlanmıştır (Resim 22).

Resim 222: Glrh Hatun Türbesi, Kubbe Eteği, Bordür Detay 1

Rmlerle elde edilen iki farklı kapalı alan görülmektedir. Siyah zeminli kapalı alanın merkezinde kademeli olarak renklendirilmiş, tepelik formu agraf tasarımı bulunurken mavi zeminli kapalı alanın merkezinde kademeli olarak renklendirilmiş agraf tasarımı görülmektedir. Kapalı formların aralarında turuncu renkli rûmîler bordür çizgisinin dıın çıkararak tepelik formu ile tığ motifi oluşturmuştur (Resim 223), (izim 56).

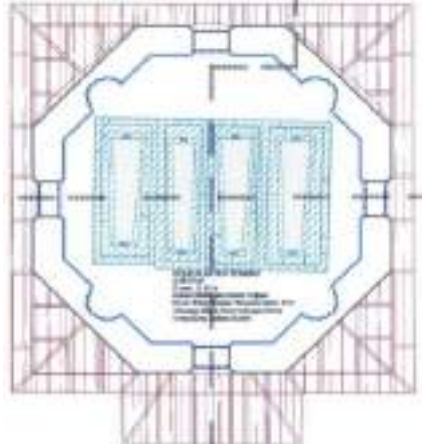

Resim 223: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe Eteği, BordürDetay 2

Çizim 56: Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe Eteği Detay Çizimi

4.5.2. Kubbe Geçiş Ögesi Kalemîşi Tezyinât

Katalog No:	5	
Örnek No:	2	
Fotoğraf No:	224-239	
Çizim No:	57-59	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Kubbe Kasnağı	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Bitkisel Motifler, Rûmi, Düğüm	<p>Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Planı</p>

2. Kubbeye Geçiş Ögesi

Katalogun bu bölümünde kubbe kasnağını oluşturan yüzeylerin tezyinâtı incelenmiştir. Kubbe kasnağı sekizgen formdadır ve iç mekânda bu etki görülmektedir. Kubbeye geçiş tasarımı bu yönde şekillenmiştir (Resim 224).

Kubbeye geçiş ögesi tezyinâtı yine sırasıyla;

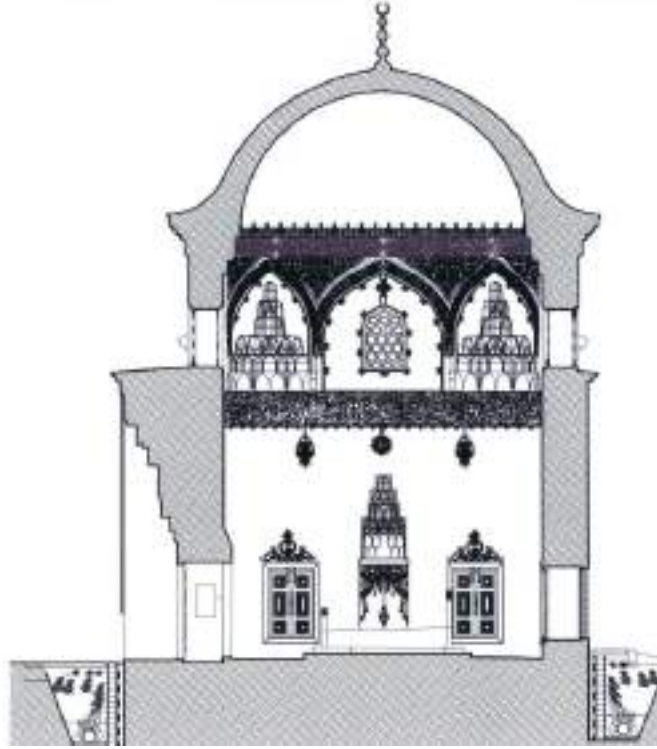
- kubbe kasnağı (tambur) yazı kuşağı,
- pendantif yüzeyi,
- mukarnaslı tromp yüzey,
- revzen pencere ve çevresi olarak üzere dört kısımda değerlendirilmiştir.

Resim 224: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Kalemîşi Tezyinâtı

a. Kubbe Kasnağı (Tambur) Yazı Kuşağı

Kubbe eteğinde yer alan yazı kuşağında kartuşlar halinde siyah zemin üzerinde yazı istifi bulunmaktadır. Bordürde mercan kırmızı renkli yalın rûmîlerle oluşturulmuş tasarım yazıların altında kalmaktadır. Yazı paftaları turuncu renkli fileto çizgisiyle sınırlandırılmış ve birbirine bağlanmıştır (Çizim 57).

Çizim 57: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Kubbe Eteği, Yazı Kuşağı

(Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Yazı ve tezyinâtı incelendiğinde; 8 adet yazı kartuşunun içerisinde gri renk ve kûfi yazı ile esmâ-i hüsnâ yazmaktadır. Devrin hat sanatına ait örnekler görülmektedir. Yazılarda bozulmalar bulunmaktadır (Resim 225-226-227-228-229-230-231-232).

Kubbe kasnağındaki yazı kuşağında yer alan esmâ-i hüsnânın¹⁸² metni, okunuşu, anlamı aşağıdaki gibidir.

¹⁸² Hadîs-i Şerif, *Tirmizî, Deavât*, 83.

I. Yazı Kartuşu

Resim 225: Gülrûh Hatun Türbesi, I. Yazı Kartuşu

<p>“Hüvallahüllezi lâ ilâhe illâ hû ” “er-Rahmân” “er-Rahîm”</p>	<p>“O, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah’tır.” “Bağışlayan, esirgeyen” “Bağışlayıcı, sevdiklerine ve müminlere (âhirette) merhamet eden”</p>	<p>هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرحمن الرحيم</p>
--	--	--

II. Yazı Kartuşu

Resim 226: Gülrûh Hatun Türbesi, II. Yazı Kartuşu

<p>“el-Melik” “el-Kuddûs” “es-Selâm” “el-Mü’min” “el-Müheymin”</p>	<p>“Görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibi” “Hata, gaflet ve âcizlikten, eksiklikten uzak, mutlak kemâl sâhibi” “Her türlü eminliğin, salımlığın aslı olan, güvenlik veren” “Îmân ve güven veren, her türlü şüphe ve tereddütleri kaldıran” “Görüp gözeten, herşeye şâhit olan, herşeyi koruması altına alan”</p>	<p>الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن</p>
--	---	---

III. Yazı Kartuşu

Resim 227: Gülrûh Hatun Türbesi, III. Yazı Kartuşu

“el-‘Aziz”	İzzet sâhibi, mağlup edilmesi imkânsız olan, her şeye galip olan”	العزیز
“el-Cebbâr”	Kudret sâhibi, istediğini mutlak yapan, dilediğine muktedir olan”	الجبّار
“el-Mütekebbir”	Her hususta çok büyük ve azamet sâhibi ulu yaratıcı olan”	المتكبر
“el-Hâlik”	Takdirine uygun bir şekilde yaratan”	الخالق
“el-Bârî”	Yarattıklarını temiz ve sağlam bir nizâm üzere yaratan”	البارئ

IV. Yazı Kartuşu

Resim 228: Gülrûh Hatun Türbesi, IV. Yazı Kartuşu

“el- Musavvir”	“Yaratmış olduğu varlıkları şekillendiren ve tâkdir eden”	المصور
“el-Gaffâr”	“Kullarının günâhlarını affeden ve çok bağışlayan”	الغفار
“el-Kahhâr”	“Haddi aşanları çok şiddetli kahreden”	القهار
“el-Vehhâb”	“Karşılıksız veren”	الوهاب
“er-Rezzâk”	“Bütün yaratıkların rızıklarını veren”	الرزاق
“el-Fettâh”	“Kulların her türlü güçlük ve sıkıntılarını açan ve kolaylaştıran”	الفتاح

V. Yazı Kartuşu

Resim 229: Gülrûh Hatun Türbesi, V. Yazı Kartuşu

“el-‘Alîm”	“Bilgisi sonsuz olan, her şeyin farkında ve ince noktasına kadar bilen”	العليم
“el-Kâbîz”	“Herşeyi sonsuz kudreti altına alan, bu kudretiyle kuşatıp kavrayan”	القابض
“el-Bâsît”	“Hayrı, lütuf ve rahmetini kullarına yayan, dilediğine bolluk veren”	الباسط
“el-Hâfîz”	“Büyüklenip hak-hukuk tanımaz zorbaları; rezil perişan eden”	الخافض
“er-Râfî”	“Kaldıran, yükselten ve yüksek olan”	الرافع

VI. Yazı Kartuşu

Resim 230: Gülrûh Hatun Türbesi, VI. Yazı Kartuşu

“el-Mu‘îz”	“İzzet ve ikrâm edici, şeref sâhibi”	المعز
“el-Müzîll”	“Lâyık olanları zillete düşüren, zelîl kılan, onları hor ve hakir eden”	المذل
“es-Semî”	“İşiten, işitme kuvvetine sâhip olan ve işitme gücünü veren”	السميع
“el-Basîr”	“Her şeyi eksiksiz gören, yarattıklarına görme duyusunu veren”	البصير
“el-Hakem”	“Hikmet sahibi olan, yaptığı her işte hikmet gözeten, hükmeden”	الحكيم
“el-‘Adl”	“Herkesine hakkını veren”	العدل

VII. Yazı Kartuşu

Resim 231: Gülrüh Hatun Türbesi, VII. Yazı Kartuşu

“el-Latîf”	“En ince işlerin bile bütün inceliklerini bilen”	اللطيف
“el-Habîr”	“Her şeyden haberdâr olan, her yönüyle bilen”	الخبير
“el-Halîm”	“Cezâ vermeye acele etmeyen, yumuşak davranarak geriye bırakan”	الحليم
“el-‘Azîm”	“Büyüklik ve üstünlüğün tek sâhibi, pek azametli olan”	العظيم
“el-Gafûr”	“Mağfiret eden, suçları bağışlayan, affeden”	الغفور
“eş-Şekûr”	“Çok şükre lâayık olan, kendi rızâsı için şükredilen”	الشكور
“el-‘Aliyy”	“Güçte, bilgide, hükümde ve bütün yetkin sıfatlarında üstün olan”	العلي

VIII. Yazı Kartuşu

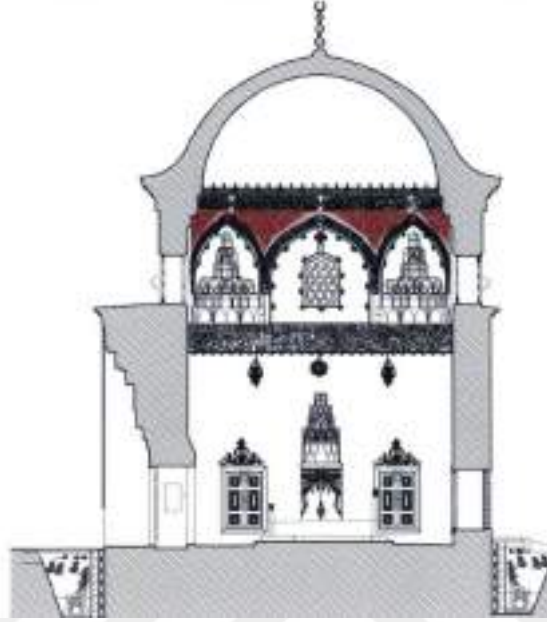

Resim 232: Gülrüh Hatun Türbesi, VIII. Yazı Kartuşu

“el-Halîm,”	Cezâ vermeye acele etmeyen, yumuşak davranarak geriye bırakan”	الحليم
“el-Hamîd”	Çok övülen, övgüye en çok layık olan”	الحميد
“el-Kebîr”	Çok büyük”	الكبير
“el-Hâfiz”	Muhafaza eden, koruyup saklayan”	الحفيظ
“el-Mukîr”	Rızıkları yaratan, bilen, tâyin eden, her yaratılmışın rızıkını veren”	المقيت
“el-Hasîb”	Yapılanları tümüyle hesâba çeken, yaptığının karşılığını veren”	الحسيب

b. Pandantif;

Kubbeye geçişler pandantifler ile sağlanmıştır ve geçişte kubbe kasnağının sekizgen olması sebebiyle sekiz adet pandantif kullanılmıştır (Çizim 58).

Çizim 58: Gülrüh Hatun Türbesi Kesit, Pandantif (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Pendantif yüzelerindeki tasarım paftası; gri zemin renkli, ½ simetrikli, rûmî motifler ve düğüm motifleri kullanılarak oluşturulmuştur. Düğüm motifi ile oluşturulan hat turuncu renklidir ve bu hat ile mercan kırmızı renkli kapalı alanlar elde edilmiştir. Düğümlerin iç kısımlarında yer alan kapalı alanlar siyah renklidir (Resim 233-234).

Resim 233: Gülrüh Hatun Türbesi, Pandantif Yüzeleri Kalemîşi Tezvinât

Resim 234: Gülrûh Hatun Türbesi, Pandantif Detayı

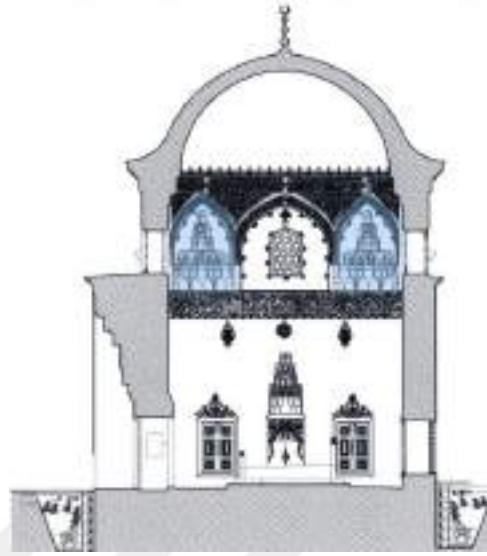
Paftada kullanılan rûmî motifler hurdeli ve yalın rûmî motifleri olarak kullanılmıştır. Hurdeli rûmîler siyah zemin renkli olup gri renkli hurdeli rûmîlerden oluşmuştur ve mercan kırmızı renkle tahrirlenmiştir. Yalın rûmîlerin iç kısmı yeşil renkle veya kırmızı-beyaz renkler ile kademeli olarak renklendirilmiştir. Pandantif yüzeyindeki tasarım diğer yüzeyler üzerine tekrarlanarak uygulanmış ve kubbe kasnağındaki pandantiflerin yüzey tasarım tamamlanmıştır (Resim 63).

c. Mukarnaslı Tromp Yüzey

Kare planlı yapının köşelerinde yer alan mukarnaslı trompların; mukarnaslı yüzeylerinde, köşelik kısımlarında ve trompları çevreleyen, kubbe kasnağını birbirine bağlanan sivri kemerli yüzeyler sıva üzeri kalemişi tezyinâtlıdır. Mukarnaslı alan kırmızı renk ile tahrirlenerek belirgin hale getirilmiştir (Resim 235), (Çizim 59).

Resim 235: Gülrûh Hatun Türbesi, Mukarnaslı Tromp Yüze

Çizim 59: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Mukarnaslı Tromp (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Mukarnaslı kısım altı sıradan oluşmaktadır ve 4. sıranın yere bakan yüzeylerinde mermer üzeri, beyaz ve siyah renkli, bitkisel motif tezyinâtı bulunmaktadır. Bitkisel motifleri çevreleyen kırmızı renkli, beşgen formlu geometrik form uygulanmıştır (Resim 236).

Resim 236: Gülrûh Hatun Türbesi, Mukarnas Detayı

Mukarnasların köşelik kısımlarında ise siyah renkli ve $\frac{1}{2}$ simetriğinde üçer adet olmak üzere altı adet düğüm motifi uygulanmıştır. Böylece yüzeyler arası belirgin hale getirilmiştir (Resim 237).

Resim 237: Gülrûh Hatun Türbesi, Saadet Düğümü Detayı

Kemer yüzeylerinde bitkisel motiflerden oluşan tasarım bulunmaktadır. Baba Nakkaş üslubu tezyinât kubbe kasnağında ve trompların etrafındaki sivri kemer yüzeyinde görülmektedir. Sivri kemer yüzeyinde gri renk zemin üzerine beyaz renkle negatif uygulama yöntemi görülmektedir. Tezyinâtlı alan önce turuncu renkli, ardından kırmızı renkli fileto çizgisiyle sınırlandırılmıştır (Resim 238).

Resim 238: Gülrûh Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı, Kemer Detayı

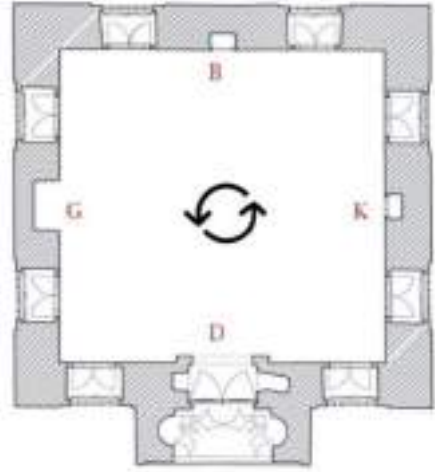
d. Revzen Pencere Yüzey

Kubbe kasnağında dört adet revzen pencere bulunmaktadır. Bu alan üzerinde sıva üzeri kalemişi tezyinât uygulanmıştır. Alan $\frac{1}{2}$ simetrik tasarıma sahiptir. Yüzey sınırı ve revzen pencere çevresi düğüm motifi ile çevrelenerek tezyin edilmiştir. Sade bir tasarıma sahiptir (Resim 239).

Resim 239: Gülruh Hatun Türbesi, Revzen Pencere Kalemişi Tezyinâtı

4.5.3. Duvar Yüzeyleri Kalemî Tezyinâtı

Katalog No:	5	
Örnek No:	3	
Fotoğraf No:	240-259	
Çizim No:	60-64	
Tezyinâtın Bulunduğu Alan:	Batı ,Güney, Doğu, Kuzey, Duvarı	
Uygulama Tekniği:	Sıva Üzeri	<p style="text-align: center;">Gülrûh Hatun Türbesi Plan</p>
Kullanılan Yazı ve Motifler:	Sülüs Yazı, Kûfi Yazı, Makîlî Yazı, Rûmî, Dügüm-Geçme, Barok-rokoko, Me-mer Taklit	

3. Duvar Yüzeyleri

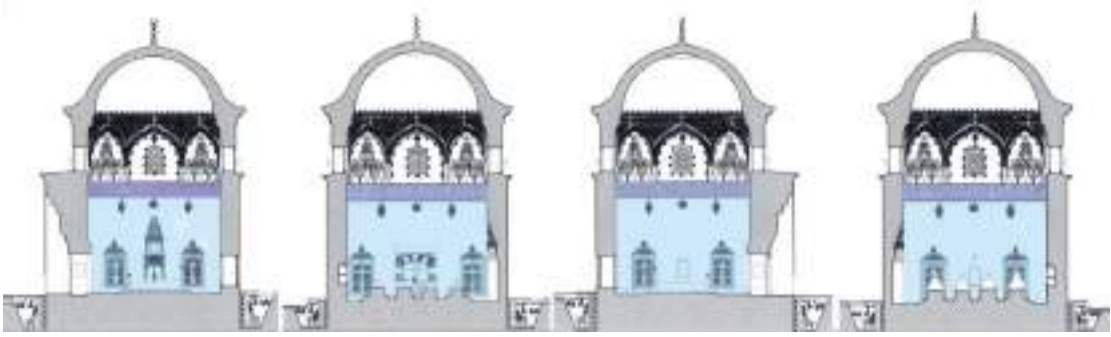
Türbe duvar yüzeylerinin kubbe tasarımına nispet ile daha sade tasarımlara sahip olduğu görülmekte ve duvarların tamamı kıyaslandığında birbiri ile orantılı olarak bezenmiştir. Yapının duvar yüzeylerindeki en önemli tezyinâtı 15. yüzyıl özelliklerini taşıyan yaklaşık 85 cm. enindeki celi sülüs, kûfi ve ma'kîlî yazı türlerini bulunduran yazı kuşağıdır. Yazı kuşağının alt kısmında kandil motifinde istiflenmiş yazılar ve pencere üzalınlıklarında tezyinâtlar bulunmaktadır.

Kare planlı türbede duvar yüzeylerindeki yazı kuşağında yer alan ayetin batı duvarından başlaması sebebiyle değerlendirmeye batı duvar yüzeyinden başlanmıştır. Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı bütünlüğü bozulmamak sebebiyle ayrıca değerlendirilmiştir.

Gülrûh Hatun Türbesi'nin duvar yüzeylerindeki tezyinât yine sırasıyla;

- a) yazı kuşağı,
- b) batı duvar yüzeyi,
- c) güney duvar yüzeyi,
- d) doğu duvar yüzeyi,

e) kuzey duvar yüzeyi olmak üzere beş kısımda değerlendirilmiştir (Çizim 60), (Resim 240-241-242-243).

Çizim 60: Gülrûh Hatun Türbesi, Kesitler (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Resim 240: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı

Resim 241: Gülrûh Hatun Türbesi, Güney Duvarı

Resim 242: Gülrûh Hatun Türbesi, Doğu Duvarı

Resim 243: Gülrûh Hatun Türbesi, Kuzey Duvarı

a. Yazı Kuşağı

Yapının kubbe kasnağı altında ve dört duvar yüzeyinde yer alan birbirinin devamı olan yazı kuşağı yer almaktadır. Bu yazı kuşağı değerlendirilirken yazının bölünmemesi amacıyla tümü ele alınmıştır.

Yapının beden duvarlarında yer alan yazı kuşağı değerlendirildiğinde Mükrim Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ve Şirin Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ile büyük oranda benzerdir.

Yazı kuşağını çevreleyen kartuşların uç bölgeleri siyah zemin renkli ve tezyinatsızdır. Bu bağlantı köşeleri ile duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı birbirine bağlanmıştır (Resim 244).

Resim 244: Gülrûh Hatun Türbesi, Yazı Kuşağı Detay

Yazı kuşağı; Arapçadır ve sağdan sola yönde nakşedilmiş olup kırmızı zemin rengi üzerine beyaz renkli Selçuklu sülüsü yazı, oksit sarı renkli kûfi yazı ve zeminde beyaz renkli rûmî helezon sistemiyle tasarlanarak tezyin edilmiştir. İki satır yazı sistemi Timûr üslubu olarak bilinir (Resim 245).

Resim 245: Gülrûh Hatun Türbesi, Yazı Kuşakları

Yazı kuşağı, ma'kili yazı tasarımının yer aldığı batı duvarından başlamaktadır (Resim 246). Ma'kili yazı tasarımı;

Resim 246: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Ma'kili Yazı

Metin Ma'kîli:	سبحان الحي الذي لا يموت
Okunuşu:	“Sübhanel hayüllezi la yemût”
Anlamı:	“Mülk ve Meleket’ün (maddî manevî bütün alemlerin) sahibini tesbih ederiz.”

Beyaz renkli Selçuklu sülüsü yazı ile Bakara Sûresi¹⁸³ 255. ayetin tamamı olan Âyetü'l-Kürsî¹⁸⁴ nakşedilirken oksit sarı renkli kûfî yazı ile ise Fatiha Sûresi¹⁸⁵,nin tamamı ve İhlas Sûresi¹⁸⁶,nin tamamı nakşedilmiştir. Bu dört cephe duvarındaki yazı kuşağı aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

1.Batı cephe duvarında;

Metin	أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿٣﴾ مَالِكِ يَوْمِ
Kûfî:	الدِّينِ ﴿٤﴾ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾ إِهْدِ
Okunuşu: “...“(2) Elhamdulillâhi rabbil'alemin. (3) Errahmânir'rahim. (4) Mâliki yevmiddin. (5) İyyâke na'budu ve iyyâke neste'in. (6) İhdi...”	
Metin	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٥﴾
Sülüs:	اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ
Okunuşu: “Bismillâhirrahmânirrahîm/ Allahû lâ ilâhe illâ hûvel hayyûl kây-yum/ lâ te'huzûhu sinetûn...”	

2.Güney cephe duvarı;

Metin	نَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
Kûfî:	الْمَغْضُوبِ
Okunuşu: “...nessirâtal mustakîm. (7) Sirâtallezine en'amte aleyhim, ğayril mağdûbi...”	

¹⁸³ Kur'anı Kerim, “Bakara Sûresi.”255.

¹⁸⁴ Sülün, *Sanat Eserine Vurulan Kur'an Mührü*, 253.

¹⁸⁵ Kur'anı Kerim, “Fatiha Sûresi,”1-7.

¹⁸⁶ Kur'anı Kerim, “İhlas Sûresi,”1-4.

Metin	وَلَا تَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ
Sülüs:	عِنْدَهُ إِلَّا
Okunuşu: "...velâ nevm, lehu mâ fis semâvati ve mâ fil ârd, men zellezi yeş-feu indehu illâ..."	

3.Doğu cephe duvarı;

Metin	عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾
Kûfi:	صدق الله العظيم و صدق رسوله الكريم
Okunuşu: "...aleyhim ve leddâllîn." Amin.	
"Sadakallahul azim ve sadaka Rasûluh-ül kerim."	
Metin	بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ
Sülüs:	مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ
Okunuşu: "...bi iznih. ya'lemû mâ beyne eydihim ve mâ halfehûm. ve lâ yûhiytune bi şey'im min ilmihi illâ bi mâ şa'..."	

4.Kuzey cephe duvar;

Metin	قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ
Kûfi:	لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾
Okunuşu: "(1)Kul hüvellâhü ehad, (2)Allâhüssamed. (3) Lem yelid ve lem yûled. (4) Ve lem yekün lehû küfüven ehad." ¹⁸⁷ .	
Metin	وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ
Sülüs:	الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

¹⁸⁷ Kur'anı Kerim, "İhlas Sûresi,"1-4.

Okunuşu: "...vesiâ kûrsiyyûhûs semavati vel ârd /ve lâ yeudûhu hifzuhûma ve hûvel aliyyûl azim.(255)"¹⁸⁸

Bu ayetlerin **Türkçe Meali ise;**

Bakara Sûresi¹⁸⁹, **2/255**: "Allah, O'ndan başka tanrı yoktur; diridir, her şeyin varlığı O'na bağlı ve dayalıdır. Ne uykusu gelir ne de uyur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun izni olmadıkça katında hiçbir kimse şefaata edemez. Onların önlerinde ve arkalarında olanları O bilir. O'nun ilminden hiçbir şeyi -dilediği müstesna- kimse bilgisi içine sığdıramaz. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine almıştır. Onları korumak kendisine zor gelmez. O yücedir, mutlak büyüktür."¹⁹⁰

Fâtîha Sûresi, 1/1-7: "(1) Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla... (2) Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. (3) Rahmân ve rahîm. (4) Ödül ve ceza gününün tek hâkimi. (5) (Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz. (6) Bizi doğru yola ilet; (7) Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da, dalâlete sapmışların yoluna da değil! Âmin!", "Azim olan Allah ne güzel ne doğru söyledi. Resulullah doğru söyledi."¹⁹¹

İhlâs Sûresi, 112/1-4: "(1) De ki: O, Allah'tır, tektir. (2) Allah Sameddir. (3) Doğurmamış ve doğmamıştır. (4) O'nun hiçbir dengi yoktur." şeklinde yazı kuşağı tamamlanmıştır¹⁹².

Gülrûh Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ile Mükrim Hatun Türbesi'nde ve Şirin Hatun Türbesi'nde yer alan yazı kuşağı ve süslemelerdeki benzerlikleri incelendiğinde bu türbelerin yakın zamanlarda inşa edilmiş olmaları düşünülmekte olup aynı nakkaş veya nakkaşların bu yapılarda çalışmış olabileceği fikrine sebep olmaktadır.

¹⁸⁸ Kur'anı Kerim, "Bakara Sûresi,"255.

¹⁸⁹ Sülün, *Sanat Eserine Vurulan Kur'an Mührü*, 253.

¹⁹⁰ Kur'anı Kerim, "Bakara Sûresi,"255

¹⁹¹ Kur'anı Kerim, "Fatiha Sûresi."1-7

¹⁹² Kur'anı Kerim, "İhlas Sûresi."1-4

b. Batı Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Batı duvar yüzeyinde sıva üzeri kalemîşi tekniği uygulanmıştır (Resim 247). Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı “a-yazı kuşağı” kısmında sayfa 229-233'de değerlendirilmiştir.

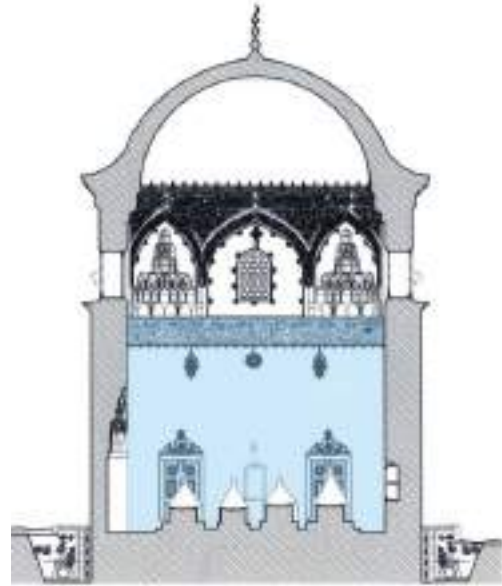

Resim 247: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Duvar yüzeyindeki yazı kuşağının altında kubbe kasağında görülen saadet düğüm tasarımı benzer şekilde uygulanarak kuşak çevrelenmiş ve sınırlandırılmıştır. Düğüm motifi tasarımında mercan kırmızı renk kullanılmıştır (Resim 248), (Çizim 61).

Resim 248: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı, Yazı Kuşağı Detayı

Çizim 61: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Batı Duvarı

Kandil ve Madalyon Tasvirleri:

Duvar yüzeyinde düğüm motiflerinin arasından zincir figürü ile sarkıtılmış iki adet kandil, bir adet madalyon motifi yer almaktadır. Kandil tasarımları incelendiğinde sağda ve soldaki kandil tasarımı birbirinin tekrarıdır. Kandil figürünün içinde yer alan Sülüs yazı istifi müsennadır ve restorasyon çalışmaları ile yazı bozulmuştur. Kandil içinde İsra Sûresi¹⁹³ 84. ayetin bir kısmı istif edilmiştir (Resim 249-250).

Resim 249: Gülrüh Hatun Türbesi,
Kandil Motifi

Resim 250: Gülrüh Hatun Türbesi,
Kandil Motifi Detay

Ayetin Metni:

قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ

Okunuşu:

“Kul kullun ya'melu alâ şâkiletihî...”

¹⁹³ Kur'anı Kerim, “İsrâ Sûresi”84.

Meali:

“De ki: "Herkes bulunduğu hal ve niyetine göre iş yapar”¹⁹⁴ şeklindedir.

İki kandilin ortasında yer alan dairevi formlu kandilde ise; oksit sarı zemin rengi üzerine gri renkle ma’kili hat tasarımı uygulanmıştır ve pafta 60° açı ile tasarlanmış “Ya Allah” ve “Ya Muhammed” isimleri ile ardışık olarak yazılarak tekrar edilmiştir (Resim 251-252).

Resim 251: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Motifi

Resim 252: Gülrûh Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon Motifi, Detay

İki adet pencerenin alınlık kısımlarında ise barok dönemine ait S ve C biçimli kıvrımlı dallardan ve yapraklardan oluşmuş kalemişi süslemeye sahiptir (Resim 253-254). Desen tasarımları beyaz zemin üzerine gri-siyah tonlamalıdır. Bu tasarımların “Gülrûh Hatun Türbesi Kalemişi Dönem Paftası”ndan elde edilen bilgilere göre 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine ait olduğu ifade edilmektedir.

Resim 253: Gülrûh Hatun Türbesi, Pencere Alınlığı, Sol Detay

Resim 254: Gülrûh Hatun Türbesi, Pencere Alınlığı, Sağ Detay

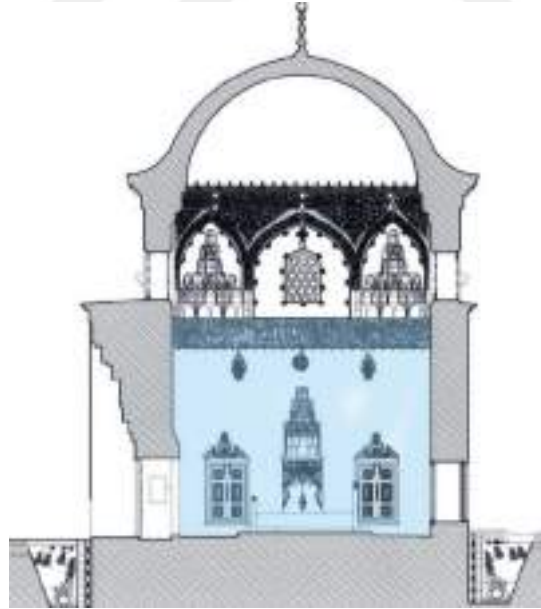
¹⁹⁴ Kur’anı Kerim, “İsrâ Sûresi”84.

c. Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Duvar yüzeyinde bulunan tezyini öğeler incelendiğinde kandil ve madalyon tasarımları, pencere alınlıklarında yer alan barok-rokoko tasarımlar batı duvarıyla benzerdir. Duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı “**a-yazı kuşağı**” kısmında sayfa 229-233’de değerlendirilmiştir (Resim 255), (Çizim 62).

Resim 255: Gülrûh Hatun Türbesi, Güney Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Çizim 62: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Güney Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Duvarın ortasında yer alan mihrabın niş kısmında perde ve kandil tasarımı barok dönemine ait olarak resmedilmiştir (Resim 256).

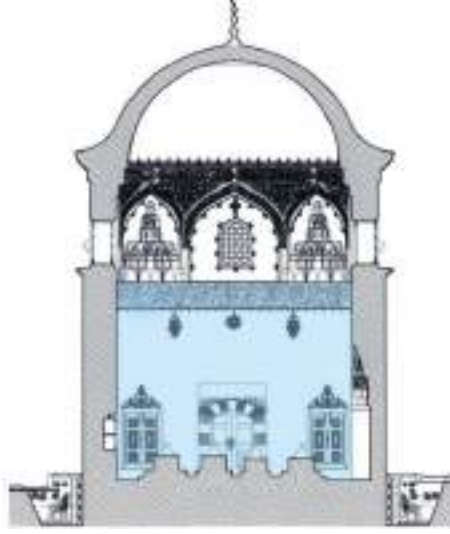
Resim 256: Gülrûh Hatun Türbesi, Mihrap Bölümü, Niş Detayı

d. Doğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Duvar yüzeyinde bulunan tezyini öğeler incelendiğinde kandil ve madalyon tasarımları, pencere alınlıklarında yer alan barok-rokoko tasarımlar batı duvarı, güney duvarıyla benzerdir (Resim 257), (Çizim 63).

Resim 257: Gülrûh Hatun Türbesi, Doğu Duvarı Kalemîşi Tezyinâtı

Çizim 63: Gülrûh Hatun Türbesi Kesit, Doğu Duvarı (Bursa Büyükşehir Belediyesi)

Bu cephede yer alan basık kemer formlu giriş kapısı; renkli boya ile mermer ve taş taklidi uygulanarak renklendirilmiştir (Resim 86). Kemer formunun alınlık kısmında dönem motiflerinden olan bulut motifi detayı göze çarpmaktadır. Beyaz zemin üzerine açık mavi renkle tasarlanan desen sağda ve solda olmak üzere iki paftadan oluşmaktadır.

Bulut motifinin çıkış yeri Çin olarak bilinip “Çin bulutu” olarak adlandırılmıştır. Ancak bu motif ilk kez Osmanlı Dönemi’ne ait tezyinât tarihimizde II. Bayezid Dönemi’nde¹⁹⁵ (1481- 1512) görülmektedir. Bu dönemde motif tasarımları gelişimi, süsleme kompozisyonlarına eklenmiş ve motiflerde detaylar artmıştır. Bursa Muradiye Külliyesi’nde yer alan kalemîşi tezyinâtı ile 15. yüzyıl’da girmiştir (Resim 258).

Resim 258: Gülrûh Hatun Türbesi, Mermer Taklidi ve Bulut Motifi Tasarımı

¹⁹⁵ Doğanay, “Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri,” 225-226.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

5.1. DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti'nin kurucu başkenti olan Bursa şehrinde pek çok tarihi yapı bulunmaktadır. Kültürel değerlerini koruyan mezar, kümbet, türbe gibi kutsal yapı türleri kültürel değerlerini korumuşlardır.

“Bursa Muradiye Külliyesi, Hanım Sultan Türbeleri Kalemîşi Tezyinâtı” adlı çalışmada erken Osmanlı dönemi mimarisine ait olan ve Osmanlı Hanedan soyuna mensub kişilerden olan Hüma Hatun, Gülşah Hatun, Şirin Hatun, Mükrimme Hatun ve Gülrûh Hatun'un türbelerindeki kalemîşi tezyinâtları incelenmiştir. Bu bölümde yapılan incelemelerin genel bir değerlendirilmesi yapılmış sonuç kısmına ulaşılmıştır.

5.1.1. Tezyinât

Mimari yapıların önemli parçalarından biri de tezyinâttır. Tezyinât süsleme amacının dışında mimari yapıda tarihsel süreç açısından önemli görsel belge olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda yapıda yer alan görsel kusurlar tezyinâtlar ile gizlenmeye çalışılmıştır. Bursa tezyinâtında 15. yüzyılın ortalarına doğru Timûr¹⁹⁶ yönetiminden, 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Akkoyunlu yönetiminden göç etmiş sanatçı gruplarının etkileri görülmektedir. Bu yüzyılda Semerkand, Herat, Tebriz ve İstanbul¹⁹⁷ da yüksek saray kültürü mevcuttur. Hükümdarlar sanatkârları saraylarına getirmiştir.

Yeşil Külliye'nin 1414¹⁹⁸ yılında inşasına başlandığı bilinmektedir. 1420-1424 yıllarında Tebrizli¹⁹⁹ kalemkar ve çinici sanatkarların Yeşil Camii'de nakkaş ve çinici, Yeşil Türbe'de ahşap işler ve çinici, çalışmış oldukları sanatçı kitabeleri ile anlaşılmaktadır. Tebrizli sanatkârlar Yeşil Külliye'den sonra Bursa Muradiye Külliyesi'nin 1424-1426²⁰⁰ yıllarında çalışmıştır.

¹⁹⁶ Tanındı, “Sultan II. Bayezid'in Kitap Hazinesinde Sanatlı Kitaplar,” 49.

¹⁹⁷ Bağcı, *Osmanlı Uygarlığı 1-2*, 19.

¹⁹⁸ Doğan Yavaş, “Yeşilcami Külliyesi,” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2013, 492.

¹⁹⁹ Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk - İslam Mimarisinde Sanatçılar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 46,424.

²⁰⁰ Beyazıt, “Erken Osmanlı Devri'nde Tebrizli Usta Gruplarının İzi Nasıl Sürülmeli?,” 50.

İki külliyyede de yer alan süslemelerde kullanılan üslup ve uygulama tekniklerindeki benzerlikler Tebrizli²⁰¹ sanatkarların çalıştığı fikrini oluşturmaktadır. 1430'lu yıllarda Tebrizli ustalar²⁰² Bursa'dan Edirne Muradiye Camii'ni süslemek için görevlendirilmiştir.

Yapılar plan tipi olarak kare ve altıgen olmak üzere iki tiptedir. Bu farklılık iç mekân tezyinâtını etkileyen unsurlar arasındadır. Türbelerin inşa tarihleri konusunda kitabeleri olmadığı için elimizde net bir bilgi yoktur. Genel olarak kaynaklar yüzyıl olarak bir tarihlendirmede bulunmuşlardır. Bunun için incelenen beş türbe, yıl olarak tarih veren Engin Yenal'ın "Muradiye Türbeleri"²⁰³ adlı makalesinde elde edilen bilgilere göre Gülrûh Hatun Türbesi 1526-1527 yılında, Gülşah Hatun Türbesi, Gülşah Hatun'un vefatından önce yapıldığı, Hüma Hatun Türbesi 1449 yılında, Mükrim Hatun Türbesi 1515 ve 1517 yılında, Şirin Hatun Türbesi 1510 yılında olmak üzere farklı tarihlerde inşa edilmiş ve bu inşa dönemleri tezyinât anlayışını etkilemiştir.

5.1.2. Malzeme ve Teknik

Türbe yapılarında uygulanan kalemişi teknikleri değerlendirildiğinde yapıların tamamında sıva üzeri tezyinât görülürken Gülrûh Hatun Türbesi'nin giriş kapısında yer alan kemerde taş üzeri tezyinât uygulaması görülmektedir. Bu yapıların hiçbirinde ahşap üzeri kalemişi tezyinât uygulaması bulunmamaktadır (Resim 260).

²⁰¹ Ünver - Pakalın, *Bursa'da Fatih'in Oğulları Mustafa ve Sultan Cem ve Türbeleri*, 53.

²⁰² Gülru Necipoğlu, "From International Timurid To Ottoman: A Change Of Taste In Sixteenth-Century Ceramic Tiles," *Muqarnas* 7 (1990), 136.

²⁰³ Yenal, "Muradiye Türbeleri."26-29.

BİLGİLER	KİM?	SANILAN İNŞA TARİHİ	PLAN TİPİ	ÖLÇÜ	MALZEME
GÜLRIH HATUN TÜRBESİ (1454-1528)	II. BAYEZİD'İN EŞİ	1527	KARE PLAN	8m x 8m	KESME TAŞ- TUĞLA
GÜLŞAH HATUN TÜRBESİ (1433-1487)	FATİH SULTAN MEHMET'İN EŞİ	Vefatından önce yaptırmıştır	KARE PLAN	4,76m.x4,77m	KESME TAŞ- TUĞLA
HÜMA HATUN TÜRBESİ (?-1449)	FATİH SULTAN MEHMET'İN ANNESİ	1449	ALTIGEN PLAN	3,35m.	KESME TAŞ- TUĞLA
MÜKRİME HATUN TÜRBESİ (?-1517)	II. BAYEZİD'İN OĞLU ŞEHİNŞAH EŞİ	1515&1517	KARE PLAN	6,28 m.x6,28 m.	KESME TAŞ- TUĞLA
ŞİRİN HATUN TÜRBESİ (1450-1521)	II. BAYEZİD'İN EŞİ	1510	KARE PLAN	5,93m.x5,97m.	KESME TAŞ- TUĞLA

Resim 260: Türbeler Hakkında Bilgi

Yapılarının tamamında yoğunluğu değişmekle birlikte kubbe tezyinâtı görülmektedir. Gülşah Hatun Türbesi haricinde diğer dört türbenin kubbe kasnaklarında ve duvar yüzeylerinde tezyinât bulunmaktadır (Resim 261).

BİLGİLER	TEZYİNATLI ALAN			TEKNİK		
	KUBBE	KUBBE KASNAĞI	DUVAR	SIVA ÜZERİ	TAŞ ÜZERİ	AHŞAP ÜZERİ
GÜLRIH HATUN TÜRBESİ (1454-1528)	✓	✓	✓	✓	✓	-
GÜLŞAH HATUN TÜRBESİ (1433-1487)	✓	-	-	✓	-	-
HÜMA HATUN TÜRBESİ (?-1449)	✓	✓	✓	✓	-	-
MÜKRİME HATUN TÜRBESİ (?-1517)	✓	✓	✓	✓	-	-
ŞİRİN HATUN TÜRBESİ (1450-1521)	✓	✓	✓	✓	-	-

Resim 261: Türbelerdeki Tezyinâtlı Alanlar ve Uygulanan Teknikler

5.1.3. Tezyinâtlı Alanlar

5.1.3.1. Kubbe

Yapılar kare ve altıgen formlu plan tipine sahip olup tek kubbelidir. Motiflerden başlayarak elde edilen desen tasarımları kalemîşi tezyinât olarak sıvalı kubbe yüzeylerine uygulanmıştır.

Yapıların iç mekân kubbe tezyinâtları kendi aralarında değerlendirildiğinde Gülrûh Hatun ve Şirin Hatun Türbesi çok yoğun, Hüma Hatun Türbesi orta yoğunlukta, Mükrime Hatun ve Gülşah Hatun Türbesi az yoğundur.

Yoğun tezyinât anlayışı motiflerle oluşturulan desen tasarımlarında açıkça görülmektedir ve kubbe yüzeylerinin tamamı tezyin edilmiştir. Tezyinât, kubbe merkezinde ve kubbe eteğinde olacak şekilde iki alandadır (Tablo 9).

		
Gülrûh Hatun Türbesi	Şirin Hatun Türbesi	Hüma Hatun Türbesi
		
Mükrime Hatun Türbesi	Gülşah Hatun Türbesi	

Tablo 9: Hanım Sultan Türbelerine Ait Kubbeler

Gülrûh Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi kubbe yüzeylerine uygulanan yoğun tezyinâtların desen tasarımı incelendiğinde desen kurguları oldukça girifttir. Bu örgü sistemi kullanılan motif tasarımları, motiflerin yer aldığı helezon sistemleri incelendiğinde daha net anlaşılmaktadır. Tasarımlarda çarkıfelek tasarım sistemi kullanılmıştır. Hüma Hatun Türbesi'nde simetrik bir tasarım uygulanmıştır. Gülşah Hatun Türbesi ve Mükrime Hatun Türbeleri ise barok üslupta bezenmiştir. Her yapının kubbesindeki desen tasarımı birbirinden farklıdır. Kubbelerde bulunan yazı tasarımları ve motifler “yazı” ve “motif” adlı alt başlıklarda değerlendirilmiştir (Resim 262).

BİLGİLER	TASARIM PAFTA ORANI				
	6	8	12	16 (21,37)	24
GÜLRUH HATUN TÜRBESİ (1454-1528)				✓	
GÜLŞAH HATUN TÜRBESİ (1433-1487)					✓
HÜMA HATUN TÜRBESİ (?-1449)			✓		
MÜKRİME HATUN TÜRBESİ (7-1517)		✓			
ŞİRİN HATUN TÜRBESİ (1450-1521)	✓				

Resim 262: Kubbelerin Simetri Dilim Oranları

Yapılara uygulanan restorasyon çalışmalarında muhdes sıva tabakasının raspa işlemiyle temizlenmesi sonucunda özgün kalemışı desenleri keşfedilmiş ve bu keşif sonucunda kubbe tezyinâtı tamamen yenilenmiştir. Yapılan görüşmelerde elde edilen bilgiler neticesinde Gülrûh Hatun Türbesi, Şirin Hatun Türbesi, Hüma Hatun Türbesi restorasyon çalışmasından önce barok özellikler ile bezelidir. Gülşah Hatun Türbesi ve Mükrime Hatun Türbesi kubbe tezyinâtında ise raspa çalışmasında farklı tezyinât özellikleri taşıyan bir bulgu²⁰⁴ elde edilmemiştir. Bu sebeple mevcut kalemışı tezyinâtlarının restorasyon çalışması yapılarak sağlıklı hale getirilmiştir. Yapıların tarihsel süreç içerisinde geçirdiği restorasyon çalışmaları hakkında detaylı bilgi bulunamadığı için bu hususta bir değerlendirme yapmak zor bir durumdur.

5.1.3.2. Kubbeye Geçiş Elemanları

Yapılarda yer alan pandantiflerde ve mukarnaslı tromp yüzeylerindeki tezyinâtlar kendi aralarında mukayese edilmiştir.

Gülrûh Hatun Türbesi pandantif yüzeylerinde boşluk kalmayacak ölçüde yoğun tezyinât tasarımı; Gülşah Hatun Türbesi pandantif yüzeylerinde tezyinât bulunmamakta; Hüma Hatun Türbesi pandantif yüzeylerinde Barok özellikler taşıyan ve yoğun olmayan bir tezyinât tasarımı bulunmakta; Mükrime Hatun Türbesi pandantif yüzeylerinde oldukça sade bir tezyinât tasarımı bulunmakta ve Şirin Hatun Türbesi pandantif yüzeylerinde yazıdan ve düğümden oluşan çok yoğun olmayan bir tezyinât

²⁰⁴ Esra Çobanoğlu İle Yapılan Görüşme (Bursa Büyük Şehir Belediyesi, 2022).

uygulaması bulunmaktadır. Bu yapılardan sadece Şirin Hatun Türbesi'ne ait olan alanda yazı uygulaması yer almaktadır (Tablo 10).

		
Gülrûh Hatun Türbesi	Şirin Hatun Türbesi	Hüma Hatun Türbesi
		
Mükrimme Hatun Türbesi	Gülşah Hatun Türbesi	

Tablo 10: Kubbeye Geçiş Ögeleri Tezyinâtları

5.1.3.3. Duvar

Duvar yüzeylerindeki tezyinât yoğunluğu kendi aralarında değerlendirilip derecelendirildiğinde: Gülrûh Hatun Türbesi duvar yüzeyleri sade; Gülşah Hatun Türbesi duvar yüzeyleri çok sade; Hüma Hatun Türbesi duvar yüzeyleri sade; Mükrimme Hatun Türbesi duvar yüzeyleri yoğun; Şirin Hatun Türbesi duvar yüzeyleri yoğun tezyinât uygulamasına sahiptir. Aşağıda belirtilen tabloda kıyas için sadece bir adet (güney) cephe görseli tercih edilmiştir. Tezyinâtların uygulama yerleri incelendiğinde Mükrimme Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi duvar yüzeylerinde uygulanan alanlar benzerlik göstermektedir (Tablo 11).

Gülrûh Hatun Türbesi duvar yüzeylerinde yazı kuşağı, yazı kuşağından sarkıtılmış kandil ve madalyon tasarımları, pencere alınlıklarında yer alan tasarımlar bulunmaktadır. Mihrabın niş kısmında tezyinât görülür.

Gülşah Hatun Türbesi'nin duvar yüzeyleri oldukça sade bir tasarıma sahiptir. Kubbe kasnağı ve duvar yüzeyini ayıran ve dört duvar yüzeyini donatan bir bordür tasarımı görülür.

Hüma Hatun Türbesi duvar yüzeylerinde barok özelliklerine sahip tasarımlar yer almaktadır. Kemer silmeleri üzerinde yap-boz şeklinde tasarlanmış taş taklit tasarımdan oluşan renkli uygulamalar, duvar yüzeylerinde dikdörtgen formlu mermer taklit tasarım uygulamaları, pencere alınlıklarında da barok tasarımlı paftalar görülmektedir.

Mükrim Hatun Türbesi duvar yüzeyleri yoğun tezyinâta sahiptir. Pencere alınlıkları, pencere araları, yazı kuşaklarından sarkıtılmış kandil ve madalyonlar, Memluk üslubu mermer taklidi uygulamalar ile duvarlar tezyin edilmiştir.

Şirin Hatun Türbesi duvar yüzeyleri Mükrim Hatun Türbesi'ne benzer özellikte yoğun tezyinâta sahiptir.

		
Gülrûh Hatun Türbesi	Gülşah Hatun Türbesi	Hüma Hatun Türbesi
		
Mükrim Hatun Türbesi	Şirin Hatun Türbesi	

Tablo 11: Yapıların Duvar Yüzeyleri

5.1.4. Mihrap

Erken dönem Osmanlı cami mihrap nişinde kandil ve perde motifi görülmektedir. Kandil motifi, 13. yüzyıldan itibaren kullanılmış, mihrap nişinde uygulanan bu motif ilahi ışığı sembolize etmektedir. Perde ve vazo uygulamaları ise 18. yüzyıl batılılaşma dönemi etkisiyle mihraplarda da görülmektedir²⁰⁵.

Gülşah Hatun Türbesi mihrabı dışında diğer mihraplar tezyinâtlıdır. En yoğun tezyinâta sahip mihrap ise Hüma Hatun Türbesi ve Mükrimme Hatun Türbesi mihrabıdır. Hüma Hatun, Şirin Hatun ve Gülrûh Hatun Türbesi mihrap nişinde perde ve kandil motifleri bulunmaktadır.

5.1.5. Pencereleer

Yapılarda Gülşah Hatun Türbesi hariç alt sıra pencerelerin alınlık kısımlarında farklı tasarımlara sahip tezyinât tasarımları bulunmaktadır. Gülrûh Hatun Türbesi ve Hüma Hatun Türbesi'ndeki pencere alınlıklarında Barok-rokoko tezyinât üslubuna ait tasarımlar yer alırken Mükrimme Hatun Türbesi'nde ve Şirin Hatun Türbesi'nde 12 simetri eksenli rûmî motiflerle oluşturulmuş tezyinât görülmektedir. Gülrûh Hatun Türbesi'nin pencere alınlıklarındaki tezyinât yapının tezyinât bütünlüğüne uzaktır.

5.1.6. Renkler

Rölöve raporundan elde ettiğimiz bilgilerde muhdes sıva tabakası bozulmaları, nemden kaynaklı bozulmalar, duvar çatlaklarından ve kılcal çatlaklardan kaynaklı bozulmalar, mineral bozulmalar (rutubetlenme ve tuzlanma), tahribata uğraması sonucu büyük sıva kayıpları, tüm duvar ve kubbe yüzeylerinde yoğun kir ve is tabakası sonucunda yapılarda pek çok bozulma mevcuttur.

Yapılarda yer alan tezyinâtların muhdes sıva ve boya tabakası ile kapatılmış olması, ardından uzun süre bakımsız kalmasıyla harap olması ve restorasyon çalışması ile tezyinâtların yenilenmesi renklerin özgün hallerine erişmemizde olumsuz etkenlerdendir. Yapılan restorasyon çalışmasında tezyinâtlarda kullanılan renklerin de birebir uygulanmış olduğunu ifade edemeyiz. Ancak yapının mevcut halindeki renkler için

²⁰⁵ Bozkurt, "Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Mihrapları," 223.

yapılan değerlendirmede; Gülrûh Hatun Türbesi kubbe tezyinâtında ağırlıklı olarak kırmızı; Gülşah Hatun Türbesi kubbe tezyinâtında beyaz zemin üzerine gri ve siyah tonları; Hüma Hatun Türbesi kubbe tezyinâtında kubbe merkezinde kırmızı ve mavi, kubbe eteğinde kırmızı ve sarı tonları; Mükrime Hatun Türbesi kubbe tezyinâtında beyaz zemin üzerine gri ve siyah tonları; Şirin Hatun Türbesi kubbe tezyinâtında mavi ve kırmızı renkleri kullanılmıştır. Yazı kuşaklarında zemin rengi kırmızı olarak tercih edilmiştir.

Duvar yüzeylerinde ise; Gülrûh Hatun Türbesi duvar yüzeyinde gri-siyah tonları; Gülşah Hatun Türbesi duvar yüzeyinde sadece beyaz zemin rengi; Hüma Hatun Türbesi duvar yüzeyinde taş taklit tasarımlarında çeşitli farklı renkler; Mükrime Hatun Türbesi duvar yüzeyinde kırmızı-sarı tonları; Şirin Hatun Türbesi duvar yüzeyinde ise kırmızı, gri ve siyah renklerinin tonları uygulanmıştır. İç mekânda uygulanan tezyinâtın zemin renkleri ise beyaz ve gri olarak tercih edilmiştir (Tablo 12).

Yapı İsimleri	Kubbe	Kubbe Kasnağı	Duvar
Gülrûh Hatun Türbesi	Gri	Gri	Beyaz
Gülşah Hatun Türbesi	Beyaz	Beyaz	Beyaz
Hüma Hatun Türbesi	Beyaz	Beyaz	Beyaz
Mükrime Hatun Türbesi	Beyaz	Beyaz	Beyaz
Şirin Hatun Türbesi	Gri	Gri	Gri

Tablo 12: Tezyinât Alanları Zemin Renkleri

5.1.7. Tasarım

Yapılarda bulunan ve günümüze ulaşan devrin kalemişi tezyinâtları değerlendirilecek olursa oldukça zengin tasarım örneklerini kubbe ve duvar yüzeylerinde görebilmekteyiz. Tasarımlarda yer alan motif, desen kurgusu, leke ve renk değerleri, tezyinât yoğunluklarında çeşitlilikler mevcuttur.

Desen tasarımlarında kullanılan motif grupları; rûmîler, nebati kökenli hatâî grubu, münhani motifler, düğüm ve geçmeler, bulut motifler, tığ tasarımları, asma

kandil ve madalyon tasarımları, geometrik tasarımları, Batı etkili²⁰⁶ motif tasarımları, taş taklit tasarımlar kullanıldığı görülmektedir.

Yapıların desen kurgusu ve motifleri değerlendirilecek olursa Gülrûh Hatun Türbesi kubbe tezyinâtı ve Şirin Hatun Türbesi kubbe tezyinâtında boşluk yok denecek kadar yoğun bir tezyinâta sahiptir. Bu iki yapıda kullanılan motifler ve desenlerin oluşturulma sistemlerinin oldukça sistemli ve zengin bir şekilde oluşturulduğu görülmektedir. Desen kurgusundaki çarkifelek sistemi ve doluluk-boşluluk dengesi ayarlanmış, geometrik bir bilgi birikimi ile desen tasarım sistemleri tekrarlanarak uygulanmıştır. Gülrûh Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi kubbe tezyinâtında kullanılan kompozisyon oluşturma becerisinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Rûmî motiflerin özelleşmiş ve en güzel örnekleri bu paftalarda mevcuttur.

Tezyini sistem tarafımızca analiz edilirken tasarımlarda ne kadar muazzam bir motif bilgisinin, desen kurgusunun, geometri bilgisinin ve estetik kaygıların gözetilerek oluşturulduğu zengin bir çalışma olduğu görülmektedir. 15. yüzyıldaki desen tasarımlarını inceleyen Léon Parvillée²⁰⁷ desen tasarımlarında kullanılan geometri ve uygulanan ilkelerin geçmişten gelen derin bilgi ve birikimler sonucu olduğunu ifade etmektedir.

İki yapının kubbe kuşaklarında siyah zemin üzerine kûfi yazı ile çevrelenirken Şirin Hatun Türbesi'nin pandantif yüzeylerinde de esmâ-i hüsnâdan kûfi yazı ile uygulanmıştır. Gülrûh Hatun Türbesi pandantif yüzeylerinde ise oldukça yoğun bir tezyinât bulunmaktadır.

Gülrûh Hatun Türbesi, Mükrime Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi duvar yüzeylerinde kırmızı zemin renk üzerine sülüs, kûfi ve ma'kılı yazıdan oluşan yazı kuşakları bulunmaktadır. Hüma Hatun Türbesi'nde mihrap bölümü hariç ve Gülşah Hatun Türbesi'nde yazıya dair bir tasarım bulunmamaktadır.

Hüma Hatun Türbesi kubbe tezyinâtında ise kubbe merkezi ve kubbe eteğinde tezyinât bulunmaktadır. Kubbeye geçiş ögesinde Barok-rokoko dönemi özelliklerini

²⁰⁶ Bağcı, *Osmanlı Uygarlığı 1-2*, 758.

²⁰⁷ Parvillée, *15. Yüzyılda Türk Mimarlığı ve Tezyinatı*, 43.

taşıyan kıvrımlı bir tasarım görülmektedir. Kubbede ve kubbeye geçiş ögesinde yazı kuşağı bulunmamaktadır.

Gülşah Hatun Türbesi ve Mükrime Hatun Türbesi kubbe tezyinâtı oldukça sadedir ve Barok özellikleri taşımaktadır. Bu iki yapının kubbeye geçiş ögelerindeki tezyinâtlar ise; Mükrime Hatun Türbesi'nde yok denecek kadar az olup Gülşah Hatun Türbesi'nde tezyini öge bulunmamaktadır.

Gülrûh Hatun Türbesi, Mükrime Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağından sarkıtılmış kandil ve madalyon tasarımlarında benzerlikler bulunmaktadır. Mükrime Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi'ndeki pencere alınlıklarında yer alan rûmî tasarımların motif ve tasarım anlayışı olarak benzer olduğu görülmektedir. Yine bu iki yapıda yer alan pencere arası taş taklit tasarımlarda bizlere benzer bir anlayışın var olduğunu yansıtmaktadır.

Türbeler, Cem Sultan Türbesi ile kıyaslandığında yoğunluğu az bir tezyinâta sahip olduğu görülür. Bu erken dönem Osmanlı tezyinâtını daha sonraki süreçte yavaş yavaş sadeleşmeye doğru gittiğinin bir göstergesidir. Gerek tezyinât yoğunluğu gerekse motif detaylarındaki sadeleşme hızlı bir şekilde devam etmiş olup klasik Osmanlı tezyinâtında çok daha sade bir yapıya büründüğü görülür.

5.1.8. Motifler

Yapılardaki desen tasarımları oluşturulurken çeşitli motiflerin bir araya getirilerek kurgulamasıyla desen paftaları elde edilmiştir. Yapıların kubbe, kubbe geçiş ögesi ve duvar yüzeyinde kullanılan motifler tasnif edilerek tabloda belirtilmiştir (Resim 263).

BİLGİLER	SÜSLEME									
	KUM	KONULU KATAY	MERKEZSEL KATAY	ÖZLÜT	MİNHAMİ	GEOMETRİK	NATURALİST	BEŞME-ÖBÖM	BATİ ETKİLİ	TAŞ TAKLİT
GÜLRÜH HATUN TÜRBESİ (1454-1520)	✓	-	-	✓	✓	-	✓	✓	✓	-
GÜLŞAH HATUN TÜRBESİ (1433-1487)	-	-	-	-	-	✓	✓	-	✓	-
NİMA HATUN TÜRBESİ (1-1449)	✓	-	-	-	-	-	✓	-	✓	✓
MÜKRİME HATUN TÜRBESİ (7-1517)	✓	-	-	-	-	✓	✓	✓	✓	-
ŞİRİN HATUN TÜRBESİ (1450-1521)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓

Resim 263: Yapılar ve Kullanılan Motifler

Rûmî:

Rûmî motiflerin çeşitli türleri tezyinât tasarımlarında uygulanmıştır. Türbelerdeki motifler detaylı olarak ele alınmıştır (Tablo 13-14).

Gülrûh Hatun Türbesi'nde; kubbede dilimli, yaprak dilimli rûmî, münhanili rûmî motifleri iç bünyelere münhanilerin ilave edilmesiyle oluşturulmuştur. hurde rûmî, yalın rûmî, ayırma rûmî, yapışık rûmî formları tek bir hat üzerinde tasarlanarak devam ettirilmiş; pendentif yüzeylerinde tepelik ve hurde rûmîler bulunmaktadır.

Katalog içerisinde detaylı bahsedilen yapışık rûmî motiflerinin farklı örnekleri Edirne Muradiye Camii, Bursa Cem Sultan Türbesi, Konya Mevlâna Müzesi ve Afyon İmaret Camii yapılarındaki tezyinli alanlarda görülmektedir. Kubbede yer alan tezyinâtta sadece rûmî motifler kullanıldığı dikkat çekmektedir.

		
Kubbe, Pafta b, Rûmî	Kubbe, Pafta b, Tepelik	Kubbe, Pafta c, Rûmî
		
Kubbe, Pafta c, Tepelik	Kubbe, Pafta c, Rûmî	Kubbe, Pafta d, Rûmî

		
Kubbe, Pafta d, Rûmî	Kubbe, Pafta d, Rûmî	Kubbe, Pafta e, Rûmî
		
Kubbe, Pafta e, Rûmî	Kubbe, Pafta e, Rûmî	Kubbe, Pafta e, Rûmî
		
Kubbe, Pafta e, Tepelik	Kubbe, Pafta f, Rûmî	Kubbe, Pafta f, Rûmî
		
Kubbe, Pafta f, Rûmî	Kubbe, Pafta f, Rûmî	Kubbe, Pafta f, Tepelik

		
Kubbe, Pafta e-f, Tepelik	Kubbe, Yapışık Rûmî	
		
Kubbe Eteği, Rûmî	Kubbe Eteği, Tepelik	Kubbe Eteği, Rûmî
		
Kubbe Eteği, Münhanili Rûmî	Kubbe Eteği, Münhanili Rûmî	Kubbe Eteği, Rûmî

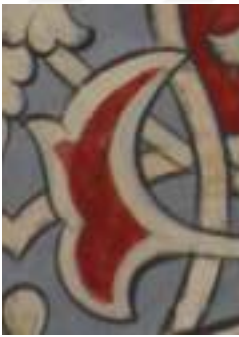

Tablo 13: Gülruh Hatun Türbesi, Kubbe Rûmî Motifler

		
Pandantif, Rûmî	Pandantif, Rûmî	Pandantif, Rûmî
		
Pandantif, Tepelik	Yazı Kuşağı, Yalın Rûmî	Yazı Kuşağı, Yalın Rûmî

Tablo 14: Gülruh Hatun Türbesi Pandantif, Rûmî Motifler

Hüma Hatun Türbesi; kubbe merkezinde yalın rûmî, dendanlı rûmî ve tepelik-motifle oluşturulmuş dairevi bir tasarım yer almaktadır. Kubbe eteğinde ise yalın rûmî, münhanili rûmî ve tepelik formu bulunur. Rûmîler form olarak daha hacimlidir. Kubbe

merkezi ve kubbe eteğinde yer alan rûmî motifli dairesel ve kubbe eteğinde yer alan bordürde Erken Dönem özellikleri yansıtmaktadır (Tablo 15)

		
Kubbe, Dendanlı Rûmî	Kubbe, Yalın Rûmî	Kubbe, Tepelik
		
Kubbe, Yalın Rûmî	Kubbe, Tepelik	Kubbe, Tepelik
		
Kubbe, Yalın Rûmî	Kubbe, Dendanlı Rûmî	Kubbe, Dendanlı Rûmî
		
Kubbe, Tepelik	Kubbe, Tepelik	Kubbe, Yalın Rûmî

		
Kubbe Eteği, Tepelik	Kubbe Eteği, Münhanili Rûmî	Kubbe Eteği, Münhanili Rûmî
		
Kubbe Eteği, Yalın Rûmî	Kubbe Eteği, Yalın Rûmî	Kubbe Eteği, Münhanili Rûmî
		
Kubbe Eteği, Tepelik		Kubbe Eteği, Yalın Rûmî

Tablo 15: Hüma Hatun Türbesi Kubbe, Rûmî Motifler

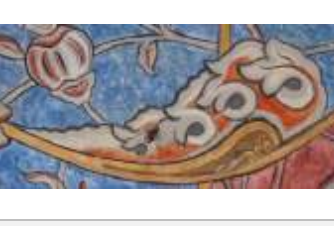

Mükrime Hatun Türbesi'nde; yazı kuşağının zemininde, yazı kuşağının alt kısmındaki köşelerde, yazı kuşağından sarkıtılan madalyonun merkezinde yalın rûmî, mihrabın alınlık ve mukarnas kısmında, pencere alınlıklarında, pencere aralarındaki yer alan geometrik motiflerin üst kısmındaki bordüründe rûmî motifler kullanılmıştır (Tablo 16).

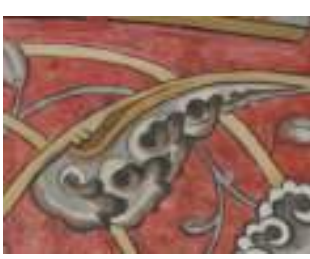

		
Mihrap, Rûmî	Mihrap, Rûmî	Mihrap, Rûmî
		
Mihrap, Rûmî	Mihrap, Rûmî	Mihrap, Ayırma Rûmî
		
Mihrap, Ayırma Rûmî	Mihrap, Tepelik	Mihrap, Rûmî
		
Mihrap, Rûmî	Yazı Kuşağı, Yalın Rûmî	Pencere Alınlığı, Rûmî

		
Pencere Alınlığı, Rûmî	Pencere Alınlığı, Rûmî	Pencere Alınlığı, Rûmî
		
Pencere Alınlığı, Rûmî	Pencere Alınlığı, Rûmî	Pencere Alınlığı, Rûmî

Tablo 16: Mükrim Hatun Türbesi Mihrap ve Pencere Alınlığı, Rûmî Motifler

Şirin Hatun Türbesi'nde; kubbede münhanili rûmî, yaprak dilimli rûmî motifler, kubbe kasnağındaki mukarnaslı alanda ve mukarnasların alt sırasında, pencere alınlıklarında yalın rûmî motifler bulunmaktadır (Tablo 17).

		
Kubbe, Münhanili Rûmî	Kubbe, Münhanili Rûmî	Kubbe, Münhanili Rûmî
		
Kubbe, Yaprak Dilimli Rûmî	Kubbe, Yaprak Dilimli Rûmî	Kubbe, Sencide Rûmî

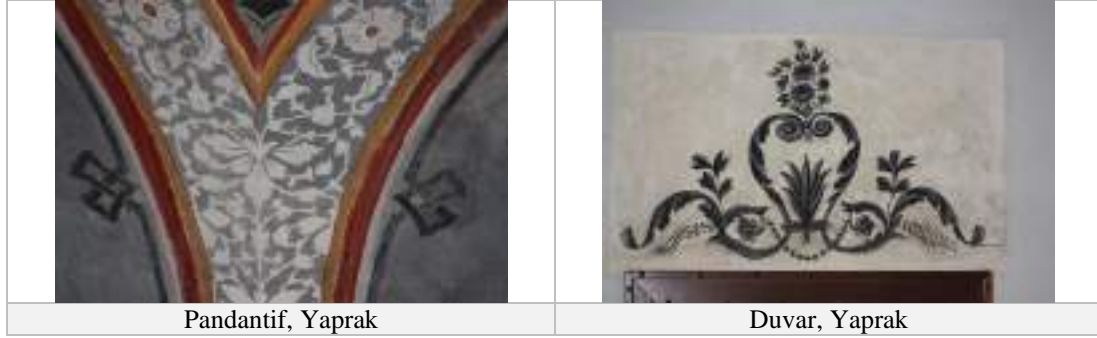
		
Kubbe, Münhanili Rûmî	Kubbe, Münhanili Rûmî	Kubbe, Yaprak Dilimli Rûmî
		
Kubbe, Münhanili Rûmî	Kubbe, Yaprak Dilimli Rûmî	Kubbe, Tepelik
		
Pencere Alınlığı, Rûmî	Pencere Alınlığı, Rûmî	Pencere Alınlığı, Rûmî
		
Pencere Alınlığı, Rûmî	Mukarnas, Rûmî	Mukarnas, Yalın Rûmî

Tablo 17: Şirin Hatun Türbesi Rûmî Motifler

Bitkisel Motifler:

Tezini alanda kullanılan en önemli motif grubundan biri de bitkisel motiflerdir. Bunlar; yönlü hatâî, merkezsiz hatâî, üsluplaştırılmış bitkisel motiflerdir. Hanım Sultanlar'a ait türbelerdeki kalemî tezyinâtlarındaki bitkisel tezyinâtlar değerlendirilmiştir. Yapılardaki tezyinâtlarda bitkisel tasarımların yanında üsluplaştırılmış hatayı motiflerde kullanılmıştır.

Gülrûh Hatun Türbesi'nde; kubbeye geçiş ögesinde negatif uygulama yöntemiyle bitkisel tezyinât yer alırken pencere alınlıklarında batı etkili özelliklere²⁰⁸ sahip üsluplaştırılmış çiçek ve yaprak motifleri bulunmaktadır (Tablo 18).

Tablo 18: Gülrûh Hatun Türbesi Bitkisel Motifler

Gülşah Hatun Türbesi'nde barok üsluplu çiçek motiflerden oluşturulmuş bir bordür bulunmaktadır.

Hüma Hatun Türbesi'nde; pencere alınlıklarında barok özellikleri taşıyan kıvrımlı yaprak motifleri ile çevrelenmiş alanın merkezinde, giriş kapısının alınlık kısmında stilize çiçekler bulunmaktadır (Tablo 19).

Tablo 19: Hüma Hatun Türbesi, Bitkisel Tezyinât

Mükrime Hatun Türbesi'nde; mihrap bölümünde, pencere alınlıklarında bitkisel motifler kullanılırken doğu duvar yüzeyinde pencere alınlıkları ve kapı alınlığında dönem eki olarak bırakılmış stilize vazo, çiçek ve yaprak motifler kullanılmıştır. Pencere alınlıklarında ayrıca nar motifi bulunur (Tablo 20).

²⁰⁸ Gündoğdu et al., *Osmanlı Mimarisi Osmanlı Mimarisi & Usul-i Mi'mari-i Osmani*, 135-136.

		
Mihrap, Hatai	Mihrap, Hatai	Mihrap, Nar
		
Mihrap, Yaprak	Mihrap, Hatai	Pencere alınlığı, Nar
		
Pencere alınlığı, Yaprak		Pencere alınlığı, Yaprak

Tablo 20: Mükrim Hatun Türbesi, Bitkisel Motifler

Şirin Hatun Türbesi kubbesinde bitkisel dal sistemi ile oluşturulmuş tezyinât görülür. Bu dal sistemi hatai benzeri form, merkezsiz hatai, yönlü hatai motifleri ve konik formlar ile oluşturulmuştur (Tablo 21).

		
Kubbe, Merkezsel hatai	Kubbe, Yönlü hatai	Kubbe, Konik form
		
Kubbe, Yönlü hatai	Kubbe, Goncagül	Kubbe, Nar
		
Kubbe, Yönlü hatai	Kubbe, Kıvrımlı yaprak	Kubbe, Kıvrımlı yaprak
		
Kubbe, Yönlü hatai,	Kubbe, Nar	Kubbe, Konik form

Tablo 21: Şirin Hatun Türbesi, Bitkisel Motifler

Geometrik:

Geometrik desen tasarımlarında oldukça sade paftalar bulunmaktadır. Hanım-Sultanlar'a ait türbe yapılarının üç tanesinde geometrik tasarımlara rastlanmaktadır. Ancak yoğun bir geometrik tezyinât örgüsü bulunmamaktadır.

Hüma Hatun Türbesi kubbe kasnağında yer alan mukarnaslarda geometrik motifler bulunur (Resim 264).

Resim 264: Hüma Hatun Türbesi, Kubbe Kasnağı Geometrik Bezeme

Mükrim Hatun Türbesi'nde duvar yüzeyinde pencere aralarında yer alan yüzeyler geometrik motiflerle tezyin edilmiştir (Tablo 22).

Tablo 22: Mükrim Hatun Türbesi, Geometrik Bezemeler

Şirin Hatun Türbesi'nde; kubbe eteğinde geometrik motiflerden oluşan $\frac{1}{2}$ oranlı dairevi formlu geometrik motifler yer almaktadır (Resim 265). Bu motifin benzerine Konya Mevlâna Müzesi iç mekânında rastlanmaktadır (Resim 266).

Resim 265: Şirin Hatun Türbesi Kubbe,
Geometrik Motif

Resim 266: Mevlana Türbesi, Doğu Duvarı

Geçme (Düğümler):

Duvar yüzeyi tezyinâtında geçme ve düğüm motifleri üç yapıda da sıkça tercih edilerek yüzeylerin görsel etkisi artmıştır. Kandil tasarımları oluşturulurken geçmeler kullanılmıştır. Sade duvar yüzeylerinde “saadet düğümü” uygulamaları görülmektedir.

Gülrûh Hatun Türbesi’nde; pendentif yüzeyinde ve kubbe kasnağındaki yüzeylerde düğüm ve geçmeler motifler bulunmaktadır (Tablo 23).

		
Pendantif, Düğüm	Pendantif, Düğüm	Pendantif, Düğüm
		
Kubbe Kasnağı, Düğüm	Kubbe Kasnağı, Saadet Düğümü	Duvar, Saadet Düğümü

Tablo 23: Gülrûh Hatun Türbesi, Düğüm Motifleri

Mükrime Hatun Türbesi’nde yazı kuşaklarının köşe noktalarındaki birleşim bölümlerinde, yazı kuşağından sarkıtılan kandil ve madalyon tasarımlarında, yazı kuşağını sınırlandırılan fileto çizgisi tasarımında, pencere alınlıklarının tepe noktasında, tamamen geçmelerle tasarlanmıştır (Tablo 24).

		
Yazı Kuşığı, Düğüm	Madalyon Ucu, Düğüm	Kandil, Düğüm
		
Saadet Düğümü ve Geçme	Pencere Alınlığı, Düğüm	Pencere Alınlığı, Saadet Düğümü

Tablo 24: Mükrim Hatun Türbesi, Geçme ve Düğüm Motifleri

Şirin Hatun Türbesi'nde; kubbede, pendantsiflerde geçmelerden oluşmuş tığ tasarımları, revzen pencereli yüzeylerde saadet düğümleri, madalyonların alt ve üst kısımlarında düğüm motifleri, duvar yüzeylerindeki geçmelerle oluşturulmuş kandil motifleri yer almaktadır (Resim 25).

		
Kubbe, Tığ, Düğüm	Pandantif, Düğüm	Pandantif, Düğüm
		
Revzen Pencere, Saadet Düğümü ve Geçme	Kandil, Düğüm	Köşe, Düğüm
		
Madalyon, Üst, Düğüm	Madalyon, Alt, Düğüm	Yazı Kuşağı, Saadet Düğümü ve Geçme

Tablo 25: Şirin Hatun Türbesi, Düğüm ve Geçme Motifleri

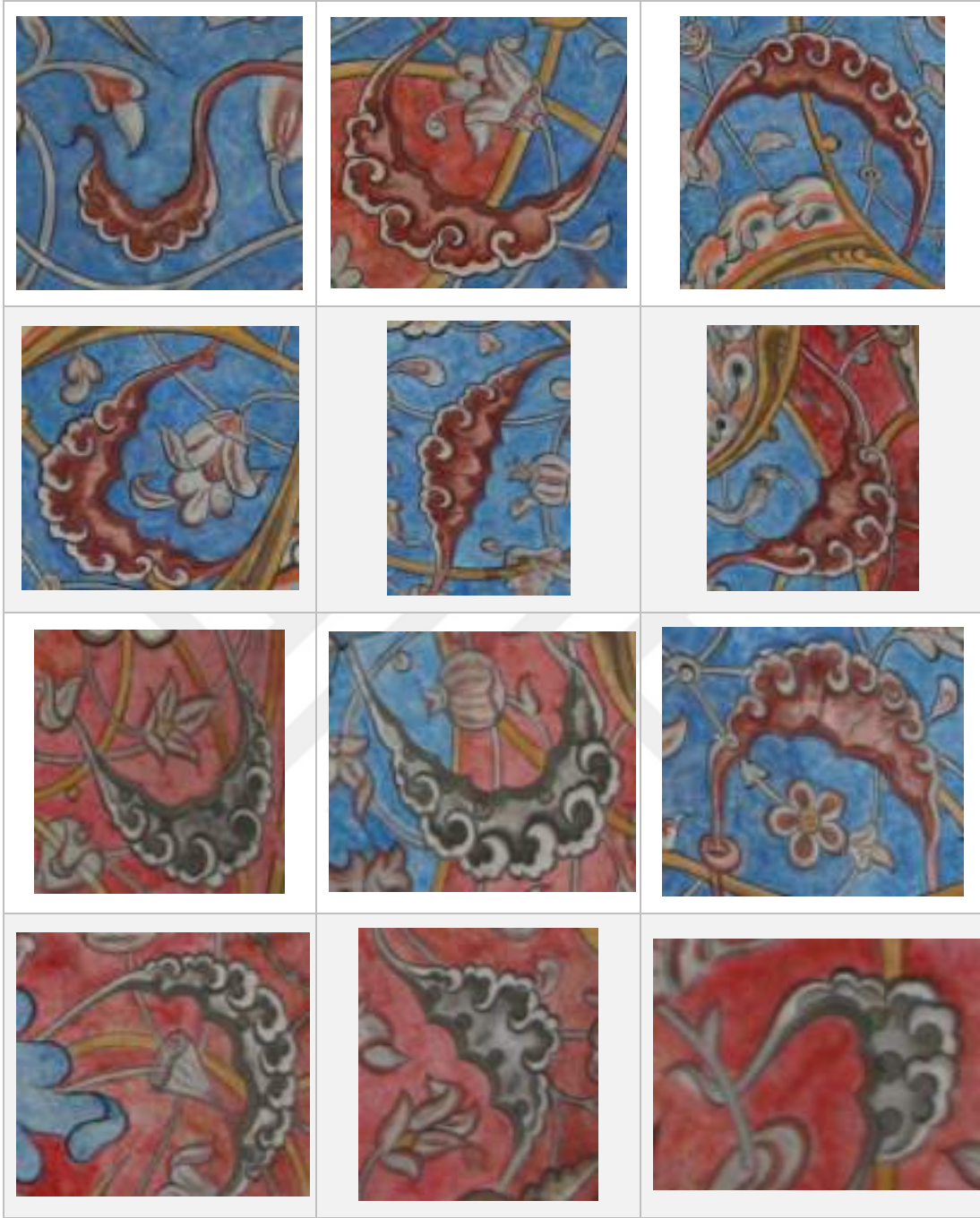
Münhani:

Münhani motifleri tasarımlarda tek başına kullanılmaktan ziyade diğer motiflerle birlikte tasarlanmıştır. Gülrûh Hatun Türbesi'nde ve Şirin Hatun Türbesi kubbe tezyinâtı içinde yer alan rûmî motifler bünyesinde münhani motifi kullanılmıştır.

Bulut:

Gülrûh Hatun Türbesi'nde giriş kapısını çevreleyen tezyinli bölgede bulut motifleri kullanılmıştır.

Şirin Hatun Türbesi'nde giriş kapısının alınlık kısmında ve kubbe tezyinâtında dendanlı bulut motifleri kullanılmıştır (Tablo 26).

Tablo 26: Şirin Hatun Türbesi, Bulut Motifleri

Yaprak:

Tezyini kompozisyonlarda bitkisel öğelerden olan yaprak motifi;

Gülşah Hatun Türbesi'nde barok üslupla duvar yüzeyi bordüründe; Hüma Hatun Türbesi pendentif yüzeylerinde, pencere alınlıklarında ve revzen pencerelerin üst kısmında barok özellikleri taşıyan kıvrımlı yaprak motifleri; Mükrim Hatun

Türbesi'nde pencere alınlıklarındaki üçgen kompozisyonlarda; Şirin Hatun Türbesi'nde kubbe, kubbe eteği yazı kuşağı zemininde ve mukarnaslı tromp alınlıklarında görülmektedir.

Yaprak motifinin farklı bir tasarımı “yaprak çıkıntısı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin tezyinâtında görülen bu çıkıntılar, yaprak motifine benzetilmesinden dolayı bu adla anılmıştır. Söz konusu yaprak çıkıntıları dönemin kalemişi tezyinâtının pek çoğunda görülmektedir. Motif türbelerin:

Gülrûh Hatun Türbesi'nde kubbe tezyinâtının içinde; Mükrime Hatun Türbesi'nde pencere alınlıklarındaki tasarım paftasında, yazı kuşağının altındaki köşe kısımlarda, mihrap alınlığında, yazı kuşağından sarkıtılan madalyon motifinin çerçevesinde; Şirin Hatun Türbesi'nde, kubbe tezyinâtında büyük ölçekli yaprak çıkıntısı motifleri, kubbe kasmağındaki mukarnaslı bölümde, yazı kuşağından sarkıtılan madalyon motifinin çerçevesinde kullanılmıştır (Tablo 27).

		
Gülrüh Hatun Türbesi, Kubbe	Mükrime Hatun, Pencere Alınlığı	Mükrime Hatun, Pencere Alınlığı
		
Mükrime Hatun Türbesi, Duvar, Köşe	Mükrime Hatun Türbesi, Mihrap	Mükrime Hatun Türbesi, Duvar, Madalyon Çevresi

		
Mükrim Hatun Türbesi, Duvar, Madalyon Çevresi	Şirin Hatun Türbesi, Kubbe	Şirin Hatun Türbesi, Duvar, Madalyon Çevresi

Tablo 27: Türbeler, Yaprak Çıkıntı Motifleri

Yaprak çıkıntısı motifinin benzer örnekleri Konya Mevlana Türbesi pencere alınlıklarındaki sıva üzeri kalemişi tezyinâtında görülmektedir. Pafta tasarımında Mükrim Hatun Türbesi pencere alınlıklarında yer alan tasarımlar ile benzer özellikler mevcuttur (Resim 267).

Resim 267: Mevlâna Türbesi Pencere Alınlığı Yaprak Çıkıntısı

Mermer Taklit Tasarım:

Türbelerin bazı bölümlerinde Memluk üslubu olarak adlandırılan mermer taklidi uygulamalar mevcuttur.

Gülruh Hatun Türbesi doğu cephesi duvar yüzeylerinde yer kapı girişinde mermer taklit tasarım yer almaktadır (Resim 268).

Resim 268: Gülruh Hatun Türbesi, Giriş Kapısı

Hüma Hatun Türbesi duvar yüzeylerinde yer alan sivri kemerli plasterlerde maralalı kemer sistemi şeklinde, pencereler ve mihrabın sağında-solunda bulunarak çevreleyen kuşakta çeşitli mermer taklit tasarımlar bulunur (Resim 269).

Resim 269: Hüma Hatun Türbesi, Mermer Taklidi Tasarımlar

Mükrim Hatun Türbesi'nde duvar yüzeyinde pencere aralarında yer alan yüzeyler geometrik motiflerde mermer taklit tasarım uygulaması görülmektedir (Resim 270).

Resim 270: Mükrim Hatun Türbesi, Mermer Taklidi Tasarımlar

Şirin Hatun Türbesi'nde kubbe kasnağında yer alan sivri kemerlerde makaralı kemer sistemi şeklinde ve duvar yüzeyinde pencere aralarında yer alan yüzeyler geometrik motiflerde mermer taklit tasarım uygulaması görülmektedir (Tablo 28).

Tablo 28: Şirin Hatun Türbesi, Mermer Taklidi Tasarımlar

Makaralı kemer sistemi tasarım örneğine Hüma Hatun Türbesi'nde rastlanırken külliyyede yer alan Şehzade Mahmut Türbesi'nde ve Cem Sultan Türbesi'nde de rastlanmaktadır.

5.1.9. Yazı

Yazılar devrin özelliğini yansıtmaktadır. Yapılardaki yazı istiflerinde sülüs, kûfi ve ma'kılı yazı tasarımları uygulanmıştır. Aklam-ı sitte içinde bulunan yuvarlak karakterli²⁰⁹ sülüs yazı mimarlık alanında yaygın olarak kullanılmıştır. Kûfi yazı türü sülüs yazıdan daha kolay türde olan bir bezeme yazısıdır²¹⁰. Türbelerde yer alan yazı

²⁰⁹ Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 2022, 64–67.

²¹⁰ İbrahim Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, 47–49.

kuşaklarında iki satırlı yazı sisteminde üst satırda kûfi yazı, alt satırda sülüs yazının bulunduğu yazı tasarımları uygulamaları Timûr üslubu bir uygulama türüdür. Mimari yapılarda kûfi yazı Anadolu Selçuklu Devri'nde devam etmiş Osmanlı Devri'nde Fatih Dönemi'nden sonra yerinin tamamen celi sülüs yazı almıştır. Bu dönemde dik harfler oldukça uzundur²¹¹. Ayrıca yazı kuşaklarının zemininde yer alan tezyinât özellikleri zemini süslü kûfi yazı tasarımını yansıtan gelen bir etki iken harflerin oluşturduğu kapalı alanları doldurulma özelliği ise Osmanlı yazı sanatında görülen bir unsurdur.

Türbelerdeki yazılar detaylı incelenmiş ve tasnif edilmiştir. Gülşah Hatun Türbesi'nde yazı tasarımı bulunmamaktadır. Hüma Hatun Türbesi'nde ise mihrap bölümü hariç yazı tasarımı bulunmamaktadır (Resim 271).

BİLGİLER	YAZI						
	VAR/ YOK	BÖLGE	SÜLÜS	KUŞAĞI	MAKİLİ		
GÜLRÜH HATUN TÜRBESİ (1454-1528)	VAR	KUBBE KASNAĞI DUVAR	✓	AYTEL KÜRSİ	✓	FATİHA-İHLAS	✓
GÜLŞAH HATUN TÜRBESİ (1433-1487)	YOK	YOK	-	-	-	-	-
HÜMA HATUN TÜRBESİ (?-1449)	YOK	MİHRAP	✓	İkinci Sıra, 31.	-	-	-
MÜKRİME HATUN TÜRBESİ (?-1517)	VAR	DUVAR	✓	AYTEL KÜRSİ	✓	FATİHA	✓
ŞİRİN HATUN TÜRBESİ (1450-1521)	VAR	KUBBE KASNAĞI DUVAR	✓	AYTEL KÜRSİ	✓	FATİHA	✓

Resim 271: Yapılarda Bulunan Yazılar

Sülüs:

Gülrüh Hatun Türbesi'nde; kubbedeki yoğun kalemişi tezyinâtı içinde, duvar yüzeyindeki kırmızı zeminli yazı kuşağında ve yazı kuşağından sarkıtılan kandil tasarımı sülüs yazı ile tasarlanmış ve tezyin edilmiştir. Yazı kuşağında yer alan sülüs yazı Osmanlı son dönem yazılarıyla kıyas edildiğinde henüz yazı karakteri oturmamıştır.

Mükrime Hatun Türbesi'nde; duvar yüzeyindeki kırmızı zeminli yazı kuşağında zeminin süslü sülüs ve yazı kuşağından sarkıtılan madalyon tasarımlarında, mihrabın alınlık kısmında sülüs yazı ile tasarlanmış ve tezyin edilmiştir.

²¹¹ Süleyman Berk, *Hat San'atı* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İSMEK, 2006), 17-18.

Şirin Hatun Türbesi'nde; duvar yüzeyindeki kırmızı zeminli yazı kuşağında ve yazı kuşağından sarkıtılan madalyon tasarımlarında, mihrabın uç kısmındaki madalyon tasarımında sülüs yazı bulunmaktadır.

Mükrime Hatun Türbesi'nde yer alan batı duvarı yazı tasarımı Şirin Hatun Türbesi batı duvarında yer alan yazı tasarımı aynıdır. Bu benzerlik iki türbenin aynı çalışma grubunun elinden çıktığı düşüncesini oluşturmaktadır (Resim 272-273).

Resim 272: Şirin Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon

Resim 273: Mükrime Hatun Türbesi, Batı Duvarı Madalyon

Mükrime Hatun Türbesi kuzey duvarında yer alan dairevi madalyon tasarımı ve Şirin Hatun Türbesi batı duvarında yer alan dairevi madalyon tasarımları birbirine oldukça benzer bir sistemle istiflenmiştir.

Kûfi:

Yazı kuşaklarında yer alan sert köşeli bir yazı türü olan kûfi yazının zemini süslü kûfi²¹² uygulamaları görülmektedir.

Gülrûh Hatun Türbesi'nde; kubbe eteğinde, duvar yüzeyindeki kırmızı zeminli yazı kuşağında kûfi yazı bulunmaktadır. Kubbe eteğinde yer alan kartuşlu yazılarda;

²¹² Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 133.

zemini süslü kûfi yazı, yapraklı kûfi ve zemini süslü kûfi yazı tasarımları uygulanmıştır. Yazı kuşağında ise zemini süslü kûfi yazı uygulaması yer almaktadır.

Mükrime Hatun Türbesi'nde; duvar yüzeyindeki kırmızı zeminli yazı kuşağında, mihrabın alınlığında, yazı kuşağından sarkıtılan madalyon tasarımında kûfi yazı ile bulunmaktadır.

Şirin Hatun Türbesi'nde; kubbe eteğinde bulunan yazı kuşağında, pandantiflerde yer alan madalyonların içerisinde, duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağında, yazı kuşağından sarkıtılan yazılı madalyon tasarımlarının içerisinde, mihrabın tepelik kısmındaki madalyon içerisinde kûfi yazı tasarımları yer almaktadır.

Ma'kili:

Gülruh Hatun Türbesi'nde; duvar yüzeyindeki kırmızı zeminli yazı kuşağının başlangıç kısmında, aynı yazı kuşağından sarkıtılan ve ortada bulunan madalyon tasarımında ma'kili yazı yer almaktadır. Dört duvar yüzeyinde de bu madalyon tasarımı bulunur.

Mükrime Hatun Türbesi'nde ma'kili yazı; duvar yüzeyindeki kırmızı zeminli yazı kuşağının başlangıç kısmında, mihrabın alınlık kısmındaki uç kısımda, yazı kuşağından sarkıtılan madalyon tasarımındaki kapalı alan içinde bulunmaktadır.

Şirin Hatun Türbesi'nde ma'kili yazı; duvar yüzeyindeki kırmızı zeminli yazı kuşağının başlangıç kısmında, mihrabın tepe kısmındaki uç bölümde, yazı kuşağından sarkıtılan madalyon tasarımındaki kapalı alan içinde bulunmaktadır.

5.2. SONUÇ

Tez konumuz olan türbeler Osmanlıların hanedan türbeleridir. 15. yüzyıl ortalarında başlayan ve 16. yüzyıl ilk çeyreğine kadar ki 150 yıllık bu süreçte inşa edilmiştir. Türbe mimarilerinde çok farklı uygulamalar olmadığı gibi tezyinâtlarda devrin özgün nakışları uygulanmış ve tezyinâtlarda nakkaşlara ait isim veya imza bulunmamaktadır.

1855 yılında gerçekleşen deprem neticesinde Bursa'daki pek çok yapı gibi bu türbelerde de hasarlar meydana gelmiştir. Depremi hemen akabinde İstanbul'dan gönderilen onarım ekipleri hızla bu yapıları onarmışlar ve iç mekân tezyinâtında bu devrin tezyinât anlayışını yansıtan bezemeleri uygulamışlardır. Kubbesi tamamen tahrib olan türbelerin kalemişleri yenilenirken zarar görmeyen ya da az zarar gören kubbe siva ile kapatılmış üzerine devrin tezyinâtı uygulanmıştır.

Restorasyon çalışmasından önce türbelerin iç mekânlarında yer alan kalemişi tezyinâtlar siva örtüsü ile kapalı olmakla birlikte zamanla kirlenme, yosunlanma, siva müdahaleleri, karbon birikimi, çürüme ve nemlenme, taş çatlamaları, niteliksiz eklenti, ahşaplarda bozulma, yüzey erozyonu, korozyon, çatlama, kalemişlerinde deformasyonlar ve boyalı alanlarda yüzey kaybı gibi bozulmalar görülmektedir. Türbelerde nemden kaynaklı sorunlar restorasyon aşamasından sonrada devam etmektedir. Bu sorunlar mevcut kalemişlerine zarar vermektedir.

2012 yılına kadar bu türbelerin zaman zaman bakımları yapılmış olsa da derinlemesine bir araştırma yapılmadığı görülmektedir. 2012 yılında yapılan raspalar neticesinde kaldırılan sıvaların altından türbenin çağdaşı olan 15. yüzyıl tezyinât üslubuna ait nakışlar bulunmuş ve siva ile kapatılan kubbenin tamamındaki sıvaları kaldırılmış, orijinal nakışlar ortaya çıkartılmıştır.

Gülrûh Hatun Türbesi'nin kubbe yüzeyi ve duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşağı; Hüma Hatun Türbesi kubbe eteği ve plaster yüzeyleri; Mükrim Hatun Türbesi duvar yüzeyleri ve yazı kuşağı; Şirin Hatun Türbesi kubbe yüzeyi, kubbeye geçiş ögesi ve duvar yüzeylerindeki tezyinât ihya edilmiştir.

15. yüzyıl tezyinât üslubunun en güzel örneklerini ihtiva eden türbelerde; Gülrûh Hatun Türbesi'nde kubbe yüzeylerinde, kubbeye geçiş ögelerinde ve duvar

yüzeyindeki yazı kuşağında, Hüma Hatun Türbesi'nde kubbe yüzeyinde, Mükrime Hatun Türbesi'nde duvar yüzeyinde ve pencere alınlıklarında, Şirin Hatun Türbesi'nde ise kubbe yüzeyinde kubbeye geçiş ögesinde, pencere alınlıklarında ve yazı kuşağında erken Osmanlı dönemine ait özellikleri taşıyan kalemişi tezyinât kompozisyonları bulunmaktadır. Gülrûh Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi kubbe yüzeyi kalemişi tezyinâtlarında kullanılan motiflerde Bursa ilindeki yapılarda etkisini gördüğümüz Timûr üslubu etkisinin izleri bulunmaktadır.

Kûfi ve Selçuklu sülüsü ile oluşan iki satır yazı sistemi Gülrûh Hatun Türbesi, Mükrime Hatun Türbesi ve Şirin Hatun Türbesi'ndeki duvar yüzeyinde yer alan yazı kuşaklarında mevcuttur. Bu yazı sistemi Timûr dönemi etkisi taşıyan bir tezyinât tasarımıdır.

Barok- Rokoko üslubu izleri ise Gülrûh Hatun Türbesi pencere alınlıklarında, Gülşah Hatun Türbesi kubbe merkezi ve duvar yüzeyinde, Hüma Hatun Türbesi'nde kubbeye geçiş ögesinde ve pencere alınlıklarında, Mükrime Hatun Türbesi'nde kubbe yüzeylerindeki paftalarda yer almaktadır.

Cem Sultan Türbesi, Şehzade Mahmut Türbesi, Mükrime Hatun Türbesi, Gülrûh Hatun Türbesi, Şirin Hatun Türbesi'nde yer alan tezyinât tasarımları analiz edildiğinde benzer tasarım paftaları olduğu görülmektedir.

Gülrûh Hatun Türbesi, Mükrime Hatun Türbesi, Şirin Hatun Türbesi kalemişi tezyinâtı açısından önemli bir yere sahiptir. Devre ait özgün kalemişi tezyinâtı 19. yüzyıl sonlarında sıva ile kapatılmış, yüzeye barok ve rokoko tezyinât uygulanmıştır. 2012-2015 yıllarında yapılan restorasyon çalışmasıyla barok rokoko tezyinâtlı hareketli sıva yüzeyleri temizlenmiş orijinal tezyinât ortaya çıkarılmıştır.

Gerekli düzeltmeler ve onarımlar yapıldıktan sonra bugünkü duruma getirilmiştir. Sıvaları tamamen dökülen türbelerin raspa atlından herhangi bir özgün nakış çıkmadığı için onlar 1856 yılının tezyinât örnekleri 2012 yılında yenilenmiş, dolayısıyla bu türbeler 19. yüzyıl üslubunu devam ettirmektedir.

Sonuç olarak imparatorluk öncesi gelişme gösteren Osmanlı kalemişi sanatının nadir örnekleri bu türbelerin iç mekân yüzeylerinde görülmektedir. 15. yüzyıl erken Osmanlı dönemi tezyinât üslubunun sergilendiği bir nevi açık hava müzesi

görünümünde olan bu türbelerin korunması tezyinâtının muhafaza edilmesi akademik çalışmalarla kayıt altına alınması önem arz etmektedir. Gelecek nesillere gerek mimari yönden gerekse tezyini yönden bir numune teşkil edecek olan bu yapılar ve bu yapıların nakışları günümüz tezyinât sanatı açısından değerlendirilmesi örneklerdir. II. Bayezid dönemi tezyinat üslubunun günümüze kadar ulaşan en güzel örnekleri bu eserler 2012-2015 yılları arasındaki restorasyon çalışmasıyla özgün hale getirilmiştir. Tez içerisindeki fotoğraflar ve çizimler ileride oluşabilecek herhangi bir deprem, yangın, sel gibi doğal afetlerin yanında insan kaynaklı zararlar sonrasında tezyinatın yeniden şekillenmesine imkân sağlayacaktır. Ayrıca bilim ve sanat dünyasına II. Bayezid döneminin motif, desen, desen sistematığı gibi üslup özellikleri tanıtılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Arık, Oluş. “Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri.” *Anatolia (Anadolu)* 11 (1969), 57–119.

Arseven, Celâl Esad. “Türk Sanatı.” *Sanat Ansiklopedisi* 5. 2089. Milli Eğitim Basımevi, 1975.

Arslan, Hürşit Çetin. “Erken Osmanlı Mimarisinde Bani-Mimar İlişkisi.” *Türk Etnografya Dergisi* 70 (1997), 23–46.

Aslanapa, Oktay. *Anadolu’da İlk Türk Mimarisi Başlangıç ve Gelişmesi*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2017.

Aslanapa, Oktay. *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. Yüzyıl)*. Milli Eğitim Bakanlığı, 1977.

Ayverdi, E. Hakkı-Yüksel, Aydın. *İlk 250 Senenin Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1976.

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *Osmanlı Mi’mârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-885 (1403- 1451)*. İstanbul: Baha Matbaası, 1972.

Bağcı, Serpil. *Osmanlı Uygarlığı 1-2*. ed. Halil İncalcık - Günsel Renda. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı, 2009.

Bağcı, Serpil. “Erken Osmanlı Kalem İşleri Üzerine Bazı Gözlemler”, *In Memoriam İ. Metin Akyurt ve Bahattin Devam Anı Kitabı: Eski Yakındoğu Kültürleri Üzerine İncelemeler*. Ed. İ. Metin Akyurt - Nezh Başgelen - Bahattin Devam - Armağan Erkanal. 33-40. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1995.

Baltacıoğlu, İbrahim Hakkı. *Türklerde Yazı Sanatı*, 1993.

Baysal, Ali Fuat. Edirne Osmanlı Erken Dönem Camileri Kalem İşleri Örnekleri ve Analizleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013. <https://doi.org/350814>

Baysal, Ali Fuat. *Türk Tezyinât Sanatında Kalem İşleri*. Konya: Palet Yayınları, 2017.

Berk, Süleyman. *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*. 2022.

Berk, Süleyman. *Hat San’atı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İS-MEK, 2006.

Beyazıt, Mustafa. “Erken Osmanlı Devri’nde Tebrizli Usta Gruplarının İzi Nasıl Sürülmeli?” *Journal of History Studies* 6/3 (2014), 45–70.

Bozkurt, Tolga. “Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Mihrapları.” *İSTEM* 11 (2008), 203–248.

Bursa Büyükşehir Belediyesi. *Yaşayan Osmanlı Ruhu Muradiye Külliyesi*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2016.

Bursa Müze. “Muradiye Kuran ve El Yazmaları Müzesi,” Erişim Tarihi: 20.06.2022. <https://www.bursamuze.com/muradiye-medresesi-kuran-ve-el-yazmaları-muzesi-990/>

Cantay, Tanju. “Asma Kandil.” TDV İslâm Ansiklopedisi. 3/497–498. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1991.

Cengiz, Hayrullah. “Türklerde Defin Olgusu ve İstanbul Padişah Türbeleri.” *Din ve Hayat* 14/ (2011), 122–129.

Çobanoğlu, A. Vefa. "Bursa Muradiye Külliyesi, Rölöve Raporları". 2012

Çorum, Bengi. “Erken Osmanlı Kalem İşlerinden Bir Örnek: Bursa Ali Paşa Camii.” *Sanat Tarihi Yıllığı* 15 (2002), 27–44.

Dağlı, Yücel - Kahraman, Seyit Ali. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 3. Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Demiriz, Yıldız. *Erken Osmanlı Sanatı* (2008). 6. Erişim Tarihi: 14.04.2023. <https://docplayer.biz.tr/22075450-Osmanli-mimarisi-erken-osmanli-sanati-baslangicindan-fatih-donemi-sonuna-kadar.html>

Derman, Uğur. “Mehmed Şefik Bey.” *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28/ 530–531. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. 1298. Ankara: Aydın Kitabevi, 2017.

Doğanay, Aziz. “Bulut Motifi ve Osmanlı Sanatındaki İlk Örnekleri.” *Divan* 6 (1999), 225–234.

Doğanay, Aziz. *Mimarî Tezyinî Unsurlarıyla Câmî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.

Doğanay, Aziz. “Tezyinât.” *TDV İslam Ansiklopedisi*. 41/ 79-83. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.

Doğanay, Aziz. *Klasik Devir Osmanlı Hanedan Türbeleri*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2009.

Ersoy, Bozkurt. “Bursa Muradiye Türbeleri.” *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat* 7 (1990), 27–33.

Esra Çobanoğlu ile Yapılan Görüşme. Bursa Büyük Şehir Belediyesi, 2022.

Eyice, Semavi. “Cem Sultan Türbesi” *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7/286–287. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993.

Gündoğdu, Raşit vd. *Osmanlı Mimarisi & Usul-i Mi'mari-i Osmani*. Çamlıca Basım Yayın, 2010.

İnalcık, Halil. “Bursa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 6/445-449. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1992.

İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2018.

İRTEŞ, M. SEMİH - BAYSAL, ALİ FUAT. "II. Bayezid Dönemi Kalemîşlerinde Bir Üslûp: Yaprak Çıkıntıları." *İSTEM* 19/37 (2021), 125–140.

İRTEŞ, M. SEMİH vd. "15. Yüzyıl Osmanlı Kalemîşi Tezyinâtında Kullanılan Rûmî Motifler Üzerine Bir Değerlendirme." *Art-Sanat* 19/ (2023), 311–336.

İRTEŞ, M. SEMİH. "Şehzade Mustafa ve Cem Sultan Türbesi Kalem İşleri." *Cem Sultan ve Dönemi Sempozyumu*. ed. Bilal Kemikli - Olcay Kocatürk. 125–135. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2018.

İRTEŞ, M. SEMİH. *Muhteşem Karahisari Kur'an-ı Kerim'i Koltuk Tezhipleri*. İstanbul: Nakkaş Tezyini Sanatlar Merkezi Yayınları, 2021.

KEMİKLİ, S. BERA. "Cem Sultan Türbesi." *Cem Sultan ve Dönemi Sempozyumu*. ed. Bilal Kemikli - Olcay Kocatürk. 254. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2018.

KEPECİOĞLU, KAMIL. "Cem Sultan." *Bursa Kütüğü-I*. 287. Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010.

KEPECİOĞLU, KAMIL. "Gülruh Hatun." *Bursa Kütüğü-II*. 283. Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010.

KEPECİOĞLU, KAMIL. "Murad II (Sultan)" *Bursa Kütüğü-III*. 283. Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010.

KEPECİOĞLU, KAMIL. "Mükrim Hatun." *Bursa Kütüğü-III*. 283. Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010.

KEPECİOĞLU, KAMIL. "Mükrim Hatun." *Bursa Kütüğü-III*. 283. Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010.

KEPECİOĞLU, KAMIL. "Şirin Hatun." *Bursa Kütüğü-IV*. 281. Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010.

KILCI, ALİ. "Erken Osmanlı (1299-1451) Baldaken Türbeleri." *Vakıflar Dergisi* 29/ (2005), 255–286.

KIRAYOĞLU, MİTHAT. "Sabrın Acı Meyvesi." *Bursa'da Zaman* 5/ (2013), 12.

KUBAN, DOĞAN. *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: Yem Yayınları, 2016.

KUR'ANI KERİM. "Âl-i İmrân Suresi" Erişim Tarihi: 15.06.2022. <https://kuran.diyadinet.gov.tr/tefsir/sure/3-al-i-imran-suresi>

KUR'ANI KERİM. "Bakara Sûresi" Erişim Tarihi: 10.04.2022. <https://kuran.diyadinet.gov.tr/tefsir/sure/2-bakara-suresi>

KUR'ANI KERİM. "Fatiha Sûresi" Erişim Tarihi: 18.06.2022. <https://kuran.diyadinet.gov.tr/tefsir/sure/1-fatiha-suresi>

KUR'ANI KERİM. "İhlas Sûresi" Erişim Tarihi: 20.08.2022. <https://kuran.diyadinet.gov.tr/tefsir/sure/112-ihlas-suresi>

Kur'anı Kerim. "İsrâ Sûresi" Erişim Tarihi: 23.07.2022. <https://kuran.diyadinet.gov.tr/tefsir/sure/17-isra-suresi>

Kur'anı Kerim. "Rahmân Sûresi" Erişim Tarihi: 04.06.2022. <https://kuran.diyadinet.gov.tr/tefsir/sure/55-rahman-suresi>

Muradiye Osmanlı Mutfağı. "Muradiye Osmanlı Mutfağı," Erişim Tarihi: 17.03.2022. <https://muradiyeosmanlimutfagi.com/tarihce.html>

Necipoğlu, Gülru. "From International Timûrid To Ottoman: A Change Of Taste In Sixteenth- Century Ceramic Tiles." *Muqarnas* 7 (1990), 136–170.

Nemlioğlu, Candan. "Göçeli (Gökçeli) Camii." *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi*. 117–135. Konya: Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırmaları Merkezi, 2001.

Orman, İsmail. "Türbe." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41/ 464–466. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1978.

Önkal, Hakkı. *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2015.

Önkal, Hakkı. *Osmanlı Hanedan Türbeleri*. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı, 1992.

Önkal, Hakkı. *Osmanlı Hanedan Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2017.

Özaydın, Neslihan. *Arşiv Belgeleri Işığında 1855 Depremi ve Bursa Yapılarına Etkisi*. Uludağ Üniversitesi, 2017.

Parvillee, Leon. *15. Yüzyılda Türk Mimarlığı ve Tezyinâtı*. Kırmızı Kedi Yayınevi, 1874.

Sabuncuoğlu, Mahmut. "Yeni Yüzüyle Muradiye Türbeleri." *Bursa'da Zaman*. 12/ (2014), 108.

Semih İrteş ile Yapılan Görüşme, 2022.

Sönmez, Zeki. *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk- İslam Mimarisinde Sanatçılar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

Sülün, Murat. *Sanat Eserine Vurulan Kur'an Mührü*. Kaynak Kitaplığı, 2013.

Tanıncı, Zeren. "Sultan II. Bayezid'in Kitap Hazinesinde Sanatlı Kitaplar." *Sultan II. Bayezid Dönemi ve Bursa*. ed. Nilüfer Alkan Günay. 614. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2017.

Tunçay, Rauf. *Bir Sanatçının Mirası*. İstanbul: İon Mimarlık Yayınları, 2012.

Tüfekçioğlu, Abdülhamit. *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, 2001.

Üçer, Münevver. "Sultan III. Selim Camii Haziresinde Yer Alan Mezar Taşlarındaki Bezemelere Dair." *ULUSLARARASI ÜSKÜDAR SEMPOZYUMU X*. 353–371. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2019.

Ünver, A. Süheyl- Pakalın, Mehmet Zeki. *Bursa'da Fatih'in Oğulları Mustafa ve Sultan Cem ve Türbeleri*. Bursa: Bursa Halkevi, 1945.

Ünver, A. Süheyl. *Fatih Devri Saray Nakışhanesi ve Baba Nakkaş Çalışmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1958.

Yavaş, Doğan. "Muradiye Külliyesi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/196–198. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.

Yavaş, Doğan. "Yeşilcami Külliyesi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 43/492–495. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yenal, Engin. "Muradiye Türbeleri." *Bursa'da Zaman* 5/ (2013), 26–29.

Yenal, Engin. *Osmanlı Mimarlığı Erken Döneminde Bursa'da Yapıların Oluşumu*. Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012.

Yenal, Engin. *Osmanlı (Baş) Kenti Bursa*. Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012.

Yıldırım, Fahri. *14. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Kadar Yabancı Seyahatlerin Gözünden Bursa İlindeki Mimari Eserler-1*. Bursa: Nilüfer Belediyesi, 2014.

Yıldırım, Savaş. *Erken Osmanlı (1300-1453) Yapılarında Çini Süsleme*. Ankara Üniversitesi, 2007.

Yılmaz, Saffet. "Yaşayan Osmanlı Ruhu: Muradiye." *Bursa'da Zaman* 16/ (2015), 4–35.

Yücel, Erdem. "Erken Osmanlı Devrine Ait Bazı Çini Örnekleri." *ARKİ-TEKT*. 1969–01/333 (1969), 20–22.

EKLER

Bu bölümde 2012 yılında yapılan restorasyon çalışması hakkında Bursa Büyükşehir Belediyesi'nden temin edilen dokümanlar bulunmaktadır.

EK-1-Hüma Hatun Türbesi

	
<p>Hüma Hatun Türbesi, Restorasyon Öncesi Kubbe Tezyinâtı</p>	<p>Hüma Hatun Türbesi, Restorasyon Aşaması, Kubbe Tezyinât İhyası</p>
	
<p>Hüma Hatun Türbesi, Restorasyon Öncesi Duvar Yüzeyi Tezyinâtı</p>	

EK-2-Gülşah Hatun Türbesi

Gülşah Hatun Türbesi, Restorasyon Öncesi Kubbe Tezvinâtı

Gülşah Hatun Türbesi, Restorasyon Öncesi Mihrap Yüzeyi

EK-3-Şirin Hatun Türbesi

Şirin Hatun Türbesi, Restorasyon Öncesi Kubbe Tezvinâtı

Şirin Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyi Tezvinâtı

Şirin Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyi

Şirin Hatun Türbesi, Kubbeye Geçiş Ögesi

EK-4-Mükrime Hatun Türbesi

Mükrime Hatun Türbesi, Duvar Yüzeyi Tez-
yinatı

Mükrime Hatun Türbesi,
Duvar Yüzeyi Bozulmalar 1

Mükrime Hatun Türbesi,
Mihrap Yüzeyi Bozulmalar 2

Mükrime Hatun Türbesi,
Duvar Yüzeyi Bozulmalar 3

Mükrime Hatun Türbesi, Mihrap Yüzeyi Tez-
yinatı

EK-5-Gülrûh Hatun Türbesi

Gülrûh Hatun Türbesi, Restorasyon Öncesi
Kubbe Tezvinâtı

Gülrûh Hatun Türbesi, Restorasyon Öncesi Du-
var Yüzeyi Tezvinâtı

Gülrûh Hatun Türbesi, Restorasyon Aşaması,
Kubbe Sıva Raspası 1

Gülrûh Hatun Türbesi, Restorasyon Aşaması,
Kubbe Sıva Raspası 2

Gülrûh Hatun Türbesi, Restorasyon Aşaması, Kubbe Tezvinât İhyası